

НА ВАРТІ ДЕМОКРАТІЇ

Вектор майбутнього розвитку ЄС на перетині виборів,
захисту інформації та штучного інтелекту

НА ВАРТІ ДЕМОКРАТІЇ

Вектор майбутнього розвитку ЄС на перетині виборів,
захисту інформації та штучного інтелекту

Тейс Хейнмаа, Аліса Шайбле

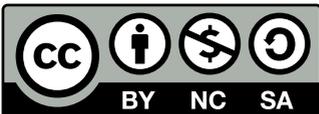

International IDEA
Strömsborg
SE-103 34 Stockholm
SWEDEN
+46 8 698 37 00
info@idea.int
www.idea.int

© 2025 Міжнародний інститут демократії та сприяння виборам

Публікації Міжнародного інституту демократії та сприяння виборам є політично нейтральними і не виражають конкретних національних чи політичних інтересів. Погляди, висловлені в цій публікації, не обов'язково відображають позицію Міжнародного інституту демократії та сприяння виборам або членів його Правління чи Ради. Зазначення назв країн і регіонів у цій публікації не є проявом офіційної позиції Міжнародного інституту демократії та сприяння виборам щодо правового статусу чи політики згаданих державних утворень.

Ця публікація була підготовлена за фінансової підтримки Європейського Союзу. Виключну відповідальність за її зміст несе Міжнародний інститут демократії та сприяння виборам. Ця публікація не обов'язково віддзеркалює погляди Європейського Союзу.

Доступ до електронної версії цієї публікації доступний за ліцензією Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike

4.0 (CC BY-NC-SA 4.0), однак це не включає будь-які зображення і фото третіх сторін. Користувачі можуть вільно копіювати, розповсюджувати та пересилати публікацію, а також змінювати та адаптувати її, за умови, що це робиться виключно з некомерційною метою, з належним зазначенням авторства публікації та поширенням її на підставі ідентичної ліцензії.

Для отримання додаткової інформації відвідайте вебсайт Creative Commons Creative Commons: <<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0>>.

Міжнародний інститут демократії та сприяння виборам
Strömsborg
SE-103 34 Стокгольм
ШВЕЦІЯ
Тел.: +46 8 698 37 00
Електронна пошта: info@idea.int
Вебсайт: <<https://www.idea.int>>

Ілюстрація на обкладинці: Створено за допомогою Adobe Express
Дизайн та підготовка до друку: Міжнародний інститут демократії та сприяння виборам
Редактор: Кертіс Бадден

DOI: <<https://doi.org/10.31752/20682>>

ISBN: 978-91-8137-136-9 (PDF)

Висловлення подяки

Ця публікація була створена головним автором Тейсом Хейнмаа у співавторстві з Алісою Шайбл. Тематичні приклади підготували Сесілія Хаммар (Бангладеш, Індонезія та Пакистан) та Мірча Лазар (Гана, Мексика, Монголія та Південна Африка). Цінні коментарі та зауваження щодо проєкту надали Юлія Кеутген, Сем ван дер Стаак, Альберто Фернандес Гібаха, Пітер Вольф, Мерілін Невен та Себастьян Бекер.

Висловлюємо також подяку Лізі Хагман і Тахсіну Заюні з відділу публікацій Міжнародного інституту демократії та сприяння виборам (International IDEA) за допомогу в підготовці цього видання.

Абревіатури

AL (Awami League)	Народна Ліга (Авами Ліга), Бангладеш
ANC (African National Congress)	Африканський національний конгрес
Bawaslu	Агентство з нагляду за загальними виборами, Індонезія
BNP (Bangladesh Nationalist Party)	Бангладешська націоналістична партія
BTRC	Комісія з регулювання телекомунікацій, Бангладеш
CRC	Комісія з регулювання комунікацій, Монголія
DP	Демократична партія, Монголія
IEC (Independent Electoral Commission)	Виборча комісія Південної Африки
INE (Instituto Nacional Electoral)	Національний виборчий інститут, Мексика
Kominfo	Міністерство комунікацій та інформаційних технологій, Індонезія
LGBTQIA+	Лесбійки, геї, бісексуали, трансгендери, квір, інтерсексуали та асексуали
MFCC (Mongolian Fact-checking Center)	Монгольський центр фактчекінгу
МК	Партія «Умконто ве Сізве», Південна Африка
MPP (Mongolian People's Party)	Монгольська народна партія
NDC (National Democratic Congress)	Національний демократичний конгрес, Гана
NPP (New Patriotic Party)	Нова патріотична партія, Гана
PTA	Пакистанська адміністрація телекомунікації
PTI	Пакистанська партія «Техрік-е-Інсаф» («Рух за справедливість»)
АСЕАН	Асоціація держав Південно-Східної Азії
ОАВ	Орган адміністрування виборів
ОГС	Громадська організація
ШІ	Штучний інтелект
ЮНЕСКО	Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури

Зміст

Висловлення подяки	iv
Абревіатури	v
Стислий виклад	1
Рекомендації для фахівців у сфері розвитку	5
Вступ	6
Політичні меседжі та суспільне обговорення в цифрову епоху	6
методологія.....	8
Розділ 1	
Практичні кейси: загальний огляд	10
1.1. Бангладеш.....	10
1.2. Гана	14
1.3. Індонезія.....	17
1.4. Мексика.....	20
1.5. Монголія.....	23
1.6. Пакистан	25
1.7. Південна Африка	29
Розділ 2	
Висновки з аналізу конкретних кейсів	34
Розділ 3	
Забезпечення стійкості виборчого процесу за допомогою загальносуспільного підходу	48
3.1. Визначення нових правил регулювання онлайн-екосистеми та функцій нагляду за процесом впровадження та примусового правозастосування.....	49
3.2. Доповнення нових правил загальносуспільним підходом та інструменти зі сфери м'якого права	59
Розділ 4	
Висновки	66
4.1. Рекомендації для практиків у сфері розвитку.....	68
Посилання	74
Додаток А. Дезінформація під час виборів 2024 року: кейс Бангладеш	96
Додаток Б. Дезінформація під час виборів 2024 року: кейс Гани	104
Додаток В. Дезінформація під час виборів 2024 року: кейс Індонезії	112
Додаток Г. Дезінформація під час виборів 2024 року: кейс Мексики	120
Додаток Д. Дезінформація під час виборів 2024 року: кейс Монголії	130

Додаток Е. Дезінформація під час виборів 2024 року: кейс Пакистану.....	138
Додаток Є. Дезінформація під час виборів 2024 року: кейс Південної Африки	146
Список джерел до Додатків А–Є.....	154
Глосарій.....	186
Про авторів	188
Про Міжнародний інститут демократії та сприяння виборам (International IDEA).	189

СТИСЛИЙ ВИКЛАД

За останнє десятиліття важливість належного захисту інформації для демократії стала ще більш усвідомленою, адже прозора та достовірна інформація міститься в основі довіри суспільства до влади, надаючи громадянам можливість робити обґрунтований вибір і брати активну участь у демократичному житті. Цілісність інформації є ключовим чинником для забезпечення підзвітності влади перед суспільством. Останніми роками інформаційне середовище дедалі більше забруднюється фальшивими наративами та дезінформацією, що суттєво порушує публічний простір для дискусій. Упродовж останніх кількох років доступність і досконалість інструментів на основі штучного інтелекту (ШІ) стрімко зросли, створюючи потенційно ще більшу загрозу для демократії та суспільної довіри. Генеративний ШІ, що здатний не лише обробляти дані, а й створювати на їхній основі унікальний синтетичний контент, суттєво змінив природу онлайн-комунікацій. Важливо зазначити, що дедалі складніше розрізнити справжню інформацію від фальшивої, особливо там, де зловмисники маніпулюють інформаційною екосистемою в інтернеті для створення альтернативних реальностей.

В усьому світі тривають дискусії щодо того, як уряди, наглядові органи, громадянське суспільство, міжнародні організації та приватний сектор повинні реагувати на виклики для демократії та виборів, що виникають через забруднення інформаційних екосистем. З огляду на дедалі більший попит на технічну допомогу, сприяння виробленню заходів протидії таким явищам може закласти підґрунтя для налагодження міжнародних партнерських відносин із позитивним довгостроковим ефектом.

У цій праці досліджуються основні ризики та можливості, пов'язані зі штучним інтелектом у контексті трансформації інформаційного простору, механізми забруднення контенту та заходи протидії цьому, а також ключові відмінності у цій сфері між країнами, що розвиваються, та розвиненими суспільствами, як це викладено в документі «Стислий звіт Міжнародного інституту демократії та сприяння виборам» (EXECUTIVE SUMMARY INTERNATIONAL IDEA 1).

Метою цієї праці є надати підтримку фахівцям у галузі розвитку в пошуку можливостей для сприяння цілісності інформації та етичному використанню ШІ.

Метою цієї праці є надати підтримку фахівцям у галузі розвитку щодо визначення можливостей для захисту цілісності інформації та етичного використання штучного інтелекту, водночас зберігаючи довгострокову перспективу для всебічної підтримки демократії. Дослідження проводилося без використання директивного підходу, натомість було проаналізовано практичні кейси, на підставі яких сформульовано висновки та принципи, визначено головних суб'єктів для співпраці, а також складові довгострокової стратегії для розроблення стандартів і залучення громадськості до пошуку рішень. Висновки ґрунтуються на конкретних прикладах з Бангладеш, Гани, Індонезії, Мексики, Монголії, Пакистану та Південної Африки.

У період проведення виборів забруднення інформаційного простору в інтернеті синтетичним та оманливим контентом може створити проблеми для виборців, які бажають отримати інформацію та зробити обґрунтований вибір.

Під час проведення виборів забруднення інформаційного простору синтетичним і оманливим контентом може створити проблеми для виборців, які прагнуть отримати інформацію та зробити обґрунтований вибір. У межах дослідження було проаналізовано сім кейсів, що дало змогу виявити скоординовані кампанії впливу, спрямовані на маніпулювання інформаційними екосистемами в інтернеті. У міжвиборчий період зловживання цими інструментами може призводити до посилення поляризації та екстремізму, зниження довіри в суспільстві та зменшення здатності громадян оцінювати правдивість отриманої інформації. Крім того, існують проблеми з конфіденційністю персональних даних, а ризики кібербезпеки створюють додаткові можливості для маніпуляцій з боку недобросовісних суб'єктів. Фальшиві наративи часто спрямовані проти жінок та інших вразливих груп, що підвищує небезпеку для цих категорій, і це явище особливо помітно в Мексиці та Пакистані. Генеративний ШІ може посилювати ці ризики, оскільки інструменти, що працюють на його основі, здатні значно збільшувати масштаб і складність шкідливого контенту.

Попри ці ризики, нові комунікаційні технології та штучний інтелект також відкривають низку важливих можливостей. Вони допомагають знизити бар'єри та витрати на взаємодію з великою аудиторією, що особливо корисно для новачків або представників вразливих груп із обмеженими ресурсами. За умови відповідального поведіння з персональними даними та прозорості діяльності суб'єкти можуть адаптувати комунікацію до цільової аудиторії, використовуючи передові методи аналізу даних, водночас гарантувати конфіденційність інформації, наприклад, про расу чи сексуальну орієнтацію. Інструменти на базі штучного інтелекту також сприяють перекладу комунікаційних повідомлень і забезпеченню ширшого охоплення аудиторії, що дає змогу різним суб'єктам проводити кампанії навіть за умов чималого тиску в агресивному інформаційному середовищі.

Як свідчать дослідження, маніпулювання онлайн-нарративами полягає не лише в поширенні вигідної неправдивої інформації та наклепу на опонентів, а й у забрудненні потоку інформації як в інтернеті, так і поза ним за допомогою оманливих даних, які часто поширюють місцеві еліти, аби утримати владу.

Країни, що розвиваються, можуть бути більш вразливими до маніпулювання інформацією — як з боку внутрішніх, так і зовнішніх суб'єктів, — оскільки їм бракує державних і технічних ресурсів, а також спроможності громадянського суспільства, що дає змогу здійснювати ефективний нагляд і переривати ланцюг впливу. Генеративний ШІ збільшує масштаб цих нарративів і надає можливість створювати значно більш правдоподібні синтетичні медіа.

Водночас важливо зазначити, що інструменти онлайн-комунікації та генеративний ШІ також можуть використовувати ті, хто чинить опір утискам, тож наразі вплив останніх на передвибірчі кампанії не є значним. Інструменти на базі ШІ також мають перспективу у вдосконаленні нагляду та моніторингу політичних комунікацій шляхом виявлення дезінформації та іншого шкідливого контенту.

Ризики, пов'язані із забрудненням інформаційної екосистеми, є значними: довіра суспільства може суттєво знизитися, а люди, які стають більш вразливими до поляризації та насильницького екстремізму, можуть відчувати меншу мотивацію голосувати або брати участь у демократичних дебатах. Хибні нарративи

часто спрямовані на делегітимізацію органів адміністрування виборів і результатів виборів, а також на розхитування інститутів нагляду та інших ключових механізмів демократії, покликаних забезпечити чесну конкуренцію та систему стримувань і противаг у владі. Поширення таких наративів створює середовище, в якому громадяни дедалі менше здатні відрізнити правдиву інформацію від фальшивої, що знижує їхню здатність робити обґрунтований вибір і брати участь у політичному житті.

У цих складних умовах фахівці з питань розвитку мають сприяти збереженню доброчесності інформації двома основними шляхами: (а) шляхом визначення нових правил і забезпечення нагляду за політичними комунікаціями в Інтернеті; (б) через спільні дії та заходи, спрямовані на підвищення етичної поведінки та довіри суспільства. Дії повинні бути орієнтовані не лише на органи адміністрування виборів (ОАВ), а й на наглядові органи, що сприятиме більш широкому залученню громадськості до обговорень із різними зацікавленими сторонами та узгодженню нових стандартів у межах загальносуспільного підходу.

Вкрай важливо залучати до дискусій різні групи суб'єктів, щоб узгодити нові стандарти, а в довгостроковій перспективі працювати над збереженням доброчесності інформаційного простору.

Вкрай важливо залучати до дискусій різні групи суб'єктів, щоб не лише узгодити нові стандарти, а й у довгостроковій перспективі підтримати рішення, які усувають основні причини інформаційного забруднення, зберігаючи доброчесність інформаційного простору. Такі публічні обговорення мають бути зосереджені на обміні знаннями та розробленні законодавства. Також важливо розширювати повноваження наглядових органів. Ці зусилля мають виходити за межі онлайн-простору — традиційні ЗМІ все ще залишаються основним джерелом новин у багатьох країнах — і охоплювати не лише періоди виборів, а й інформаційний простір між ними. Цей конструктивний підхід може бути особливо корисним у міжнародних дискусіях і при виробленні узгоджених стандартів етичного використання ШІ та інструментів для виявлення контенту, згенерованого за допомогою ШІ, шляхом створення можливостей для подальших дій. Для забезпечення стійкості та обізнаності суспільства, чесності виборів, незалежних і добре фінансованих ЗМІ, а також залучення громадян можна створити більш сприятливе середовище до моменту, коли ці механізми будуть готові до впровадження.

Нижче наведено конкретні рекомендації, які будуть корисними для фахівців із розвитку, що працюють у Європейському Союзі або його державах-членах. Одним із пріоритетів є залучення

жінок, молоді та інших вразливих груп до будь-яких заходів. Моніторинг і оцінка мають базуватися на якомога більш детальних даних, а рішення повинні підвищувати безпеку та інклюзивність цих груп. Також важливо забезпечити доступність цих рішень для всіх груп, зокрема через заохочення розробки інструментів місцевими мовами. Ці чинники є особливо важливими щодо генеративного ШІ, адже системи часто навчаються на упереджених даних, що може посилювати нерівність (Tuohy-Gaydos 2024; Juneja 2024).

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ РОЗВИТКУ

1. Заохочувати суспільне обговорення з метою розроблення національного законодавства, що регулює використання інструментів на основі штучного інтелекту, як під час виборів, так і у період між ними.
2. Сприяти у розбудові спроможності державних установ протидіяти загрозам у цифровій сфері, зокрема шляхом стимулювання суспільних дебатів та залучення до постійної конструктивної співпраці політичних партій, народних обранців, органів влади, компаній, що працюють у галузі штучного інтелекту та соціальних мереж, організацій громадянського суспільства, аналітичних центрів та науково-дослідних інститутів.
3. Доповнити регулювання у цифровій сфері заходами, спрямованими на усунення суспільних чинників, що спричиняють забруднення інформаційного простору, зокрема шляхом подолання соціальної нерівності та підвищення рівня суспільної довіри, доброчесності ЗМІ та цифрової грамотності.

ВСТУП

ПОЛІТИЧНІ МЕСЕДЖИ ТА СУСПІЛЬНЕ ОБГОВОРЕННЯ В ЦИФРОВУ ЕПОХУ

Інтернет та соціальні мережі зумовили швидке поширення величезних обсягів інформації в мережі, виробництво якої стрімко зросло завдяки новим автоматизованим інструментам, особливо тим, що працюють на основі штучного інтелекту. Ці інструменти створили нові можливості для політичних партій та громадських організацій стосовно взаємодії з громадськістю. Проте спостерігається дедалі частіше використання цих механізмів недобросовісними суб'єктами для того, щоб маніпулювати думками та вибором звичайних громадян. Інтернет-простір, в якому відбувається значна частина публічних дискусій, дедалі більше забруднюється дезінформацією та фейковими новинами, а це може спричинити згубні наслідки для доброчесності виборів, призвести до розхитування суспільної довіри та підриву самих основ демократії на тлі посилення авторитаризму в усьому світі.

Перед початком розгляду основної теми варто визначити основні терміни, що використовуються в цій публікації: генеративні системи штучного інтелекту – це комп'ютерні системи, які на підставі отриманих даних генерують результати, як-от контент, прогнози або рекомендації. Це здійснюється для досягнення чітко визначених або прихованих цілей. Такі системи здатні прискорити поширення дезінформації, тобто неправдивої інформації, що має на меті ввести людей в оману, а також породжує нові виклики для кібербезпеки або сукупності заходів, що вживаються для захисту даних від несанкціонованого доступу та неправомірного використання.

У цій праці розглядаються три теми: генеративний штучний інтелект, дезінформація та кібербезпека. Аби всебічно протидіяти ризикам для інформаційних екосистем, фахівці з питань розвитку мають застосовувати комплексний підхід, який враховує складну взаємодію між цими факторами.

Дезінформація, оброблена за допомогою штучного інтелекту, може бути більш переконливою та видаватися дуже актуальною. Така інформація має тенденцію швидше і легше поширюватися. Окрім того, оманливий характер цієї інформації складніше виявити (Hanafin, Idrizi та Fischer 2024). Дедалі більш забруднений і поляризований інформаційний простір, який ми часто спостерігаємо під час виборів, збільшує ризики для демократії на тлі відкату і фрагментації суспільства. Громадяни все більше дезорієнтуються від того, що вони бачать в інтернеті, довіра до ЗМІ та суспільних інститутів дедалі більше руйнується, що може послужити поштовхом до політичного насильства та переслідувань, особливо стосовно журналістів та жінок (Stockwell et al. 2024). Таке поєднання дезорієнтації, зниження довіри до ЗМІ та поширення насильства і переслідувань потенційно може спровокувати зростання попиту на екстремізм й авторитаризм, що є особливо небезпечним у тих частинах світу, де в останні роки відбувалися військові перевороти. Прихильники демократії все частіше шукають способи захисту від забруднення інформаційного простору на тлі швидкого поширення дезінформації у щораз більших масштабах, особливо зважаючи на те прискорення, яке надає цьому штучний інтелект.

Хоча в останні роки було проведено багато досліджень суспільних явищ на стику штучного інтелекту та демократії, зокрема дезінформації та її впливу на громадян, це дослідження має на меті зробити два внески в осмислення цих питань: **по-перше**, дослідити погляди на ці питання з позиції країн Південної півкулі, оскільки в глобальній дискусії домінують голоси країн Північної півкулі, при тому, що обсяги цифрового зв'язку та кількість користувачів продовжують зростати (Grohmann and Ong 2024); **по-друге**, встановити зв'язок між цими поглядами та заходами ЄС і його держав-членів щодо підтримки демократії в країнах-партнерах, оскільки доведена спроможність ЄС визначати світові стандарти ставить його в ідеальне становище з позиції того, аби запропонувати допомогу іншим країнам у розробленні нормативних документів.

Дедалі більш забруднений та поляризований інформаційний простір, який ми часто спостерігаємо під час виборів, збільшує ризики для демократії на тлі відкату та фрагментації суспільства.

МЕТОДОЛОГІЯ

З огляду на стрімкий розвиток описаних вище технологій та пов'язані з ними можливості і ризики, у цій праці порушується наступне питання: як програми розвитку можуть захистити від потенційних ризиків, пов'язаних із використанням ШІ у виборчих процесах та участі громадян у політичному житті, водночас залишаючи простір для інновацій? У цій публікації досліджуються додаткові питання щодо основних ризиків і можливостей, пов'язаних із ШІ в умовах розвитку, механізмів, що спричиняють інформаційне забруднення, заходів протидії, що вживаються, та найважливіших контекстуальних відмінностей між країнами, що розвиваються, та розвиненими країнами.

Цей документ має на меті стати у пригоді для фахівців з питань розвитку в ЄС та державах-членах ЄС, щоб допомогти їм визначити способи забезпечення цілісності інформації та етичного використання ШІ, а також сформуванню комплексне бачення розвитку демократії з акцентом на стійкості суспільства і виробленні власних стандартів і спроможності. Це дослідження не претендує на вичерпність у своїх пропозиціях щодо конкретних інструментів та стандартів. Натомість, воно запрошує до обговорення кейсів з практичного досвіду, аби сформуванню краще уявлення про основних стейкхолдерів, з якими необхідно взаємодіяти, принципи, яких слід дотримуватися, а також шляхи розробки стандартів і способи залучення громадськості до пошуку шляхів вирішення окреслених проблем, що орієнтовані на довгострокову перспективу.

Аналіз має на меті з'ясувати основні відмінності між механізмами поширення дезінформації, зокрема за допомогою інструментів на основі штучного інтелекту, в середовищі, що весь час еволюціонує, на загальному тлі суспільної дискусії на цю тему, яка часто є західноцентричною. Висновки містять пропозиції щодо того, як планування розвитку може перетинатися із демократичними перетвореннями, зокрема з розвитком сфери виборів, а також рекомендації щодо посилення співпраці, вжиття заходів з протидії дезінформації, які сприяють вільному і справедливому обміну у суспільствах, комунікації на демократичних засадах, що не обмежена ані інформаційним забрудненням, ані придушенням свободи слова та ЗМІ.

Наше розуміння дезінформації, генеративного ШІ та виборів у мінливому контексті ґрунтується на аналізі семи країн-партнерів ЄС – Бангладеш, Гана, Індонезія, Мексика, Монголія, Пакистан та Південна Африка. Ці кейси містять опис тактик, методів та способів, що використовувалися для поширення дезінформації під час національних виборів, які відбулися в цих країнах у 2024 році, а також заходів протидії дезінформації, що вживаються відповідно до законодавства цих країн, рекомендацій органів влади, а також завдяки ініціативам громадянського суспільства. Повний текст аналізу кейсів з практичного досвіду цих країн наведений у додатках.

Розділ 1

ПРАКТИЧНІ КЕЙСИ: ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД

У цьому розділі наведено короткий огляд кейсів з практичного досвіду таких країн, як Бангладеш, Гана, Індонезія, Мексика, Монголія, Пакистан та Південна Африка. Повний текст аналізу цих кейсів наведений у додатках. Ці країни були обрані, тому що вони є партнерами ЄС у сфері розвитку, а також тому, що в них були проведені вибори у 2024 році. Кожний опис починається зі стислого огляду виборів та цифрового контексту відповідної країни, за ним йде резюме основних тактик, методів та процедур, що використовуються для поширення дезінформації, використання штучного інтелекту та заходів протидії дезінформації, що вживаються урядами та громадянським суспільством.

1.1. БАНГЛАДЕШ

До того, як хвилі протестів спричинили падіння уряду «Народної Ліги» (Авами Ліга) влітку 2024 року, за результатами парламентських виборів, що відбулися раніше того ж року в Бангладеш, прем'єр-міністром вчетверте поспіль став Шейх Хасіна з партії «Народна Ліга» (AL). Явка на виборах була найнижчою за всю історію – менше 40% виборців, які мали право голосу, що стало результатом того, що головна опозиційна партія, Бангладешська націоналістична партія (BNP), закликала до бойкоту у відповідь на масові переслідування та арешти партійних чиновників. У відповідь на це партія «Народна Ліга» (AL) почала робити спроби легітимізувати вибори, зокрема шляхом позиціонування своїх кандидатів як «незалежних». Партія AL також докладала зусиль до того, щоб у партії BNP

почався розкол. Зрештою відбувся перехід країни до політичної системи «панівної партії» (Macdonald 2024).

Близько 44,5% населення Бангладеш користується інтернетом, що трохи нижче середнього показника по Південній Азії, який становить 51,5% (Kemp 2024b). Гендерний розподіл користувачів інтернету є нерівномірним, чоловіки становлять більшість користувачів – 65,8%. Цей гендерний розрив є особливо вираженим серед користувачів мобільного інтернету, оскільки ми спостеігаємо низький рівень володіння мобільними телефонами та цифрової обізнаності серед жінок (Jeffrie et al. 2024; Kemp 2024b). Найпопулярнішим методом роботи з виборцями на виборах залишається проведення агітації особисто, а найпопулярнішим джерелом новин – телебачення. Однак новинні сайти у мережі продовжують швидко набирати популярності, хоча уряд Бангладеш часто здійснює моніторинг, цензурує або блокує ЗМІ (Freedom House 2023a).

1.1.1. Тактики, методи та способи поширення дезінформації

Основні тактики, методи та способи поширення дезінформації в Бангладеш включають скоординовані зусилля з маніпулювання громадським дискурсом (або мережі впливу), мікротаргетинг і перехресне поширення контенту на різних платформах (або кросплатформна ампліфікація). Експерти відзначили зростання кількості дезінформації в інтернеті, що стосувалася виборів 2024 року, з явним наміром вплинути на громадську думку (Islam and Jamil Khan 2023). Однак маніпулювання громадським дискурсом здійснювалося не тільки за допомогою дезінформації, а й шляхом масштабної координації зусиль у мережі шляхом перехресного розміщення постів на платформах (крос-постинг), а також мікротаргетингу, при цьому особи, які поширювали контент, не оприлюднювали інформації про свою партійну приналежність.

Партія AL відкрито заявляла про свої зусилля щодо створення скоординованої онлайн-мережі, що налічувала 8000 суб'єктів, завданням яких було поширювати меседжі, позитивно налаштовані щодо цієї партії, та спростовувати «дезінформацію» (Bangladesh Awami League 2023). Однак використання цієї мережі не було прозорим: аналіз онлайн-кампанії показав, що лише 19% із приблизно 660 сторінок, профілів та груп, які поширювали контент на підтримку AL, зазначали свою приналежність до партії в заголовку повідомлення (Baksh

Основні тактики, методи та способи поширення дезінформації включають скоординовані зусилля з маніпулювання громадським дискурсом або мережі впливу, мікротаргетинг та кросплатформну ампліфікацію.

et al. 2023). Було виявлено, що як AL, так і BNP використовували мережі соціальних ботів в інтернеті, які, серед іншого, зводили наклепи на опонентів, засипали спамом онлайн-сторінки груп, що дотримувалися протилежних поглядів, а також активно вели сторінки фейкових профілів, що спонукали інших користувачів платформ до взаємодії (Islam and Jamil Khan 2023).

Масове використання фейкових профілів та ботів на противагу мережам онлайн-новин слугувало тому, щоб надати видимість легітимності тому контенту, який вони поширюють. Партія AL здійснила інвестиції у створення мережі так званих експертів, які поширювали хибні наративи, котрі потім потрапляли до цілком легітимних джерел новин (AFP 2023). Таким чином, як вітчизняні, так і міжнародні джерела новин без усіякого умислу «відмивали» дезінформацію, яка позитивно висвітлювала партію AL, оскільки приписували фейкові новини авторству «експертів», яких, як з'ясувалося згодом, на основі проведення ретельного розслідування, насправді не існувало. Такі дії призвели до дезорієнтації користувачів та невизначеності в інтернеті цілком природнім шляхом, і для цього навіть не потрібно було використовувати контент, створений за допомогою штучного інтелекту. Як показав аналіз, лише 1,9% оманливого контенту було створено за допомогою штучного інтелекту під час виборчої кампанії (Rahman et al. 2024).

Тактики поширення дезінформації стали ще більш ефективними у поєднанні з такими методами, як мікротаргетинг та перехресне поширення контенту на різних платформах (крос-постинг). Активісти AL, які були залучені до цієї координованої мережі, пройшли навчання з питань того, як адаптувати свої повідомлення до різних цільових груп, що були виділені за результатами загальнонаціонального опитування 2021 року. Це дало змогу політичній партії AL адаптувати свої комунікації до різних груп людей, сформованих за регіоном проживання або ж політичними переконаннями (Bangladesh Awami League 2023). Ці суб'єкти також збільшили аудиторію своїх повідомлень, одночасно розміщуючи контент на різних сторінках, особливо тих, що імітують легітимні джерела новин. Окрім цього, вони використовували VPN для імітації іноземних IP-адрес, щоб уникнути суворих обмежень щодо діяльності преси та джерел інформаційних повідомлень в Бангладеш (Islam and Jamil Khan 2023).

1.1.2. Заходи протидії дезінформації

Заходи протидії дезінформації та регулювання штучного інтелекту охоплювали прийняття законодавства про боротьбу з дезінформацією, видалення контенту, закриття платформ та ініціативи з підвищення цифрової грамотності. Однак критики зазначають, що багато з цих заходів призвели до обмеження свободи слова та свободи преси, водночас маючи обмежений вплив на боротьбу з дезінформацією в інтернеті, значна частина якої поширювалася проурядовими суб'єктами (Baksh et al. 2023; Islam and Jamil Khan 2023).

Закон про цифрову безпеку 2018 року (Bangladesh 2018) забороняв поширення в Бангладеш за допомогою цифрових засобів образливої, неправдивої, загрозової або наклепницької інформації. З прийняттям Закону про кібербезпеку у 2023 році до цього закону були внесені зміни. Хоча новий закон частково вирішив проблемні питання, зменшивши суворі штрафні санкції, передбачені законом 2018 року, він зазнав критики як «переформатований» варіант попереднього закону. У цифровій сфері положення закону часто застосовуються непропорційно до порушень, а також їх часто спрямовують проти опозиції. Окрім того, до порушників застосовують засоби нелюдського поводження, що призводить до поширення «культури страху» (Amnesty International 2023; The Business Standard 2023; Rezwan 2023).

Уряд часто видає накази про видалення контенту в інтернеті, закриваючи платформи у разі невиконання його наказів. Видалення контенту здійснюється за наказом, нібито з метою боротьби з «оманливим антидержавним контентом», а соціальні мережі регулярно отримують накази видаляти «фейкову» або «провокаційну» інформацію (Freedom House 2023a). Ці накази видаються через інтегровані системи розміщення повідомлень на самих платформах, що свідчить про недобросовісне застосування загальноприйнятих глобальних рішень, спрямованих на протидію дезінформації. Ці накази видаються через інтегровані системи розміщення повідомлень на самих платформах, що свідчить про фактично несумлінне застосування загальних глобальних рішень, спрямованих на протидію дезінформації.

Інтернет-видання регулярно отримують запити на видалення інформації, які виконуються на підставі наказів, виданих вітчизняним провайдером послуг. У 2020 році онлайн-ЗМІ були зобов'язані зареєструватися та подати заявку на отримання

дозволу від уряду з метою запобігання «викривленню інформації». Ті джерела, які не виконали цю вимогу, були закриті у 2021 році ([The Daily Star 2020, 2021](#); [Human Rights Watch 2020](#)). Це обмеження зазнало критики як таке, що дає уряду можливість «повного контролю та втручання» у діяльність ЗМІ ([Transparency International Bangladesh 2020](#)).

Уряд долучився до ініціатив з підвищення цифрової грамотності та досяг значних успіхів у регулюванні штучного інтелекту. Також під його егідою було створено центр цифрової грамотності, який проводить опитування з цифрової грамотності та пропонує онлайн-курси для різних демографічних груп ([Digital Literacy Center n.d.](#)). У 2020 році було опубліковано національну стратегію щодо штучного інтелекту, яка мала дорадчий, незобов'язувальний характер, а також дорожню карту майбутніх регуляторних заходів, що включають розробку принципів етичного використання штучного інтелекту та нормативно-правової бази. Незважаючи на це, жодних подальших заходів реалізовано не було ([Information and Communication Technology Division 2020](#)).

1.2. ГАНА

Гана вже давно вважається однією з найдемократичніших країн континенту. У цій країні існує традиція мирної передачі влади. 7 грудня 2024 року були одночасно проведені парламентські та президентські вибори, в результаті яких до влади повернувся Джон Драмані Махама, який раніше обіймав посаду президента з 2012 по 2017 рік. Цьому передували напружені президентські перегони з численними дебатами щодо економічних питань відновлення, боротьби з корупцією та кращого державного управління. Парламентські вибори характеризувалися напруженою конкурентною боротьбою між провладною Новою патріотичною партією (NPP) на чолі з віцепрезидентом Махамудом Бавумією та опозиційним Національним демократичним конгресом (NDC) на чолі з Махамою ([Yerkes and Hogan 2024](#)). Явка виборців становила 60,88%, що суттєво нижче за показник 78,89%, зафіксований на виборах 2020 року ([International IDEA n.d.](#)).

Цифровий ландшафт Гани зазнав істотних змін: рівень проникнення Інтернету досяг 69,8%, а мобільний зв'язок

перевищив показник 135%, що свідчить про те, що багато ганців володіють декількома пристроями (ITA 2024; Kemp 2024c). Це розширення цифрового доступу супроводжувалося активнішим використанням соціальних мереж, особливо серед молоді віком від 18 до 34 років. У 2024 році серед людей цієї вікової групи було 7,4 мільйона користувачів соціальних мереж, здебільшого WhatsApp та Facebook (Kemp 2024c; Statista 2024a).

Незважаючи на помітне погиршення в останні роки, зберігається гендерний та географічний розрив у доступі до цифрових технологій. Жінки та сільські громади мають обмежений доступ до смартфонів та широкосмугового Інтернету, що стримує їхню участь в онлайн-дискусіях (Verity 2024; Statista 2024a). Для подолання цих викликів уряд запровадив такі заходи, як Політика цифрової економіки та Закон про кібербезпеку 2020 року, спрямовані на регулювання протидії дезінформації (Parliament of Ghana 2020). Однак ці заходи зазнали критики за те, що під гаслами боротьби з дезінформацією вони застосовуються вибірково проти журналістів та активістів, що сприяє формуванню «культури мовчання» (Darko 2022).

1.2.1. Тактики, методи та способи поширення дезінформації

Під час виборів у Гані в 2024 році політичні партії використовували соціальні мережі для поширення дезінформації. Координовані мережі поширювали неправдиві наративи з метою маніпулювання громадською думкою, часто використовуючи хештеги на кшталт #GhanaStolenElections, які доповнювалися атаками з боку закордонних ботів (Haskins 2024). Обидві основні партії брали участь у цілеспрямованих кампаніях з поширення дезінформації, включаючи неправдиві твердження про позицію кандидатів щодо питань LGBTQIA+, щоб поляризувати суспільство та маніпулювати думкою консервативних виборців (Osae-Kwapong 2024). Контент, створений за допомогою штучного інтелекту, також використовувався для підробки аудіозаписів та відеороликів на основі технології deepfake, метою яких було дискредитувати кандидатів. Наприклад, у таких сфабрикованих аудіо- і відеоматеріалах Махаму звинувачували у фальсифікації виборів, а Бавумію – у зневажливих висловлюваннях на адресу ганців (Ghana Fact-Checking Coalition 2025). Крім того, старі новини та зображення були перероблені під актуальні події, щоб ввести виборців в оману, з посиланням на легітимні джерела, через що

неправдивий характер дезінформації ставало важче виявити (Jonathan et al. 2024). Інфлюенсери в соціальних мережах відігравали значну роль у поширенні дезінформації, часто підсилюючи партійні наративи з метою отримання винагороди або з ідеологічних міркувань (Jonathan et al. 2024).

Для боротьби з дезінформацією під час виборів групи громадянського суспільства, до складу яких входять окремі організації фактчекерів, зокрема Ганська коаліція фактчекінгу, активізували свої зусилля з моніторингу дезінформації.

1.2.2. Заходи протидії дезінформації

Для боротьби з дезінформацією під час виборів групи громадянського суспільства, до складу яких входять окремі організації фактчекерів, зокрема Ганська коаліція з перевірки фактів, активізували свої зусилля з моніторингу дезінформації. Вони перевірили понад 100 випадків маніпулювання ЗМІ під час виборчого процесу, використовуючи служби перевірки фактів у режимі реального часу та послуги аналітиків OSINT (розвідувальні дані з відкритих джерел) для швидкого викриття неправди (Modern Ghana 2024). Орган з кібербезпеки організував тренінги для журналістів з виявлення тактик поширення дезінформації (Abubakar 2024). Однак такі нормативно-правові акти, як Закон про кібербезпеку, наражалися на критику через придушення інакомислення під гаслами боротьби з дезінформацією. Важливу роль відіграли також технологічні заходи: платформи, зокрема TikTok, співпрацювали з місцевими організаціями, щоб надавати перевірену інформацію про вибори за допомогою вбудованих у додаток інструментів та відеороликів з медіаграмотності (Mgwili-Sibanda 2024). Інструменти розпізнавання дезінформації на основі штучного інтелекту позначали синтетичні медіа, які потрібно було видалити ще до того, як про них повідомляли користувачі. Також були впроваджені програми медіаграмотності, щоб навчити громадськість розпізнавати дезінформацію. Такі ініціативи, як Market Roadshow, реалізована організацією Penplusbytes, навчали напівграмотне населення розпізнавати дезінформацію за допомогою інтерактивних радіопостановок та семінарів місцевими мовами (Bodine 2022). Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) також провела навчання журналістів з питань боротьби з дезінформацією, пов'язаною з виборами (Ghana News Agency 2024; United Nations Ghana 2024). Ці ініціативи підкреслюють важливість співпраці між різними зацікавленими сторонами у боротьбі з дезінформацією під час виборів, а також необхідність забезпечення рівного доступу до цифрових технологій та прозорого виконання нормативно-правових актів.

1.3. ІНДОНЕЗІЯ

На президентських виборах в Індонезії колишній міністр оборони Прабово Субіанто отримав більшість голосів. Його перемога була неоднозначною, оскільки перед цим він був з ганьбою звільнений зі спецслужб під час військової диктатури генерала Сухарто. Попри це, його виборча кампанія 2024 року просувала його новий, м'якший імідж, через що ця кампанія зазнала критики як така, що мала на меті потенційно ввести виборців в оману (Mao 2024).

Близько 66,5% населення користується інтернетом, причому частка чоловіків і жінок є практично паритетною (Kemp 2023a). Найбільш відчутний цифровий розрив спостерігається між молодими і літніми людьми, оскільки 77,3% користувачів соціальних мереж мають вік від 13 до 34 років (Nurhayati-Wolff 2023). Той факт, що електорат в Індонезії є помітно молодшим, а 53% виборців, які мають право голосу, народилися після 1981 року, дає змогу краще зрозуміти, чому соціальні мережі є таким важливим джерелом новин (Harmadi 2023).

1.3.1. Тактики, методи та способи поширення дезінформації

Дезінформація під час президентських виборів 2024 року поширювалася переважно у вигляді маніпулятивних наративів та фреймінгів у соціальних мережах, за допомогою скоординованих зусиль з маніпулювання громадським дискурсом та поширення контенту, створеного за допомогою штучного інтелекту. Цифрові інструменти відіграли важливу роль у зусиллях Прабово і допомогли йому дистанціюватися від свого попереднього образу військового генерала за часів диктатури Сухарто (Utama 2023).

Забруднення інформаційного простору – це проблема, яка існує в Індонезії вже більше десяти років. Термін «базер» використовується в політичному контексті з 2009 року і позначає осіб, які співпрацюють з різними суб'єктами з метою поширення інформації, яка має на меті істотно змінити наративи (Dewantara et al. 2022). У міру вдосконалення мікротаргетингу та збільшення доступності контенту, створеного за допомогою штучного інтелекту, це явище лише посилилося (Mediana 2023; Rayda 2024). Діяльність базерів перетворилася на окрему сферу, до якої почали долучатися як волонтери, так і рекламні агенції, що проводять «чорні кампанії» з метою поширення

Дезінформація під час президентських виборів 2024 року поширювалася переважно у вигляді маніпулятивних наративів та фреймінгів у соціальних мережах, за допомогою скоординованих зусиль з маніпулювання громадським дискурсом та поширення контенту, створеного за допомогою штучного інтелекту.

дезінформації та дискредитації політичних кандидатів (Mediana 2023; Fakultas Hukum Universitas Indonesia 2024).

Кандидати скористалися зростанням популярності відео та коротких форматів контенту: декілька кандидатів проводили прямі трансляції, безпосередньо відповідаючи на запитання виборців, а також використовували вірусні формати, щоб встановити контакт з виборцями (Ratcliffe 2024; Tarigan 2024). Ці методи дали змогу кандидатам здобути прихильність молодших виборців і створити відчуття близькості та знайомості. Проте у ході такої комунікації основні послання кандидатів стосувалися підкреслення особистих якостей кандидатів, а не політичної програми партії, що позбавляло менш обізнаних виборців можливості зробити поінформований вибір (Belinda 2023; The Economist 2024).

У 2024 році контент, створений за допомогою штучного інтелекту, широко використовувався у спробах кандидатів, особливо Прабово, деполітизувати свій імідж і налагодити комунікацію з виборцями. Зображення, створені за допомогою штучного інтелекту, були дуже вдало використані в кампанії Прабово, в межах якої були створені анімовані персонажі, що отримали прізвисько «гемой» (чарівні), – власне, саме це допомогло кандидатові дистанціюватися від свого попереднього іміджу військового генерала (Utama 2023; Duffy 2024). Дипфейки, створені за допомогою штучного інтелекту, також використовувалися в онлайн-комунікаціях, зокрема у відео, на якому колишній диктатор Сухарто, який помер у 2008 році, підтримував партію «Голкар» (Firdaus 2024). Для обривування опозиції використовувалися підроблені аудіозаписи, зокрема сфабриковані аудіозаписи кандидатів, які виступали з висловлюваннями, яких вони насправді не робили в реальному житті (Rayda 2024). Для наближення партій до виборців також використовувалися чат-боти на базі штучного інтелекту, які відповідали на запитання виборців голосами кандидатів. Однак чат-боти виявилися ненадійним інструментом, оскільки надавали неправильні та оманливі відповіді (Rayda 2024).

1.3.2. Заходи протидії дезінформації

Боротьба з дезінформацією та зловживанням інструментами на основі штучного інтелекту включала такі заходи: закон протидії дезінформації, державний моніторинг та заходи щодо зменшення впливу дезінформації, координація заходів

спільно з урядом та соціальними медіа-платформами з метою видалення неналежного контенту, впровадження етичних принципів використання штучного інтелекту та підвищення цифрової грамотності.

В Індонезії існує усталена правова традиція ув'язнення осіб за поширення неправдивої, перебільшеної або неповної інформації, що має на меті викликати суспільні заворушення (Djajadiningrat 2023). У 2024 році були введені нові правила для боротьби з поширенням дезінформації онлайн, яка призводить до матеріальних збитків, підбурює до ворожнечі проти окремих осіб або груп на основі факторів ідентифікації або є свідомо неправдивою (Eddymurthy and Sihombing 2024). Однак застосування цих заходів зазнало критики через обмеження свободи вираження поглядів (Bratajaya and Tan 2023).

Міністерство комунікацій та інформаційних технологій Індонезії (Kominfo) цілодобово відстежує дезінформацію в соціальних мережах, використовуючи як експертний досвід, так і технологічні інструменти (Inforial 2023). Kominfo communicates about these efforts on its website, bringing attention to disinformation and debunking false or misleading narratives (Kutanto 2023). Міністерство повідомляє про це на своєму вебсайті, привертаючи увагу до дезінформації та спростовуючи неправдиві або оманливі твердження (Kutanto 2023). Міністерство також співпрацює з Агентством з нагляду за загальними виборами (Bawaslu) для протидії дезінформації в контексті виборів (Inforial 2023).

Міністерство комунікацій та інформаційних технологій Індонезії також надсилає запити до соціальних мереж щодо видалення або виправлення інформації на підставі закону 2020 року, який вимагає від соціальних мереж здійснювати самоодерування та видаляти незаконний контент протягом 24 годин з моменту отримання запиту на видалення, інакше їм загрожують штрафи та часткове або повне блокування (Timmerman 2022; Freedom House 2023b). Однак існує стурбованість тим, що уряд Індонезії часто застосовує кримінальні санкції та наводить необґрунтовані причини для блокування доступу до платформ (Freedom House 2023b; Mediana 2023).

У сфері цифрової грамотності та штучного інтелекту уряд визнав цифрову грамотність основною запорукою захисту інформаційного середовища та опублікував рекомендації

У сфері цифрової грамотності та штучного інтелекту уряд визнав цифрову грамотність основною запорукою захисту інформаційного середовища та опублікував керівництво з етичного використання штучного інтелекту.

щодо етичного використання штучного інтелекту (Sakura and Virgiany 2024). У 2017 році уряд започаткував Національний рух за цифрову грамотність, спільну ініціативу за участі багатьох партнерів, яка спрямована насамперед на розвиток цифрових технологій та запобігання поширенню дезінформації. Міністерство комунікацій та інформаційних технологій також наголосило на важливості цієї ініціативи в контексті боротьби з дезінформацією під час виборів 2024 року (ANTARA 2023a; Siberkreasi 2023). Однак оглядачі виступили з критикою навчальних матеріалів цієї кампанії, стверджуючи, що вони заохочують людей до слідування державним наказам, а не до критичного мислення (Idris 2022). У 2023 році було затверджено рекомендації щодо етичного використання штучного інтелекту. Ці рекомендації мали дорадчий характер. Однак через критику такого незобов'язувального характеру рекомендацій Міністерство комунікацій та інформаційних технологій (Kominfo) зобов'язалося в майбутньому розробити обов'язкові до виконання правила (ANTARA 2023b; Juniarto 2024).

1.4. МЕКСИКА

Під час найбільших в історії виборів у найчисельнішій за кількістю населення іспаномовній країні світу понад 98 мільйонів виборців отримали запрошення прийти на виборчі дільниці 2 червня 2024 року, щоб проголосувати за нового президента. Окрім голосування за нового президента, мексиканці також обирали 500 членів Палати депутатів, 128 членів Сенату Республіки, губернаторів штатів та понад 20 000 виборних посад на загальнодержавному та місцевому рівнях. Виборчий цикл у Мексиці відзначився рекордним рівнем політичного насильства, як в інтернеті, так і поза ним, причому жінки були особливо вразливими до наруги. З рівнем проникнення інтернету понад 78%, Мексика має другу за величиною аудиторію соціальних мереж у регіоні (Statista 2024b).

1.4.1. Тактики, методи та способи поширення дезінформації

Вибори в Мексиці супроводжувалися хвилию скоординованого забруднення інформаційного простору, метою якого було поширювати та множити фейкові новини та деструктивні наративи. За підрахунками, понад половина всього інтернет-

трафіку в Мексиці припадає на частку автоматизованих ботів (Imperva 2024).

Основною проблемою в інформаційному середовищі у період перед виборами було поширення оманливих і неправдивих заяв самими кандидатами та партійними діячами. Політичні аналітики відзначають, що дезінформація, яка поширювалася партіями, часто мала спільну схему і була спрямована на максимальне загострення політичної поляризації (Echeverría 2023; Martínez Chacón 2023).

Коли партійні функціонери використовують власні сторінки в соціальних мережах для поширення неправдивих або оманливих наративів, інформаційне середовище наражається на ризик стати ще більш заплутаним для аудиторії. Суб'єкти, які прагнуть впливати на політичні настрої, підхоплюють, поширюють і підживлюють такі наративи (Breuer 2024). Повторне поширення дезінформації збільшує її аудиторію, переповнює інформаційний простір в інтернеті та надає неправдивій інформації видимої легітимності.

Ще однією проблемою в Мексиці є гендерне насильство в інтернеті стосовно жінок-кандидаток на виборах. У передвиборчих перегонах, які характеризувалися активною участю жінок і їхнім ефективним представництвом на політичній арені, особливо завдяки двом основним жінкам-кандидаткам у президенти, такі форми насильства і дискримінації можуть перерости у фізичне насильство, а в крайніх випадках — у феміцид (Ríos Tobar 2024).

Цікаво, що більшість неавтентичних кампаній з поширення дезінформації починаються на X і лише згодом переходять на інші платформи. На платформі X суб'єкти, які прагнуть чинити вплив на суспільну думку, використовують комплексні стратегії для поширення повідомлень з метою охопити якомога ширшу аудиторію. Ці стратегії передбачають вивчення поведінки мексиканських користувачів соціальних мереж за допомогою аналітики для максимізації взаємодії, наприклад, шляхом визначення часу доби, коли допис має найбільше шансів привернути увагу аудиторії. Ці кампанії переважно координуються двома різними типами суб'єктів. До першого типу належать незалежні суб'єкти, які координують спільні дії в приватних групах у месенджерах WhatsApp або Telegram, використовуючи власні мережі (Aguirre 2021; Cerdeira 2024).

Основною проблемою в інформаційному середовищі у період перед виборами було поширення оманливих і неправдивих заяв самими кандидатами та партійними діячами.

Генеративний штучний інтелект використовується для поширення дезінформації, гендерного насильства в інтернеті, шахрайських інвестиційних схем та дописів у дузі теорій змови.

До іншого типу належать суб'єкти, які передають проведення кампаній з дезінформації на підряд комерційним компаніям (Naciones Unidas México 2021). Як тільки кампанії стають вірусними, їх поширюють на інших платформах, частково для того, щоб обійти правила.

Генеративний штучний інтелект використовується для поширення дезінформації, гендерного насильства в інтернеті, шахрайських інвестиційних схем та дописів у дузі теорій змови. Дослідники зафіксували кілька випадків використання дипфейків, як-от змінені аудіозаписи або сфабриковані інтимні зображення, створені без згоди людей, які в них фігурують (Gamboa 2023; Méndez 2024; Del Pozo and Arroyo 2025).

1.4.2. Заходи протидії дезінформації

Національний виборчий інститут Мексики (INE) розпочав кампанію для боротьби з поширенням дезінформації на виборах, що охоплює п'ять основних напрямків: (а) перевірка інформації; (б) налагодження двостороннього співробітництва між зацікавленими сторонами; (в) співпраця із засобами масової інформації; (г) підвищення медіаграмотності; (д) забезпечення прозорості та перевіреної інформації, що стосується виборів (INE 2024a). До онлайн-платформи виборчої кампанії було додано функцію фактчекінгу, яка полягала в тому, щоб використати міжгалузеві контакти та партнерські відносини для викриття неправдивої або оманливої інформації, що поширюється в інтернеті. Крім того, представники INE проводили навчальні семінари по всій країні, збирали інформацію про дезінформаційні наративи та розробляли заходи для боротьби з дезінформацією.

Крім того, в межах цієї кампанії Національний виборчий інститут Мексики запустив віртуального чат-бота, метою якого було поширювати достовірну інформацію про вибори 2024 року. У співпраці з WhatsApp чат-бот під назвою Inés міг отримувати і передавати інформацію у форматі тексту, зображення або відео. Цю інформацію потім перевіряли фактчекери. Користувачі могли ставити запитання та отримувати перевірену інформацію про вибори з незалежних джерел (INE 2024b).

Окрім проведення кампаній з метою забезпечення цілісності інформації, Національний виборчий інститут Мексики співпрацював із соціальними мережами. У лютому 2024 року INE оголосив про співпрацю з мексиканською громадською

організацією Movilizadorio та компанією соціальних мереж Meta. Партнерство передбачало запуск нової версії освітньої програми «Я цифровий» (Soy Digital), спрямованої на боротьбу з дезінформацією під час виборів. Програма має на меті підвищувати медіаграмотність студентської молоді, представників громадянського суспільства, державного сектору та академічної спільноти шляхом проведення семінарів, які присвячені тому, як розпізнавати дезінформацію (Vergara 2024). У партнерстві з TikTok INE опублікував путівник з питань виборів, адаптований до мексиканського контексту, що містить офіційні дані та інформацію про вибори (Valverde 2024). На додачу до цих заходів громадські організації реалізували цілу низку незалежних ініціатив з перевірки фактів та медіаграмотності (Duke Reporters' Lab n.d.; Verificado n.d.).

Міжнародний інститут демократії та сприяння виборам (International IDEA) відрядив до Національного виборчого інституту Мексики (INE) місію з надання технічної допомоги, яка дійшла висновку, що INE вжив заходів для реагування на велику кількість випадків гендерного насильства в інтернеті. До цих заходів увійшло створення технічного підрозділу з питань гендерної рівності, підготовка навчальних матеріалів та створення національного реєстру осіб, які зазнали санкцій за політичне гендерне насильство проти жінок (International IDEA 2024a).

1.5. МОНГОЛІЯ

У результаті парламентських виборів 2024 року в Монголії були прийняті поправки до Конституції, які збільшили представництво в парламенті опозиційних партій і малих партій, а також жінок, молоді та фахівців, що походять з різних верств населення (AP 2024; Lkhaajav 2024; Rikkilä Tamang 2024). Незважаючи на системні виклики та брак суспільної довіри до влади, країна залишається багатопартійною демократією з високим рівнем політичної активності (Dierkes 2024).

72% населення активно користується соціальними мережами, тому рівень проникнення інтернету в Монголії є високим. Однак урядова Комісія з регулювання комунікацій контролює лівову частку медіапростору і неодноразово зазнавала критики за цензуру, відсутність прозорості та політично мотивоване регулювання контенту (Naranjargal 2018; United States Department

of State n.d.). Комісію звинувачують у застосуванні значних обмежень щодо контенту та контролі за ліцензуванням телерадіомовлення без консультацій з громадськістю, а також у використанні важелів впливу на регулювання доступу політичних партій і кандидатів до ЗМІ, що порушує принцип справедливості (Naranjargal 2018; United States Department of State n.d.).

1.5.1. Тактики, методи та способи поширення дезінформації

У виборчому циклі 2024 року мережі впливу на політичну думку формували дискурс у ЗМІ. Основні монгольські телерадіокомпанії висвітлювали діяльність панівної Монгольської народної партії та опозиційної Демократичної партії цілком нерівномірно, помітно віддаючи перевагу першій (OSCE/ODIHR 2024). Телеканали та онлайн-ЗМІ брали участь у скоординованих кампаніях з метою представити партію влади у вигідному світлі, стираючи межі між незалежною журналістикою та партійною пропагандою (OSCE/ODIHR 2024).

З огляду на геостратегічне положення Монголії, обидва її сусіди, Китай і Росія, відіграли значну роль у формуванні інформаційного середовища напередодні виборів. ЗМІ, що отримують підтримку від Китаю, прагнули просувати економічну стабільність і регіональну співпрацю, що відповідає цілям ініціативи «Пояс і шлях», тимчасом як Росія посилювала антизахідну риторику (Tsedendamba 2024).

Щоб посилити іноземний вплив з боку Китаю та Росії, суб'єкти широко використовували перехресне розміщення контенту на різних платформах. Сфальшовані заяви російських чиновників швидко поширювалися провідними ЗМІ Монголії, завдяки чому неправдиві наративи досягали широкої аудиторії (Tsedendamba 2024). Метод повторної публікації статей на різних платформах надає ілюзію легітимності оманливому контенту, боцїмто цей контент отримав підтвердження з незалежних джерел (Wilson and Starbird 2020). Така стратегія перехресного поширення інформації на різних платформах ускладнює перевірку фактів, оскільки дезінформація може виглядати як інформація з різних джерел, що підвищує довіру до неї серед громадськості.

Ключовою проблемою інформаційного середовища Монголії є спотворення перекладеного контенту. Дезінформація часто зазнає семантичних змін, які можуть змінити її значення

і в деяких випадках навіть ще більше посилити її вплив. Хоча фактчекери працюють над протидією цим ефектам, забезпечення кочового населення країни перевіреною інформацією залишається складним завданням (Mantas 2021). Вирішення цих проблем вимагає стратегій, що враховують як мовні, так і культурні перешкоди.

1.5.2. Заходи протидії дезінформації

Для боротьби з дезінформацією Монголія запровадила законодавчі та регуляторні заходи, хоча це викликало занепокоєння щодо можливих обмежень свободи вираження поглядів (Boldkhuyag et al. 2021; Volodya 2022; RSF n.d.). Зусилля з підвищення цифрової грамотності зосереджені на молоді, жінках та сільському населенні. Попри те, що були розроблені спеціальні програми, спрямовані на підвищення цифрової грамотності та безпеки, як-от програма «Цифрова нація», прогалини у цифровому доступі залишаються, особливо серед людей старшого віку. Громадські організації та медіаініціативи відіграють важливу роль у перевірці фактів та підвищенні обізнаності громадськості (NSOM, UNICEF and UNFPA 2024). Наприклад, Монгольський центр фактчекінгу запустив такі інструменти, як чат-бот Asuu, що допомагають перевіряти сумнівний контент (Meedan 2024). Міжнародні організації, зокрема DW Akademie та UNICEF Монголія, також підтримують місцеві ініціативи з медіаграмотності, особливо під час виборів (Tsolmonbaatar 2019; Battulga 2023). Громадські організації, зокрема Nest Center for Journalism Innovation and Development та Монгольський центр фактчекінгу, ведуть моніторинг публічного дискурсу, боротьбу з дезінформацією та пропагують прозорість інформаційного простору (Batdorj 2020; Meedan 2024). Їхні зусилля, особливо у боротьбі з дезінформацією, пов'язаною зі здоров'ям, під час пандемії Covid-19, підкреслюють важливість суспільної довіри до верифікованих даних і незалежних інституцій, що є запорукою демократичної стійкості Монголії (Battulga 2023).

Для боротьби з дезінформацією Монголія запровадила законодавчі та регуляторні заходи, хоча це викликало занепокоєння щодо можливих обмежень свободи вираження поглядів.

1.6. ПАКИСТАН

Кандидати, пов'язані з колишнім прем'єр-міністром Імраном Ханом, здобули більшість голосів на загальних виборах 2024 року в Пакистані. Сам Імран Хан, проте, більше не може обіймати державні посади упродовж 10 років, адже у

2022 році йому було висловлено недовіру та висунуто низку звинувачень. Однак партія Хана, «Рух за справедливість» або Техрік-е-Інсаф (PTI), не отримала простої більшості, а інші партії, які здобули місця в парламенті, не хотіли співпрацювати з цією партією. У результаті цього було сформовано урядову коаліцію між Пакистанською мусульманською лігою Наваз і Пакистанською народною партією (Seddon and Javed 2024). Результати виборів свідчать про брак суспільної згуртованості. Проблеми з формуванням коаліційного уряду спричинили низку політичних заворушень та ще більше похитнули довіру суспільства до виборчої системи. На додачу до цього почали лунати звинувачення у фальсифікації виборів на адресу партії PTI (Gul 2024; Malik 2024).

Близько 45,7% населення Пакистану є користувачами інтернету, що є трохи нижче середнього показника по Південній Азії, який становить 51,5% (Kemp 2023b). У країні існує значна гендерна нерівність серед користувачів інтернету: чоловіків у соціальних мережах приблизно вдвічі більше, ніж жінок. Окрім того, існують додаткові розриви, пов'язані з недоступністю та відсутністю цифрової інфраструктури в сільських районах (Kemp 2023b). Дезінформація залишається істотною проблемою, оскільки рівень недовіри до політичної інформації є високим, попри її достовірність, а більшість населення висловлює невпевненість у своїй здатності послідовно виявляти дезінформацію (Mir and Siddiqui 2022; Naeem and Rehmat 2022). Еліта країни регулярно застосовує маніпулятивні тактики в інтернеті, використовуючи дезінформаційні наративи, спрямовані, зокрема, на розхитування довіри до виборчих органів (Shaheen 2022).

Цей кейс показує, як генеративний ШІ може підсилити скоординовані кампанії маніпулювання громадським дискурсом, допомагаючи їхнім розробникам обійти заходи протидії дезінформації, як онлайн, так і офлайн.

Цей кейс показує, як генеративний ШІ може підсилити скоординовані кампанії маніпулювання громадським дискурсом, допомагаючи їхнім розробникам обійти заходи протидії дезінформації, що застосовуються як онлайн, так і офлайн. Наприклад, були проведені мітинги на вулицях міст, де протестувальники виступали проти вступу Хана на посаду. Проте він їх обвів навколо пальця за допомогою віртуальних мітингів. Онлайн-інструменти на базі ШІ дали йому змогу поширювати інформацію на різних платформах та обходити фактчекерів. Навіть у випадках, коли контент, створений за допомогою штучного інтелекту, був спеціально позначений, він однаково був корисним для надання поштовху до проведення мітингів, незважаючи на низький рівень інтеграції текстів мовою урду до великих мовних моделей, що знижувало достовірність результатів.

1.6.1. Тактики, методи та способи поширення дезінформації

Під час виборів 2024 року масово застосовувалися дезінформація та інші тактики впливу, спрямовані на дискредитацію політичних суперників, введення виборців в оману та послаблення демократичних процедур. До основних тактик впливу, виявлених як у період перед виборами 2024 року, так і під час них, входили скоординовані зусилля з маніпулювання громадським дискурсом, імітація «перевірки фактів», перехресне поширення контенту на різних платформах, мікротаргетинг та підробка контенту за допомогою штучного інтелекту. Використання соціальних мереж та інструментів штучного інтелекту відіграло ключову роль у тому, що РТІ стала найбільшою партією країни. Це також дало змогу використовувати альтернативні форми комунікації, коли різні суб'єкти стикалися з цензурою.

Під час виборів часто вживалися скоординовані зусилля з маніпулювання громадським дискурсом, причому партія РТІ застосовувала подібні тактики найчастіше. Вона проводила віртуальні мітинги в інтернеті, залучаючи прихильників, зокрема, шляхом виголошення промов, створених за допомогою штучного інтелекту. Такі заходи заохочували прихильників поширювати повідомлення на користь партії в інтернеті. При цьому використання партією штучного інтелекту не завжди було позначено (Khan 2023; Bahl 2023). Поширення партійних меседжів набуло ще більших обертів завдяки зусиллям мережі волонтерів-прихильників, зокрема шляхом використання хештегів та поширення цих повідомлень на різних платформах. Прихильники партії часто багаторазово репостили один і той самий контент. Іноді на користь партії були використані алгоритми, які надають пріоритет сенсаційному або реакційному контенту (Jahangir 2020; Hendrix and Jahangir 2024; Khan 2024). Ці тактики також використовують професійні «кібервійська», які також репостять контент за допомогою кампаній з використанням хештегів, що ще більше підсилює ефект від крос-постингу. В останні роки спостерігаються дедалі частіші атаки, спрямовані на дискредитацію журналістів та жінок-політичних, зокрема кампанії з використанням технології дипфейків, генеративного штучного інтелекту та підробка фото (Bradshaw et al. 2021; Dawn 2023; A. Khalid 2023).

До цих зусиль додалося використання мікротаргетингу, зокрема поширення повідомлень у WhatsApp, що викликало особливе

занепокоєння, з огляду на зашифрований характер цього додатка та свідчення про те, що дезінформація у WhatsApp може залишатися в обігу довше, ніж на інших платформах (Naeem and Rehmat 2022). Контент, створений за допомогою штучного інтелекту, також застосовувався для навіювання виборцям думки, що певні кандидати зняли свої кандидатури, у рамках цільової кампанії проти РТІ за день до виборів (Ali 2024; Marchant de Abreu 2024). Чинником, що обмежував використання штучного інтелекту, стала відсутність інтеграції текстів мовою урду у великі мовні моделі, що робило їх менш надійними (Jahangir 2024).

1.6.2. Заходи протидії дезінформації

Заходи, вжиті для боротьби з дезінформацією, включали кілька ініціатив громадських організацій, а також зусилля уряду, зокрема національну політику щодо штучного інтелекту, регулювання, спрямоване на боротьбу з дезінформацією, моніторинг та видалення дезінформації, а також відключення інтернету.

Громадянське суспільство та журналісти досягли значних успіхів у боротьбі з дезінформацією в Пакистані.

Протидія дезінформації здійснювалася за допомогою низки ініціатив громадських організацій, а також заходів уряду, зокрема національної політики у сфері штучного інтелекту, регулювання дезінформації, моніторингу та видалення дезінформації, а також відключення інтернету. Громадянське суспільство та журналісти досягли значних успіхів у боротьбі з дезінформацією в Пакистані. Громадські організації провели освітні програми для підвищення цифрової грамотності журналістів та громадськості, а DigiMAP та Freedom Network сформулювали цільові рекомендації, щоб допомогти організаціям у Пакистані ефективно реагувати на дезінформацію (Naeem and Rehmat 2022). Утім, на заваді цим крокам стали технічні та фінансові обмеження, а також проблеми з перекладом англomовних матеріалів на місцеві мови (Freedom Network 2022). Громадські організації також закликали владу реагувати на дезінформацію шляхом перегляду політики цифрової стійкості Пакистану та співпраці в рамках багатостороннього процесу (A. Khalid 2023).

Водночас вжиті урядом заходи для боротьби з дезінформацією наразилися на жорстку критику. У 2022 році уряд криміналізував «дифамацію» влади в інтернеті, а також вжив низку інших заходів, що обмежують свободу преси та свободу слова в інтернеті під гаслом боротьби з дезінформацією (Human

[Rights Watch 2022](#); [RSF 2023](#)). Міністерство інформації та телерадіомовлення має вебсайт, присвячений дезінформації та боротьбі з нею, проте критики наголошують на тому, що існує ризик використання цього вебсайту для переслідування опонентів та інших інакодумців ([Shaheen 2022](#)). Зрештою, ухвалені в 2021 році нові положення законодавства надали уряду повноваження блокувати або видаляти із соціальних мереж інформацію, яка визнана непристойною, блюзнірською або неправдивою, або яка може порушити громадський порядок, при цьому за невиконання вимог протягом 24–48 годин після отримання повідомлення про видалення платформ загрожує блокування на всій території країни ([Daudpota 2021](#)). Часто блокування платформ та відключення інтернету використовуються для придушення критики – такі дії засуджуються через їхній вплив на можливість суспільства отримувати інформацію під час передвиборчих кампаній ([Access Now 2024](#); [Hussain 2024](#)).

1.7. ПІВДЕННА АФРИКА

На загальних виборах 2024 року в Південній Африці Африканський національний конгрес здобув сьому поспіль перемогу в епоху після апартеїду, хоча партія вперше втратила більшість і тому увійшла до коаліційного уряду з опозиційним Демократичним альянсом. Президент Сіріл Рамафоса був переобраний на другий термін. Явка виборців досягла 30-річного мінімуму, склавши 58,64%, що було пов'язано зі зростанням політичної апатії та зниженням довіри виборців до виборчого процесу, особливо серед молоді ([Gumede 2024](#); [Cleveland and Alexander 2024](#)).

Близько 74,7% населення користується інтернетом, що відповідає середньому показнику для Південної Африки ([Kemp 2024a, 2024d](#)). Немає істотних відмінностей у використанні інтернету між чоловіками та жінками, а більшість користувачів інтернету мають вік від 18 до 34 років ([Cowling 2024](#)). Жителі сільських районів рідше користуються інтернетом, ніж мешканці міст, і частіше роблять це за допомогою мобільних пристроїв ([Wyrzykowski 2023](#)). Хоча телебачення залишається найпопулярнішим джерелом новин, продовжує зростати попит на онлайн-новини, особливо в соціальних мережах ([Newman et al. 2024](#)). Громадяни дуже стурбовані дезінформацією: 82% респондентів в опитуванні

Reuters Institute Digital News Report вказали, що вони стурбовані цим питанням (Newman et al. 2024).

1.7.1. Тактики, методи та способи поширення дезінформації

Під час виборів 2024 року дезінформацію поширювали за допомогою контенту, створеного засобом штучного інтелекту, скоординованих мереж впливу, мікротаргетингу, перехресного поширення контенту на різних платформах та маніпулювання політичними наративами і фреймінгом у соціальних мережах. Контент, згенерований за допомогою штучного інтелекту, широко розповсюджувався під час виборів, викликаючи невизначеність і плутанину, попри свою невігядливість, що свідчить про те, що навіть низькоякісні дипфейки можуть впливати на свідомість людей (van Damme 2024).

У різних соціальних мережах було виявлено скоординовані зусилля з маніпулювання громадським дискурсом, в яких інфлюенсерам платили, а боти поширювали дезінформацію, особливо в WhatsApp, одному з найпопулярніших додатків для обміну політичними новинами в Південній Африці (Allen and le Roux 2024; Dionne and Liu 2024).

Викликає занепокоєння той факт, що політичні партії були визначені як одне з найбільших джерел маніпулювання інформацією, а серед поширених наративів – спроби підірвати довіру до Виборчої комісії Південної Африки (IEC) та ксенофобська риторика щодо мігрантів (European Union Election Expert Mission 2024). Крім того, було виявлено мережу проросійських бот-акаунтів, які поширювали фейкові новини, особливо на платформі X (ADDO 2024; Sguazzin 2024). Наративи, спрямовані на підірив легітимності виборчого процесу, навіть якщо їх швидко і легко спростували, мали істотний вплив на суспільну думку. На підтвердження цього можна навести приклад судового позову, поданого партією uMkhonto weSizwe (МК), у зв'язку з заявами, що поширювалися в інтернеті, про «зниклі» голоси, які згодом були визнані неправдивими (Allen and le Roux 2024; European Union Election Expert Mission 2024).

Як іноземні, так і вітчизняні суб'єкти особливо активно вдавалися до поширення «провокаційних» матеріалів, вириваючи з контексту автентичні повідомлення, щоб привернути увагу та прискорити поширення інформації (Allen and le Roux 2024). Поширення певних повідомлень також

активізувалося завдяки використанню передових методів аналізу даних та мікротаргетингу, що дало змогу адаптувати повідомлення до конкретних груп громадян залежно від їхнього місцезнаходження, віку, статі та інших факторів (Kreuser and Gitonga Theuri 2024).

Аналіз настроїв показує, що 88,6% дописів на X мали негативний тон і спрямованість, оскільки акаунти часто поєднували хештеги з провокаційними наративами, що стимулювало залучення користувачів (ADDO 2024). Хоча лише 18% дописів політичної реклами використовували мікротаргетинг, вони отримали непропорційно більшу видимість, ніж нетаргетовані рекламні дописи, що свідчить про те, що мікротаргетинг є дуже дієвим, навіть коли кількість оголошень політичної реклами є обмеженою (Kreuser and Gitonga Theuri 2024). Насамкінець, перехресне розміщення контенту на різних платформах і кросплатформна ампліфікація відіграли ключову роль у поширенні дезінформації, оскільки унікальні особливості різних платформ та їхні аудиторії допомогли збільшити аудиторію оманливого контенту (ADDO 2024; Allen and le Roux 2024).

1.7.2. Заходи протидії дезінформації

Серед заходів, що вживаються для протидії дезінформації та забезпечення етичного використання ШІ, – добровільні ініціативи щодо забезпечення зобов'язань і моніторингу дезінформації, інструменти на базі ШІ для боротьби з дезінформацією, законодавчі та регуляторні заходи, а також ініціативи з підвищення цифрової грамотності.

Істотні прогалини, виявлені в ході виборів, свідчать про необхідність більш рішучої політики, більшої прозорості з боку цифрових платформ та покращення освіти в галузі медіаграмотності. Однак вибори також продемонстрували інноваційні механізми, які можуть допомогти захистити права учасників виборчого процесу, одночасно забезпечуючи свободу вираження поглядів та участь громадян у суспільному житті завдяки виробленню спільних рішень на основі партнерства між урядом, приватним сектором та представниками громадянського суспільства. Зокрема, підписана ключовими учасниками Рамкова угода про співпрацю та створена OAB і організацією «Media Monitoring Africa» платформа для подання скарг Real411 (див. вставку 3.1) сприяли підвищенню прозорості та контролю за проведенням виборчої кампанії (IEC 2023).

Основні прогалини, що виникли в результаті застосування заходів протидії дезінформації під час виборів, свідчать про необхідність більш жорсткої політики, більшої прозорості з боку цифрових платформ та покращення просвіти в галузі медіаграмотності.

В межах регуляторних та законодавчих заходів для боротьби з дезінформацією було прийнято Закон про кіберзлочини 2020 року, який передбачає, що будь-яка особа, яка свідомо поширювала неправдиву або наклепницьку інформацію, може бути притягнута до цивільної відповідальності за наклеп ([Grange 2024](#)). Однак цей захід мав невеликий вплив на боротьбу з дезінформацією, що поширюється в соціальних мережах, які не підпадають під дію законодавчих актів у період передвиборчої кампанії. Крім того, південноафриканські органи влади мають обмежені можливості для забезпечення дотримання правил щодо соціальних медіа-платформ, що працюють за межами країни ([European Union Election Expert Mission 2024](#)). До того ж, незважаючи на те, що регуляторний орган у сфері інформації видав рекомендації щодо використання персональних даних політичними партіями під час виборів 2019 року, перед виборами 2024 року таких рекомендацій опубліковано не було, через що утворилися прогалини в законодавстві та нормативно-правовому регулюванні ([European Union Election Expert Mission 2024](#)). Південноафриканська Рада з питань кіно та видавничої діяльності планує притягнути компанії, що є платформами соціальних мереж, до відповідальності за інформаційне забруднення мережі «Інтернет». Окрім того, Рада має на меті співпрацювати з Південноафриканською асоціацією штучного інтелекту з метою розробки правил використання штучного інтелекту в застосунках соціальних мереж ([Digital Watch 2024](#); [Illidge 2024](#)).

Що стосується зусиль у сфері підвищення цифрової грамотності, медіаграмотність наразі є частиною базової навчальної програми в школах Південної Африки. Втім, у звіті *Africa Check* зазначено, що недостатньо уваги приділяється фактчекінгу та верифікації даних, що публікуються у ЗМІ ([Wasserman, Madrid-Morales and Rabin 2022](#)). Проте Департамент освіти Західного Кейпа розробив більш комплексний модуль медіаграмотності, зокрема у партнерстві з Google, продемонструвавши здатність розвивати медіаграмотність у співпраці з онлайн-платформами ([Wasserman, Madrid-Morales and Rabin 2022](#)). Південна Африка також розробила DSFOne, національну систему компетентностей у сфері цифрових навичок, а також Стратегію цифрових навичок, яка відповідає Рамкам цифрової компетентності громадян ЄС, що визначають цифрові навички на базовому, середньому та поглибленому рівнях і мають на меті вирішити проблему низького рівня цифрової інклюзії, розширити економічні можливості та соціальну участь, а також надати цільову

підтримку молоді, жінкам та людям з інвалідністю ([Domingo et al. 2024](#)).

Південноафриканські організації громадянського суспільства також досягли значних успіхів у підтримці просвіти з питань цифрової грамотності по всій країні. Наприклад, організація Media Monitoring Africa створила власні ініціативи з цифрової грамотності, щоб залучити громадськість до пошуку способів краще виявляти фейкові новини, включаючи платформу Web Rangers, яка допомагає молоді та батькам отримати важливі знання про безпеку в інтернеті ([Media Monitoring Africa 2024](#)).

Розділ 2

ВИСНОВКИ З АНАЛІЗУ КОНКРЕТНИХ КЕЙСІВ

Поширення дезінформації та іншого сфальсифікованого і оманливого контенту в інтернеті має на меті не просто створення шкідливих наративів, а й забруднення самого інформаційного потоку.

Одним з найважливіших висновків, зроблених на основі аналізу конкретних кейсів, є те, що поширення дезінформації та іншого сфальсифікованого і оманливого контенту в інтернеті не обмежується лише створенням шкідливих наративів, а й забрудненням самого інформаційного потоку. Таке забруднення інформаційного потоку особливо небезпечне, оскільки воно може змінити громадську думку та ставлення, а також породити недовіру як до інших громадян, так і до демократичних інституцій та органів адміністрування виборів. Воно також може знизити мотивацію людей до голосування та участі в політичному житті в умовах, коли явка виборців у досліджуваних країнах вже і так перебуває на рекордно низькому рівні (Hanafin, Idrizi and Fischer 2024).

Дезінформація дедалі частіше поширюється за допомогою проплачених мереж, що створює професіоналізований простір для зміни громадських наративів та посилює виклики для платформ у виявленні та протидії неавтентичному контенту та його поширенню (Grohmann and Ong 2024). Наприклад, у тематичних дослідженнях у Бангладеш, Індонезії, Мексиці, Пакистані та Південній Африці було виявлено оплачувані скоординовані мережі впливу, що свідчить про зростання значущості цих мереж у багатьох країнах, що розвиваються.

В усіх кейсах були виявлені докази скоординованих кампаній впливу — як проплачених, так і самодіяльних — часто пов'язаних з національними суб'єктами та апаратами політичних партій, які широко використовували фейкові акаунти та боти. Мікротаргетинг був менш поширений, ніж очікувалося, у тому, що стосується поширення партійних повідомлень;

частіше використовувалися унікальні функції соціальних медіаплатформ.

Викликає занепокоєння той факт, що багато неетичних випадків використання генеративного ШІ, виявлених у кейсах, були наслідком дій національних суб'єктів. Ця технологія використовувалася, зокрема, для дискредитації політичних опонентів та поширення плутанини і недовіри серед виборців (Stockwell et al. 2024). Тому надзвичайно важливо, щоб фахівці з питань розвитку усвідомлювали роль еліт у поширенні інформаційного забруднення. Огляд тактик, методів, прийомів і механізмів, що використовуються для цього, наведено в таблиці 2.1.

Справжні демократичні дебати у суспільстві можуть опинитися під загрозою, оскільки громадяни все менше здатні відрізнити справжню інформацію від фейкової, що руйнує суспільні відносини, на яких базується демократія, та послаблює бажання співпрацювати заради досягнення спільних цілей (Breuer 2024). Плутанина щодо того, що є правдою, а що є фейком, також може порушити ланцюг відповідальності: все більшу стурбованість викликає «дивіденд брехуна», коли суб'єкти можуть відкидати реальний контент і критику як «фейкові новини», що дає їм змогу уникнути відповідальності та потенційно перенаправити критику на так званих винуватців (Stockwell et al. 2024). Ці ризики стають ще відчутнішими через когнітивні упередження, оскільки люди схильні ігнорувати інформацію, яка суперечить їхнім переконанням, і приймати навіть неоднозначну інформацію, якщо вона підтверджує їхні переконання (Schwieter and Gandhi 2024). Тому дедалі більшу стурбованість викликає не тільки те, що громадяни підпадають під вплив дезінформації, але й те, що вони доволі часто відкидають достовірні джерела інформації. Зрештою онлайн-екосистема перетворюється на рушійну силу деструктивних тенденцій замість того, щоб продовжувати залишатися публічною ареною, де люди збираються разом, щоб обговорити питання політики та вибудовування спільного майбутнього. Це призводить до нестабільності та перешкоджає демократичному розвитку.

Інформаційні екосистеми також стикаються з підвищеними ризиками, зважаючи на широкий тиск на традиційні ЗМІ, а також на їхню незмінну актуальність як основного джерела новин для багатьох людей у країнах, що розвиваються. «Афробарометр» (Conroy-Krutz, Amakoh and Amewunou 2024) зазначає, що радіо

Таблиця 2.1. Тактики, методи, прийоми та механізми, що використовуються партіями в передвиборчих кампаніях з метою поширення дезінформації в країнах, що стали предметом дослідження

Тактики, методи, прийоми та механізми	Приклади країн	Механізми
Координація мереж впливу	Бангладеш	Організована мережа прихильників партії, мережа бот-акаунтів, мережа фейкових експертів.
	Гана	Мережі, що поширюють наративи про шахрайство на виборах та порушення з боку кандидатів від опозиції. Ці мережі використовують як вістря атаки питання приналежності до етнічних спільнот та LGBTQIA+ з метою дискредитації кандидатів.
	Індонезія	Поширене використання професіоналізованих та особистих мереж фейкових акаунтів і ботів, що підтримують певну партію, а також приховування першоджерела контенту з метою уникнення контролю.
	Мексика	Масове використання скоординованих мереж бот-акаунтів, що не мають партійної приналежності (як іноземними, так і вітчизняними суб'єктами), інструменталізація проблем організованої злочинності для дискредитації кандидатів.
	Монголія	Скоординовані наративи як у традиційних, так і в онлайн-ЗМІ, значні скоординовані зусилля з формування політичних наративів з боку Китаю та Росії.
	Пакистан	Значне використання волонтерських і професіоналізованих мереж прихильників партії, скоординованих мереж бот-акаунтів, скоординоване використання імітації «фактчекінгу» для придушення небажаних наративів.
	Південна Африка	Координовані мережі проплачених дописувачів та інфлюенсерів, координовані мережі бот-акаунтів, використання наративів для розхитування виборчого процесу та спекулювання на проблемах мігрантів.

Таблиця 2.1. Тактики, методи, прийоми та механізми, що використовуються партіями в передвиборчих кампаніях з метою поширення дезінформації в країнах, що стали предметом дослідження (продовження)

Тактики, методи, прийоми та механізми	Приклади країн	Механізми
Мікротаргетинг	Бангладеш	Адаптація повідомлень до специфіки переконань і поглядів, що поширені цьому регіоні. Опанування навичок того, як встановлювати зв'язки з певними користувачами.
	Індонезія	Спрямовування надмірної кількості дезінформаційного контенту до цільової аудиторії, включаючи контент, створений штучним інтелектом.
	Монголія	Різна частотність використання таргетингу різними політичними партіями. Використання традиційних методів агітації на додачу до цифрових кампаній. Продемонстровано надання переваги цьому методу з боку малих партій для охоплення виборців, зокрема в умовах нетривалої у часі виборчої кампанії. Меседжі кампаній переважно орієнтовані на чоловіків. Практично відсутні меседжі, орієнтовані на жінок.
	Пакистан	Цільова реклама є дуже розповсюдженою, особливо на платформах, що належать Meta. Бази даних виборців купуються і продаються різними суб'єктами для того, щоб використовувати контакти виборців та іншу персональну інформацію для мікротаргетингу.
	Південна Африка	Платна таргетована реклама, здебільшого на платформах, що належать Meta.

Таблиця 2.1. Тактики, методи, прийоми та механізми, що використовуються партіями в передвиборчих кампаніях з метою поширення дезінформації в країнах, що стали предметом дослідження (продовження)

Тактики, методи, прийоми та механізми	Приклади країн	Механізми
Використання соціальних медіа-платформ, включаючи кроспостинг і вплив інфлюенсерів	Бангладеш	Координація діяльності хабів, що спеціалізуються на поширенні інформації на різних сторінках. Помічено використання ними іноземних IP-адрес, що дає змогу уникнути контролю.
	Гана	Подача новин, що вирвані із контексту. Масштабні кампанії із поширення дезінформації інфлюенсерами. Координація кампаній з поширення постів з використанням хештегів.
	Індонезія	Прямі трансляції, вірусні розсилки, що сприяє у налагодженні неформальних зв'язків з молодими виборцями і деполітизації іміджу кандидатів.
	Мексика	Координація кампаній з використанням хештегів і штучне розкручування певних наративів. Здобуття великої кількості вподобайок і реакцій на пости. Поширення повідомлень через приватні групи та чати на платформах, що належать Meta, а також Telegram. Репостинг оманливих наративів, які були вперше опубліковані на платформі X, на інших сторінках та платформах.
	Монголія	Поширення прокремлівських наративів шляхом репостингу повідомлень, що були вперше опубліковані на платформах, пов'язаних з Росією.
	Пакистан	Прямі трансляції віртуальних мітингів, координація кампаній з репостингу повідомлень з використанням хештегів, поширення наративів на різних платформах з метою обходу блокування та закриття платформ, підкуп аудиторії для штучного збільшення поширення контенту, використання приватних месенджерів, як-от WhatsApp, для уникнення фактчекінгу і моніторингу.
	Південна Африка	Поширення пропагандистських повідомлень на підтримку партії через WhatsApp, використання послуг оплачуваних інфлюенсерів, координація репостингу на різних сторінках і платформах та штучне підвищення кількості вподобайок і реакцій, координація кампанії репостингу з використанням хештегів.

Таблиця 2.1. Тактики, методи, прийоми та механізми, що використовуються партіями в передвиборчих кампаніях з метою поширення дезінформації в країнах, що стали предметом дослідження (продовження)

Тактики, методи, прийоми та механізми	Приклади країн	Механізми
Контент, створений за допомогою штучного інтелекту	Бангладеш	Передача завдання створення контенту на аутсорсинг закордонним організаціям. Станом на сьогодні продовжують залишатися більш поширеними такі маніпулятивні прийоми, як спотворення картинок і зображень, виривання речей з контексту, на противагу створенню за допомогою ШІ оманливих образів політичних діячів.
	Гана	Штучно створений аудіоконтент, велика кількість дипфейків на YouTube.
	Індонезія	Інструменти на основі ШІ є широко розповсюдженими. З метою деполітизації іміджу кандидатів використовуються штучно створені образи. Поширення відео з дипфейками, в яких фігурують історичні постаті, які начебто підтримують кандидатів. Використання дипфейків для наклепу на політичних суперників. Чат-боти на основі штучного інтелекту, що поширюють недостовірну інформацію серед виборців.
	Мексика	Використання штучно синтезованого аудіоконтенту, використання технології дипфейків для поширення відео, де кандидатів змальовують як м'якотілих, таких, що не можуть протистояти організованій злочинності. Використання образів людей, згенерованих за допомогою штучного інтелекту. Поширення контенту у великих масштабах, що згенерований штучним інтелектом, у якому зображають жінок, зокрема, було зафіксовано два випадки трансляції штучно згенерованої порнографії із зображенням статевого акту без згоди осіб, що беруть у ньому участь. Ця атака була спрямована на жінок-кандидаток на виборах.
	Пакистан	Використання технології дипфейків для поширення відео, у якому кандидат, репресований чинною владою, буквально із в'язниці виголошує промови за допомогою синтетично згенерованої версії самого себе. Поширення дипфейків, у яких кандидати виголошують, що вони знімають свої кандидатури з виборів або закликають до бойкоту виборів. Контент, створений за допомогою штучного інтелекту, використовується для дискредитації жінок і політиків-трансгендерів.
	Південна Африка	Значне поширення синтетичних медіа, використання технології дипфейків для поширення відео, в яких мовці висловлюються на підтримку політиків, але це все сфальшоване за допомогою штучного інтелекту.

Джерело: Складено авторами на основі аналізу кейсів, підготовлених для цієї публікації.

залишається основним засобом отримання новин в Африці: дві третини населення континенту слухають радіо щодня або кілька разів на тиждень, тимчасом як лише трохи менше половини населення шукають новини у соціальних мережах. Опитування в Південно-Східній Азії показують, що трохи більше половини громадян у цьому регіоні читають новини в інтернеті, на другому та третьому місці за популярністю перебувають телебачення та друковані ЗМІ. У Латинській Америці двоє з п'яти осіб шукають новини у соціальних мережах (Black Box 2024; LatAm Intersect 2025).

Водночас доходи традиційних ЗМІ продовжують зменшуватися, а через закриття місцевих і регіональних ЗМІ утворюється інформаційний вакуум, який швидко заповнюється суб'єктами, що поширюють непідтверджену та неправдиву інформацію (Hanafin, Idrizi and Fischer 2024). Оскільки інформаційна екосистема дедалі більше переповнюється неправдивою та синтетично згенерованою інформацією, це може створити зачакловане коло самопідсилення, у якому учасники мережі повторюють і таким чином підсилюють неправдиві відомості, при цьому не згадуючи оригінального автора (Shah and Majumdar 2024).

У суспільстві зростає небезпека, пов'язана з тим, що люди дедалі більше стають неспроможними відрізнити справжні новини від фейкових новин, створених за допомогою штучного інтелекту: дуже реалістичні фейкові новини поширюються на вебсайтах, які виглядають як цілком правдиві та поширюють заяви експертів, яких насправді не існує (Stockwell et al. 2024). Така ситуація спостерігалася, наприклад, у Бангладеш, де мережі так званих експертів поширювали неправдиву інформацію, яку потім репостили легітимні ЗМІ (AFP 2023). Шляхом приховування першоджерела такі ЗМІ надавали цим наративам більшої легітимності.

Зниження довіри, спричинене поширенням дезінформації, згенерованої за допомогою штучного інтелекту, та стирання межі між легітимними та фейковими джерелами новин – все це відіграє істотну прибрану роль у зниженні мотивації людей брати участь у виборах. У більшості випадків було зафіксовано значне зниження явки виборців: коли люди втрачають довіру до виборчої системи і все більше відчують, що не мають знань або інструментів для того, щоб здійснити усвідомлений вибір, вони часто обирають для себе не йти на виборчі дільниці взагалі та не брати участі у демократичному житті (Shah and

Руйнування довіри, спричинене поширенням дезінформації, згенерованої за допомогою штучного інтелекту, та стирання межі між легітимними та фейковими джерелами інформації – все це негативно впливає на мотивацію людей брати участь у виборах.

[Majumdar 2024](#)). І навпаки, коли люди відчують, що вибори проходять прозоро, а інформація про передвиборчу кампанію є достовірною та вичерпною, вони часто виявляють більшу готовність голосувати та брати участь у політичному житті. Відповідно, надзвичайно важливо постійно інвестувати в моніторинг та аналіз, щоб формувати урядові стратегії щодо дезінформації та штучного інтелекту та попередити виникнення ситуацій, коли необхідно накладати жорсткі санкції за поширення онлайн-контенту ([Stockwell et al. 2024](#)). Ці правові заходи також повинні доповнюватися добровільними спільними ініціативами, особливо шляхом долучення багатьох зацікавлених сторін до розробки як правових норм, так і стандартів м'якого права.

Також потребують уваги критичні загрози, спрямовані на вразливі групи, насамперед жінок. Ці загрози виникають через зловживання новими засобами онлайн-комунікації. Дезінформація дедалі частіше спрямована проти жінок-політиків і кандидатів, а також членів виборчих комісій і журналістів – все це призводить до виникнення атмосфери залякування і негативно впливає на свободу слова ([Hanafin, Idrizi and Fischer 2024](#)). З'являється все більше доказів того, що синтетичний контент в інтернеті непропорційно часто використовується для того, аби атакувати жінок. Існують також інші задокументовані ризики, пов'язані з цілеспрямованим переслідуванням жінок в інтернеті за допомогою нових цифрових інструментів та інструментів штучного інтелекту ([Ajder et al. 2019](#); [Brooks et al. 2021](#); [Dunn 2021](#); [Li, Shultz and Jankowicz 2024](#); [Shukla 2024](#)). Наприклад, у Пакистані поширювалася неправдива інформація, в якій йшлося про те, що певні жінки – це «іноземні агенти», які розповсюджують ідеї, що загрожують традиційним цінностям. Це призвело до переслідування цих жінок у суспільних відносинах та правовому полі ([Shah and Majumdar 2024](#)). Крім того, існує занепокоєння, що інструменти на основі штучного інтелекту можуть бути використані для переслідування певних груп, оскільки швидкість, масштаб і складність, які стали можливими завдяки інструментам штучного інтелекту, можуть призвести до ущемлення прав цілої низки груп у суспільстві ([Ferrara 2024](#)). З огляду на значні успіхи, досягнуті в багатьох країнах у підвищенні статусу й добробуту жінок та інших вразливих груп, важливо, щоб цей прогрес не був втрачений, оскільки інформаційне забруднення в інтернеті може акцентувати увагу на традиційних поглядах на роль жінок і відбивати у них бажання балотуватися на виборні посади.

Хоча раніше для налагодження зв'язків з виборцями інструменти на основі штучного інтелекту використовувалися досить успішно, їхній позитивний ефект був зведений нанівець, коли їх почали застосовувати для маніпулювання думкою виборців. Наприклад, в Індонезії виборча кампанія Прабово змогла успішно встановити зв'язки з молодими виборцями, поширюючи зображення кандидата, створені за допомогою штучного інтелекту. Згодом ці прийоми зазнали критики як такі, що мали на меті відволікти виборців від питань, пов'язаних з політикою, і деполітизувати репутацію Прабово (Utama 2023; Duffy 2024). Партія Прабово також використовувала чат-ботів для спілкування з виборцями, хоча їх критикували за поширення недостовірної інформації (Rayda 2024).

Серед прикладів використання інструментів на основі штучного інтелекту для уникнення переслідувань з боку уряду найбільш відомим є випадок з Пакистану, де під час передвиборчої кампанії Хана було створено віртуальну особистість, яка дала кандидату можливість проводити передвиборчу кампанію з в'язниці, організовуючи віртуальні мітинги для підвищення рейтингу (Khan 2023). Однак партія Хана не завжди чітко зазначала, що використовує штучний інтелект (Bahl 2023).

Насамкінець, інструменти на основі штучного інтелекту також дають можливість організаціям громадянського суспільства підвищити прозорість виборчих кампаній. Так, Африканська обсерваторія цифрової демократії в Південній Африці використовує метод аналізу настроїв для моніторингу онлайн-дискусій напередодні виборів (ADDO 2024).

Огляд різних можливостей та ризиків, пов'язаних із використанням інструментів на основі штучного інтелекту в політичних комунікаціях, наведено в таблиці 2.2.

З-поміж проаналізованих кейсів – зокрема у Бангладеш, Гані, Індонезії, Монголії та Пакистані – можна навести низку прикладів ухвалення законів з метою протидії дезінформації або неправдивій інформації, які згодом були розкритиковані за обмеження свободи слова, а отже, це свідчить про ризики, пов'язані з регулюванням контенту. Були також випадки (наприклад, у Бангладеш, Індонезії та Пакистані), коли уряди використовували такі закони для видалення «неправдивої» інформації, часто блокуючи або обмежуючи роботу вебсайтів, – навмисно сповільнюючи швидкість доступу, – щоб змусити їх дотримуватися вимог.

Інструменти на основі штучного інтелекту також дають змогу організаціям громадянського суспільства підвищити прозорість виборчих кампаній.

Таблиця 2.2. Можливості та ризики, пов'язані з використанням інструментів на основі штучного інтелекту в політичних комунікаціях

Можливості	Ризики
<p>Зниження бар'єрів та витрат на комунікацію з масовою аудиторією в інтернеті:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Новим учасникам легше вийти на політичну арену • Можливість для вразливих або маргіналізованих груп відстоювати свої інтереси • Краща здатність проводити кампанії в умовах репресій: неможливо заарештувати інструмент, що працює на базі штучного інтелекту 	<p>Зниження здатності громадян розуміти те, що вони бачать в інтернеті:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Більш переконливий фальшивий або синтетичний контент означає розмиття межі між реальним і фальшивим, правдивим і неправдивим • Повідомлення, які часто мають на меті делегітимізувати виборчі та інші демократичні інститути або поширюють шкідливі наративи про вразливі групи • Розкол у суспільній дискусії, підрив довіри громадськості, поляризація • Зростання викликів для наглядових органів та громадянського суспільства у сфері моніторингу політичних комунікацій, забезпечення дотримання правил та оцінки реального впливу ШІ • Хоча бар'єри для входу у цю сферу діяльності зменшилися, учасники, які мають найбільше ресурсів, можуть викривити правила гри та вплинути на громадську думку
<p>Комунікації, таргетовані урахуванням демографічної специфіки цільових груп:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Дешеві та швидкі інструменти, що забезпечують точний переклад і доступність контенту • Підвищена спроможність «чути» бажання та потреби виборців • Чат-боти для залучення виборців до діалогу 	<p>Ризики щодо конфіденційності даних:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Виборці не знають про те, що їхні дані використовують, та/або не дають згоди на використання їхніх даних • Загрози, що виникають при використанні чутливих даних, як-от раса чи сексуальна орієнтація виборців • Відсутність доступу до даних, що використовуються для впливу на виборців та навчання систем штучного інтелекту. Брак прозорості даних, що створює потенційну загрозу посилення тих упереджень, що вже існують
<p>Оптимізоване використання ресурсів:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Прискорює процес мозкового штурму, дослідження та аналізу даних, а також створення документів, в яких висловлюється політична позиція партії або кандидата • Політики та політичні партії мають більше часу для взаємодії з громадськістю та доступу до неї • Органи адміністрування виборів та інші наглядові органи можуть ефективніше використовувати свої часто доволі обмежені можливості 	<p>Ризики кібербезпеки:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Системи штучного інтелекту постійно навчаються та адаптуються, допомагаючи зловмисникам уникнути виявлення • Безпека, виявлення та модерація контенту є постійними завданнями, для виконання яких необхідно постійно оновлювати системи знань та навички • З погляду органів адміністрування виборів, великі обсяги даних про виборців та програмне забезпечення для голосування вразливі до компрометації або маніпуляцій • Підвищена вразливість до технічних збоїв або перебоїв у ланцюжку поставок

Таблиця 2.2. Можливості та ризики, пов'язані з використанням інструментів на основі штучного інтелекту в політичних комунікаціях (продовження)

Джерело: Складено авторами на основі аналізу кейсів, підготовлених для цього дослідження. Див. також P. Juneja, *Artificial Intelligence for Electoral Management* [П. Джунеджа, Штучний інтелект в адмініструванні виборів], Стокгольм, Міжнародний інститут демократії та сприяння виборам (Internationa IDEA), 2024, <<https://doi.org/10.31752/idea.2024.31>>; N. Hanafin, Z. Idrizi and J. Fischer, *Information Integrity for Electoral Institutions and Processes: Reference Manual for UNDP Practitioners* (Oslo, Norway: United Nations Development Programme Global Policy Centre for Governance, 2024) [Н.Ханафін, З.Ідрізі, Дж.Фішер, *Цілісність інформації для органів адміністрування виборів та виборчих процесів: Довідковий посібник для практиків ПРООН*. Осло, Норвегія: Глобальний центр політики у сфері державного управління Програми розвитку ООН, 2024 рік], <<https://www.undp.org/policy-centre/governance/publications/information-integrity-electoral-institutions-and-processes-reference-manualundp-practitioners>>. Доступ 17 квітня 2025 року; Council of Asian Liberals and Democrats, 'AI in Elections in East and Southeast Asia: Opportunities, Challenges, and Ways Forward for Democrats and Liberals' [Рада азіатських лібералів і демократів, «Штучний інтелект на виборах у Східній та Південно-Східній Азії: можливості, виклики та шляхи розвитку для демократів і лібералів»], грудень 2024 року, <<https://www.freiheit.org/sites/default/files/2024-12/cald-ai-policy-paper.pdf>>. Доступ 17 квітня 2025 року; A. Dawson and J. Ball, 'Generating Democracy: AI and the Coming Revolution in Political Communications' [А. Доусон і Дж. Болл, Генерування демократії: ШІ та майбутня революція в політичних комунікаціях], Demos, січень 2024 року, <<https://demos.co.uk/wp-content/uploads/2024/01/Generating-Democracy-Report-1.pdf>>. Доступ 17 квітня 2025 року; G. Tuohy-Gaydos, 'Artificial Intelligence (AI) in Action: A Preliminary Review of AI Use for Democracy Support' [Г. Туохі-Гайдос. Штучний інтелект (ШІ) в дії: попередній огляд використання ШІ для підтримки демократії], Вестмінстерська фундація «За демократію», програмний документ, вересень 2024 року, <https://www.wfd.org/sites/default/files/2024-09/wfd_2024_ai_in_action_-_final.pdf>. Доступ 17 квітня 2025 року; C. Yu, 'How will AI steal our elections?' [Ч.Ю, Як ШІ вкраде наші вибори?], Центр відкритої науки, 28 лютого 2024 року, <<https://doi.org/10.31219/osf.io/un7ev>>; E. Ferrara, 'Charting the Landscape of Nefarious Uses of Generative Artificial Intelligence for Online Election Interference' [Е. Феррара, Картування ландшафту злочинного використання генеративного штучного інтелекту для втручання у вибори в онлайн-середовищі], Університет Південної Каліфорнії, HUMANS Lab, робочий документ № 2024.1, 10 липня 2024 року, <<https://doi.org/10.2139/ssrn.4883403>>.

Зокрема, кейс Індонезії свідчить про те, що існують ризики придушення свободи слова у випадках, коли жорсткі вимоги щодо видалення неправдивої інформації поєднуються з високою спроможністю органу нагляду за телерадіокомунікаціями здійснювати цілодобовий моніторинг дезінформації у співпраці з ОАВ. Спостерігачі критикують обмеження свободи слова, звертаючи увагу на те, що за невиконання приписів про видалення «незаконного» контенту часто застосовуються кримінальні санкції, а також вказують на те, що уряд часто схильний приймати свавільні рішення, як-от блокування онлайн-платформ (Brajatjaya and Tan 2023; Djajadiningrat 2023; Freedom House 2023b; Mediana 2023).

Подібним чином, низка нещодавно прийнятих законів у Пакистані дозволила уряду блокувати платформи та відключати інтернет, щоб придушити вільнодумство (RSF 2023; Access Now 2024; Hussain 2024).

Позитивні приклади протидії дезінформації з тематичних досліджень включали переважно ініціативи з підвищення цифрової грамотності та моніторингу соціальних мереж, до яких були залучені онлайн-платформи та незалежне громадянське суспільство. До прикладу, у Бангладеш було створено центр цифрової грамотності. У Гані орган з питань кібербезпеки провів тренінги для журналістів з метою допомогти їм виявляти тактики дезінформації (Digital Literacy Center n.d.; Abubakar 2024). Ініціатива 2022 року в Гані засвідчила, що інформаційно-просвітницькі кампанії серед малоосвіченого населення можуть бути дуже успішними, якщо в основу покладено навчання дуже простим навичкам, як-от верифікація інформації з іншого джерела (Bodine 2022). Успішним прикладом співпраці між органами адміністрування виборів, громадянським суспільством та онлайн-платформами у Мексиці стала просвітницька кампанія з підвищення цифрової і медійної грамотності (див. Блок 2.1). Аналіз кейсів також виявив можливості для міжнародної спільноти співпрацювати з місцевими ініціативами з метою підвищення рівня цифрової та медійної грамотності, наприклад, у Гані та Монголії. Важливо зазначити, що хоча матеріали, розроблені в межах зусиль з підвищення цифрової грамотності, зазвичай заохочують критичне мислення, індонезійська програма цифрової грамотності зазнала жорсткої критики через використання матеріалів, які, навпаки, пропагують підкорення державним наказам (Idris 2022).

У межах подібної кампанії в Мексиці Національний виборчий інститут запустив чат-бот, інтегрований у WhatsApp, який давав змогу користувачам легко перевіряти інформацію, а також ставити запитання та отримувати перевірену інформацію про вибори із надійних джерел, що включали мережу незалежних суб'єктів та засобів масової інформації (INE 2024a).

Подібна співпраця між Національним виборчим інститутом Мексики та такими платформами, як Google і YouTube, була розпочата з метою забезпечити кращий захист цифрової сфери, вдосконалити систему повідомлення про випадки дезінформації з боку громадян та розширити доступ до інформації про вибори для широкої аудиторії (Lagos 2024).

Вставка 2.1. Виборча комісія Мексики співпрацює з громадянським суспільством, використовує інновації та підвищує обізнаність громадян

У 2018 році Національний виборчий інститут Мексики розпочав кампанію з боротьби з поширенням дезінформації в соціальних мережах на виборах. Кампанія була повторно проведена у період перед виборами 2024 року, при цьому було визначено п'ять основних стратегій: (а) перевірка інформації; (б) налагодження двостороннього співробітництва між зацікавленими сторонами; (в) співпраця із засобами масової інформації; (г) підвищення медіаграмотності; (д) забезпечення прозорості та перевіреної інформації, що стосується виборів (INE 2024a). Інформаційно-просвітницька кампанія – це нещодавній приклад того, коли орган адміністрування виборів співпрацював з платформами соціальних мереж та громадянським суспільством, аби надати громадянам комплексні, доступні інструменти для перевірки фактів та інформації.

Ініціативи громадянського суспільства, наприклад, Коаліція з перевірки фактів Гани та Монгольський центр фактчекінгу, були особливо корисними у виявленні неправдивих наративів та проведенні перевірки фактів у режимі реального часу ([Meedan 2024](#); [Modern Ghana 2024](#)). Коаліція з перевірки фактів Гани стала яскравим прикладом успішної співпраці організацій громадянського суспільства у регіоні: три західноафриканські організації об'єднали зусилля для перевірки фактів відповідно до встановлених стандартів Міжнародної мережі з перевірки фактів ([Ghana Fact-Checking Coalition 2025](#)). Платформи також продемонстрували готовність підтримувати певні інструменти фактчекінгу в додатках та заходи з підвищення медіаграмотності шляхом залучення місцевих організацій. Саме такий підхід вони застосували у Гані, Мексиці та Південній Африці. Зусилля з моніторингу соціальних медіа показали перспективність використання інструментів на основі штучного інтелекту для виявлення неправдивого контенту, зокрема за допомогою чат-ботів. Такі ініціативи були реалізовані у Мексиці та Монголії. Щоб забезпечити моніторинг контенту соціальних медіа з дотриманням принципів незалежності та підзвітності, ОАВ Південної Африки співпрацює з онлайн-платформами та громадянським суспільством. Така співпраця допомагає у забезпеченні більшої прозорості та нагляду за онлайн-контентом (див. вставку 3.1).

Загалом, у сфері регулювання ШІ не було досягнуто значного прогресу. Бангладеш у 2020 році затвердив національну стратегію, однак істотних зрушень за цей час не відбулося ([Information and Communication Technology Division 2020](#)), Міністерство інформаційних технологій і телекомунікацій Пакистану презентувало проєкт національної політики у сфері ШІ, в якому визначено етичні виклики, пов'язані з ШІ, проте не вжито жодних конкретних заходів ([Z. Khalid 2023](#); [Pakistan 2022](#)). Уряд Індонезії здійснив перший крок – опублікував керівні принципи етичного використання ШІ, а також зобов'язався в майбутньому розробити низку нормативно-правових актів ([ANTARA 2023b](#); [Juniarto 2024](#); [Sakura and Virgiany 2024](#)).

Розділ 3

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОСТІ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ ЗА ДОПОМОГОЮ ЗАГАЛЬНОСУСПІЛЬНОГО ПІДХОДУ

Враховуючи цілу низку виявлених проблем, фахівці-практики у сфері розвитку повинні подбати про забезпечення цілісності інформації, використовуючи такі два основні підходи: (а) допомога у виробленні нових правил та забезпеченні нагляду за політичними комунікаціями в інтернеті; (б) спільні заходи на доповнення до цих правил з метою підвищити рівень етичної поведінки та довіри суспільства. Заходи повинні бути спрямовані не тільки на органи адміністрування виборів, а й на контролювальні органи, при цьому слід заохочувати більш широке залучення громадськості шляхом проведення багатосторонніх дискусій з метою узгодження нових стандартів у межах загальносуспільного підходу.

Вкрай важливо, щоб уряди та міжнародна спільнота фахівців-практиків з питань розвитку ставилися до інтернет-користувачів як до активних суб'єктів.

При плануванні заходів, орієнтованих на забезпечення стійкості виборчого процесу, важливо розрізняти між короткостроковими і довгостроковими ініціативами. Короткострокові ініціативи є обмеженими в часі, але більш гнучкими. Такі ініціативи дають змогу оперувати цінними даними стосовно тактики і наративів, що пов'язані з дезінформацією, та забезпечують можливість швидкого реагування. Довгострокові ініціативи натомість зосереджені на побудові довіри та міцних партнерських відносин між державними, приватними та громадськими суб'єктами (Hanafin, Idrizi and Fischer 2024). Аналіз інформації із отриманих даних буде вирішальним для визначення чинників, що прискорюють поширення дезінформації як в інтернеті, так і поза ним. Окрім того, ці чинники можуть бути враховані у розробленні заходів для підвищення довіри до демократичних інституцій та ЗМІ в цілому (Schwieter and Gandhi 2024). З огляду на обсяг та швидке поширення інформації в інтернеті, надзвичайно важливо, щоб уряди та міжнародна спільнота

фахівців-практиків з питань розвитку ставилися до інтернет-користувачів як до активних агентів змін, а не як до пасивних одержувачів оманливої інформації. Фахівці з питань розвитку повинні розглянути питання про те, як заохочувати користувачів інтернету до того, щоб вони відігравали дедалі більш активну роль у свідомому поширенні інформації, володіли навиками виявлення достовірної інформації, мали змогу вирізняти неявні суспільні домовленості і відносини, брали участь в активному обговоренні цих питань шляхом діалогу і взаємодії між урядами і громадянами. Такі програми, як реалізована в Мексиці ініціатива з підвищення медіаграмотності та суспільної довіри, слугують яскравими прикладами таких заходів, оскільки їхньою метою є допомогти людям навчитися критично оцінювати інформацію та брати активну участь у публічному дискурсі.

У цьому розділі спочатку розглядаються короткострокові ініціативи, реалізовані з метою збереження цілісності інформації під час виборів. Вони важливі як для розбудови спроможності органів адміністрування виборів, так і для підтримки інших суб'єктів та інституцій, які здійснюють нагляд за виборами. Далі обговорюються довгострокові ініціативи, як-от програми медіаграмотності та зменшення нерівності, спрямовані на налагодження відносин між органами адміністрування виборів, учасниками виборчих перегонів, засобами масової інформації та громадянським суспільством, а також на підвищення стійкості суспільства в цілому.

3.1. ВИЗНАЧЕННЯ НОВИХ ПРАВИЛ РЕГУЛЮВАННЯ ОНЛАЙН-ЕКОСИСТЕМИ ТА ФУНКЦІЙ НАГЛЯДУ ЗА ПРОЦЕСОМ ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ПРИМУСОВОГО ПРАВЗАСТОСУВАННЯ

3.1.1. Нові правила для органів адміністрування виборів

Коли відбувається реформа виборчої системи, аби забезпечити належне реагування на ризики, пов'язані з ШІ, необхідно встановити чіткі законодавчі обмеження та виробити рекомендації, що мають добровільний характер, стосовно використання ШІ у політиці та на виборах. Необхідно заохочувати учасників виборчих кампаній до того, щоб вони добровільно та за власною ініціативою позначали контент, створений за допомогою ШІ (CALD 2024). Іншим пріоритетом є вимога, щоб комунікації ШІ містили інформацію про походження

Також існує нагальна потреба у захисті основоположного права на свободу слова та збереженні цілісності інформації.

контенту, зокрема коли треті сторони поширюють контент, який стосується політичних кампаній (Stockwell et al. 2024).

Також існує нагальна потреба у захисті основоположного права на свободу слова та збереженні цілісності інформації, але існують різні погляди на те, де пролягає межа між ними. Наприклад, фактчекінг може бути досить чітким, коли йдеться про базову інформацію про вибори, але все стає неоднозначним, коли виникає питання про власну думку людини (Hanafin, Idrizi and Fischer 2024). Якщо законодавство оперує визначенням контенту, це неминуче означає, що орган нагляду має оцінювати правдивість змісту та вирішувати, чи застосовувати санкції або вимагати видалення такого контенту, що створює передумови для потенційного зловживання правилами.

Тому рекомендується застосовувати максимально обережний підхід до регулювання контенту, оскільки визначення межі допустимого використання ШІ – наприклад, для захисту свободи творчого самовираження в політичній пародії – вимагатиме ретельного обговорення. Адже саме завдяки свободі творчого самовираження були і реалізовані зусилля з деполітизації образу Прабово, одного з кандидатів на президентських виборах в Індонезії. Тут були використані персонажі, згенеровані у режимі 3D-анімації, які дали змогу Прабово дистанціюватися від своєї ролі військового генерала під час попереднього диктаторського режиму (Utama 2023; Duffy 2024).

Може бути корисним надавати підтримку законодавчим та регуляторним органам у адаптації наявної практики інших країн до місцевих умов. Прикладами можуть слугувати «Керівництво АСЕАН з питань управління та етики штучного інтелекту» (2024), в якому підкреслюються ключові принципи, адаптовані до регіонального контексту Південно-Східної Азії. Можна згадати також Закон ЄС про штучний інтелект (2024), зокрема варто зазначити, що в його основу було покладено оцінку ризиків як базовий підхід. Ці законодавчі і регуляторні заходи обов'язково мають наголошувати на моніторингу та незалежному аудиті використання ШІ політичними партіями, зокрема коштів, що використовуються для створення контенту, генерованого ШІ, щоб забезпечити, що його використання не сприяє упередженості або нерівним умовам конкуренції (Juneja 2024).

Заходи з планування розвитку, який стосується виборів, повинні брати до уваги широке коло суб'єктів, які залучені до нагляду за виборами, – від органів адміністрування виборів до органів регулювання ЗМІ та агентств із захисту даних. Вкрай важливо створити спеціальні канали комунікації та поліпшити координацію між установами, забезпечивши чіткий розподіл обов'язків і уникнення дублювання повноважень. Важливим пріоритетним напрямком є поліпшення міжвідомчої співпраці між законодавчою гілкою влади, яка визначає нові правила щодо проведення політичних кампаній та комунікації з виборцями, з одного боку, та органами адміністрування виборів та іншими суб'єктами, що здійснюють нагляд за виборами, з іншого боку. Така співпраця слугуватиме доброю основою для підтримання поточних дискусій щодо розроблення обов'язкового до виконання законодавчого регулювання і рекомендацій, що мають добровільний характер, а це, своєю чергою, допоможе органам адміністрування виборів у роз'ясненні суспільству того, як мають виконуватися правила та норми, пов'язані з виборами.

Кейси слугують джерелом кращих практик стосовно того, як органи адміністрування виборів мають організовувати свою діяльність: ОАВ Гани опублікував рекомендації щодо проведення передвиборчої кампанії в інтернеті, а орган з питань регулювання суспільних комунікацій в Індонезії розробив керівництво щодо етичного використання штучного інтелекту (CALD 2024). ОАВ Мексики розробив комплексну програму навчання медіаграмотності та запропонувала цифрові рішення для взаємодії з виборцями (Valverde 2024; Vergara 2024).

Органи адміністрування виборів також можуть розробляти керівництва для ЗМІ, аби допомогти їм повідомляти про контент, штучно синтезований за допомогою ШІ, або ж виявляти неправдиві наративи. Для цього необхідно озброїти ЗМІ інструментами виявлення фейкових новин та розробити механізми повідомлення про них. Відкрита комунікація є запорукою такої співпраці (Stockwell et al. 2024). Наглядові органи також можуть працювати над створенням програм або керівних принципів з цифрової грамотності, щоб допомогти суспільству краще зрозуміти те, як ведуться виборчі процеси у цифровій площині та які заходи безпеки треба при цьому застосовувати. Це сприяє зміцненню або відновленню довіри до виборчого процесу (Cetina-Presuel et al. 2024).

Заходи з планування розвитку, який стосується виборів, повинні брати до уваги широке коло суб'єктів, які залучені до нагляду за виборами.

Інструменти на основі штучного інтелекту, що використовуються політичними партіями та органами адміністрування виборів, повинні бути прозорими та завжди відкритими для громадськості.

Технічна підтримка ОАВ може надаватися різними шляхами: розбудова спроможності ОАВ для нагляду за фінансуванням виборчих кампаній, моніторинг соціальних мереж, як за допомогою інструментів платформ, так і шляхом забезпечення доступу до комерційних інструментів, а також укладання добровільних угод про співпрацю між зацікавленими сторонами виборчого процесу (Grohmann and Ong 2024). Можлива точка для докладання зусиль у наданні технічної допомоги ОАВ – підвищення стійкості до загроз шляхом підвищення спроможності до збору й аналізу доказів з метою виявлення та підготовки до потенційних проблем в онлайн-середовищі. На доповнення до цих зусиль можна запропонувати краще організований збір даних та аналіз використання ШІ у ході проведення політичних або виборчих кампаній, включаючи моделювання операцій впливу з використанням ШІ (Stockwell et al. 2024). Якщо розвивати тему інструментів ШІ на виборах, то можливими сферами розвитку може стати краще керування ресурсами відповідно до прогнозованої явки виборців, зменшення кількості помилок у реєстрах виборців та забезпечення кращого спостереження за виборами на виборчих дільницях у день голосування (Juneja 2024). Серед історій успіху можна згадати інформаційну систему списків виборців в Індонезії, де завдяки ШІ вдалося поліпшити точність реєстрації виборців та адміністрування списків виборців, а також інструменти на базі ШІ, які були впроваджені в порядок реєстрації кандидатів та підрахунку голосів. Ці інструменти також підтримують адаптивність у реальному часі, що дає змогу швидко реагувати на мінливі ситуації (Yu 2024). Однак важливо зазначити, що використання інструментів на основі штучного інтелекту політичними партіями та органами адміністрування виборів має бути прозорим і завжди відкритим для громадськості, щоб використання цих інструментів не підірвало довіру суспільства до виборчого процесу. Також надзвичайно важливо, щоб ця робота супроводжувалася навчанням з питань кібербезпеки та постійними аудитами.

Також важливо надавати технічну допомогу органам адміністрування виборів у сфері моніторингу соціальних мереж та перевірки фактів. При цьому слід залишатися пильними, щоб будь-які вжиті заходи не обмежували свободу слова.

Тому рекомендується, щоб фахівці у сфері розвитку заохочували конструктивний підхід до моніторингу онлайн-простору. Такий моніторинг має бути передусім зосереджений на виробленні

розуміння інформаційної екосистеми та виправленні недостовірної інформації, із суворими критеріями щодо видалення або блокування контенту. Також може бути корисним створити репозиторій матеріалів, створених на виборах, який можна використовувати для моніторингу тенденцій у політичних комунікаціях та поширенні матеріалів на основі використання штучного інтелекту, що допоможе сформувати стратегії органів адміністрування виборів та майбутні інформаційні кампанії (Stockwell et al. 2024). Наразі також тестуються інструменти на основі штучного інтелекту для моніторингу та виявлення дезінформації та мови ворожнечі в інтернеті (Tuohy-Gaydos 2024). Такі ініціативи можна підтримати, налагоджуючи зв'язки між органами адміністрування виборів та незалежними організаціями громадянського суспільства і допомагаючи їм розбудовувати технічну спроможність та ресурсне забезпечення.

ОАВ, до прикладу, можуть співпрацювати з онлайн-платформами та громадянським суспільством у межах програм «превентивної протидії» дезінформації, які вчать виборців розпізнавати дезінформацію та протистояти їй, а також вводять у дію механізми для оповіщення органів адміністрування виборів та швидкого реагування (Cetina-Presuel et al. 2024). Цей підхід був продемонстрований у Пакистані, де громадські організації Soch Fact Check та AFP Fact Check працювали над протидією дезінформації (Shah and Majumdar 2024). Організація Soch Fact Check підписала угоду про фактчекінг з компанією Meta, запропонувавши аналізувати і безпосередньо позначати оманливий або неправдивий контент, після чого платформа може вжити відповідних заходів. Таке партнерство може бути корисним для забезпечення балансу між перевіркою фактів в інтернеті та потенційними загрозами для свободи слова.

3.1.2. Нові правила для загального нагляду

Переходячи від теми підтримки ОАВ до розроблення ефективного законодавства для регулювання захисту персональної інформації, онлайн-кампаній та етичного використання штучного інтелекту, важливо забезпечити, щоб така підтримка мала не директивний характер, а натомість допомагала згуртувати зацікавлені сторони. Рекомендується проводити багатосторонній процес обміну думками і досвідом між різними організаціями з метою вироблення правил, що враховують індивідуальну специфіку країни. Цей процес передбачає консультації з різними суб'єктами, вжиття заходів для захисту прав людини та досягнення балансу між різними

На основі проаналізованих кейсів можна зробити висновок, що існує ризик, що боротьба з дезінформацією може призвести до придушення свободи слова.

суперницькими інтересами в онлайн-середовищі (Bereskin 2023). Такий підхід допоможе забезпечити відповідальне та прозоре впровадження технологічних рішень.

На основі проаналізованих кейсів можна зробити висновок, що існує ризик, що боротьба з дезінформацією може призвести до придушення свободи слова. Натомість, врахування думок найбільш вразливих верств населення та розробка багаторівневих заходів контролю можуть допомогти усунути цей ризик. Рекомендується з особливою обережністю підходити до законодавства, яке містить визначення того, що є прийнятною та непринятною поведінкою в інтернеті. Адже підхід законодавчого органу до регулювання сфери онлайн-комунікацій, що передбачає надмірний контроль висловлювань у соціальних мережах, зазвичай призводить до подальшого посилення авторитарних тенденцій (Grohmann and Ong 2024). Наприклад, після недавньої спроби ЮНЕСКО заохотити публікацію рекомендацій щодо регулювання контенту 40 неурядових організацій з усього Азіатсько-Тихоокеанського регіону підписали лист, в якому наголошували на небезпеці таких рекомендацій в умовах авторитарних режимів (Open Net 2023). Їхня реакція підкреслює необхідність постійно пильнувати за тим, чи не відбувається зловживання правилами, що регулюють висловлювання в інтернеті, з боку будь-яких суб'єктів.

При встановленні правил, що стосуються штучного інтелекту, слід приділяти увагу збереженню людиноцентричного підходу та наголошувати на принципах прозорості, підзвітності, обґрунтованості, справедливості та інклюзивності (Bontcheva et al. 2024; Dawson and Ball 2024). Істотне значення мають також конфіденційність та безпека даних. Зокрема, важливо обмежити використання персональних даних для мікротаргетингу в політичних цілях, особливо беручи до уваги такі чутливі категорії інформації, як раса та сексуальна орієнтація (Bieber et al. 2024). Важливо, щоб ці стандарти були конкретними та чіткими, щоб усім було зрозуміло, як їх застосовувати до виборів. Необхідно запобігти появі сірих зон у регулюванні, що призводить до того, що неконтрольована поведінка може мати значні наслідки (Yu 2024). Якщо говорити про заходи, яких можна вжити задля сприяння більшій прозорості, до них можна включити такі: запровадження вимог щодо розкриття інформації про використання ШІ та даних, що лежать в основі розроблення контенту, а також вимоги щодо розголошення походження даних, а саме оригінального творця контенту, – саме тут є

потенціал для підвищення прозорості даних (Bereskin 2023). Ці принципи можуть допомогти забезпечити достатній контроль над використанням ШІ та краще розуміння громадянами контенту, з яким вони взаємодіють.

Забезпечення контролю з боку людини — це запорука дотримання прозорості, підзвітності та обґрунтованості у використанні систем ШІ. Такий контроль допомагає вносити необхідні корективи для усунення упередженості та дає змогу упевнитися у використанні високоякісних масивів даних для навчання (Bieber at al. 2024; CALD 2024). Коли причинно-наслідковий зв'язок між результатами ШІ-системи та її діями є незрозумілим, стає складніше вдосконалювати систему, виявляти потенційні упередження та підтримувати довіру користувачів до системи (Tuohy-Gaydos 2024). З'являється дедалі більше доказів того, що зниження рівня довіри суспільства призводить до поширення неправдивих наративів в інтернеті. Тому при розробленні стандартів етичного використання ШІ слід забезпечити застосування етичних принципів, щоб запевнити суспільство в тому, що ШІ використовується у відповідальний спосіб.

Відправною точкою може бути допомога законодавцям у виявленні та усуненні прогалин у чинному законодавстві, які уможливають неправомірне використання ШІ в політичних процесах. Основні напрямки, які слід враховувати, як зазначено в роботі Ю (2024), включають такі:

- брак вимог щодо прозорості, які б зобов'язували зацікавлені сторони оприлюднювати інформацію про використання ШІ, зокрема з метою таргетування виборців, персоналізації контенту та оптимізації стратегії політичних партій, що сприяло б підвищенню підзвітності у сфері комунікацій політичних партій;
- відсутність засобів захисту даних, зокрема високотехнологічних інструментів аналізу даних та профілювання, що стали можливими завдяки ШІ, які б гарантували, що конфіденційні дані не будуть використовуватися без згоди або відома користувачів;
- прогалини як в законодавстві, так і в кодексах етичної поведінки щодо створення рівних умов для учасників виборчих

Забезпечення контролю з боку людини — це запорука дотримання прозорості, підзвітності та обґрунтованості у використанні систем ШІ.

перегонів та забезпечення змістовного публічного обговорення різноманітних питань як в інтернеті, так і поза ним.

Орієнтиром для публічного обговорення суспільно значущих питань може бути підхід на основі оцінки ризиків, викладений у Законі ЄС про штучний інтелект. Цей Закон став першим у світі комплексним правовим інструментом, що регулює системи штучного інтелекту. Суть цього закону полягає в підході, який класифікує системи штучного інтелекту за потенційною шкодою, яку вони можуть заподіяти, і накладає зобов'язання залежно від рівня ризику. Оскільки системи та інструменти ШІ, призначені для здійснення впливу на результати виборів, вважаються високоризиковими, до них застосовуються суворі вимоги, включаючи оцінку ризиків, заходи щодо забезпечення прозорості, як-от маркування та ретельне тестування (Rabitsch and Calabrese 2024). До таких інструментів належать ті, що використовують ШІ для створення політичної реклами, профілювання виборців та автоматизації прийняття рішень з метою впливу на поведінку виборців. Визнання потенційного впливу таких інструментів може допомогти знайти спільну мову між зацікавленими сторонами, які бажають розробити підхід, заснований на ризиках і адаптований до місцевих умов.

Важливо пам'ятати про два обмеження: по-перше, наявні інструменти, розроблені для виявлення використання ШІ, є недостатньо ефективними; по-друге, швидкий розвиток технологій істотно ускладнює завдання контролю над дотриманням законодавства у цій сфері і перетворює це на перманентний виклик, особливо враховуючи велику кількість суб'єктів, які залучені до моніторингу дотримання законодавства (DGA Group and Albright Stonebridge Group 2024). Помітного прогресу було досягнуто у навчанні інструментів на основі ШІ – спеціалізованих детекторів, які виявляють конкретні види маніпулятивного контенту. Незважаючи на це, поки що технічно неможливо розробити такі моделі виявлення маніпуляцій, які будуть мати універсальний характер. Крім того, небезпека «псевдопозитивних результатів» може поглибити розкол в інформаційному просторі та ще більше розхитати суспільну довіру до інформації (Bontcheva et al. 2024; Schwieter and Gandhi 2024). Важливо також зазначити, що переважна більшість цих інструментів була навчена на великих масивах текстів англійською мовою, що значно обмежує можливість їхнього застосування в умовах країн, що розвиваються, де використовуються інші мови (Bontcheva et al. 2024). Таким

чином, спроможність країн протидіяти ризикам в інтернеті залежить насамперед від їхніх ресурсів і технічних можливостей, а також від характеру їхньої інформаційної екосистеми. Враховуючи це, розробка регулювання у цій сфері стає ще більш актуальним завданням.

Вкрай важливо, щоб реформи у сфері нагляду за використанням інструментів ШІ на виборах включали процеси моніторингу та збору даних, розподілених за гендерною ознакою. Це дасть змогу використовувати ці дані для поглибленого аналізу того, як забруднення інформаційного простору та неправомірне використання інструментів ШІ по-різному впливає на жінок та інші вразливі групи населення. Враховуючи складність гендерної проблематики та її перетин з іншими груповими ідентичностями, надзвичайно важливо застосовувати гендерний підхід до всього спектру пріоритетів. Такий підхід допоможе вразливим групам нарощувати спроможність до самоорганізації та відстоювання своїх інтересів навіть в умовах стрімкого розповсюдження неправдивих наративів (Hanafin, Idrizi and Fischer 2024). Дані, розподілені за гендерною ознакою, можуть допомогти у розробці інструментів ШІ для надання підтримки жінкам-лідеркам. Вже існує декілька проєктів у цій сфері (Tuohy-Gaydos 2024).

Завершальним аспектом регулювання етичного використання ШІ в контексті країн, що розвиваються, є питання «суверенітету ШІ», тобто спроможності країн самостійно керувати своїми системами ШІ. Слід приділяти увагу розбудові спроможності країн-партнерів використовувати ШІ для власного розвитку в економічній, соціальній та безпековій сферах. При цьому важливо забезпечити, щоб ці країни не стали надмірно залежними від іноземних постачальників систем та інструментів на основі ШІ (CALD 2024). Підтримати такі ініціативи можна шляхом надання країнам допомоги у розробці власних стратегій у сфері ШІ або шляхом поглиблення наявних ініціатив, як-от розробка стандартів у Бангладеш, Індонезії та Пакистані.

Вкрай важливо, щоб реформи у сфері нагляду за використанням інструментів ШІ на виборах включали процеси моніторингу та збору даних, розподілених за гендерною ознакою.

Вставка 3.1. Співпраця між онлайн-платформами, органами адміністрування виборів та громадянським суспільством

У 2023 році Виборча комісія Південної Африки уклала угоди про співпрацю з Google, Meta, TikTok та громадською організацією Media Monitoring Africa (ММА). Метою укладання цих угод було вжити певних заходів для боротьби з поширенням дезінформації. Залучені до співпраці сторони зобов'язалися діяти добросовісно, поважати конфіденційність даних користувачів інтернету (IEC 2023). Той факт, що ці угоди були укладені задовго до запланованих загальних виборів у країні, дав змогу зацікавленим сторонам підготуватися до виконання зобов'язань, викладених в угоді.

За той час, що у них був, зацікавлені сторони розробили декілька ключових механізмів — створили незалежну комісію для розгляду повідомлень про випадки дезінформації та надання рекомендацій Виборчій комісії, яка, своєю чергою, могла вимагати видалення шкідливого контенту (IEC 2023). Meta створила оперативний штаб під час виборів у Південній Африці. У штабі працювали експерти з Meta та з Південної Африки для виявлення загроз у режимі реального часу. Було створено також ресурсний центр для надання користувачам інформації про те, як захистити свої акаунти в соціальних мережах та як виявити, які джерела інформації є надійними (Idé Siddo 2024). Ініціатива Google News співпрацювала з Africa Check, незалежною організацією з фактчекінгу, у межах проекту, який передбачав надання громадянам і журналістам інструментів для оцінки достовірності інформації в інтернеті (Ndlovu 2024). Насамкінець, Виборча комісія створила платформу для подання скарг Real411, яку адмініструє Альянс маркетингу та медіа (ММА), що дає змогу громадськості повідомляти про дезінформацію в інтернеті (European Union Election Expert Mission 2024).

Ці зусилля призвели до більшої прозорості та контролю за онлайн-контентом та продемонстрували, що за допомогою краудсорсингу можна зібрати цінні дані, а також надали свідчення того, що інструменти на основі штучного інтелекту мають великий потенціал для протидії поширенню дезінформації в інтернеті. Платформа Real411 виконувала функцію системи раннього попередження та надавала конкретну інформацію про те, які новини були найбільш тісно пов'язані з неправдивим контентом. Це слугувало цінним інструментом для професійних фактчекерів і викладачів цифрової грамотності (Bird and Smith 2024). До платформи було подано приблизно 200 скарг, 47% з яких були визнані маніпулюванням інформацією, що свідчить про масштаби дезінформації під час виборів (European Union Election Expert Mission 2024).

Партнерство між ініціативою Google News та Africa Check допомогло поширити у суспільстві інструменти на основі штучного інтелекту, як-от функція сповіщень, яка позначала фейкові новини в соціальних мережах, функція пошуку, яка давала змогу журналістам легше знаходити фактичні твердження, а також функція транскрипції, яка забезпечувала точні записи передвиборчих промов (Ndhlovu 2024; Ndlovu 2024).

Вставка 3.1. Співпраця між онлайн-платформами, органами адміністрування виборів та громадянським суспільством (продовження)

Однак ці зусилля мали й значні обмеження. Як і у випадку інших добровільних угод щодо боротьби з дезінформацією під час виборів, не обов'язковий характер угоди про співпрацю обмежував її ефект. Істотно обмежив ефективність угоди також той факт, що платформа X не погодилася бути стороною угоди (Ndlovu 2024). Хоча WhatsApp, служба зашифрованих повідомлень, що належить Meta, стала підписантом угоди, були певні обмеження у тому, якою мірою цей месенджер міг відстежувати потік дезінформації (Dionne and Liu 2024).

Насамкінець, аналіз зусиль соціальних медіа-платформ показав, що для покращення раннього виявлення дезінформації необхідно залучити більшу кількість фактчекерів і спостерігачів, які вільно володіють різними офіційними мовами Південної Африки, а також здійснювати більше цілеспрямованих зусиль для протидії дезінформації, що поширюється шляхом перехресного розміщення контенту на різних платформах, або кросплатформної ампліфікації (Ngubane n.d.; European Union Election Blue Print Mission 2024).

3.2. ДОПОВНЕННЯ НОВИХ ПРАВИЛ ЗАГАЛЬНОСУСПІЛЬНИМ ПІДХОДОМ ТА ІНСТРУМЕНТИ ЗІ СФЕРИ М'ЯКОГО ПРАВА

3.2.1. Нові правила для органів адміністрування виборів

Плануючи довгострокові заходи щодо забезпечення цілісності інформації в період виборів, важливо застосовувати загальносуспільний підхід. Окрім розбудови інститутів контролю, необхідні цілеспрямовані дії з залучення громадянського суспільства та участі громадян для створення системи стримувань і противаги. Ці заходи мають бути орієнтовані не тільки на традиційні ОГС, а й на інших суб'єктів, як-от впливових осіб, лідерів громад, науковців, журналістів та правозахисників (Hanafin, Idrizi and Fischer 2024). Головною метою цих зусиль має бути заохочення суб'єктів виборчого процесу до добровільного дотримання засад прозорості та етики у веденні передвиборчої кампанії на доповнення до офіційних законодавчих стандартів. Цього можна досягти шляхом розроблення рекомендацій, виконання яких має добровільний характер, як-от кодекси поведінки (див. вставку 3.1).

Кодекс поведінки може включати зобов'язання як щодо чесної та прозорої передвиборчої кампанії та комунікації, так і щодо внутрішніх заходів партії. До кращих практик належать заходи, що закликають партії утримуватися від дискримінаційних заяв,

Плануючи довгострокові заходи щодо забезпечення цілісності інформації в період виборів, важливо застосовувати загальносуспільний підхід.

розкривати відповідну інформацію про політичну рекламу, обмежувати використання конфіденційних персональних даних або іноземного фінансування при розміщенні реклами, сприяти внутрішньому дотриманню зобов'язань, посилювати кібербезпеку та проводити аналіз здобутого досвіду у період після виборів ([International IDEA 2024b](#)). Такі домовленості є особливо цінними для підтримки довіри між партіями, наглядовими органами та ЗМІ, адже вони беруть на себе добровільне зобов'язання дотримуватися прозорості та сприяти підвищенню обізнаності виборців, а це, своєю чергою, слугує основою для покращення етичних стандартів та підвищення планки вимог.

Кодекс поведінки може призвести до появи корисного синергетичного ефекту, якщо його доповнити діями технологічних компаній. Приміром, деякі з них долучилися до розроблення незобов'язувальних, але рекомендованих стандартів поведінки. Наприклад, у 2024 році було розроблено Технологічну угоду з метою боротьби з неправомірним використанням штучного інтелекту на виборах. Ця добровільна рамкова угода ставить перед собою такі завдання: (а) запобігання поширенню неправдивої інформації та дезінформації; (б) запровадження вимоги зазначати джерело походження контенту; (в) виявлення контенту, створеного штучним інтелектом; (г) забезпечення оперативного захисту; (д) впровадження механізмів оцінки; (е) підвищення обізнаності громадськості; (є) підвищення стійкості. ([Soon and Quek 2024](#)).

Важливо, щоб інструменти зі сфери «м'якого права» доповнювалися цілеспрямованими заходами із розроблення законодавства і регулювання, оскільки відсутність засобів примусу при впровадженні неімперативних заходів неминуче обмежує їхній ефект.

Однак важливо, щоб інструменти зі сфери «м'якого права» доповнювалися цілеспрямованими заходами із розроблення законодавства і регулювання. Адже відсутність засобів примусу при впровадженні неімперативних заходів неминуче обмежує їхній ефект.

На доповнення цих зусиль ОАВ можуть організувати інформаційні кампанії, щоб надати громадянам рекомендації щодо критичного ставлення до контенту, який вони бачать в інтернеті, та допомогти їм знайти надійні джерела перевіреної інформації про вибори. Окрім того, такі кампанії допоможуть підвищити обізнаність громадян у таких питаннях, як ризики використання чат-ботів на базі штучного інтелекту, а також отримати цінну інформацію про те, куди можна подавати скарги на контент ([Stockwell et al. 2024](#)). Також важливо поінформувати громадськість про створення механізмів для повідомлення

про неправдивий контент і для подання скарг щодо дій, вжитих платформами (Cetina-Presuel et al. 2024). Корисно буде підтримати такі ініціативи паралельними інформаційно-просвітницькими кампаніями з популяризації доброчесності ЗМІ, цифрової грамотності та громадянської освіти.

3.2.2. Нові правила для загального нагляду

Як постає на основі аналізу кейсів, забруднення інформаційного простору може бути спричинене різними суб'єктами та суспільними чинниками. Вони, своєю чергою, впливають на те, як контент, створений за допомогою штучного інтелекту, використовується в інтернеті. Тут особливо актуальним стає довгостроковий підхід до планування протидії дезінформації. Хоча конкретні політичні, правові та соціальні фактори в різних країнах будуть відрізнятися, як свідчать проаналізовані кейси, спільна обставина, яка дає поштовх поширенню хибних наративів, – це нерівність. Існує дедалі більше свідчень на користь того, що подолання нерівності, зокрема у доступі до економічних можливостей і цифрових ресурсів, має вирішальне значення для того, щоб забезпечити здатність громадян критично оцінювати отриману інформацію, відстоювати власні інтереси та відкидати екстремістські наративи (Grohmann and Ong 2024). У Мексиці дослідник Бройер (2024) визначив низку чинників навколишнього середовища, які сприяли поширенню дезінформації під час виборів у країні: постійна бідність і соціально-економічна нерівність, високий рівень насильницьких злочинів і корупції, особливо організованої злочинності, високий ступінь концентрації медіаринку з низьким рівнем прозорості, прогалини в гарантіях доступу до інформації, низький рівень довіри до уряду в цілому, а також загальне розчарування як у політичному істеблішменті, так і в демократії.

Іншим чинником нерівності, який треба врахувати, є те, що онлайн-платформи у сучасному світі мають диспропорційно велику кількість влади. Це може становити проблему для менших країн, які, бажаючи укласти угоди про співпрацю з медіаплатформами соціальних мереж, наштовхуються на численні перепони і брак розуміння їхньої ситуації, до того ж, нерівність виникає через необхідність дотримання вимог. У довгостроковій перспективі задля забезпечення суспільного розвитку необхідно спрямувати зусилля на формування довіри та співпраці між політичними суб'єктами, розробниками технологій та незалежними моніторинговими організаціями – все це може бути покладено в основу розробок

Існує дедалі більше свідчень на користь того, що подолання нерівності, зокрема у доступі до економічних можливостей і цифрових ресурсів, має вирішальне значення для того, щоб забезпечити здатність громадян критично оцінювати отриману інформацію, відстоювати власні інтереси та відкидати екстремістські наративи.

Іншим чинником нерівності, який слід врахувати, є те, що онлайн-платформи у сучасному світі мають диспропорційно велику кількість влади. Це може становити проблему для менших країн, які, бажаючи укласти угоди про співпрацю з медіа-платформами соціальних мереж, наштовхуються на численні перепони, брак розуміння їхньої ситуації, необхідність дотримуватися вимог.

у сфері штучного інтелекту (CALD 2024). Надання підтримки активним, зацікавленим та ефективним законодавчим органам може допомогти в цих зусиллях, оскільки народні обранці – це важлива ланка у взаємовідносинах між громадськістю, апаратом політичних партій, регуляторними органами та онлайн-платформами. Члени парламенту можуть відігравати важливу роль у залученні громадськості до підвищення обізнаності та покращення медіаграмотності, а також можуть допомогти налагодити транскордонні зв'язки з колегами в інших країнах, обмінюючись знаннями та найкращими практиками, а також формуючи єдині підходи у реагуванні на виклики сьогодення, що є запорукою стійкості усього регіону (Bereskin 2023). Надання підтримки державним установам у розбудові спроможності, налагодженні партнерських відносин між державними установами, ЗМІ та громадянським суспільством також може сприяти формуванню довіри та культури відкритості, створенню спільних ініціатив для забезпечення доступу до надійних джерел точної і перевіреної інформації (Breuer 2024). Насамкінець, надання підтримки у забезпеченні прав працівників та засобів масової інформації, зокрема гарантування захисту викривачів та законів про свободу інформації, може допомогти підвищити обізнаність звичайних громадян з тим, яких заходів необхідно вживати, коли вони стають свідками поширення дезінформації або неетичного використання ШІ (Grohmann and Ong 2024).

Забезпечення доступу до якісної інформації та журналістики, а також підтримка медіаграмотності та громадянської освіти – це ключові інструменти в арсеналі суспільної стійкості та протистояння фальшивим наративам, які допоможуть громадянам оцінювати інформацію та приймати обґрунтовані рішення. Тому вільні, незалежні ЗМІ з добрим ресурсним забезпеченням є дуже важливими з погляду їхньої істотної ролі здійснювати нагляд за представниками влади, а також інформувати громадян. Саме журналісти є тією професійною групою, яка має всі можливості для протидії маніпуляціям інформацією в інтернеті, особливо якщо їхні зусилля будуть цілеспрямовано підтримані за допомогою таких заходів, як тренінги з фактчекінгу, стратегій використання відкритих урядових даних, правил поводження із запитом, які стосуються свободи інформації, а також аналізу даних (Breuer 2024). Гарантування безпеки журналістів має надзвичайно важливе значення. Серед пріоритетів – приділення належної уваги традиційним, некомерційним, місцевим і громадським ЗМІ, оскільки вони можуть бути важливими джерелами інформації

для певних верств населення (Breuer 2024). Однак уряди не завжди бувають готові радо долучитися до ініціатив з підтримки вільних ЗМІ, оскільки самі можуть бути об'єктом критичних репортажів. Таким чином, це підкреслює важливість постійного конструктивного діалогу з урядами щодо поліпшення умов для дотримання прав людини.

За останні роки медіаландшафт у багатьох країнах зазнав швидких змін, що означає, що журналістам може знадобитися допомога в адаптації, щоб зрозуміти, як і з ким взаємодіяти, а також як орієнтуватися у дедалі більш впливовій сфері нетрадиційних джерел інформації (Hanafin, Idrizi and Fischer 2024). У довгостроковій перспективі істотний позитивний ефект можна створити, якщо підтримувати створення коаліцій засобів масової інформації: утворені мережі можна використовувати в критичні моменти, адже вони зможуть допомогти організаціям боротися з величезним масштабом і складністю комунікацій, а також протистояти спробам придушити свободу слова або маніпулювати результатами виборів.

Важливо забезпечити підтримку збалансованого медіаландшафту та допомогу медіаорганізаціям у досягненні самодостатності, оскільки надмірна залежність від державного фінансування або закордонної допомоги з розвитку може зробити ці організації вразливими до надмірного впливу донорів або перебоїв у фінансуванні (Hanafin, Idrizi and Fischer 2024). Забезпечення активної участі різних організацій, особливо в умовах сильної поляризації, також може бути складним завданням.

Громадяни також потребують допомоги у тому, як орієнтуватися у мінливій інформаційній екосистемі. Заходи, спрямовані на забезпечення доброчесності ЗМІ, повинні доповнюватися програмами громадянської освіти – як у навчальних закладах, так і у системі навчання для дорослих. Метою таких заходів є підвищення медіаграмотності суспільства. Ці інформаційно-просвітницькі програми допоможуть громадянам навчитися критично оцінювати джерела інформації, розуміти механізми, що лежать в основі створення і розповсюдження серед цільових аудиторій контенту, згенерованого за допомогою штучного інтелекту, а також легше розрізнати достовірну та неправдиву інформацію (Yu 2024). Серед цих заходів варто зазначити також цифрову інклюзію – адже всі члени суспільства повинні мати рівний доступ до цифрових інструментів (Hanafin, Idrizi and

Тому вільні, незалежні ЗМІ з добрим ресурсним забезпеченням є дуже важливими з погляду їхньої істотної ролі здійснювати нагляд за представниками влади, а також інформувати громадян.

Fischer 2024). Пріоритетним завданням є поєднання зусиль з підвищення медіаграмотності та цифрової інклюзії, оскільки прогрес в одній з цих сфер буде гальмуватися стагнацією в іншій — наприклад, широкий доступ до цифрових інструментів може посилити проблеми в інтернеті, якщо громадяни не розумітимуть, що вони роблять.

Надаючи підтримку у просуванні інформаційно-просвітницьких кампаній з медіаграмотності, важливо залучати місцеві організації, які можуть розробити програму з урахуванням ситуації з дезінформацією у відповідній країні. Наприклад, у Мексиці було визначено, що основне джерело дезінформації — це організована злочинність, тому заходи з медіаграмотності повинні стосуватися саме цього контексту (Breuer 2024). Інформаційно-просвітницькі кампанії з медіаграмотності також можуть посилити партнерські відносини з платформами соціальних мереж. Ці кампанії мають на меті допомогти користувачам зрозуміти те, що вони бачать. Це підкреслює важливість налагодження відносин між місцевими організаціями, наглядовими органами та онлайн-платформами. Зрештою, надзвичайно важливо, щоб наскрізною темою таких програм була гендерна рівність, а гендерна проблематика була визначена як така, що знаходиться на перетині багатьох сфер. Адже збільшення участі жінок у цифровій, суспільній та політичній сферах та протидія цілеспрямованому насильству та домаганням в інтернеті є істотно важливими для захисту прав жінок і дівчат (Hanafin, Idrizi and Fischer 2024).

Вставка 3.1. Регіональна та міжнародна співпраця з метою захисту цілісності інформації та етичного використання ШІ в країнах-партнерах ЄС

Важлива складова комплексного підходу до забезпечення цілісності інформації та етичного використання ШІ – це сприяння створенню міцних мережевих зв'язків між різними зацікавленими сторонами на регіональному та міжнародному рівнях. Такі мережі допомагають вибудувати довіру, обмінюватися знаннями і проводити регулярні дискусії. Слід приділяти особливу увагу боротьбі з транскордонним характером дезінформації, а також допомагати юрисдикціям у зрівноваженні істотної різниці у спроможностях та потужностях країн, що розвиваються, та технологічних гігантів.

Регіональні мережі, які об'єднують урядові органи, зокрема виборчі комісії та інші органи нагляду за виборами, а також законодавчі органи, – це один із форматів такого підходу (Bereskin 2023; Cetina-Presuel et al. 2024). Побудова довіри між наглядовими органами сприятиме обміну інформацією про загрози, пов'язані зі штучним інтелектом, а також інші вразливі місця виборчого процесу. Це допоможе країнам у протистоянні дедалі складнішим кібератакам шляхом спільного передбачення викликів та координації відповідних заходів (Yu 2024). Заохочення співпраці між громадянським суспільством та науковими колами також може бути корисним для формату інноваційних досліджень. Такі дослідження можуть як стимулювати розвиток нових технологій для виявлення синтетичних медіа та протидії мові ворожнечі в Інтернеті, так і сприяти у підвищенні медіаграмотності.

Регіональна співпраця також може сприяти гармонізації правових та політичних підходів до дезінформації та використання ШІ в політичних цілях, особливо співпраця з тими суб'єктами у регіоні, які вже займаються цією темою. Наприклад, Асоціація держав Південно-Східної Азії розробила «Керівництво АСЕАН щодо управління та етики ШІ», яке дало поштовх подальшим дискусіям в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні і продемонструвало, що такі ініціативи можуть сприяти розробці ефективної спільної правової бази, що адаптована до унікальних політичних, соціальних та технологічних умов регіону (CALD 2024). Гармонізація правових рамок щодо політичних комунікацій та використання ШІ може усунути прогалини та запобігти використанню іноземними суб'єктами недоліків у законодавстві, особливо під час виборів (Yu 2024). Пулінг ресурсів також може допомогти країнам, що розвиваються, подолати обмеження їхніх технічних та фінансових можливостей.

Важливо застосовувати міжнародну перспективу, заохочуючи співпрацю між країнами-партнерами. Головним висновком цього дослідження є те, що, хоча дезінформація та генеративний ШІ впливають на країни Північної та Південної півкулі однаково, контекст, в якому відбувається цей вплив, є дуже різним. Тому пріоритетними завданнями є застосування глобального підходу при пошуку спільних рішень та локалізація регіональних і національних рішень на основі спільного досвіду – як у Північній, так і в Південній півкулі (Grohmann and Ong 2024).

Розділ 4

ВИСНОВКИ

У цьому звіті розглядається інформаційна екосистема під час виборів 2024 року в семи країнах-партнерах ЄС, що розвиваються, з погляду нових методів онлайн-комунікації, які стали можливими завдяки онлайн-інструментам. Аналіз конкретних кейсів виявив різноманітні механізми комунікації з виборцями. Існують свідчення на користь того, що багато з цих механізмів використовувалися для маніпулювання виборцями. Зокрема, у всіх семи країнах, що були предметом спостереження, в інформаційній екосистемі були виявлені скоординовані зусилля з маніпулювання громадським дискурсом. Ці скоординовані кампанії впливу посилювали певні наративи, використовуючи унікальні особливості різних платформ соціальних мереж та інструмент мікротаргетингу виборців у різних масштабах. Контент, створений за допомогою штучного інтелекту, масово розповсюджувався в онлайн-дискусіях напередодні виборів у шести з семи країн (усіх, крім Монголії), особливо в Індонезії. Разом з тим, зусилля уряду з протидії дезінформації мали ще й зворотній бік, оскільки урядові суб'єкти використовували їх також для придушення інакомислення та стримування свободи слова. Водночас кращі практики у сфері нагляду за використанням інструментів ШІ на виборах були сформовані передусім завдяки зусиллям громадських організацій, які реалізували важливі ініціативи з цифрової грамотності та моніторингу соціальних мереж.

За результатами цього дослідження були розроблені рекомендації для фахівців з питань розвитку, які полягають у тому, щоб у подальшому працювати за двома основними напрямками: (а) керувати розробленням нового регулювання і розбудовою спроможності зацікавлених суб'єктів для нагляду

за політичними комунікаціями в інтернеті; ці правила мають на меті допомогти розпізнавати та виправляти неправдиву інформацію, а також мають містити чітко визначені критерії для видалення або блокування контенту; (б) доповнювати ці правила іншими заходами, які вживаються з метою заохочення етичної поведінки та розбудови суспільної довіри, особливо шляхом подолання нерівності, реалізації програм громадянської освіти та ініціатив з цифрової та медійної грамотності.

Вкрай важливо мати широке уявлення про інформаційну екосистему та різні способи взаємодії окремих чинників, пов'язаних з дезінформацією, штучним інтелектом та кібербезпекою, які впливають на доброчесність виборів та змістовну публічну дискусію. Оскільки політичні дискусії дедалі частіше відбуваються в інтернеті, при цьому все більше країн, що розвиваються, починають використовувати соціальні мережі, наративи часто створюються задовго до початку офіційних передвиборчих кампаній, і кандидати можуть дискредитувати опонентів ще до того, як ті почнуть агітувати за себе (Shah and Majumdar 2024). Розробка законодавства, спрямованого на забезпечення цілісності інформації та етичного використання штучного інтелекту, а також усунення тих структурних чинників, які сприяють поширенню дезінформації, повинні бути паралельними процесами.

В умовах безпрецедентної швидкості та масштабів розвитку штучного інтелекту процес розробки правил і налагодження співпраці в онлайн-сфері має бути безперервним. У цьому контексті надважливим є об'єднання зусиль різних зацікавлених сторін, налагодження міждержавного та регіонального партнерства з метою обміну знаннями та прийняття рішень на основі фактичних даних, а також інвестування ресурсів в механізми моніторингу, оцінки та зворотного зв'язку задля безперервного вдосконалення. До пріоритетних завдань належить й налагодження двостороннього діалогу та співробітництва між урядами, громадянським суспільством та онлайн-платформами. ЄС та його держави-члени мають ідеальні можливості для налагодження відносин і проведення продуктивних дискусій, при цьому ЄС використовує свій статус розробника міжнародних стандартів та партнера з розвитку, що може забезпечити взаємну вигоду для всіх зацікавлених сторін.

Щоб задовольнити інтереси багатьох зацікавлених сторін, важливо приділяти увагу побудові довіри між ними, оскільки

В умовах безпрецедентної швидкості та масштабів розвитку штучного інтелекту процес розробки правил і налагодження співпраці в онлайн-сфері має бути безперервним.

довіра лежить в основі не лише демократичних цінностей, а й ефективних державних інститутів (Schwieter and Gandhi 2024). Також надзвичайно важливо постійно пам'ятати про вплив інформаційного забруднення на жінок та інші вразливі меншини, зокрема шляхом збору дезагрегованих даних про різні групи, як-от молодь або мешканці сільської місцевості. Цю інформацію також слід брати до уваги при прийнятті рішень та забезпеченні доступності інструментів на основі ШІ для різних груп населення в окремих країнах, адже інструменти на основі ШІ мають на меті долати упередження, пов'язані з гендером або приналежністю до вразливих суспільних груп, а не стимулювати виникнення нових таких дискримінаційних явищ.

Конкретні рекомендації, сформовані на основі проведеного аналізу для фахівців у галузі розвитку – як в ЄС, так і в його державах-членах – викладені в наступних частинах цього розділу.

4.1. РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ПРАКТИКІВ У СФЕРІ РОЗВИТКУ

1. **Заохочувати суспільне обговорення з метою розроблення національного законодавства, що регулює використання інструментів на основі штучного інтелекту як під час виборів, так і у період між ними.**

Правила та стандарти, розроблені для офлайн-середовища, повинні так само застосовуватися і в онлайн-середовищі. Ці правила повинні бути розроблені з урахуванням унікальних особливостей комунікації, що базуються на штучному інтелекті. Так само, як і в ситуації протидії дезінформації, зважений підхід допоможе зменшити кількість шкідливих практик. Водночас важливо захищати легітимне використання інструментів на основі ШІ та свободу слова. Будь-які дискусії з цих питань повинні вестися з увагою до питань етичного використання ШІ та різних категорій ризиків, які можуть виникати в різні періоди.

В основі цих дискусій повинні міститись такі універсальні принципи: прозорість, підзвітність, справедливість, інклюзивність, конфіденційність та обґрунтованість. Ці принципи є запорукою довіри до технологій та суспільства в цілому, оскільки вони сприяють виробленню кращого розуміння

та ефективного контролю за використанням ШІ. Важливо також заохочувати «суверенітет у сфері ШІ» під час таких публічних дискусій, оскільки підтримка здатності країни самостійно розробляти, контролювати та регулювати системи ШІ без залежності від іноземних технологій, інфраструктури чи політики може допомогти подолати глобальний дисбаланс сил, який виникає через великий вплив на онлайн-середовище з боку технологічних гігантів – компаній соціальних мереж.

У центрі дискусій може бути розробка національних стандартів для оцінки ризиків цифрової інфраструктури, що стосуються як кібербезпеки, так й інших суспільно значущих ризиків, при цьому за основу можна взяти Закон ЄС про штучний інтелект.

Серед пріоритетних заходів, які варто заохочувати, – розробка законодавства про прозорість використання інструментів на основі штучного інтелекту, оприлюднення усієї пов'язаної з цим інформації, запровадження вимог щодо обов'язкового маркування та простежуваності контенту. Необхідно передбачити розкриття інформації про те, як використовувалася технологія ШІ, а громадськість повинна отримувати цю інформацію своєчасно та у стислому, машиночитаному форматі.

Корисно також розробляти заходи добровільного характеру, як-от кодекси етики. Саме такі інструменти допоможуть визначити, де у суспільстві вже існує однаковість у поглядах, а де є прогалини, для подолання яких у майбутньому можуть бути реалізовані різноманітні ініціативи і проекти співпраці.

До публічного обговорення суспільно значущих питань слід неодмінно залучати різні спільноти. Думка різних спільнот важлива не лише для розроблення законодавства та регулювання використання інструментів ШІ під час виборів, а й для постійного моніторингу використання ШІ. Головним завданням є забезпечити відповідність сучасних технологій суспільним цінностям та захистити національні та місцеві інтереси. Як постає на основі аналізу кейсів, залучення громад має супроводжуватися підвищенням прозорості систем ШІ, щоб забезпечити безперешкодний доступ до громадських обговорення для таких його учасників, які не мають технічної підготовки. Громади можуть відігравати важливу роль в оцінці систем ШІ на місцевому рівні, надаючи зворотній зв'язок та висловлюючи потреби мешканців.

2. **Сприяти у розбудові спроможності державних установ протидіяти загрозам у цифровій сфері, зокрема шляхом стимулювання суспільних дебатів та залучення до постійної конструктивної співпраці політичних партій, народних обранців, органів влади, компаній, що працюють у сфері штучного інтелекту та соціальних мереж, організацій громадянського суспільства, аналітичних центрів та науково-дослідних інститутів.**

Масштаб і складність проблем, пов'язаних з дезінформацією та штучним інтелектом, потребують співпраці між різними інституціями, що мають досвід у різних галузях. Така співпраця має бути зорієнтована не тільки на обмін знаннями, а й насамперед на побудову довіри між учасниками цього процесу та інституціями з метою заохочення випереджувального підходу до розроблення заходів та культури відкритості. На міжнародному рівні важливо підтримувати зусилля, спрямовані на вивчення досвіду країн Південної півкулі, оскільки традиційно голос Заходу домінував у зборі знань про підходи до регулювання онлайн-середовища.

Слід докласти спільних зусиль для налагодження зв'язків між органами адміністрування виборів та іншими державними установами, а також ініціативами громадянського суспільства та ЗМІ, адже вони мають згуртуватися для виконання дуже масштабного за обсягом завдання – регулювання виборчої кампанії, що проводиться як в онлайн-середовищі, так і поза ним.

Відмінною рисою такої співпраці має бути допомога журналістам, громадським організаціям та експертно-науковим колам у подоланні розриву в можливостях та ресурсах, що виникає через швидкі комплексні зміни в цій сфері. Міжгалузєва співпраця може мати істотний вплив, наприклад, якщо вчені, які вивчають поведінку людей, об'єднуються з вченими, які працюють з даними, щоб отримати уявлення про справжні наслідки дезінформації, що поширюється за допомогою штучного інтелекту, про що потім зможуть повідомити широкий загал засоби масової інформації та громадянське суспільство. Такі знання можуть не тільки сприяти прийняттю рішень на основі фактичних даних, але й гарантувати, що небезпека штучного інтелекту не буде перебільшена, оскільки це також підживляє довіру суспільства.

Слід докласти спільних зусиль для налагодження зв'язків між органами адміністрування виборів та іншими державними установами, а також ініціативами громадянського суспільства та ЗМІ, адже вони мають згуртуватися для виконання дуже масштабного за обсягом завдання – регулювання виборчої кампанії, що проводиться як в онлайн-середовищі, так і поза ним. Співпраця може також поширюватися на ініціативи з інформування громадськості, зокрема шляхом сприяння

створенню партнерських відносин між урядом, громадянським суспільством та науковими колами, щоб допомогти людям критично оцінювати інформацію в інтернеті та розуміти, де знайти достовірну інформацію, зокрема стосовно процесу голосування. Такі суб'єкти виборчого процесу, як політичні партії та онлайн-платформи, заохочуються до створення кодексів поведінки, щоб спонукати до етичної практики та формувати стандарти в тих випадках, коли закони можуть надмірно обмежувати свободу слова.

Технічна підтримка ОАВ повинна передбачати чітке визначення обов'язків з нагляду за політичними кампаніями в інтернеті та їхнім фінансуванням. Для цього потрібно розробити чіткі правила, які поєднують як імперативні вимоги законодавства, так і добровільні заходи на зразок кодексів етичної поведінки. Корисно проаналізувати потенційні способи використання штучного інтелекту для підтримки виборчих органів протягом усього виборчого циклу, наприклад, шляхом пошуків поширення інформації про вибори з метою зменшення диспропорцій та сприяння інклюзивності у процесі голосування, а також шляхом підтримки зусиль з моніторингу соціальних мереж для виявлення дезінформації та конкретного контенту, який може порушувати виборче законодавство. Розробляючи такі механізми, необхідно регулярно проводити оцінку здійснюваних зусиль з боку третіх сторін, щоб закласти основу для періодичних коригувань, усунення упередженості та забезпечення прозорості, адже саме це є запорукою довіри громадськості до виборчого процесу.

До цих зусиль також можуть належати ініціативи з моніторингу соціальних мереж та фактчекінгу, метою яких є допомогти людям виробити краще розуміння інформаційного простору в інтернеті та розробити чіткі критерії, на основі яких контент може бути видалений. Дуже важливо, щоб ці ініціативи були прозорими щодо мети моніторингу, його обсягу та запобіжних заходів, – все це дає змогу як забезпечити довіру громадськості до цих ініціатив, так і уникнути перевищення повноважень. Рекомендується реалізовувати такі ініціативи під час конкретних виборчих періодів, оскільки не завжди урядові інститути мають спроможність здійснювати такий моніторинг на постійній основі. До того ж, якщо такий моніторинг здійснювати на постійній основі, це може викликати занепокоєння щодо надмірного стеження.

- 3. Довопнити регулювання у цифровій сфері заходами, спрямованими на усунення суспільних чинників, що спричиняють забруднення інформаційного простору, зокрема шляхом подолання соціальної нерівності та підвищення рівня суспільної довіри, доброчесності ЗМІ та цифрової грамотності.**

Боротьба з дезінформацією та забезпечення етичного використання генеративного ШІ – це глобальні проблеми, щодо яких постійно точаться дискусії. Здійснюються зусилля для пошуку технологічних рішень для збереження цілісності інформації в інтернеті. З огляду на стрімкий розвиток технологій, будь-які впроваджені рішення потребуватимуть постійного перегляду та оновлення. Завдання полягає не тільки в тому, щоб придушувати дезінформацію та інформацію низької якості, але й у тому, щоб сприяти розвитку здорової інформаційної екосистеми та переосмислити роль отримувачів інформації в інтернеті.

З огляду на стрімкий розвиток технологій, будь-які впроваджені рішення потребуватимуть постійного перегляду та оновлення.

Тому фахівцям-практикам рекомендується всіляко підтримувати зусилля, метою яких є формування громадянської позиції. Таким чином, це підсилюватиме резистентність суспільства до інформаційного забруднення. Такі ініціативи повинні бути спрямовані як на онлайн-середовище, так і на офлайн-медіапростір, оскільки традиційні ЗМІ можуть часом необачно поширити наративи, що з'являються в інтернеті. Невід'ємною частиною цих дій є гарантування ширшого доступу до авторитетних джерел новин для людей, щоб відновити їхню довіру до ЗМІ, один до одного та до демократії в цілому, зокрема шляхом підтримки прозорості та критичного ставлення до ЗМІ.

До кола таких ініціатив належать проекти громадянської освіти, котрі адаптовані до конкретних умов та чинників, що є унікальними для конкретної країни, а також підвищення обізнаності громадськості стосовно можливих маніпуляцій в інтернеті. Також важливо проводити кампанії з медіаграмотності та підвищення обізнаності громадськості як у період виборів, так і між ними, допомагаючи громадянам розпізнавати фальшиві наративи та не підпадати під їхній вплив, а також покращувати їхнє розуміння виборчих процесів в онлайн-середовищі.

Істотно важливо сприяти розвитку сильних, вільних і незалежних ЗМІ, не обмежуючись лише комерційними, а й включаючи некомерційні та місцеві ЗМІ. Першочерговими

завданнями є гарантування безпеки журналістів та протидія переслідуванням і насильству щодо них. Важливо також забезпечити журналістам, громадським організаціям та експертно-науковим колам доступ до інформації не лише з урядових джерел, а й з онлайн-платформ, особливо тієї, що стосується прозорості алгоритмів.

До практичних кроків належить залучення таких інституцій, як законодавчі органи, наглядові органи (включно з виборчими комісіями) та організації громадянського суспільства, до співпраці в галузі громадянської освіти, що має на меті покращення рівня цифрової грамотності. Ці суб'єкти також повинні бути залучені до аналізу диспропорцій та причин дезінформації та недовіри суспільства, щоб краще зрозуміти, які наступні кроки слід зробити. Також корисним може бути формування партнерських відносин між громадянським суспільством та місцевими ЗМІ, оскільки такі партнерства можуть сприяти розбудові спроможності нагляду за політичними комунікаціями та залученню громадян.

Посилання

- Abubakar, I., 'Cyber Security Authority educates journalists on misinformation and disinformation', [Абубакар І., «Орган з питань кібербезпеки проводить навчання журналістів з питань дезінформації та неправдивої інформації»], 3News, 10 жовтня 2024 року, <<https://3news.com/news/cyber-security-authority-educates-journalists-on-misinformation-and-disinformation>>. Доступ 8 березня 2025 року.
- Access Now, '#KeptOn in Pakistan: Ensure open and secure Internet for all during the 2024 elections' [Access Now, « KeptOn в Пакистані: забезпечення відкритого та безпечного інтернету для всіх під час виборів 2024 року»], 6 лютого 2024 року, <<https://www.accessnow.org/press-release/keepiton-pakistan-2024-elections>>. Доступ 25 лютого 2024 року.
- African Digital Democracy Observatory (ADDO), 'Unravel South Africa's election chaos and Zuma's influence' [Африканська обсерваторія цифрової демократії (ADDO), «Розгадайте хаос навколо виборів у Південній Африці та вплив Зуми»], Medium, 9 травня 2024 року, <<https://disinfo.africa/unravel-south-africas-election-chaos-and-zuma-s-influence-b9e9880ff3d3>>. Доступ 11 лютого 2025 року.
- Agence France-Presse (AFP), 'Fake experts drive disinformation before Bangladesh polls' [«Фейкові експерти поширюють дезінформацію перед виборами в Бангладеш»], France 24, 7 вересня 2023 року, <<https://www.france24.com/en/live-news/20230907-fake-experts-drive-disinformation-before-bangladesh-polls>>. Доступ 5 березня 2025 року.
- Aguirre, S., «¡Ay, no! La desinformación ya llegó a Telegram: Este es el "modus operandi"» [Агірре С. «О ні! Дезінформація вже дійшла до Telegram: ось як це працює»], Animal Político, 24 березня 2021 року, <<https://www.animalpolitico.com/tendencias/actualidad/canales-desinformacion-telegram-como-funcionan>>. Доступ 17 травня 2025 року.
- Ajder, H., Patrini, G., Cavalli, F. та Cullen, L., 'The State of Deepfakes: Landscape, Threats, and Impact' [Айдер Г., Патріні Г., Каваллі Ф. та Каллен Л., «Стан дипфейків: загальна картина, загрози та вплив»], DeepTrace, вересень 2019 року, <https://regmedia.co.uk/2019/10/08/deepfake_report.pdf>. Доступ 17 квітня 2025 року.
- Ali, F., 'How deepfakes, AI and fake news impacted Pakistan's elections 2024', [Алі Ф., «Як дипфейки, штучний інтелект і фейкові новини позначилися на виборах в Пакистані у 2024 році»], Samaa TV, 12 лютого 2024 року, <<https://www.samaa.tv/208739652-how-deepfakes-ai-and-fake-news-impacted-pakistan-s-elections-2024>>. Доступ 21 лютого 2024 року.
- Allen, K. and le Roux, J., 'Under the Influence? Online Mis/Disinformation in South Africa's May 2024 Election' [Аллен К. та Ле Ру, Ж., «Під впливом? Неправдива інформація/ дезінформація в інтернеті під час виборів у Південній Африці в травні 2024 року»], Інститут досліджень безпеки, Звіт про Південну Африку 61, грудень 2024 року, <<https://issafrica.s3.amazonaws.com/uploads/pages/1734073957062-sar-61.pdf>>. Доступ 11 лютого 2025 року.

- Amnesty International, 'Bangladesh: Government must remove draconian provisions from the Draft Cyber Security Act' [«Бангладеш: уряд повинен вилучити драконівські положення з проекту закону про кібербезпеку»], 31 серпня 2023 року, <<https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/08/bangladesh-government-must-remove-draconian-provisions-from-the-draft-cyber-security-act>>. Доступ 6 березня 2025 року.
- ANTARA, 'Govt provides AI training to people through digital literacy movement', [«Уряд забезпечує навчання людей штучному інтелекту через рух за цифрову грамотність»], 7 грудня 2023 року, <<https://en.antaranews.com/news/300489/govt-provides-ai-training-to-people-through-digital-literacy-movement>>. Доступ 20 лютого 2025 року.
- , 'Govt to prepare special AI regulation' [«Уряд готує спеціальне регулювання у сфері штучного інтелекту»], 22 грудня 2023р, <<https://en.antaranews.com/news/301644/govt-to-prepare-special-ai-regulation>>. Доступ 19 лютого 2025 року.
- Associated Press (AP), [«Посткомуністичне покоління сподівається на нову еру демократії в Монголії»], NY1, 5 липня 2024 року, <<https://ny1.com/nyc/all-boroughs/ap-top-news/2024/07/05/post-communist-generation-is-hoping-for-a-new-era-of-democracy-in-mongolia>>. Доступ 17 лютого 2025 року.
- Association of Southeast Asian Nations (ASEAN), 'ASEAN Guide on AI Governance and Ethics' [Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН), «Керівництво АСЕАН з управління та етики штучного інтелекту»], лютий 2024 року, <https://asean.org/wp-content/uploads/2024/02/ASEAN-Guide-on-AI-Governance-and-Ethics_beautified_201223_v2.pdf>. Доступ 1 липня 2025 року.
- Bahl, V., 'Pakistan political turmoil: These "PTI protest" images aren't real' [Бахл В., «Політичні заворушення в Пакистані: ці зображення «протестів РТІ» не є справжніми»], France 24, 17 травня 2023 року, <<https://www.france24.com/en/tv-shows/truth-or-fake/20230517-pakistan-political-turmoil-these-pti-protest-images-aren-t-real>>. Доступ 14 лютого 2025 року.
- Baksh, S. W., Mungra, D., Ahasan, N., Pariwala, V., Jain, R., Surve, A., Banerjee, P., Mustofi Eron, S., Mehta, S. and Rashid Diya, S., 'How Facebook has become a political battleground in Bangladesh' [Бакш С. В., Мунгра Д., Ахасан Н., Парівала В., Джайн Р., Сурве А., Банерджі П., Мустофі Ерон С., Мехта С. та Рашид Дія С., «Як Facebook став місцем політичних баталій в Бангладеш»], Tech Global Institute, 19 грудня 2023 року, <<https://infolab.techglobalinstitute.com/how-facebook-has-become-a-political-battleground-in-bangladesh>>. Доступ 4 березня 2025 року.
- Bangladesh, People's Republic of, Digital Security Act 2018 [Бангладеш, Народна Республіка, Закон про цифрову безпеку 2018 року], 8 жовтня 2018 року, <<https://natlex.ilo.org/dyn/natlex2/natlex2/files/download/110029/BGD110029.pdf>>. Доступ 17 квітня 2025 року.
- Bangladesh Awami League, 'Awami League plans big social media campaign for upcoming election' [Бангладешська Авами Ліга, «Авами Ліга планує велику кампанію в соціальних мережах до майбутніх виборів»], 15 жовтня 2023 року, <<https://albd.org/articles/news/41092/Awami-League-plans-big-social-media-campaign-for-upcoming-election>>. Доступ 4 березня 2025 року.

- Batdorj, B., 'Social media and public discourse in Mongolia' [Батдорж Б., «Соціальні мережі та публічний дискурс у Монголії»], Friedrich-Ebert-Stiftung, 27 травня 2020 року, <<https://asia.fes.de/news/social-media-and-public-discourse-in-mongolia.html>>. Доступ 18 лютого 2025 року.
- Battulga, B., 'Real-life success: Overcoming COVID-19 through healthy life style and vaccination – How exercise and vaccination can help us win COVID-19' [Баттулга Б., «Реальний успіх: подолання COVID-19 завдяки здоровому способу життя та вакцинації – Як фізичні вправи та вакцинація можуть допомогти нам перемогти COVID-19»], ЮНІСЕФ Монголія, 1 лютого 2023 року, <<https://www.unicef.org/mongolia/stories/real-life-success-overcoming-covid-19-through-healthy-life-style-and-vaccination>>. Доступ 19 лютого 2025 року.
- Belinda, Y., 'Is K-Pop Indonesian political parties' latest tool to entice young voters?' [Белінда Й., «Чи є К-Поп новітнім інструментом індонезійських політичних партій для залучення молодих виборців?»], The Jakarta Post, 21 березня 2023 року, <<https://www.thejakartapost.com/culture/2023/03/21/is-k-pop-indonesian-political-parties-latest-tool-to-entice-young-voters.html>>. Доступ 13 лютого 2025.
- Bereskin, C., 'Parliamentary Handbook on Disinformation, AI and Synthetic Media' [Берескін К., «Парламентський довідник з дезінформації, штучного інтелекту та синтетичних медіа»], Організація американських держав та Парламентська асоціація Співдружності, 2023 рік, <<https://www.cpahq.org/media/sphl0rft/handbook-on-disinformation-ai-and-synthetic-media.pdf>>. Доступ 17 квітня 2025 року.
- Bieber, C., Heesen, J., Grunwald, A. and Rostalski, F., 'AI in the Super Election Year of 2024' [Бібер К., Хесен Дж., Грюнвальд А. та Ростальський Ф., «Штучний інтелект у рік супервиборів – 2024»], Lernende Systeme, Біла книга, 2024, <https://www.plattform-lernende-systeme.de/files/Downloads/Publikationen_EN/ES_2024/ES_AI_in_the_super_election_year_of_2024.pdf>. Доступ 17 квітня 2025 року.
- Bird, W. and Smith, T., 'Real411 is ready to process your complaints about election misinformation and disinformation' [Берд В. та Сміт Т., «Платформа Real411 готова приймати ваші скарги на дезінформаційні повідомлення щодо виборів»], Daily Maverick, 5 травня 2024 року, <<https://www.dailymaverick.co.za/article/2024-05-05-2024-electionstackling-misinformation-disinformation>>. Доступ 11 лютого 2025 року.
- Black Box, 'From print to pixels: Understanding media consumption preferences in Southeast Asia' [Black Box, «Від друку до пікселів: розуміння переваг споживання медіаконтенту в Південно-Східній Азії»], 2 серпня 2024 року, <<https://www.blackbox.com.sg/perspectives/from-print-to-pixels-understanding-media-consumption-preferences-in-southeast-asia>>. Доступ 17 квітня 2025 року.
- Bodine, A., 'Semiliterate Ghanaians learn media and information literacy' [Бодін А., «Напівграмотні ганці навчаються медіа- та інформаційній грамотності»], DW Akademie, 2 грудня 2022 року, <<https://akademie.dw.com/en/mil-for-illiterate-ghanaians/a-63955851>>. Доступ 8 березня 2025 року.
- Boldkhuuyag, P., Batmunkh, O., Tserensodnom, L., Ikhagvasuren, G. and Munkhtugs, O., 'Media Freedom Report 2020' [Болдхуяг П., Батмунх О., Церенсодном Л., Лхагвасурен Г. та Мункхтугс О., «Звіт про свободу ЗМІ за 2020 рік»], Globe International Center,

3 травня 2021 року, <https://www.gic.mn/public/docs/freedom_report/media_freedom_report_2020_en.pdf>. Доступ 16 лютого 2025 року.

Bontcheva, K., Papadopoulous, S., Tsalakanidou, F., Gallotti, R., Dutkiewicz, L., Krack, N., Teyssou, D., Nucci, F. S., Spangenberg, J., Srba, I., Aichroth, P., Cuccovillo, L. and Verdoliva, L., 'Generative AI and Disinformation: Recent Advances, Challenges, and Opportunities' [Бончева К., Пападопулос С., Цалаканіду Ф., Галлотті Р., Дуткевич Л., Крак Н., Тейсу Д., Нуччі Ф. С., Спангенберг Дж., Срба І., Айхрот П., Кукковілло Л. та Вердоліва Л., «Генеративний ШІ та дезінформація: останні досягнення, виклики та можливості»], Vera.AI, Біла книга, лютий 2024 року, <https://edmo.eu/wp-content/uploads/2023/12/Generative-AI-and-Disinformation_-White-Paper-v8.pdf>. Доступ 17 квітня 2025 року.

Bradshaw, S., Campbell-Smith, U., Henle, A., Perini, A., Shalev, S., Bailey, H. and Howard, P. N., Country Case Studies. 'Industrialized Disinformation: 2020 Global Inventory of Organized Social Media Manipulation' [Бредшоу, С., Кемпбелл-Сміт, У., Хенле, А., Періні, А., Шалев, С., Бейлі, Г. та Говард, П. Н., Дослідження конкретних кейсів у різних країнах. «Індустріалізована дезінформація: глобальний інвентар організованих дій з маніпулювання соціальними мережами за 2020 рік», Оксфордський інститут інтернету, 2021 рік, <https://demtech.oii.ox.ac.uk/wp-content/uploads/sites/12/2021/03/Case-Studies_FINAL.pdf>. Доступ 14 лютого 2025 року.

Bratajaya, Y. and Tan, D., 'Criminalization of disinformation threatens freedom of expression' [Братаджая Й. та Тан Д., «Криміналізація дезінформації загрожує свободі вираження поглядів»], The Jakarta Post, 27 листопада 2023 року, <<https://www.thejakartapost.com/opinion/2023/11/27/criminalization-of-disinformation-threatens-freedom-of-expression.html>>. Доступ 13 лютого 2025 року.

Breuer, A., 'Information Integrity and Information Pollution: Vulnerabilities and Impact on Social Cohesion and Democracy in Mexico' [Бройер А., «Цілісність інформації та інформаційне забруднення: вразливість та вплив на соціальну згуртованість і демократію в Мексиці»], Німецький інститут розвитку та сталого розвитку, IDOS Discussion Paper 2/2024, <https://www.idos-research.de/uploads/media/DP_2.2024.pdf>. Доступ 8 квітня 2025 року.

Brooks, T., Princess, G., Heatley, J., J. J., Kim, S., M. S., Parks, S., Reardon, M., Rohrbacher, H., Sahin, B., S. S., J. S., O. T. and R. V., 'Increasing Threat of Deepfake Identities' [Брукс Т., Принцес Г., Хітлі Дж., Дж. Дж., Кім С., М. С., Паркс С., Ріардон М., Рорбахер Н., Сахін Б. В., С. С., Дж. С., О. Т. та Р. В., «Дедалі більша загроза використання фейкових ідентичностей»], Міністерство внутрішньої безпеки США, 2021 рік, <https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/increasing_threats_of_deepfake_identities_0.pdf>. Доступ 17 квітня 2025 року.

Business Standard, "Digital Security Act succeeds in creating culture of fear" [«Закон про цифрову безпеку призвів до породження культури страху»], 14 січня 2023 року, <<https://www.tbsnews.net/bangladesh/digital-security-act-succeeds-creating-culture-fear-speakers-567734>>. Доступ 7 березня 2025 року.

- Cerdeira, P., «¿Cómo funcionan los 'Bots' y cómo saber quiénes están detrás de ellos?» [Сердейра П. «Як працюють «боти» і як дізнатися, хто за ними стоїть? »], MVS Noticias, 22 лютого 2024 року, <<https://mvsnoticias.com/entrevistas/2024/2/22/como-funcionan-los-bots-como-saber-quienes-estan-detras-de-ellos-627813.html>>. Доступ 15 травня 2025 року.
- Cetina-Prsueal, R., Dutton, W., Eskiadi, I. G., Gauthier, C., Gordon, D., Krebsz, M., Jost, I., Lallana, E. C., Mamattah, R., Orembo, L., Slachmujlder, L., Santos, N., Sengupta, A., Yu, C. W. and Volkmer, I., '2024 Global Election Datafication SafeGuarding: Holistic Collaboration Policies between Digital Platform Regulators and Electoral Authorities' [Цетіна-Пресуель Р., Даттон В., Ескіаді І.Г., Готьє К., Гордон Д., Кребс М., Йост І., Лаллана Е. С., Маматтах Р., Орембо Л., Слахмуйлдер Л., Сантос Н., Сенгупта А., Ю, С. В., Волкмер І., «2024 Збереження достовірності даних про вибори у світі: політика комплексної співпраці між органами регулювання діяльності цифрових платформ та органами адміністрування виборів»], ЮНЕСКО, I4T G20 Policy Brief, вересень 2024 року, <https://www.unesco.org/sites/default/files/medias/fichiers/2024/09/t20_brazil_i4t_knowledge_s_policy_brief.pdf?hub=71542>. Доступ 17 квітня 2025 року.
- Cleveland, G. and Alexander, W., 'ANC loses majority after 30 years' [Клівленд Г., Александер В., «Африканський національний конгрес втрачає владу після 30 років правління»], Фонд Фрідріха Науманна «За свободу», 3 червня 2024 року, <<https://www.freiheit.org/liberal-workshop-south-africa/anc-loses-majority-after-30-years>>. Доступ 11 лютого 2025.
- Conroy-Krutz, J., Amakoh, K. and Amewunou, K., 'Africa's Shifting Media Landscapes: Digital Media Use Grows, but so do Demographic Divides' [Конрой-Круц Дж., Амако К., Амеуну К., «Зміни в інформаційному просторі Африки: використання цифрових медіа поширюється, але зростають і демографічні розбіжності»], Afrobarometer, Dispatch No. 800, 30 квітня 2024 року, <<https://www.afrobarometer.org/wp-content/uploads/2024/04/AD800-PAP14-Digital-media-use-grows-across-Africa%5ELJ-but-so-do-demographic-divides-Afrobarometer-29april24.pdf>>. Доступ 17 квітня 2025 року.
- Council of Asian Liberals and Democrats (CALD), 'AI in Elections in East and Southeast Asia: Opportunities, Challenges, and Ways Forward for Democrats and Liberals' [Рада азійських лібералів і демократів (CALD), «Штучний інтелект на виборах у Східній та Південно-Східній Азії: можливості, виклики та шляхи розвитку для демократів і лібералів»], грудень 2024 року, <<https://www.freiheit.org/sites/default/files/2024-12/cald-ai-policy-paper.pdf>>. Доступ 17 квітня 2025 року.
- Cowling, N., 'Distribution of social media users in South Africa as of January 2024, by age group and gender' [Коулінг Н., «Розподіл користувачів соціальних мереж у Південній Африці станом на січень 2024 року за віковими групами та статтю»], Statista, 23 лютого 2024 року, <<https://www.statista.com/statistics/1100988/age-distribution-of-social-media-users-south-africa>>. Доступ 11 лютого 2025 року.
- Daily Star, The, 'Registration of online portals of newspapers, TV channels: TIB warns of govt control over media' [Daily Star, «Реєстрація онлайн-порталів газет, телеканалів: ТІВ попереджає про контроль уряду над ЗМІ»], 1 вересня 2020 року, <<https://www.thedailystar.net/registration-online-versions-newspapers-tv-news-portals-tib-warns-govt-control-over-media-1954193>>. Доступ 6 березня 2025 року.

- , 'BTRC blocks BSS while weeding illegal news sites out' [«BTRC блокує BSS, вилучаючи незаконні новинні сайти»], 29 вересня 2021 року, <<https://www.thedailystar.net/news/bangladesh/crime-justice/news/btrc-botches-attempt-comply-hc-order-2186196>>. Доступ 7 березня 2025 року.
- Darko, S. A., 'Ghana's law on publication of false news is vague and easily abused' [Дарко, С. А., «Закон Гани про публікацію фейкових новин нечіткий і його можна легко обійти»], Africa at LSE, 25 лютого 2022 року, <<https://blogs.lse.ac.uk/africaatlse/2022/02/25/ghana-law-публікація-фейкових-новин-нечітка-легко-зловживається-свобода-слова>>. Доступ 8 березня 2025 року.
- Daudpota, F., 'Understanding Pakistan's 2021 social media rules: Suppression of constitutional right to freedom of expression through prior restraint censorship of online content' [Даудпота Ф., «Розуміння законів Пакистану щодо соціальних мереж 2021 року: придушення конституційного права на свободу вираження поглядів шляхом попередньої цензури онлайн-контенту»], останнє оновлення 29 листопада 2021 року, <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3597721>>
- Dawn, 'Troll armies' [«Армії тролів»], 16 серпня 2023 року, <<https://www.dawn.com/news/1770418>>. Доступ 20 лютого 2025 року.
- Dawson, A. and Ball, J., 'Generating Democracy: AI and the Coming Revolution in Political Communications' [Доусон А., Болл Дж., «Створення демократії: штучний інтелект і майбутня революція в політичних комунікаціях»], Demos, січень 2024 року, <<https://demos.co.uk/wp-content/uploads/2024/01/Generating-Democracy-Report-1.pdf>>. Доступ 17 квітня 2025 року.
- Del Pozo, C. M. and Arroyo, D. R., 'Generative AI and Its Influence on Mexico's 2024 Elections' [Дель Позо К. М., Арройо Д. Р., «Генеративний штучний інтелект та його вплив на вибори в Мексиці 2024 року»], Фонд Фрідріха Науманна «За свободу», лютий 2025 року, <<https://www.freiheit.org/publikation/generative-ai-and-its-influence-mexicos-2024-elections-0>>. Доступ 8 квітня 2025 року.
- Dewantara, J. A., Syamsuri, S., Wandira, A., Afandi, A., Hartati, O., Cahya, N., Sapitri, P. and Nurgiansah, T. H., 'The role of buzzers in social media in guiding public opinion regarding political choices' [Девантара Дж. А., Сіамсурі С., Вандіра А., Афанді А., Хартаті О., Кахя Н., Сапітрі П., Нургіанса Т. Х., «Роль медіа-шуму у соціальних мережах у формуванні громадської думки щодо політичного вибору»], Journal of Etika Demokrasi, 7/3 (2022), с. 681–94, <<https://doi.org/10.26618/jed.v7i3.8103>>
- DGA Group and Albright Stonebridge Group, 'AI and Elections: Impact and Implications of AI Generated Content' [DGA Group та Albright Stonebridge Group, «Штучний інтелект та вибори: вплив та наслідки контенту, створеного за допомогою штучного інтелекту»], серпень 2024 року, <https://dgagroup.com/wp-content/uploads/2024/08/AI_and_Elections_Assessing_the_impact_and_implications_of_AI_generated_content_for_democratic_elections_1_.pdf>. Доступ 17 квітня 2025 року.
- Dierkes, J., 'Mongolia's MPP maintains power with strategic gains' [Діркес Дж., «Монгольська народна партія утримується при владі завдяки стратегічним досягненням»], East Asia Forum, 23 липня 2024 року, <<https://doi.org/10.59425/eabc.1721772000>>

- Digital Literacy Center [Центр цифрової грамотності], (без дати), <<https://digitalliteracy.gov.bd>>. Доступ 6 березня 2025 року.
- Digital Watch, 'South Africa's proposed misinformation regulations spark debate [«Пропоновані в Південній Африці правила щодо дезінформації викликають жваву дискусію»], 10 квітня 2024 року, <<https://wp.dig.watch/updates/south-africas-proposed-misinformation-regulations-spark-debate>>. Доступ 11 лютого 2025 року.
- Dionne, K. Y. and Liu, S., 'Understanding the fake news about South Africa's elections' [Діонн К. Й. та Лю С., «Розуміння фейкових новин про вибори в Південній Африці»], Good Authority, 27 травня 2024 року, <<https://goodauthority.org/news/disinformation-misinformation-fake-news-about-south-africas-2024-elections>>. Доступ 11 лютого 2025 року.
- Djajadiningrat, V. P., 'Indonesia digital policy against distribution of information disorder: A better policy for sustainable society' [Джаджадінінгат В. П., «Цифрова політика Індонезії проти поширення дезінформації: краща політика для сталого суспільства»], ES3 Web of Conferences, 426 (2023), <<https://doi.org/10.1051/e3sconf/202342602029>>
- Domingo, E., Muscat, S., Arnold, S., Salzinger, M. and Chetty, P., 'The Geopolitics of Digital Literacy and Skills Cooperation with Africa' [Домінго Е., Мускат С. Арнольд С., Зальцінгер М. та Четті П., «Геополітика цифрової грамотності та співпраці з Африкою у сфері навичок»], Європейський центр управління політикою розвитку, Дискусійний документ № 369, червень 2024 року, <<https://ecdpm.org/application/files/8717/1921/9245/The-geopolitics-digital-literacy-skills-cooperation-with-Africa-ECDPM-Discussion-Paper-369-2024.pdf>>. Доступ 11 лютого 2025 року.
- Duffy, K., 'AI in context: Indonesian elections challenge GenAI policies' [Даффі К., «Штучний інтелект у контексті: вибори в Індонезії ставлять під сумнів політику щодо штучного інтелекту»], Рада з міжнародних відносин, 13 лютого 2024 року, <<https://www.cfr.org/blog/ai-context-indonesian-elections-challenge-genai-policies>>. Доступ 17 квітня 2025 року.
- Duke Reporters' Lab, Fact-checking sites around the world [Сайти з перевірки фактів по всьому світу], (без дати), <<https://reporterslab.org/fact-checking>>. Доступ 16 травня 2025 року.
- Dunn, S., 'Women, not politicians, are targeted most often by deepfake videos' [Данн С., «Жінки, а не політики, найчастіше стають об'єктами відеороликів із використанням технології deepfake»], Центр інновацій у сфері міжнародного управління, 3 березня 2021 року, <<https://www.cigionline.org/articles/women-not-politicians-are-targeted-most-often-deepfake-videos>>. Доступ 17 квітня 2025 року.
- Echeverría, M., 'Antecedent conditions of disinformation in Mexico: A theoretical framework' [Ечевєррія М., «Передумови дезінформації в Мексиці: теоретичне підґрунтя»], Матеріали Міжнародної конференції з комунікацій та прикладних технологій (2023), с. 332–43, <https://doi.org/10.2991/978-94-6463-254-5_33>
- Economist, The, 'Tiktok is a key battleground in Indonesia's election' [«Tiktok – головне поле баталій на виборах в Індонезії»], 1 лютого 2024 року, <<https://www.economist.com/asia/2024/02/01/tiktok-is-a-key-battleground-in-indonesias-election>>. Доступ 15 лютого 2025 року.

- Eddymurthy, I. A. та Sihombing, A. K., 'Legal update: Indonesia takes big step forward with new revision of electronic information and transactions law' [Еддімурті І. А. та Сіхомбінг А. К., «Оновлення законодавства: Індонезія робить великий крок вперед, прийнявши нову редакцію закону про електронну інформацію та транзакції»], Lexology, 17 січня 2024 року, <<https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=ed376f51-5ed6-4610-8cef-150c61651bbf>>. Доступ 7 квітня 2025 року.
- Electoral Commission of South Africa (IEC), 'Electoral Commission partners with social media giants to combat disinformation in 2024 national and provincial elections' [«Виборча комісія співпрацює з гігантами соціальних мереж задля боротьби з дезінформацією під час національних та провінційних виборів 2024 року»], 3 липня 2023 року, <<https://www.elections.org.za/pw/News-And-Media/News-List/News/News-Article/Electoral-Commission-partners-with-social-media-giants-to-combat-disinformation-in-2024-National-and-Provincial-Elections?a=AISDGvpz75ps1usOfX7oimHCQG6/AToNAzCQK374oSg>>. Доступ 11 лютого 2025 року.
- European Union Election Expert Mission, 'South Africa, National and Provincial Elections, 29 May 2024, Final Report' [Експертна місія Європейського Союзу з виборів, «Південна Африка, національні та провінційні вибори, 29 травня 2024 року, підсумковий звіт»], червень 2024 року, <<https://www.eods.eu/library/EU%20EEM%20ZAF%202024%20FR.pdf>>. Доступ 11 лютого 2025 року.
- Fakultas Hukum Universitas Indonesia, 'Negative campaigns and black campaigns: What's the difference?' [Факультет права Університету Індонезії, «Негативні кампанії та чорні кампанії: у чому різниця?»], 10 жовтня 2024 року, <<https://law.ui.ac.id/negative-campaigns-and-black-campaigns-whats-the-difference>>. Доступ 7 квітня 2025 року.
- Ferrara, E., 'Charting the Landscape of Nefarious Uses of Generative Artificial Intelligence for Online Election Interference' [Феррара, Е., «Аналіз випадків зловживання генеративним штучним інтелектом в інтернеті для втручання у вибори»], Університет Південної Каліфорнії, HUMANS Lab, робочий документ № 2024.1, <<https://doi.org/10.2139/ssrn.4883403>>
- Firdaus, A., 'Fake Suharto video fuels debate on AI use in Indonesian election campaign' [Фірдаус А., «Фейкове відео Сухарто розпалює дискусію про використання штучного інтелекту на виборах в Індонезії»], Benar News, 12 січня 2024 року, <<https://www.benarnews.org/english/news/indonesian/suharto-deepfake-used-in-election-campaign-01122024135217.html>>. Доступ 13 лютого 2025 року.
- Freedom House, 'Freedom on the Net 2023: Bangladesh' [«Свобода в інтернеті 2023: Бангладеш»], 2023а, <<https://freedomhouse.org/country/bangladesh/freedom-net/2023>>. Доступ 4 березня 2025 року.
- , 'Freedom on the Net 2023: Indonesia' [«Свобода в інтернеті 2023: Індонезія»], 2023b, <<https://freedomhouse.org/country/indonesia/freedom-net/2023>>. Доступ 7 квітня 2025 року.
- Freedom Network, «Countering disinformation efforts need urgent boost in Pakistan», [«У Пакистані необхідно терміново посилити боротьбу з дезінформацією»], 13 грудня 2022 року, <<https://www.fnpc.org/countering-disinformation-efforts-need-urgent-boost-in-pakistan>>. Доступ 19 лютого 2025 року.

- Gamboa, V., 'Nace "iXóchitl", vocera especial de la precandidate, creada con inteligencia artificial' [Гамбоа, В., Представляємо «iXóchitl»: створену за допомогою штучного інтелекту речницю кандидата в президенти], El Universal, 17 грудня 2023 року, <<https://www.eluniversal.com.mx/ elecciones/nace-ixochitl-vocera-especial-de-la-precandidata-creada-con-inteligencia-artificial>>. Доступ 15 травня 2025 року.
- Ghana Fact-Checking Coalition, 'Countering Electoral Disinformation: Lessons from Ghana's 2024 Elections [Коаліція з перевірки фактів Гани, «Протидія дезінформації під час виборів: здобутий досвід на виборах 2024 року в Гані»], січень 2025 року, <<https://www.fact-checkghana.com/wp-content/uploads/2025/02/GFC-Report-Brochure-Final-View-1.pdf>>. Доступ 6 березня 2025 року.
- Ghana News Agency, 'Elections 2024: UNESCO trains journalists in countering hate speech, misinformation on social media' [Агентство новин Гани, «Вибори 2024 року: ЮНЕСКО проводить навчання для журналістів щодо протидії розпалюванню ненависті та дезінформації в соціальних мережах»], BusinessGhana, 30 червня 2024 року, <<https://www.businessghana.com/site/news/general/309430/Elections-2024%3A-UNESCO-trains-journalists-in-countering-hate-speech%2C-misinformation-on-social-media>>. Доступ 8 березня 2025 року.
- Grange, H., 'Combating fake news and disinformation is a civil duty [Грейндж Г., «Боротьба з фейковими новинами та дезінформацією – це громадянський обов'язок»], Good Governance Africa, 19 січня 2024 року, <<https://gga.org/combating-fake-news-and-disinformation-is-a-civil-duty>>. Доступ 11 лютого 2025 року.
- Grohmann, R. and Ong, J. C., 'Disinformation-for-hire as everyday digital labor: Introduction to the special issue' [Громанн Р. та Онг Дж. С., «Дезінформація на замовлення як повсякденна робота в цифровому просторі: передмова до спеціального випуску»], Social Media + Society, 10/1 (2024), <<https://doi.org/10.1177/ 20563051231224723>>
- Gul, A., 'Official resigns, admits tampering in Pakistan's controversy-marred vote' [Гул А., «Посадовець подає у відставку, зізнаючись у фальсифікації результатів виборів у Пакистані, що були затьмарені скандалами»], Voice of America, 17 лютого 2024 року, <<https://www.voanews.com/a/official-resigns-admits-tampering-in-pakistan-s-controversy-marred-vote-/7491919.html>>. Доступ 20 лютого 2025 року.
- Gumede, N., 'Trust deficit drives youth voter apathy' [Гумеде Н., «Недовіра викликає апатію серед молодих виборців»], Africa Practice, 13 березня 2024 року, <<https://africapractice.com/trust-deficit-drives-youth-voter-apaty>>. Доступ 11 лютого 2025 року.
- Hanafin, N., Idrizi, Z. and Fischer, J., Information Integrity for Electoral Institutions and Processes: Reference Manual for UNDP Practitioners [Ханафін Н., Ідрізі З. та Фішер Дж., Забезпечення цілісності інформації щодо виборчих установ та виборчих процесів: довідковий посібник для фахівців-практиків ПРООН], Осло, Норвегія: Глобальний центр політики управління Програми розвитку ООН, 2024, <<https://www.undp.org/policy-centre/governance/publications/information-integrity-electoral-institutions-and-processes-reference-manual-undp-practitioners>>. Доступ 17 квітня 2025 року.
- Harmadi, S. H. B., Harmadi, S. H. B., '2024 voter demographics' [Гармаді С. Х. Б., «Демографічні дані виборців на виборах 2024 року»], Kompas, 28 листопада 2023 року, <<https://www.kompas.id/baca/english/2023/11/27/en-demografi-pemilih-2024>>. Доступ 13 лютого 2025 року.

- Haskins, C., 'Phony X accounts are meddling in Ghana's election' [Гаскінс К. «Зафіксовано втручання з боку фейкових акаунтів на платформі X у виборчий процес у Гані»], Rest of World, 15 листопада 2024 року, <<https://restofworld.org/2024/ghana-election-ai-bots-x-twitter>>. Доступ 6 березня 2025 року.
- Hendrix, J. and Jahangir, R., 'Pakistan and the intersection of tech & elections' [Гендрікс Дж. та Джахангір Р., «Пакистан та перетин технологій і виборів»], Tech Policy Press, 24 лютого 2024 року, <<https://www.techpolicy.press/pakistan-and-the-intersection-of-tech-elections>>. Доступ 24 лютого 2025 року.
- Human Rights Watch, 'Bangladesh: Repeal abusive law used in crackdown on critics' [«Бангладеш: скасувати репресивний закон, який використовується для розправи над опонентами»], 1 липня 2020 року, <<https://www.hrw.org/news/2020/07/01/bangladesh-repeal-abusive-law-used-crackdown-critics>>. Доступ 6 березня 2025 року.
- , 'Pakistan: Repeal amendment to draconian cyber law' [«Пакистан: скасувати поправку до драконівського закону про кібербезпеку»], 28 лютого 2022 року, <<https://www.hrw.org/news/2022/02/28/pakistan-repeal-amendment-draconian-cyber-law>>. Доступ 19 лютого 2025 року.
- Hussain, A., 'X faces restrictions in Pakistan amid protests over alleged vote rigging' [Гуссейн А., «X стикається з обмеженнями в Пакистані на тлі протестів проти ймовірних фальсифікацій на виборах»], Al Jazeera, 19 лютого 2024 року, <<https://www.aljazeera.com/news/2024/2/19/x-faces-restrictions-in-pakistan-amid-protests-over-alleged-vote-rigging>>. Доступ 21 лютого 2025 року.
- Idé Siddo, B., 'How Meta is preparing for the 2024 South African elections' [Іде Сіддо Б. «Як Meta готується до виборів у Південній Африці 2024 року»], Meta, 12 квітня 2024 року, <<https://about.fb.com/news/2024/04/how-meta-is-preparing-for-the-2024-south-african-elections>>. Доступ 11 лютого 2025 року.
- Idris, I., 'Indonesia's misinformation program undermines more than it teaches' [Ідріс І., «Індонезійська програма боротьби з неправдивою інформацією завдає більше шкоди, ніж приносить користі»], Університет Монаш, 28 лютого 2022 року, <<https://lens.monash.edu/@politics-society/2022/02/28/1384482/indonesias-misinformation-program-undermines-more-than-it-teaches>>. Доступ 31 лютого 2025 року.
- Illidge, M., 'Plan to regulate AI and misinformation in South Africa' [Ілідж М., «План регулювання штучного інтелекту та дезінформації в Південній Африці»], My Broadband, 11 травня 2024 року, <<https://mybroadband.co.za/news/internet/535839-plan-to-regulate-ai-and-misinformation-in-south-africa.html>>. Доступ 11 лютого 2025 року.
- Imperva, '2024 Bad Bot Report' [«Звіт про шкідливих ботів за 2024 рік»], 2024 року, <https://www.imperva.com/resources/resource-library/reports/2024-bad-bot-report-report-ty?lang=EN&asset_id=6912&gated=1>. Доступ 15 травня 2025 року.
- Inforial, '2024 election: Bawaslu joins forces with communications ministry to tackle hoaxes' [Інфоріал, «Вибори 2024 року: Bawaslu об'єднує зусилля з Міністерством комунікацій для боротьби з фейковими новинами»], The Jakarta Post, 16 жовтня 2023 року, <<https://www.thejakartapost.com/adv/2023/10/16/2024-election-bawaslu-joins-forces-with-communications-ministry-to-tackle-hoaxes.html>>. Доступ 12 лютого 2025 року.

- Information and Communication Technology Division, Government of the People's Republic of Bangladesh, 'National Strategy for Artificial Intelligence' [Відділ інформаційних та комунікаційних технологій, Уряд Китайської Народної Республіки Бангладеш, «Національна стратегія штучного інтелекту»], березень 2020 року, <https://ird.gov.bd/sites/default/files/files/ird.portal.gov.bd/miscellaneous_info/46fc550e_bdbb_4ec4_b2ca_1da23e8ccab0/National%20Strategy%20for%20Artificial%20Intelligence%20-%20Bangladesh%20.pdf>. Доступ 17 квітня 2025 року.
- Instituto Nacional Electoral (INE), 'Estrategias' [Національний виборчий інститут (INE), Стратегії], 2024a, <https://centralector.ine.mx/wp-content/uploads/2024/03/Estrategias_Certeza-2024.pdf>. Доступ 16 травня 2025 року.
- , «Te presentamos a "Inés", la asistente virtual del INE para combatir la desinformación sobre las elecciones 2024» [Зустрічайте «Інес», віртуальну асистентку Національного виборчого інституту (INE), створену для боротьби з дезінформацією під час виборів 2024 року], Центральна виборча комісія, 26 квітня 2024b, <<https://centralector.ine.mx/2024/04/26/te-presentamos-a-ines-la-asistente-virtual-del-ine-para-combatir-la-desinformacion-sobre-las-elecciones-2024>>. Доступ 17 травня 2025 року.
- International IDEA, Voter Turnout Database, 'Ghana' [Міжнародний інститут демократії та сприяння виборам, База даних стосовно явки виборців, «Гана»], (без дати), <https://www.idea.int/data-tools/data/question-country?question_id=9189&country=84&database_theme=293>. Доступ 10 квітня 2025 року.
- , Misión de Acompañamiento Técnico Electoral al Instituto Nacional Electoral de México, Proceso Electoral Federal y los Procesos Electorales Locales Concurrentes 2023–2024, 'Informe Final' [Місія технічної підтримки виборів Національного виборчого інституту Мексики, Федеральний виборчий процес 2023–2024 років та паралельні місцеві вибори, «Заключний звіт»], 1 липня 2024a, <<https://repositoriodocumental.ine.mx/xmlui/handle/123456789/175918>>. Доступ 17 квітня 2025 року.
- , Codes of Conduct on the Rise: Fair and Ethical Political Campaigning Online, Policy Brief [Кодекси поведінки на підйомі: чесна та етична політична кампанія в інтернеті, Політичний огляд] Стокгольм: Міжнародний інститут демократії та сприяння виборам, 2024b, <<https://doi.org/10.31752/idea.2024.23>>
- International Trade Administration (ITA), Ghana Digital Economy [Управління міжнародної торгівлі (ITA), Цифрова економіка Гани], 20 вересня 2024 року, <<https://www.trade.gov/country-commercial-guides/ghana-digital-economy>>. Доступ 6 березня 2025 року.
- Islam, Z. and Jamil Khan, M., 'Spin doctors go into overdrive ahead of polls [Іслам З. та Джаміль Хан М., «Перед виборами політтехнологи працюють на повну силу»], The Daily Star, 12 листопада 2023 року, <<https://www.thedailystar.net/news/bangladesh/politics/news/spin-doctors-go-overdrive-ahead-polls-3467331>>. Доступ 5 березня 2025 року.
- Jahangir, R., 'Life in PTI's social media bubble' [Джахангір Р., «Життя в бульбашці соціальних медіа ПТІ»], Dawn, 16 серпня 2020 року, <<https://www.dawn.com/news/1574529>>. Доступ 20 лютого 2025 року.
- , 'Online rallies, AI script: New threats loom ahead of 2024 polls' [«Онлайн-митинги, сценарій, створений з використанням штучного інтелекту: нові загрози напередодні виборів 2024 року»], Dawn, 16 січня 2024 року, <<https://www.dawn.com/>>

- [news/1806163/online-rallies-ai-script-new-threats-loom-ahead-of-2024-polls](https://www.gsmamobile.com/news/1806163/online-rallies-ai-script-new-threats-loom-ahead-of-2024-polls)>. Доступ 19 лютого 2025 року.
- Jeffrie, N., Bahia, K., Lindsey, D., Ouattara Boni, A.-N., Sibthorpe, C. and Zagdanski, J., 'The Mobile Gender Gap Report' [Джефрі Н., Баїя К., Лінді Д., Уаттара Боні А.-Н., Сібторп К. та Загданський Дж., «Звіт про гендерний розрив у використанні мобільного зв'язку»], GSMA, травень 2024 року, <<https://www.gsma.com/r/wp-content/uploads/2024/05/The-Mobile-Gender-Gap-Report-2024.pdf>>. Доступ 7 квітня 2025 року.
- Jonathan, S., Sanusi, S. A., Akinbola, T. E. and Nwankwo, E. G., 'Information Ecosystems ahead of Ghana's 2024 Elections: Assessing Misinformation/Disinformation Threats and Patterns, Voter Competence and Media Readiness' [Джонатан С., Санусі С. А., Акінбола Т. Е. та Нванкво Е. Г., «Інформаційні екосистеми напередодні виборів 2024 року в Гані: оцінка загроз і моделей поширення неправдивої інформації/ дезінформації, компетентності виборців та готовності ЗМІ»], Центр інновацій та розвитку журналістики, 2024, <<https://thecjid.org/document/information-ecosystems-ahead-of-ghanas-2024-elections-assessing-misinformation-disinformation-threats-and-patterns-voter-competence-and-media-readiness>>. Доступ 6 березня 2025 року.
- Juneja, P., Artificial Intelligence for Electoral Management [Джунеджа П., Штучний інтелект в адмініструванні виборів], Стокгольм: Міжнародний інститут демократії та сприяння виборам, 2024, <<https://doi.org/10.31752/idea.2024.31>>
- Juniarto, D., 'AI in the 2024 Indonesian election: Is having ethical guidelines enough?' [Джуніарто Д., «Штучний інтелект на виборах в Індонезії 2024 року: чи достатньо мати лише етичні принципи?»], The Jakarta Post, 12 лютого 2024 року, <<https://www.thejakartapost.com/opinion/2024/02/10/ai-in-the-2024-indonesian-election-is-having-ethical-guidelines-enough.html>>. Доступ 20 лютого 2025 року.
- Kemp, S., 'Digital 2023: Indonesia' [Кемп С., «Digital 2023: Індонезія»], DataReportal, 9 лютого 2023а, <<https://datareportal.com/reports/digital-2023-indonesia>>. Доступ 13 лютого 2025 року.
- , 'Digital 2023: Pakistan' [«Digital 2023: Пакистан»], DataReportal, 13 лютого 2023б, <<https://datareportal.com/reports/digital-2023-pakistan>>. Доступ 13 березня 2025 року.
- , 'Internet Use in 2024' [«Використання інтернету в 2024 році»], DataReportal, 31 січня 2024а, <<https://datareportal.com/reports/digital-2024-deep-dive-the-state-of-internet-adoption>>. Доступ 11 лютого 2025 року.
- , 'Digital 2024: Bangladesh' [«Digital 2024: Бангладеш»], DataReportal, 23 лютого 2024б, <<https://datareportal.com/reports/digital-2024-bangladesh>>. Доступ 4 березня 2025 року.
- , 'Digital 2024: Ghana' [«Digital 2024: Гана»], DataReportal, 23 лютого 2024с, <<https://datareportal.com/reports/digital-2024-ghana>>. Доступ 6 березня 2025 року.
- , 'Digital 2024: South Africa' [«Digital 2024: Південна Африка»], DataReportal, 23 лютого 2024д року, <<https://datareportal.com/reports/digital-2024-south-africa>>. Доступ 11 лютого 2025 року.

- Khalid, A., 'Election illusions: Deepfakes & disinformation in Pakistan' [Халід А. «Виборчі ілюзії: дипфейки та дезінформація в Пакистані»], Digital Rights Foundation, 13 листопада 2023 року, <<https://digitalrightsfoundation.pk/election-illusions-deepfakes-disinformation-in-pakistan>>. Доступ 21 лютого 2025 року.
- Khalid, Z., 'Pakistan's draft national AI strategy is a hodgepodge of technospeak' [Халід З., «Проект національної стратегії Пакистану в галузі штучного інтелекту — це мішанина технічних термінів»], Центр стратегічних і сучасних досліджень, 21 червня 2023 року, <<https://cscr.pk/explore/themes/politics-governance/pakistans-draft-national-ai-policy-is-a-hodgepodge-of-technospeak>>. Доступ 11 червня 2025 року.
- Khan, H., 'The influence of fake news in Pakistan's 2024 general election' [Хан Х., «Вплив фейкових новин на загальні вибори в Пакистані 2024 року»], Stratheia, 24 січня 2024 року, <<https://stratheia.com/the-influence-of-fake-news-in-pakistans-2024-general-election>>. Доступ 20 лютого 2025 року.
- Khan, N., 'Ex-PM Khan's party says "millions" attended virtual rally despite social media disruption' [Хан Н., «Партія колишнього прем'єр-міністра Хана заявляє, що «мільйони» людей взяли участь у віртуальному мітингу, незважаючи на перебої в роботі соціальних мереж»], Arab News Pakistan, останнє оновлення 18 грудня 2023 року, <<https://www.arabnews.pk/node/2427636/pakistan>>. Доступ 10 червня 2025 року.
- Kreuser, C. and Gitonga Theuri, J., 'Contextualising Political Advertising Policy to Political Micro-targeting in the South Africa 2024 Elections' [Кройзер К. та Гітонга Теурі, Дж., «Контекстуалізація політичної реклами з метою політичного мікротаргетингу на виборах у Південній Африці 2024 року»], Африканський альянс за права в інтернеті, листопад 2024 року, <<https://aira.africa/wp-content/uploads/2024/11/Contextualising-Political-Advertising-Policy-to-Political-Micro-Targeting-in-South-Africa-2024-Elections.pdf>>. Доступ 11 лютого 2025 року.
- Kutanto, H., 'Peran DJPPI Kominfo Dalam Mencegah Hoax Pemilu 2024' [Кутанто Х. «Роль Міністерства комунікацій та інформаційних технологій у запобіганні поширенню фейкових новин під час виборів 2024 року»], Kominfo, 7 грудня 2023 року, <<https://web.archive.org/web/20241208040512/https://djppi.kominfo.go.id/news/peran-djppi-kominfo-dalam-mencegah-hoax-pemilu-2024>>. Доступ 30 червня 2025 року.
- Lagos, A., 'Transparencia México: Recursos para combatir la desinformación durante el proceso electoral' [Лagos А., «Прозорість Мексики: ресурси для боротьби з дезінформацією під час виборчого процесу»], Wired, 12 березня 2024 року, <<https://es.wired.com/articulos/transparencia-mexico-recursos-para-combatir-la-desinformacion-durante-el-proceso-electoral>>. Доступ 17 квітня 2025 року.
- LatAm Intersect, 'How social media took over Latin America's headlines' [«Як соціальні мережі стали головними новинами Латинської Америки»], 17 січня 2025 року, <<https://latamintersectpr.com/how-social-media-took-over-latin-americas-headlines>>. Доступ 17 квітня 2025 року.
- Li, E. R., Shultz, B. and Jankowicz, N., 'Deepfake Pornography Goes to Washington: Measuring the Prevalence of AI-Generated Non-consensual Intimate Imagery Targeting Congress' [Лі Е. Р., Шульц Б. та Янкович Н., [Порнографія з використанням технології Deepfake доходить до Вашингтона: оцінка рівня розповсюженості інтимних зображень членів Конгресу, створених без їхньої згоди за допомогою штучного інтелекту],

American Sunlight Project, 11 грудня 2024 року, <<https://static1.squarespace.com/static/6612cbdfd9a9ce56ef931004/t/67586997eae5c6ae3bb5e24/1733847451191/ASP+DFP+Report.pdf>>. Доступ 17 квітня 2025 року.

Lkhaajav, B., 'Mongolia's political parties showcase candidates for the 2024 parliamentary election' [Лхааджав Б., «Політичні партії Монголії представляють кандидатів на парламентських виборах 2024 року»], The Diplomat, 22 травня 2024 року, <<https://thediplomat.com/2024/05/mongolias-political-parties-showcase-candidates-for-the-2024-parliamentary-election>>. Доступ 17 лютого 2025 року.

Macdonald, G., 'A Perilous Moment for Bangladesh's Democracy', United States Institute of Peace [Макдональд Г., «Небезпечний момент для бангладешської демократії», Інститут миру США, 4 березня 2024 року, <<https://www.usip.org/publications/2024/03/perilous-moment-bangladeshs-democracy>>. Доступ 5 березня 2025 року.

Malik, M., 'PTI, police face off in several cities amid protests against "rigging"' [Малік М., «ПТІ та поліція мали сутички в декількох містах на тлі протестів проти «фальсифікацій» на виборах»], Dawn, 18 лютого 2024 року, <<https://www.dawn.com/news/1815124/pti-police-face-off-in-several-cities-amid-protests-against-rigging>>. Доступ 19 лютого 2025 року.

Mantas, H., 'The Mongolian Fact Checking Center fights misinformation in a country where the word doesn't exist' [Мантас Г., «Монгольський центр фактчекінгу бореться з дезінформацією в країні, де такого слова не існує»], Poynter, 10 серпня 2021 року, <<https://www.poynter.org/fact-checking/2021/the-mongolian-fact-check-center-fights-misinformation-in-a-country-where-the-word-doesnt-exist>>. Доступ 16 лютого 2025 року.

Mao, F., 'Prabowo Subianto: The tainted ex-military chief who will be Indonesia's new leader' [Мао Ф., «Прабово Субіанто: колишній військовий керівник із заплямованою репутацією, який стане новим лідером Індонезії»], BBC, 15 лютого 2024 року, <<https://www.bbc.com/news/world-asia-68237141>>. Доступ 15 лютого 2025 року.

Marchant de Abreu, C., 'Artificial intelligence and deepfakes take over Pakistan's elections' [Марчант де Абреу К., «Штучний інтелект і дипфейки заповнили вибори в Пакистані»], France24, 9 лютого 2024 року, <<https://www.france24.com/en/tv-shows/truth-or-fake/20240208-artificial-intelligence-and-deepfakes-takeover-pakistan-elections>>. Доступ 22 березня 2025 року.

Martínez Chacón, M., 'Expertos ven una "avalancha" de noticias falsas en futura elección presidencial de México' [Мартінес Чакон М., «Експерти прогнозують «лавину» фейкових новин під час майбутніх президентських виборів у Мексиці»], Los Angeles Times, 22 серпня 2023 року, <<https://www.latimes.com/espanol/mexico/articulo/2023-08-22/expertos-ven-una-avalancha-de-noticias-falsas-en-futura-eleccion-presidencial-de-mexico>>. Доступ 15 травня 2025 року.

Media Monitoring Africa, 'Digital literacy project Web Rangers launches WhatsApp channel for parents' [«Проект з цифрової грамотності Web Rangers запускає канал WhatsApp для батьків»], Рада з питань преси Південної Африки, 5 вересня 2024 року, <<https://presscouncil.org.za/2024/09/05/web-rangers-media-literacy-for-children>>. Доступ 9 лютого 2025 року.

- Mediana, 'Campaigns on social media: Buzzers and influencers are increasingly "fluid"' [«Кампанії в соціальних мережах: бази та інфлюенсери стають дедалі "спритнішими"»], Kompas, 27 грудня 2023 року, <<https://www.kompas.id/baca/english/2023/12/26/en-kampanye-di-media-sosial-sosok-pendengung-dan-pemengaruh-semakin-cair>>. Доступ 14 лютого 2025 року.
- Meedan, 'Meedan and Nest Center launch Mongolia's first fact-checking tipline' [«Meedan і Nest Center запускають першу в Монголії гарячу лінію для перевірки фактів»], 17 травня 2024 року, <<https://meedan.com/post/meedan-and-nest-center-launch-mongolias-first-fact-checking-tipline>>. Доступ 19 лютого 2025 року.
- Méndez, C., 'Difunden "fotografía íntima" de Mariana Rodríguez creada con IA; alista denuncia' [Мендес К., «Опублікована "інтимна фотографія" Маріани Родрігес, створена за допомогою штучного інтелекту. Готується позов»], El Heraldo de México, 22 січня 2024 року, <<https://heraldodemexico.com.mx/elecciones/2024/1/22/difunden-fotografia-intima-de-mariana-rodriguez-creada-con-ia-alista-denuncia-571656.html>>. Доступ 17 квітня 2025 року.
- Mgwili-Sibanda, F., 'TikTok reinforces commitment to platform integrity with key initiatives ahead of Ghana elections' [Мгвілі-Сібанда Ф., «Платформа TikTok у переддень виборів у Гані ще раз підтверджує свою відданість принципам доброчесності, реалізуючи низку важливих ініціатив реалізуючи низку важливих ініціатив»], TikTok Newsroom, 26 листопада 2024 року, <<https://newsroom.tiktok.com/en-africa/ghana-elections>>. Доступ 8 березня 2025 року.
- Mir, A. and Siddiqui, N., 'Losing Facts to Fiction: Nationalism, Misinformation and Conspiracy Theories in Pakistan' [Мір А. та Сіддікі Н., «Поразка правди перед вигадкою: націоналізм, дезінформація та теорії змови в Пакистані»], Інститут миру США, 17 листопада 2022 року, <<https://www.usip.org/publications/2022/11/losing-facts-fiction-nationalism-misinformation-and-conspiracy-theories>>. Доступ 21 лютого 2025 року.
- Modern Ghana, 'Ghana Fact-Checking Coalition records over 100 false publications' [«Коаліція з перевірки фактів Гани зафіксувала понад 100 неправдивих публікацій»], 12 грудня 2024 року, <<https://www.modernghana.com/news/1365129/election2024-ghana-fact-checking-coalition-recor.html>>. Доступ 6 березня 2025 року.
- Naciones Unidas México, «La desinformación se ha convertido en una industria y puede causar más muertes que la COVID-19: experto» [«Дезінформація перетворилася на індустрію і може спричинити більше смертей, ніж COVID-19: думка експерта»], 16 липня 2021 року, <<https://coronavirus.onu.org.mx/la-desinformacion-se-ha-convertido-en-una-industria-y-puede-causar-mas-muertes-que-la-covid-19-experto>>. Доступ 17 травня 2025 року.
- Naeem, W. and Rehmat, A., 'Countering Disinformation in Pakistan: Lessons and Recommendations for Digital Journalism' [Наїм В. та Рехмат А., «Боротьба з дезінформацією в Пакистані: здобутий досвід та рекомендації для цифрової журналістики»], Freedom Network та DigiMAP, грудень 2022 року, <<https://www.fnpc.org/wp-content/uploads/2022/12/Countering-Disinformation-Report-1.pdf>>. Доступ 30 липня 2025 року.

- Naranjargal, K., 'Internet freedom in Mongolia' [Наранджаргал К., «Свобода Інтернету в Монголії»], FOCUS, 91 (2018), <<https://www.hurights.or.jp/archives/focus/section3/2018/03/internet-freedom-in-mongolia.html>>. Доступ 16 лютого 2025 року.
- National Statistics Office of Mongolia (NSOM), United Nations Children's Fund (UNICEF) and United Nations Population Fund (UNFPA), 'Mongolia Social Indicator Sample Survey-2023: 70 SAFEGUARDING DEMOCRACY Key Indicators Report' [Національне статистичне управління Монголії (NSOM), Дитячий фонд Організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ) та Фонд народонаселення Організації Об'єднаних Націй (ЮНФПА), «Вибіркове обстеження соціальних показників Монголії-2023: Звіт про ключові показники»], липень 2024 року, <https://mics.unicef.org/sites/mics/files/2024-08/Mongolia%202023%20SISS-MICS%20Key%20Indicators%20Report_English.pdf>. Доступ 16 лютого 2025 року.
- Ndhlovu, L., 'Combating disinformation in South Africa's elections' [Ндхлову, Л., «Боротьба з дезінформацією під час виборів у Південній Африці»], Розвиток і співпраця, 14 жовтня 2024 року, <<https://www.dandc.eu/en/article/during-recent-elections-south-africa-disinformation-spread-rapidly-discrediting-political>>. Доступ 11 лютого 2025 року.
- Ndlovu, N., 'AI deepfakes and SA's fight to protect the 2024 election' [Ндлову, Н., «Штучний інтелект, фейкові відео та боротьба ПАР за захист виборів 2024 року»], Tech Central, 30 січня 2024 року, <<https://techcentral.co.za/ai-deepfakes-fight-protect-2024-election/238743>>. Доступ 11 лютого 2025 року.
- Newman, N., Fletcher, R., Robertson, C. T., Arguedas, A. R., and Nielsen, R. K., «Reuters Institute Digital News Report 2024» [Ньюман Н., Флетчер Р., Робертсон К. Т., Аргедас А. Р. та Нільсен Р. К., «Звіт Інституту Reuters про цифрові новини 2024»], Інститут журналістики Reuters, 2024, <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/2024-06/RISJ_DNR_2024_Digital_v10%20lr.pdf>. Доступ 11 лютого 2025 року.
- Ngubane, S., 'Countering disinformation in South Africa's elections: The role of social media platforms' [Нгубане, С., «Боротьба з дезінформацією під час виборів у Південній Африці: роль платформ соціальних мереж», Республіка Південна Африка, Система урядової комунікації та інформації»], (без дати), <<https://www.gcis.gov.za/gcis.gov.za/countering-disinformation-in-south-africa-s-elections-the-role-of-social-media-platforms>>. Доступ 11 лютого 2025 року.
- Nurhayati-Wolff, H., 'Breakdown of social media users by age and gender in Indonesia as of January 2021' [Нурхаяті-Вольф Г., «Розподіл користувачів соціальних медіа за віком та статтю в Індонезії станом на січень 2021 року»], Statista, 30 січня 2023 року, <<https://www.statista.com/statistics/997297/indonesia-breakdown-social-media-users-age-gender>>. Доступ 30 травня 2025 року.
- Open Net, 'Open Net and about 40 NGOs push back against UNESCO Internet regulation guideline' [«Open Net та близько 40 НУО виступають проти рекомендацій ЮНЕСКО щодо регулювання інтернету»], 31 травня 2023 року, <<https://www.opennetkorea.org/en/wp/4710>>. Доступ 17 квітня 2025 року.
- Organization for Security and Co-operation in Europe, Office for Democratic Institutions and Human Rights (OSCE/ODIHR), 'Mongolia, Parliamentary Elections [Організація з безпеки та співробітництва в Європі, Бюро з демократичних інститутів і прав людини (ОБСЕ/БДІПЛ), «Монголія, парламентські вибори, 28 червня 2024 року, Місія БДІПЛ

- зі спостереження за виборами, остаточний звіт»], 13 грудня 2024 року, <https://www.osce.org/files/f/documents/e/c/583375_2.pdf>. Доступ 15 лютого 2025 року.
- Osaе-Kwarong, J., 'Ghana's election 2024: Technology and the changing nature of political competition' [Осае-Кваронг Дж., «Вибори в Гані 2024 року: технологія та мінливий характер політичної конкуренції»], Центр інновацій у сфері міжнародного управління, 5 грудня 2024 року, <<https://www.cigionline.org/articles/ghanas-election-2024-technology-and-the-changing-nature-of-political-competition>>. Доступ 6 березня 2025 року.
- Pakistan, Islamic Republic of, Ministry of Information Technology and Telecommunication, 'Draft National Artificial Intelligence Policy' [Пакистан, Ісламська Республіка, Міністерство інформаційних технологій та телекомунікацій, «Проект національної політики у сфері штучного інтелекту»], 2022 рік, <<https://moitt.gov.pk/SitelImage/Misc/files/National%20AI%20Policy%20Consultation%20Draft%20V1.pdf>>. Доступ 17 квітня 2025 року.
- Parliament of Ghana, Cybersecurity Act, 2020 (Act 1038) [Парламент Гани, Закон про кібербезпеку 2020 року (Закон 1038)], <<https://csdsafrika.org/wp-content/uploads/2021/08/Cybersecurity-Act-2020-Act-1038.pdf>>. Доступ 6 березня 2025 року.
- Rabitsch, A. and Calabrese, S., 'The EU's Artificial Intelligence Act and Its Impact on Electoral Processes: A Human Rights-Based Approach' [Рабіч А. та Калабрезе С., «Закон ЄС про штучний інтелект та його вплив на виборчі процеси: підхід, заснований на правах людини»], Європейське партнерство за демократію, вересень 2024 року, <<https://epd.eu/news-publications/the-eus-artificial-intelligence-act-and-its-impact-on-electoral-processes-a-human-rights-based-approach>>. Доступ 17 квітня 2025 року.
- Rahman, S., Dip, S., Karim, F. and Naser, S., 'Whispers amidst the Echo Chamber: Decoding Bangladesh's 2024 Election Disinformation' [Рахман, С., Діп, С., Карім, Ф., Насер, С., «Шепіт в ехо-камері: спроби розшифрувати дезінформацію стосовно виборів 2024 року в Бангладеш»], Центр критичних та якісних досліджень та EARKI, січень 2024 року, <<https://www.fact-watch.org/whisperers-amidst-the-echo-chamber-decoding-bangladeshs-2024-election-disinformation>>. Доступ 10 червня 2025 року.
- Ratcliffe, R., 'From military leader to "harmless grandpa": The rebranding of Indonesia's Prabowo' [Раткліф Р., «Від військового лідера до "невинного дідуся": Ребрендинг індонезійського політика Прабово»], The Guardian, 9 січня 2024 року, <<https://www.theguardian.com/world/2024/jan/09/indonesia-election-prabowo-subianto-rebranding-kidnapping-accusations>>. Доступ 7 квітня 2025 року.
- Rayda, N., 'Indonesia elections 2024: How AI has become a double-edged sword for candidates and election officials' [Райда Н., «Вибори в Індонезії 2024 року: як штучний інтелект став двосічним мечем для кандидатів і членів виборчих комісій»], Channel News Asia, 4 лютого 2024 року, <<https://www.channelnewsasia.com/asia/ai-disinformation-deepfakes-indonesia-elections-4091296>>. Доступ 14 лютого 2025 року.
- Reporters Without Borders (RSF), Mongolia [Репортери без кордонів (RSF), Монголія], (без дати), <<https://rsf.org/en/country/mongolia>>. Доступ 10 червня 2025 року.
- , 'Threats to press freedom in Pakistan from hastily adopted laws ahead of elections' [«Загрози свободі преси в Пакистані через поспішно прийняті закони напередодні

- виборів»], 11 серпня 2023 року, <<https://rsf.org/en/threats-press-freedom-pakistan-hastily-adopted-laws-ahead-elections>>. Доступ 22 лютого 2025 року.
- Rezwan, 'The government of Bangladesh quietly passed the new Cyber Security Act 2023' [Резван, «Уряд Бангладеш потайки ухвалив новий Закон про кібербезпеку 2023»], Global Voices, 19 вересня 2023 року, <<https://globalvoices.org/2023/09/19/the-government-of-bangladesh-quietly-passed-the-new-cyber-security-act-2023>>. Доступ 6 березня 2025 року.
- Rikkilä Tamang, L., 'In Mongolia, electoral reform ushers in a record number of women to parliament' [Ріккіла Таманг Л., «У Монголії завдяки виборчій реформі рекордна кількість жінок потрапила до парламенту»], Міжнародний інститут демократії та сприяння виборам, 11 липня 2024 року, <<https://www.idea.int/news/mongolia-electoral-reform-ushers-record-number-women-parliament>>. Доступ 15 лютого 2025 року.
- Ríos Tobar, M., *Violencia Política de Género en la Esfera Digital en América Latina* [Ріос Тобар М. «Політичне насильство за ознакою статі у сфері цифрових комунікацій в Латинській Америці»] (Стокгольм: Міжнародний інститут демократії та сприяння виборам, 2024), <<https://doi.org/10.31752/idea.2024.93>>
- Sakura, Y. and Virgiany, M., 'Ethical guidelines on use of artificial intelligence (AI) in Indonesia' [Сакура Й. та Вірджані М., «Етичні рекомендації щодо використання штучного інтелекту (ШІ) в Індонезії», Herbert Smith Freehills Kramer, 12 лютого 2024 року, <<https://www.herbertsmithfreehills.com/notes/tmt/2024-02/ethical-guidelines-on-use-of-artificial-intelligence-ai-in-indonesia>>. Доступ 17 квітня 2025 року.
- Schwierter, C. and Gandhi, M., 'Vilify, Ridicule, Disinform: Political Communication and Media Trust in the Age of Generative AI' [Швітер К. і Ганді М., «Очорнення, висміювання, дезінформація: політична комунікація та довіра до ЗМІ в епоху генеративного ШІ»], Фонд Фрідріха Наумана «За свободу», Програмний документ, лютий 2024 року, <https://www.freiheit.org/sites/default/files/2024-03/a4_policy-paper_fimi-ai_en-3-1.pdf>. Доступ 17 квітня 2025 року.
- Seddon, S. and Javed, F., 'Pakistan election: PMLN and PPP reach agreement on coalition government' [Седдон С. та Джавед Ф. «Вибори в Пакистані: Пакистанська мусульманська ліга та Пакистанська народна партія досягли згоди щодо формування коаліційного уряду»], BBC, 20 лютого 2024 року, <<https://www.bbc.com/news/world-asia-68354256>>. Доступ 21 лютого 2025 року.
- Sguazzin, A., 'Pro-Russian X accounts turn to touting Zuma's MK Party' [Сгуаззіні А., «Проросійські акаунти X беруться рекламувати партію Зуми МК»], Tech Central, 2 квітня 2024 року, <<https://techcentral.co.za/pro-russian-x-accounts-zuma-mk-party/242310>>. Доступ 11 лютого 2025 року.
- Shah, N. and Majumdar, A., 'The Making of Misinformed Choice: Digital Technologies in Election Cycles – Insights from Nine Countries in Asia' [Шах Н. та Маджумдар А., «Як приймаються необґрунтовані рішення: цифрові технології у виборчих циклах – висновки з досвіду дев'яти країн Азії»], Bertelsmann Stiftung, 2024 року, <https://www.bertelsmann-stiftung.de/fileadmin/files/user_upload/The_Making_of_Misinformed_Choice_Digital_technologies_in_election_cycles._Insights_from_nine_countries_in_Asia.pdf>. Доступ 17 квітня 2025 року.

- Shaheen, S., 'Fake news, escalation, and polarization: Pakistan's disinformation vulnerabilities', [Шахін С., «Фейкові новини, ескалація та поляризація: вразливість Пакистану до дезінформації»], South Asian Voices, 12 травня 2022 року, <<https://southasianvoices.org/fake-news-escalatio-and-polarization-pakistans-disinformation-vulnerabilities>>. Доступ 23 лютого 2025 року.
- Shukla, V., 'Deepfakes and elections: The risk to women's political participation' [Шукла В., «Дипфейки та вибори: ризик стосовно участі жінок у політичному житті»], Tech Policy Press, 29 лютого 2024 року, <<https://www.techpolicy.press/deepfakes-and-elections-the-risk-to-womens-political-participation>>. Доступ 17 квітня 2025 року.
- Siberkreasi, «Wakil Menteri Komunikasi dan Informatika: Kolaborasi jadi Kunci Penting Wujudkan Masyarakat Indonesia yang Berdaya dan Cakap Digital» [Сиберкреасі «Заступник міністра комунікацій та інформатики: Співпраця є ключовим фактором у створенні потужного та розвинуеного цифрового суспільства в Індонезії»], 12 серпня 2023 року, <<https://web.archive.org/web/20230924211756/https://gnld.siberkreasi.id/wakil-menteri-komunikasi-dan-informatika-kolaborasi-jadi-kunci-penting-wujudkan-masyarakat-indonesia-yang-berdaya-dan-cakap-digital>>. Доступ 20 лютого 2025 року.
- Soon, C. and Quek, S., 'Safeguarding Elections from Threats Posed by Artificial Intelligence' [Сун С. та Квек С., «Захист виборів від загроз, пов'язаних зі штучним інтелектом», Інститут політичних досліджень, робочі документи IPS № 56, серпень 2024 року, <https://lkyspp.nus.edu.sg/docs/default-source/ips/ips-working-paper-no-56_safeguarding-elections-from-threats-posed-by-artificial-intelligence.pdf>. Доступ 17 квітня 2025 року.
- Statista, 'Social media in Ghana – Statistics & facts' [«Соціальні мережі в Гані – статистика та факти»], 28 червня 2024 року, <<https://www.statista.com/topics/9778/social-media-in-ghana>>. Доступ 6 березня 2025 року.
- , 'Internet usage in Mexico – Statistics & facts' [«Використання інтернету в Мексиці – статистика та факти»], 22 листопада 2024б, <<https://www.statista.com/topics/3477/internet-usage-in-mexico>>. Доступ 10 червня 2025 року.
- Stockwell, S., Hughes, M., Swatton, P. and Bishop, K., 'AI-Enabled Influence Operations: The Threat to the UK General Election', [Стоквелл С., Хьюз М., Сваттон П. та Бішоп К. «Операції впливу з використанням штучного інтелекту: загроза на загальнодержавних виборах у Великій Британії»], Центр новітніх технологій та безпеки, інформаційний документ, 28 травня 2024 року, <<https://cetas.turing.ac.uk/publications/ai-enabled-influence-operations-threat-uk-general-election>>. Доступ 17 квітня 2025 року.
- Tarigan, E., 'Indonesian presidential hopefuls are trying social media, K-pop to win young voters. Will it work?' [Таріган Е., «Індонезійські кандидати в президенти намагаються здобути прихильність молодих виборців за допомогою соціальних мереж та корейської поп-музики. Чи спрацює це?»], AP News, 8 лютого 2024 року, <<https://apnews.com/article/indonesia-presidential-election-kpop-young-voters-73227fb99b0ed70f704c9f0f759622ce>>. Доступ 15 лютого 2025 року.

- Timmerman, A., 'Indonesia will enforce laws on content moderation with tight response time and harsh fines, documents show' [Тіммерман А., «Індонезія буде застосовувати закони про модерацію контенту з короткими термінами реагування та суворими штрафами»], Rest of World, 16 серпня 2022 року, <<https://restofworld.org/2022/indonesia-social-media-regulations>>. Доступ 20 лютого 2025 року.
- Transparency International Bangladesh, 'Directive to national newspapers and TV channels to re-register respective online portals an example of blueprint for ultimate control of the media; TIB expresses grave concern about people's right to free flow of information and freedom of opinion', [«Директива національним газетам і телеканалам щодо перереєстрації відповідних онлайн-порталів є свідченням наміру встановити повний контроль над ЗМІ; ТІВ висловлює серйозну стурбованість щодо права громадян на вільний обмін інформацією та свободу думки»], 1 вересня 2020 року, <<https://www.ti-bangladesh.org/articles/press-release/6126>>. Доступ 10 квітня 2025 року.
- Tsedendamba, B., 'Caught between two giants: How Mongolia's democracy can counter authoritarian propaganda' [Цедендамба Б. «Між двома гігантами: як демократія Монголії може протистояти авторитарній пропаганді»], Power 3.0, 25 червня 2024 року, <<https://www.power3point0.org/2024/06/25/caught-between-two-giants-how-mongolias-democracy-can-counter-authoritarian-propaganda>>. Доступ 16 лютого 2025 року.
- Tsolmonbaatar, T., 'Mongolia: Truly Media provides a new fact-checking program' [Цолмонбаатар Т., «Монголія: Truly Media пропонує нову програму перевірки фактів»], DW Akademie, 30 жовтня 2019 року, <<https://akademie.dw.com/en/fact-check-mongolia-a-new-verification-program-with-truly-media/a-51054358>>. Доступ 19 лютого 2025 року.
- Tuohy-Gaydos, G., 'Artificial Intelligence (AI) in Action: A Preliminary Review of AI Use for Democracy Support' [Туохі-Гайдос Г., «Штучний інтелект (ШІ) в дії: попередній огляд використання ШІ для підтримки демократії»], Вестмінстерська фундація «За демократію», програмний документ, вересень 2024 року, <https://www.wfd.org/sites/default/files/2024-09/wfd_2024_ai_in_action_-_final.pdf>. Доступ 17 квітня 2025 року.
- United Nations, 'Information Integrity on Digital Platforms', Our Common Agenda, Policy Brief 8 [Організація Об'єднаних Націй, «Цілісність інформації на цифрових платформах», Наша спільна програма, Аналітична записка 8], червень 2023 року, <<https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/our-common-agenda-policy-brief-information-integrity-en.pdf>>. Доступ 2 липня 2025 року.
- United Nations Ghana, 'Countering hate speech and misinformation- UNESCO kickstarts regional trainings for journalist ahead of 2024 elections' [Організація Об'єднаних Націй в Гані, «Боротьба з мовою ворожнечі та дезінформацією – ЮНЕСКО розпочинає регіональні тренінги для журналістів напередодні виборів 2024 року»], 21 червня 2024 року, <<https://ghana.un.org/en/272297-countering-hate-speech-and-misinformation-unesco-kickstarts-regional-trainings-journalist>>. Доступ 8 березня 2025 року.
- United States Department of State, 'Mongolia 2021 Human Rights Report', [Державний департамент США, «Звіт про права людини в Монголії за 2021 рік»], (без дати), <<https://www.state.gov/reports/2021-country-reports-on-human-rights-practices/mongolia>>. Доступ 2 березня 2025 року.

- Utama, V. R., 'Will the "gemoj" tactic be effective in wooing Gen Z voters?' [Утама В. Р., «Чи буде тактика «Гемой» ефективною у боротьбі за голоси виборців покоління Z?»], The Jakarta Post, 6 грудня 2023 року, <<https://www.thejakartapost.com/opinion/2023/12/06/will-the-gemoj-tactic-be-effective-in-wooing-gen-z-voters.html>>. Доступ 15 лютого 2025 року.
- Valverde, D., 'TikTok measures against disinformation in Mexico's 2024 elections' [Вальверде Д., «Заходи TikTok щодо боротьби з дезінформацією під час виборів 2024 року в Мексиці»], Mexico Business News, 15 квітня 2024 року, <<https://mexicobusiness.news/tech/news/tiktok-measures-against-disinformation-mexicos-2024-elections>>. Доступ 15 квітня 2025 року.
- van Damme, P., 'Disinformation, governance and the South African election' [Ван Дамм П., «Дезінформація, державне управління та вибори в Південній Африці»], ISS African Futures, 19 березня 2024 року, <<https://futures.issafrica.org/blog/2024/Disinformation-governance-and-the-South-African-election>>. Доступ 11 лютого 2025 року.
- Vergara, R., «INE y Meta lanzan programa "Soy Digital" para combatir desinformación en las elecciones» [Вергара Р. «Національний виборчий інститут (INE) і Meta запускають програму "Я цифровий" для боротьби з дезінформацією під час виборів»], Proceso, 9 лютого 2024 року, <<https://www.proceso.com.mx/nacional/2024/2/9/ine-meta-lanzan-programa-soy-digital-para-combatir-desinformacion-en-las-elecciones-323731.html>>. Доступ 17 травня 2025 року.
- Verificado, «Cursos y talleres [Курси та семінари], (без дати), <<https://verificado.com.mx/cursos-y-talleres>>. Доступ 16 травня 2025 року.
- Verity, J., «Data Codebook for a Round 9 Afrobarometer Survey in Ghana» [Веріті Дж. «Книга кодів даних для 9-го раунду опитування Afrobarometer у Гані»], Afrobarometer, квітень 2024 року, <https://www.afrobarometer.org/wp-content/uploads/2024/05/GHA_R9.Codebook_21May24.final_.pdf>. Доступ 10 червня 2025 року.
- Volodya, B., 'Law on cyber security' [Володя Б., «Закон про кібербезпеку»], Mondaq, 26 квітня 2022 року, <<https://www.mondaq.com/security/1186842/law-on-cyber-security>>. Доступ 19 лютого 2025 року.
- Wasserman, H., Madrid-Morales, D. and Rabin, F., 'An Assessment of Media Literacy and Fact-Checking Training Needs in South African Schools and Universities' [Вассерман Г., Мадрид-Моралес Д. та Рабін Ф., «Оцінка потреб у навчанні медіаграмотності та перевірці фактів у школах та університетах Південної Африки»], Africa Check, березень 2022 року, <<https://africacheck.org/sites/default/files/media/documents/2022-05/An%20assessment%20of%20media%20literacy%20and%20fact-checking%20training%20needs%20in%20South%20African%20schools%20and%20universities.pdf>>. Доступ 11 лютого 2025 року.
- Wilson, T. and Starbird, K., 'Cross-platform disinformation campaigns: Lessons learned and next steps' [Вілсон Т. та Старберд К., «Міжплатформові кампанії з дезінформації: здобутий досвід та наступні кроки»], Harvard Kennedy School Misinformation Review, 14 січня 2020 року, <<https://doi.org/10.37016/mr-2020-002>>

- Wyrzykowski, R., 'Rural–urban digital divide still poses a challenge in South Africa' [Вижиковський Р., «Цифровий розрив між містом і селом все ще залишається проблемою в Південній Африці»], Opensignal, 13 грудня 2023 року, <<https://www.opensignal.com/2023/12/13/rural-urban-digital-divide-still-poses-a-challenge-in-south-africa>>. Доступ 11 лютого 2025 року.
- Yerkes, S. and Hogan, E., 'Ghana's presidential contest shows why democracy requires more than well-run elections' [Єркес С. та Хоган Е., «Президентські вибори в Гані показують, чому для демократії потрібно дещо більше, ніж добре організовані вибори»], Фонд Карнегі за міжнародний мир, 19 грудня 2024 року, <<https://carnegieendowment.org/emissary/2024/12/ghana-election-democracy-challenges-lessons?lang=en>>. Доступ 3 березня 2025 року.
- Yu, C., 'How will AI steal our elections?' [Ю Ч., «Як штучний інтелект «вкраде» наші вибори?»], Центр відкритої науки, 2024 року, <<https://doi.org/10.31219/osf.io/un7ev>>

Додаток А. Дезінформація під час виборів 2024 року: кейс Бангладеш

Вступ

До того, як хвилі протестів спричинили падіння уряду «Народної Ліги» (Авами Ліга) влітку 2024 року, за результатами парламентських виборів, що відбулися раніше того ж року в Бангладеш, прем'єр-міністром вчетверте поспіль став Шейх Хасіна з партії «Народна Ліга» (AL) (Spinelli 2024). Перемога «Народної Ліги» була підірвана бойкотом виборів з боку опозиційних партій, зокрема головної опозиційної партії, Бангладешської націоналістичної партії (BNP). BNP назвала виборчий процес 2024 року «фіктивним голосуванням», а її відмова від участі у виборах фактично ліквідувала будь-яку конкуренцію, яка могла б кинути виклик «Народній Лізі» (Rahman 2023). Зняття BNP з виборчих перегонів відбулося на тлі жорстких заходів уряду проти опозиційних рухів. У публікації Civicus Monitor (2024) стан громадянського простору в Бангладеш було визнано «закритим». Такий висновок було сформовано на тлі повідомлень про арешт близько 25 000 опозиційних лідерів та їхніх прихильників напередодні виборів. У відповідь на бойкот «Народна Ліга» спробувала створити видимість легітимності виборів, використовуючи обманні тактики, зокрема просування власних кандидатів як «незалежних» та розкол BNP шляхом залякування і тиску (Riaz 2024). Аналітики та активісти висловили занепокоєння щодо відсутності прозорості та справедливості в демократичних процедурах Бангладеш, а Інститут миру США заявив, що вибори 2024 року «закріпили перехід країни до системи, в якій домінує одна партія» (Macdonald 2024).

Явка виборців досягла нового мінімуму в історії розвитку демократії цієї країни, оскільки лише менше 40% із 120 мільйонів виборців, які мали право голосу, взяли участь у голосуванні. Окрім згаданого бойкоту виборів, низька явка, ймовірно, була наслідком серії підпалів місцевих автобусів і поїздів, що завадило виборцям дістатися до виборчих дільниць у день виборів (Karim 2024).

Цифровий контекст

На початку 2024 року менше половини населення Бангладеш мало доступ до інтернету, а рівень охоплення становив 44,5%, що трохи нижче середнього показника по Південній Азії, який сягає 51,5% (Kemp 2024b). Більшість

інтернет-користувачів, що становить 30,4% від загальної кількості населення, також активно користуються різними соціальними мережами. Популярність соціальних мереж стрімко зростає: найпопулярніша платформа Facebook з початку 2023 року до початку 2024 року набрала 9,7 мільйона користувачів, що свідчить про зростання на 22,3%. Розподіл за статтю серед користувачів соціальних мереж дещо зміщений у бік чоловіків, які складають 65,8% від загальної кількості користувачів ([Kemp 2024b](#)). Одним із чинників, що впливають на цей гендерний дисбаланс, є значна гендерна нерівність у країні у сфері використання мобільного зв'язку, зокрема низький рівень володіння мобільними телефонами, використання мобільного інтернету та обізнаності стосовно мобільного інтернету серед жінок Бангладеш ([Jeffrie et al. 2024](#)).

Загалом, через порівняно низький рівень проникнення інтернету, переважним методом агітації для політичних партій країни залишається особиста агітація. Телебачення є найпопулярнішим джерелом новин серед населення Бангладеш із значним відривом від інших ЗМІ. Проте цифрові форуми стають дедалі актуальнішими для представлення різноманітних думок у політичній площині, а соціальні медіаплатформи посідають друге місце в рейтингу популярності джерел новин ([Digitally Right and International Media Support 2021](#)). Соціальні медіа стали незамінними для політичної опозиції, оскільки переслідування та придушення критики з боку уряду звужують офлайн-простір для громадянського суспільства ([Castro 2024](#)).

Однак свобода в інтернеті не є необмеженою, оскільки Комісія з регулювання телекомунікацій Бангладеш регулярно контролює, цензурує та блокує ЗМІ, які публікують інформацію, що містить критику уряду, особливо у відповідь на політично значущі події ([Freedom House 2023a](#)).

Дедалі більша значущість онлайн-інформаційного простору також відкрила шляхи для поширення великої кількості оманливої інформації. Експерти зафіксували зростання дезінформації, що співпало з виборами 2024 року, яке, очевидно, мало на меті вплинути на громадську думку перед голосуванням ([Islam and Jamil Khan 2023](#)).

Тактика, методи та процедури

Координовані мережі впливу в інтернеті

Уряд Бангладеш часто використовує мережі впливу для регулювання та маніпулювання інформаційним простором в інтернеті. Партія «Народна Ліга» відкрито використовує такі мережі. Зокрема, ця політична сила розмістила на своєму вебсайті оголошення про запуск цифрової кампанії з метою поширення повідомлень на підтримку лідерки партії Хасіни, спростування «дезінформації» та протидії антипартійній пропаганді в соціальних мережах, для чого буде залучено майже 8000 осіб ([Bangladesh Awami League 2023](#)).

Ця кампанія орієнтована переважно на Facebook, де часто відбувається обмін контентом між різними сторінками та групами. Аналіз онлайн-кампаній у Бангладеш показав, що лише 19% сторінок, профілів та груп, які поширювали повідомлення на підтримку партії «Народна Ліга», включали назву партії до своїх заголовків. Водночас у випадку відсутності назви партії у заголовках виникає ризик затуманення зв'язку рекламодавців з політичними партіями (Baksh et al. 2023). Крім того, як «Народна Ліга», так і Бангладешська націоналістична партія використовували мережі соціальних ботів для просування політичної реклами, часто обриваючи своїх політичних опонентів за допомогою поширення оманливого та неправдивого контенту.

Щоб привернути увагу та залучити аудиторію, суб'єкти зазвичай або розсилали велику кількість спам-повідомлень у групах та на сторінках, або створювали фальшиві профілі та облікові записи, щоб спонукати аудиторію до взаємодії з фіктивними акаунтами. У таких випадках фіктивні профілі могли видавати себе за інформаційні агентства або членів партії опозиції. Вони також використовували техніку «приманки і підміни», спочатку публікуючи зображення привабливих жінок, щоб зацікавити користувачів, а потім поширюючи політичну дезінформацію (Islam and Jamil Khan 2023).

Окрім соціальних мереж, онлайн-ЗМІ використовувалися для штучного поширення контенту, що просував партію АЛ. Розслідування виявило, що «мережа так званих експертів» (AFP 2023), що складається з 35 осіб, з 2022 року опублікувала понад 700 статей, які були поширені щонайменше на 60 вітчизняних та міжнародних новинних сайтах. Аналіз профілів авторів показує, що вони мають повністю невідстежувані особисті дані, крадені фотографії, вигадані імена та недостовірні посвідчення, які часто пов'язують їх із престижними міжнародними установами. У статтях також наводяться вигадані цитати, що відповідають поглядам авторів, які приписуються реальним професіоналам, які насправді не брали участі в інтерв'ю та не робили таких заяв. Потім такий контент ненавмисно поширюється авторитетними новинними виданнями, які погано перевірили достовірність інформації в оригінальній статті, що сприяє подальшому поширенню оманливої інформації та фактично «відмиванню» дезінформації (AFP 2023).

Мікротаргетинг

Координувана мережа партії АЛ, що налічує 8000 активістів, пройшла спеціальне навчання з метою адаптації матеріалів для подальшого їх поширення серед мешканців своїх районів через групи у Facebook. Стратегія кампанії базувалася на результатах внутрішнього загальнонаціонального опитування, в ході якого було зібрано дані, що допомогли б максимально підвищити довіру до матеріалів кампанії в різних регіонах, персоналізувавши політичну рекламу відповідно до настроїв і переконань мешканців громад (Bangladesh Awami League 2023).

Початок виборчої кампанії партії AL у соціальних мережах було покладено у 2021 році, коли партія взяла на себе зобов'язання підготувати 100 000 «кібервоїнів», які мали охопити загалом 20 мільйонів користувачів Facebook у країні. За деякими даними, 660 сторінок і груп у Facebook поширювали скоординовані повідомлення серед менших онлайн-спільнот, багато з яких не були прямо пов'язані з партією. Додатковим поштовхом для розширення аудиторії стало залучення знаменитостей та публічних осіб, які фактично виступали інфлюенсерами в соціальних мережах (Baksh et al. 2023).

Перехресне поширення контенту на різних платформах

Прихильники партії AL створили централізовані хаби у Facebook, де вони публікують дезінформацію, яка одночасно поширюється в мережі майже ідентичних груп та сторінок. Ці сторінки часто оманливо імітують джерела новин, щоб створити видимість легітимності, але не містять жодної інформації, що дає змогу ідентифікувати їх, наприклад, назву оригінального видавця або джерело інформації. Оскільки онлайн-ЗМІ в Бангладеш потребують ліцензії, виданої урядом, для здійснення своєї діяльності, вони часто обходять цю вимогу, використовуючи іноземну IP-адресу. Іноземні IP-адреси також часто використовуються для уникнення переслідування з боку внутрішніх правоохоронних органів, оскільки поширення дезінформації в інтернеті в країні є кримінальним злочином (Islam and Jamil Khan 2023).

Контент, створений за допомогою штучного інтелекту

Хоча ця практика ще не набула широкого поширення, створення контенту за допомогою штучного інтелекту дало деяким суб'єктам, які прагнуть впливати на громадську думку, нові інструменти для тиражування своїх наративів. Напередодні виборів 2024 року проурядові ЗМІ та інфлюенсери передали на аутсорсинг виробництво контенту за допомогою ШІ, який потім був використаний у виборчих кампаніях. Цей контент зазвичай створювався за межами країни комерційними організаціями, послуги яких коштували всього 24 долари на місяць (Parkin 2023).

Контент, створений за допомогою штучного інтелекту, який використовувався під час виборів, зазвичай зображував політичних діячів, як-от партійних функціонерів чи урядовців, які висловлювали думки, яких вони насправді не висловлювали, що підважувало їхню репутацію, можливість балотуватися на виборах чи ставило під сумнів їхні погляди на політичні питання (Castro 2024).

Станом на 2024 рік, за приблизними оцінками, зображення та відео з використанням технології deepfake становили лише невелику частину загальної дезінформації під час виборів у Бангладеш. Аналіз дезінформації під час виборів показав, що лише 1,9% оманливого контенту було створено за допомогою штучного інтелекту. Набагато частіше використовувалися

такі методи дезінформації, як маніпулювання зображеннями, публікація привабливих обкладинок, що містять клікбейти, та виривання фрагментів з контексту (Rahman et al. 2024).

Заходи протидії дезінформації

Закон щодо цифрової безпеки

Восени 2018 року влада Бангладеш прийняла Закон про цифрову безпеку, метою якого було зупинити поширення дезінформації на будь-якій цифровій платформі шляхом заборони навмисного оприлюднення інформації, що є образливою, неправдивою, загрозливою (розділ 25) або наклепницькою (розділ 29). Порушення цього закону карається позбавленням волі на строк до трьох років або штрафом у розмірі від 300 000 до 500 000 бангладешських так (приблизно 2500–4150 доларів США) (People's Republic of Bangladesh 2018).

Цей закон зазнав жорсткої критики з боку правозахисних організацій, оскільки покарання, призначене відповідно до нього, часто є непропорційним до правопорушення і без розбору застосовується до політичних опонентів, журналістів та інших осіб, які критикують уряд і «Народну Лігу» (Riaz 2021; Amnesty International 2023). Особи, яким висунуто звинувачення за Законом про цифрову безпеку, зазнають нелюдського поводження, а сам Закон застосовується для перешкоджання вільним і відкритим дискусіям на онлайн-форумах, породжуючи таким чином «культуру страху» (The Business Standard 2023). Закон застосовується навіть до неповнолітніх. Одним із яскравих прикладів є випадок 15-річного підлітка, якого відправили до виправної колонії для неповнолітніх за нібито наклеп у Facebook на прем'єр-міністра Хасіну (Human Rights Watch 2020).

У 2023 році до Закону про цифрову безпеку були внесені поправки, і він був перейменований на Закон про кібербезпеку. Хоча поправки до закону пом'якшують покарання, його здебільшого розкритикували як той самий Закон про цифрову безпеку в новій обгортці. Критики вказують, що кілька розділів Закону про кібербезпеку суперечать свободі вираження поглядів та думок (Rezwan 2023).

Видалення контенту

Влада Бангладеш неодноразово займалася видаленням контенту, мотивуючи це боротьбою з «оманливим антидержавним контентом» (Freedom House 2023a). Ці заходи насамперед спрямовані на онлайн-ЗМІ, які з 2020 року зобов'язані подавати заявки на отримання дозволу на здійснення діяльності та реєстрації від уряду (Human Rights Watch 2020). Цензура, як правило, здійснюється через накази, які зобов'язують вітчизняних постачальників послуг їх виконувати.

Соціальні медіаплатформи також зазнають впливу цензури, оскільки Бангладешська комісія з регулювання телекомунікацій (BTRC) регулярно вимагає видалення «фейкової» або «провокаційної» інформації. Видалення контенту спрощується завдяки проєкту Положення Комісії з регулювання телекомунікацій Бангладеш щодо цифрових медіа, соціальних мереж та OTT-платформ, запровадженому в 2021 році, яке вимагає від соціальних мереж видаляти неправдивий або оманливий контент протягом 72 годин з моменту отримання наказу про видалення ([Bangladesh Telecommunication Regulatory Commission 2021](#)).

Видалення контенту також здійснюється за допомогою систем сповіщення, як-от система сповіщень про порушення авторських прав, що інтегрована у YouTube, що дає змогу маніпулювати такими механізмами начебто для боротьби з дезінформацією ([Freedom House 2023a](#)). З серпня по листопад 2023 року відділ кіберзлочинності та особливих злочинів поліції Бангладеш заклав щонайменше 700 груп, профілів та сторінок у соціальних медіа за нібито поширення чуток ([Islam and Jamil Khan 2023](#)).

Закриття платформ

У 2020 році Вищий суд Бангладеш постановив, що всі онлайн-ЗМІ повинні отримати державний дозвіл і реєстрацію — вимога, яка вже на той час була застосовна до офлайн-видавців новин. Метою прийняття цієї судової ухвали було запобігти поширенню «неправдивих наративів» ([The Daily Star 2020](#)). Після прийняття цього рішення Вищий суд постановив закрити всі онлайн-джерела інформації, що станом на 2021 рік не пройшли державної реєстрації ([The Daily Star 2021](#)).

Це обмеження зазнало критики з боку Transparency International Bangladesh (2020) через те, що воно обмежує інформаційне середовище та дозволяє «повний контроль і втручання уряду в діяльність ЗМІ». Воно також було визнане причиною того, що припинили з'являтися нові медійні проєкти в онлайн-середовищі, метою діяльності яких є висвітлення політичного життя, що свідчить про те, що онлайн-ЗМІ зміщують свою увагу на менш суперечливі теми, щоб уникнути ризику бути заблокованими Комісією з регулювання телекомунікацій Бангладеш ([Digitally Right and International Media Support 2021](#)).

Напередодні виборів 2024 року кілька секретарів з Виборчої комісії Бангладеш запропонували тимчасово заблокувати Facebook на день виборів, щоб запобігти поширенню оманливої інформації. Це питання обговорювалося в парламенті та під час переговорів з корпорацією Meta. Зрештою, сервіс залишався доступним протягом дня голосування ([Prothom Alo 2023](#)).

Ініціативи з підвищення цифрової грамотності

Рада з питань інформаційних технологій створила центр цифрової грамотності під наглядом Департаменту комунікацій та технологій уряду Бангладеш. Центр виконує функції як науково-дослідного центру, так і організації, що проводить інформаційно-просвітницькі заходи серед населення. Зокрема, цей центр проводить опитування населення з питань цифрової грамотності та пропонує онлайн-курси для різних демографічних груп. Наразі проєкт перебуває на початковій стадії, під час якої розробляється національна навчальна програма на основі використання даних, зібраних волонтерськими організаціями. Загалом, єдина доступна інформація про проєкт міститься на вебсайті центру, що свідчить про те, що за межами країни про нього мало відомо. Однак всередині країни діяльність центру є добре відомою: фахівці центру стверджують, що їхні навчальні програми охопили 371 650 учнів у 10 783 школах ([Digital Literacy Center n.d.](#)).

Регулювання штучного інтелекту

У 2020 році Відділ інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) Міністерства поштового зв'язку, телекомунікацій та інформаційних технологій Бангладеш опублікував Національну стратегію у сфері штучного інтелекту, яка, попри те, що не мала характеру зобов'язувального документу, відіграла значну роль у формуванні позитивного ставлення до «[ШІ] як інструменту цифровізації країни» ([National Strategy for Artificial Intelligence 2019–2024](#)). У документі зачіпається питання етики ШІ в сфері захисту конфіденційності даних. У ньому не обговорюється питання про те, як ШІ може вплинути на інформаційний ландшафт, і не надається жодних конкретних пропозицій щодо вирішення етичних проблем у законодавстві.

Відділ інформаційно-комунікаційних технологій також представив дорожню карту майбутніх регуляторних заходів, включаючи розробку кодексу етики та нормативно-правової бази для регулювання використання ШІ, яку планували опублікувати в період з 2022 по 2024 рік ([Information and Communication Technology Division 2020](#)). Допоки ці заходи ще не втілені в життя, відсутність належної нормативно-правової бази викликає жорстку критику з боку дослідників та науковців. Критики відзначають необхідність розробки національних та локальних керівних принципів з огляду на самодостатній характер громад у Бангладеш, що зумовлений культурним та мовним розмаїттям країни. Це розмаїття гальмує поширення загальних зусиль з боротьби з дезінформацією, що дає змогу дезінформації безперешкодно циркулювати в закритих громадах ([Yesmin 2023](#)).

Висновки

Бангладеш є прикладом того, що тактики, методи та процедури, які сприяють поширенню дезінформації, часто створюють більшу нестабільність в інформаційному середовищі, ніж просто неточність змісту. Ефект цих маніпулятивних тактик стає очевидним, коли їх використовують для впливу на суспільну думку навіть у випадках, коли інформація не обов'язково є неправдивою або оманливою.

Стратегії мікротаргетингу, які використовує скоординована мережа онлайн-активістів політичної партії «Народна Ліга», та використання кроспостингу на сторінках Facebook, які не розкривають свою партійну приналежність, є прикладами того, як різні суб'єкти можуть маніпулювати громадською думкою, не поширюючи відвертої неправди. Крім того, часто важко розрізнити, що є правдою, а що є неправдою, оскільки оманлива інформація може ґрунтуватися на перебільшенні, опущенні або зайвому наголосі.

Під час виборчих кампаній дезінформація часто переплітається з достовірними твердженнями, що надає їй більшої переконливості та сприяє її ширшому розповсюдженню. Зрештою, змішування правди та неправди порушує питання про те, де пролягає межа між достовірною інформацією, дезінформацією та хибною інформацією.

У Бангладеш розмиті межі між достовірною інформацією та дезінформацією використовуються для обґрунтування «кампаній боротьби з дезінформацією». Ці кампанії порушують право на свободу слова та думки за допомогою таких законів, як Закон про цифрову безпеку та Закон про кібербезпеку. Влада використовує ці закони для придушення інакомислення під приводом запобігання поширенню «неправди» або «порушення громадського порядку». Спроби уряду контролювати ЗМІ та інформаційний простір безпосередньо обмежують доступність, різноманітність та надійність інформації, що значно погіршує якість демократичних процесів та чесність виборів.

Додаток Б. Дезінформація під час виборів 2024 року: кейс Гани

Вступ

Президентські та парламентські вибори в Гані, що відбулися 7 грудня 2024 року, відзначилися поверненням до влади Джона Драмани Махами, який раніше обіймав посаду президента з 2012 по 2017 рік. Вибори супроводжувалися запеклою конкурентною боротьбою між провладною Новою патріотичною партією (NPP) на чолі з віцепрезидентом Махамуду Бавумією та опозиційним Національним демократичним конгресом (NDC) на чолі з Махамою ([Yerkes and Hogan 2024](#)). Виборча кампанія відбувалася на тлі дебатів про економічне відновлення, боротьбу з корупцією та ефективне державне управління, причому обидві партії намагалися запропонувати власне вирішення проблем виборців, які ставали дедалі більш невдоволеними економічною стагнацією та високим рівнем безробіття ([Osae-Kwapong 2024b](#); [Electoral Commission of Ghana 2024](#)).

Явка виборців склала 60,88%, що є значним зниженням порівняно з 78,89%, зафіксованими на виборах 2020 року ([International IDEA n.d.a](#)). Аналітики пов'язують це зниження з посиленням апатії виборців, особливо серед молоді, яка відчуває зневіру в політичному керівництві та вважає, що в політиці не спостерігається істотних змін ([Verity 2024](#); [International IDEA n.d.d](#)). Окрім того, стурбованість щодо чесності виборів та поширення дезінформації, зокрема щодо фальсифікації результатів та неправомірних дій кандидатів, мала значний негативний вплив на сприйняття виборчого процесу серед населення ([Penplusbytes 2024](#); [MFWA 2025](#)).

Гана довгий час вважалася одним з найрозвиненіших демократичних суспільств Африки, де влада змінювалася мирним шляхом. Однак вибори 2024 року вказали на існування низки проблем, зокрема кампаній з дезінформації, метою яких було вплинути на поведінку виборців і похитнути довіру до виборчих інституцій. У звітах громадських організацій та міжнародних спостерігачів наголошувалося на необхідності посилення заходів безпеки під час виборів та впровадження ініціатив з підвищення цифрової грамотності для протидії дезінформації ([Boakye, Bchir and Missoh 2024](#); [African Union Election Observer Mission 2024](#)). Вирішення цих проблем матиме вирішальне значення для збереження авторитету демократичних

інститутів Гани та забезпечення більшої залученості виборців до майбутніх виборів.

Цифровий контекст

Цифровий ландшафт Гани пережив значне зростання, що відповідає загальній тенденції до збільшення користувачів інтернету та мобільного зв'язку в країні. Кількість інтернет-користувачів досягла 24,06 мільйона, що становить 69,8% від загальної кількості населення ([Kemp 2024c](#)). Таке широке поширення інтернету стало можливим завдяки спільним зусиллям уряду та приватного сектору, метою яких було надати майже повсюдне покриття широкосмуговим інтернетом ([ITA 2024](#)).

Мобільний зв'язок залишається основною рушійною силою цифровізації Гани, при цьому рівень використання мобільних телефонів перевищує 135% ([ITA 2024](#)), що свідчить про те, що багато ганців володіють декількома мобільними пристроями. Крім того, помітно зросло використання соціальних мереж. У січні 2024 року в Гані було 7,4 мільйона користувачів соціальних мереж, що перевищує показник 6,6 мільйона за попередній рік ([Kemp 2024c](#)). Хоча WhatsApp і Facebook залишаються найбільш популярними платформами, інші, зокрема Instagram і LinkedIn, також набирають обертів ([Kemp 2024c](#); [Statista 2024a](#)). Більшість користувачів соціальних мереж – це молодь віком від 18 до 34 років, що свідчить про те, що в країні цифрові технології використовують переважно молоді люди.

Водночас зберігаються гендерні та географічні розбіжності за рівнем доступу до цифрових технологій. Жінки значно рідше, ніж чоловіки, мають смартфони або доступ до цифрових платформ, що обмежує їхню участь в онлайн-дискусіях та можливості для економічного зростання ([Verity 2024](#); [Statista 2024a](#)). Схожим чином міста мають кращу інтернет-інфраструктуру та вищі показники підключення, натомість сільські території стикаються з такими проблемами, як обмежений вихід до широкосмугового інтернету ([ITA 2024](#); [Statista 2024a](#)). Ці розбіжності впливають на можливість громадян отримувати інформацію про вибори та брати участь у громадських заходах.

Уряд Гани усвідомив важливість цифрової трансформації та впровадив політику підтримки розвитку цифрової економіки. Такі ініціативи, як Політика та стратегія цифрової економіки, мають на меті вирішити наявні проблеми та використати потенціал цифрового простору ([Republic of Ghana 2024b](#)). Крім того, такі форуми, як Форум з регулювання інтернету в Гані, мають на меті сприяти безпечній, інклюзивній та стійкій цифровій економіці ([Republic of Ghana 2024a](#)).

Гана також вжила заходів для регулювання інтернет-простору та боротьби з дезінформацією, особливо в контексті виборів. Управління

з питань кібербезпеки, що підпорядковується Міністерству комунікацій та цифровізації, контролює заходи з цифрової безпеки, включаючи політику, спрямовану на боротьбу з дезінформацією в інтернеті ([Ghana Cyber Security Authority n.d.](#)). Закон про кібербезпеку 2020 року забезпечує правове підґрунтя для моніторингу діяльності в інтернеті та переслідування кіберзлочинів, зокрема за поширення неправдивої інформації ([Parliament of Ghana 2020](#)). Однак громадські організації висловили занепокоєння тим, що ці норми, хоча й мають на меті боротьбу з дезінформацією, застосовуються вибірково для придушення інакомислення. Критики стверджують, що широкі та нечіткі положення Закону про кібербезпеку та Закону про електронні комунікації (2008) використовуються для переслідування журналістів, активістів та опозиційних діячів під приводом боротьби з дезінформацією ([Darko 2022](#)). Переслідування інакодумців сприяло поширенню «культури мовчання», в якій страх перед юридичними наслідками стримує відкритий політичний дискурс. Загалом, ганці не довіряють інформації, що походить із соціальних мереж: 65% вважають, що користувачі «іноді або часто» поширюють неправдиву інформацію ([Osae-Kwapong 2024a](#)).

Тактики, методи та способи поширення дезінформації

Координовані мережі впливу в інтернеті

Під час виборів у Гані в 2024 році організовані мережі поширювали неправдиві або оманливі наративи з метою маніпулювання громадською думкою. Групи, пов'язані з політичними партіями, використовували соціальні мережі, зокрема X (раніше Twitter), для координації поширення повідомлень, в яких йшлося про фальсифікацію виборів та неправомірні дії кандидатів ([MFWA 2025](#)). Групи, які прагнули популяризувати кандидата від чинної влади Бавумію, називали кандидата від опозиційної партії Махаму «корупціонером» і «зłodієм». Розслідування показало, що деякі з цих медіамереж працювали за межами Гани, а іноземні акаунти в соціальних мережах долучилися до поширення політичного контенту, що розколював суспільство. У звіті, опублікованому Rest of World, було зазначено, що автоматизовані боти в X поширювали тисячі дописів із хештегом #GhanaStolenElections, багато з яких мали IP-адреси за межами Гани ([Haskins 2024](#)).

Вибори 2024 року в Гані відбувалися в умовах жорсткої політичної конкуренції, де як партія влади NPP, так і опозиційна NDC використовували складні цифрові стратегії для формування думки виборців. Партія NPP, яка була рішуче налаштована порушити історичний восьмирічний цикл переходу влади в Гані, та NDC, яка використовувала невдоволення громадськості станом справ у країні, здійснювали скоординовані зусилля для маніпулювання громадським дискурсом в інтернеті, щоб дискредитувати опонентів і посилити власні наративи ([Osae-Kwapong 2024a](#)). Одним із прикладів цієї стратегії було розгортання цілеспрямованих кампаній

з дезінформації в соціальних мережах. 25 і 26 листопада на Facebook з'явилися рекламні оголошення конкурентів, кожне з яких помилково зображувало кандидата в президенти від протилежної партії як прихильника LGBTQIA+, незважаючи на те, що обидва кандидати публічно виступили проти одностатевих стосунків. Ці суперечливі наративи були розроблені для маніпулювання виборцями, які надавали пріоритет консервативним соціальним цінностям, ілюструючи, як дезінформація може бути використана як зброя для заплутування та поляризації електорату ([Osae-Kwapong 2024a](#)).

Контент, створений за допомогою штучного інтелекту

Під час виборів 2024 року в Гані спостерігалось значне зростання дезінформації, створеної за допомогою штучного інтелекту, яка відіграла вирішальну роль у формуванні думки виборців. Коаліція з перевірки фактів Гани виявила кілька випадків, коли генеративний штучний інтелект використовувався для створення оманливих аудіозаписів та синтетичних медіаповідомлень. В одному випадку аудіозапис, створений штучним інтелектом, містив неправдиве твердження про те, що Махама, кандидат від опозиції, планував сфальсифікувати результати вибори, а в іншому випадку було сфабриковано запис, на якому віцепрезидент Бавумія нібито називав ганців «розумово відсталими» ([Ghana Fact-Checking Coalition 2025](#)). Крім того, були опубліковані сфальсифіковані записи, на яких нібито були зафіксовані головні кандидати в президенти, які вели приватні розмови та підбурювали своїх прихильників до насильницьких дій ([MFWA 2025](#)). Ці сфабриковані за допомогою штучного інтелекту фейкові зображення активно розповсюджувалися у WhatsApp та Facebook, що сіяло сум'яття та підсилювало політичну напругу. Штучний інтелект також використовувався для фальсифікації зображень і створення відеороликів, що спотворювали політичні події, причому фейкові відео посідали значну частину контенту на YouTube ([Jonathan et al. 2024](#)). Ці тактики ілюструють, як дезінформація, створена за допомогою ШІ, була використана для маніпулювання наративами, руйнування довіри до органів влади та поляризації електорату.

Маніпулювання політичними наративами та формування думки через соціальні мережі

Однією з найпоширеніших тактик дезінформації під час виборів 2024 року в Гані було маніпулювання формуванням громадської думки за допомогою використання новин, вирваних з контексту. Політичні діячі та агенти дезінформації часто повторно публікували старі новини, зображення та відео, представляючи їх як поточні події, щоб увести виборців в оману та посилити політичну напругу. Старі зображення з минулих виборів обробляли цифровим способом і повторно публікували як нові докази імовірних порушень під час голосування ([Jonathan et al. 2024](#)). Ця тактика була особливо ефективною, оскільки використовувала легітимні джерела, що ускладнювало для публіки негайне виявлення дезінформації ([Ghana Fact-Checking Coalition 2025](#)).

Така форма дезінформації підкреслює труднощі перевірки онлайн-контенту в швидкозмінному цифровому середовищі. Хоча фактчекерські організації працювали над спростуванням оманливих тверджень, широке використання старих новин підкреслило нагальну потребу в підвищенні медіаграмотності та вдосконаленні інструментів цифрової перевірки, щоб запобігти впливу дезінформації на поведінку виборців ([Kportufe 2025](#)).

Інфлюенсери в соціальних мережах як агенти дезінформації

Інфлюенсери в соціальних мережах відіграли вирішальну роль у поширенні дезінформації під час виборів у Гані в 2024 році, використовуючи свою велику аудиторію для поширення оманливих наративів. Аналіз тенденцій дезінформації з 2021 по 2024 рік показує, що 25% неправдивого або оманливого контенту походило від інфлюенсерів, таким чином, вони поступилися лише політичним діячам, частка яких склала 40% ([Jonathan et al. 2024](#)). У своєму звіті за 2025 рік Коаліція з перевірки фактів Гани також виявила, що інфлюенсери в соціальних мережах відігравали значну роль у поширенні дезінформації, формуванні партійних наративів та маніпулюванні громадським дискурсом. Вплив цих фігур знаходиться в сірій зоні між платною політичною рекламою та органічним дискурсом. Деякі з них отримували винагороду від політичних партій, а інші поширювали дезінформацію з ідеологічних або особистих мотивів ([Jonathan et al. 2024](#)). Беручи до уваги, що політики також виступали основними джерелами дезінформації, поширюючи 40% від загального обсягу оманливого контенту, варто наголосити на тому, що проблема підзвітності перед суспільством залишається актуальною.

Використання питань етнічних спільнот та LGBTQIA+ як зброї

Під час виборів у Гані в 2024 році питання етнічної приналежності та ЛГБТКІА+ стали інструментами політичної маніпуляції. Обидві основні політичні партії, NPP та NDC, використовували тактику, яка маніпулювала соціальними та культурними уподобаннями, щоб вплинути на думку виборців та поглибити розкол у суспільстві. Кампанії з дезінформації подавали ці питання таким чином, щоб вони резонували з наявними у суспільстві упередженнями, посилюючи поляризацію та формуючи електоральні наративи ([Jonathan et al. 2024](#)).

Етнічна ідентичність вже давно відіграє важливу роль у політиці Гани, але під час виборів 2024 року спостерігалось зростання тактик дезінформації, спрямованих на етнічні сентименти. Кампанії з поширення неправдивої інформації були спрямовані на маніпулювання етнічною ідентичністю, зокрема приналежністю до етнічної групи аканів — найбільшої етнічної групи Гани, яка проживає в регіонах Ашанті та на сході країни і історично підтримує NPP, та еве, які проживають переважно в регіоні Вольта і традиційно підтримують NDC ([LaMonica 2024](#)). Одним із найвідоміших випадків стала

листівка, в якій Махамі було помилково приписано провокаційну заяву на тему етнічної приналежності, яка була розповсюджена в соціальних мережах з метою відвернути виборців, що належать до етнічної спільноти акан, від NDC ([Jonathan et al. 2024](#)).

Крім того, місцеві радіостанції, що ведуть мовлення регіональними мовами, теж поширювали ці неправдиві заяви. Один із найвідоміших випадків стосувався ведучого радіостанції, що належить провідному діячеві NPP, який поширив серед слухачів неправдиву інформацію про те, що виборці, які підтримують Махаму та інших кандидатів від опозиції, голосуватимуть в інший день, після офіційної дати виборів 7 грудня ([Prempeh 2024](#)). Ця дезінформація, що поширювалася місцевим діалектом на радіоканалі, була спробою придушити явку опозиції. Пізніше трансляція була видалена з акаунтів радіостанції в соціальних мережах, оскільки влада заарештувала ведучого за «публікацію неправдивих новин» ([Prempeh 2024](#)).

Питання LGBTQIA+ також стали предметом маніпуляцій у повідомленнях виборчої кампанії, коли кандидати та їхні прихильники зображували опонентів як прихильників прав LGBTQIA+ — політично чутливого питання в Гані. У дезінформаційних кампаніях помилково стверджувалося, що і Махама, і Бавумія таємно підтримують права LGBTQIA+, незважаючи на висловлену ними публічно протилежну позицію ([Osae-Kwapong 2024a](#)). Протягом усієї виборчої кампанії політичні партії намагалися використовувати це питання як політичну зброю для мобілізації консервативних виборців. Кандидат від провладної NPP Бавумія публічно зобов'язався підписати запропонований законопроект проти LGBTQIA+, а його опонент Махама звинуватив західні країни в спробах нав'язати Гані права LGBTQIA+ ([Thomas Reuters Foundation 2024](#)). Ці заяви посилили атмосферу, в якій розросталася дезінформація про політику щодо LGBTQIA+, а в соціальних мережах поширювалися вигадані твердження, водночас політики проводили мітинги, сповнені гомофобних гасел ([Ghana Fact-Checking Coalition 2025](#)).

Заходи протидії дезінформації

Ініціативи з перевірки фактів та залучення громадських організацій

Для боротьби з дезінформацією під час виборів декілька коаліцій фактчекерів під проводом громадських організацій активізували свої зусилля з моніторингу інформаційного простору. Коаліція з перевірки фактів Гани, яка діє під егідою Фонду ЗМІ Західної Африки і до складу якої входять Fact-Check Ghana, Dubawa Ghana та GhanaFact, перевірила понад 100 випадків маніпулювання ЗМІ, від змінених за допомогою штучного інтелекту промов кандидатів до сфабрикованих зображень, що зображують насильство, пов'язане з виборами ([Modern Ghana 2024](#)). Коаліція організувала роботу центрів перевірки фактів у режимі реального часу, де журналісти та аналітики

спільно викривали неправдиві відомості, не даючи їм поширитися в інтернеті (Africa Check 2024). Крім того, Центр журналістських інновацій та розвитку залучив команду з 19 фактчекерів, спостерігачів та аналітиків відкритих джерел інформації для моніторингу та боротьби з поширенням дезінформації (Ismaila 2024). Ці зусилля продемонстрували ефективність ініціатив з перевірки фактів, очолюваних громадянським суспільством, в межах яких різні організації громадянського суспільства та волонтери можуть об'єднувати свої ресурси для моніторингу розміщеної онлайн дезінформації та контенту, створеного штучним інтелектом.

Регуляторні заходи та ініціативи уряду

Закон Гани про електронні комунікації (2008) та Закон про кібербезпеку (2020) передбачають покарання за поширення неправдивої інформації, але застосування цих правових норм є вибірковим, що викликає занепокоєння щодо можливого використання цих законів для придушення легітимного політичного дискурсу (Parliament of Ghana 2020; Darko 2022). Критики стверджують, що нечіткі положення цих законів надають владі можливість криміналізувати інакомислення, що призводить до звинувачень у перевищенні повноважень державою, придушенні свободи преси та породжує культуру мовчання, де страх перед юридичними наслідками придушує відкритий дискурс та журналістські розслідування (Darko 2022).

Визнаючи загрозу, яку становить дезінформація, Виборча комісія Гани вжила активних заходів напередодні виборів 2024 року, розширивши свої канали комунікації та закликавши ЗМІ та громадськість перевіряти інформацію перед її поширенням (Joy News 2024). Крім того, Управління з питань кібербезпеки організувало навчальні сесії для фахівців у сфері ЗМІ по всій країні. Ці сесії мали на меті поглибити розуміння журналістами ризиків кібербезпеки, тактик дезінформації та стратегій перевірки фактів, щоб запобігти ненавмисному поширенню неправдивих наративів (Abubakar 2024).

Втручання з використанням технологій та соціальних мереж

Соціальні медіаплатформи впровадили ініціативи з перевірки фактів, модерації контенту та медіаграмотності, щоб обмежити поширення дезінформації під час виборів у Гані в 2024 році. TikTok запустив у своєму додатку «Центр виборів» спільно з Виборчою комісією Гани та організацією Dubawa з метою надавати достовірну інформацію про вибори англійською та мовою тві (Mgwili-Sibanda 2024). Щоб стримати поширення дезінформаційного контенту, створеного за допомогою штучного інтелекту, TikTok розпочав поширення відеоматеріалів з медіаграмотності, запровадив автоматичне маркування синтетичних медіа та уклав партнерську угоду з фактчекінговою організацією Code for Africa для перевірки фактів. Дописи, пов'язані з виборами, були марковані та прив'язані до перевірених джерел,

а інструменти виявлення на основі штучного інтелекту допомагали позначати та видаляти дезінформацію до того, як користувачі починали її поширювати.

Ініціативи з цифрової грамотності

Визнаючи загрозу дезінформації, декілька організацій започаткували ініціативи з підвищення медіа- та інформаційної грамотності, щоб допомогти ганцям набути навичок виявлення та протидії фальшивим наративам. Проєкт Market Roadshow від організації Penplusbytes надав можливість отримати навички медіаграмотності напівграмотному та неграмотному населенню завдяки розповсюдженню на ринках та автовокзалах флаєрів та трансляції інтерактивних радіопостановок різними мовами, в яких показувалися поширені тактики дезінформації та описувалися прості кроки для перевірки інформації (Bodine 2022). Громадські організації, зокрема Фонд ЗМІ Західної Африки та Penplusbytes, доповнили ці зусилля проведенням семінарів для громад, програм з цифрової грамотності та інформаційних кампаній у ЗМІ, щоб допомогти виборцям протидіяти дезінформації (ITA 2024; Kwafo 2024; Penplusbytes 2024; MFWA 2025). Інші організації, такі як TikTok, також зробили свій внесок у програми з цифрової грамотності (Mgwili-Sibanda 2024; Ghana Fact-Checking Coalition 2025). Крім того, Регіональне бюро ЮНЕСКО в Гані у співпраці з місцевими партнерами запустило навчальні програми для журналістів, озброївши їх інструментами для виявлення та боротьби з дезінформацією, пов'язаною з виборами (Ghana News Agency 2024; United Nations Ghana 2024).

Незважаючи на досягнення у сфері медіаграмотності, все ще існують проблеми, зокрема сільські громади та економічно незахищені групи залишаються вразливими через обмежений доступ до інтернету та низький рівень цифрової грамотності (ITA 2024). Хоча доступ до широкосмугового інтернету покращився, висока вартість та низька якість послуг і надалі перешкоджають рівному доступу до достовірної інформації.

Висновки

Загальні вибори 2024 року в Гані продемонстрували як стійкість демократичних інститутів країни, так і значні загрози, пов'язані з дезінформацією під час виборів. Широке використання контенту, створеного за допомогою штучного інтелекту, маніпулювання в соціальних мережах та використання ідентичності як зброї для політичної боротьби продемонстрували, як змінюються кампанії з поширення дезінформації під час виборів. Хоча було вжито заходів з фактчекінгу, залучення громадянського суспільства та посилення регулювання, щоб протидіяти цим загрозам, занепокоєння щодо цифрової грамотності та правозастосування зберігаються. Надалі необхідно посилювати медіаграмотність, покращувати інтервенції з використанням технологій та забезпечувати прозоре правозастосування відповідно до положень законодавства стосовно протидії дезінформації.

Додаток В. Дезінформація під час виборів 2024 року: кейс Індонезії

Вступ

Понад 200 мільйонів виборців, які мали право голосу, взяли участь у загальних виборах в Індонезії 14 лютого 2024 року, в результаті яких президентом був обраний чинний міністр оборони Прабово Субіанто з партії «Геріндра», що набрав 58,6% голосів виборців (*Le Monde* 2024). Прабово є фігурою, яка викликає суперечливі погляди, оскільки він зізнався у викраденні та катуванні активістів демократичного руху. У 1998 році він був з ганьбою звільнений з військової служби і сам себе вигнав з країни, а в 2004 році повернувся в індонезійську політику (*Watmough* 2024). Після кількох невдалих президентських кампаній у попередніх виборчих циклах він вирішив представити себе в новому, більш «м'якому» політичному образі, дистанціюючись від свого військового минулого. Цей ребрендинг викликав критику через те, що потенційно вводив в оману виборців, які не знали про його минуле (*Mao* 2024). Перемозі Прабово посприяла підтримка чинного президента Джоко Відодо, який мав високий рейтинг схвалення. Відчуття підтримки Відодо було ще більше підсилено, коли його син Гібран Ракабумінг Рака долучився до кампанії Прабово як кандидат у віцепрезиденти, що викликало неоднозначну реакцію. Деякі оглядачі вважали, що це було маніпулятивним кроком через надмірний вплив з боку дядька Гібрана, Анвара Усмана, який був головою Конституційного суду Індонезії (*Fikri* 2023; *Harbowo* 2024; *Maulia* 2024).

Явка виборців на виборах 2024 року в Індонезії склала 82,39%, що трохи нижче за середній показник по Південно-Східній Азії, який становить 84% (*International IDEA n.d.b*). Характерною особливістю індонезійського електорату є домінування молодих виборців: 53% виборців, які мають право голосу, народилися в період з 1981 по 2007 рік (*Harmadi* 2023). Висока частка молодих виборців сприяла ефективності спроб Прабово деполітизувати свій імідж, оскільки більшість цих виборців, ймовірно, не пам'ятають або ще не народилися в той час, коли Прабово був військовим генералом.

Цифровий контекст

В Індонезії 185,3 мільйона осіб користуються інтернетом, що становить 66,5% від загальної чисельності населення. 75% усіх користувачів інтернету активні

в певних соціальних мережах. Розподіл користувачів за статтю є досить збалансованим: жінки становлять 46,5%, а чоловіки — 53,5% користувачів (Kemp 2023a). Однак, розподіл користувачів за віковими групами не є таким рівномірним: 77,3% користувачів соціальних мереж – це люди віком від 13 до 34 років (Nurhayati-Wolff 2023).

Молоді виборці відіграли центральну роль у формуванні сучасного інформаційного ландшафту на виборах в Індонезії. З розвитком нового покоління, яке краще володіє цифровими технологіями, соціальні медіа стали одним з основних джерел інформації про вибори. На сьогодні соціальні медіаплатформи TikTok, YouTube та Instagram є провідними джерелами інформації про політичні кампанії серед міленіалів та покоління Z. Окрім телебачення та радіо, ці платформи посідають перші місця навіть серед старших виборців (Statista n.d.). Надмірна залежність від частково регульованих соціальних мереж робить інформаційні системи вразливими до тактик, які використовують дезінформатори, що вже неодноразово мали істотний вплив на результати виборів у країні (Masduki 2021). Використання нових технологій набуло широкого розповсюдження в передвиборчих кампаніях, які швидко підлаштувалися під аудиторію країни, що налічує 185,3 мільйона інтернет-користувачів. Інструменти на базі штучного інтелекту, соціальні мережі та експерти в інтернеті все частіше використовуються у стратегіях офіційних і неофіційних суб'єктів, які прагнуть сформувавши громадську думку напередодні виборів.

Тактики, методи та способи поширення дезінформації

Скоординовані мережі впливу в інтернеті

Таке явище, як політичні інфлюенсери та ретранслятори, – це давно усталений аспект політичного ландшафту Індонезії. Термін «базер» поширюється в політичному контексті з 2009 року і вживається для опису місцевих сподвижників, які з різних мотивів об'єднуються з політичними суб'єктами для створення та поширення політичної інформації та формування наративів (Dewantara et al. 2022). Вони досягають своїх цілей шляхом мікротаргетингу аудиторій, які потім завалюють контентом, часто доповненим матеріалами, згенерованими штучним інтелектом, що поширюються через особисті фейкові акаунти за допомогою ботів, що діють у соціальних мережах (Mediana 2023; Rayda 2024). Помітна добре налагоджена співпраця та координація зусиль між базами, що дає змогу ампліфікувати повідомлення шляхом їх перехресного розміщення на декількох платформах. Базери активно використовують фейкові акаунти в мережах (Rayda 2024).

З часом ця галузь розрослася і сьогодні охоплює широкий спектр організацій – від волонтерських груп до рекламних компаній (Mediana 2023).

Ці мережі часто стоять за так званими «чорними передвиборчими кампаніями», в межах яких через відкриті медіаканали поширюються політичні фейки та дезінформація, що мають на меті дискредитувати політичних кандидатів. Такі тактики є незаконними згідно з виборчим законодавством Індонезії ([Fakultas Hukum Universitas Indonesia 2024](#)). Чорні кампанії також відіграли свою роль у виборчому циклі 2024 року, але вони продемонстрували перехід до використання нових технологій, зокрема зображень і відео з використанням технології deepfake, які поширювали наклепницькі та упереджені повідомлення про кандидатів або несправедливо звинувачували їх у заявах, яких вони не робили. Своїм успіхом кампанія Прабово «Gemoу» теж завдячує базерам, оскільки вони використовували свої мережі для штучного підсилення вірусності кандидата ([Iannone 2024](#)). Азіатська мережа «За вільні вибори» ([ANFREL 2024a](#)) у своєму підсумковому звіті про спостереження за виборами вказала на «поширеність» дезінформації під час виборів, вказавши на необхідність «багатовекторного підходу до вирішення проблеми інформаційного безладу».

Індонезія є одним з найбільших ринків соціальних мереж у світі, маючи понад 153,7 мільйона користувачів віком від 18 років, що становить 79,5% виборців, які мають право брати участь у виборах ([Kemp 2023a](#)). Однак спосіб взаємодії суспільства з соціальними мережами змінюється, оскільки зростає популярність коротких відеороликів, а TikTok розвивається швидше, ніж будь-яка інша соціальна мережа ([Kominfo n.d.](#)).

Експансія в напрямку прямих трансляцій та коротких відеороликів відкрила кандидатам нові можливості для безпосереднього спілкування з виборцями, сприяючи створенню відчуття близькості та знайомості з аудиторією. Посилити це відчуття допомагають прямі трансляції в соціальних мережах, які кілька кандидатів використовували для безпосереднього спілкування з виборцями та відповідей на запитання в невимушеній формі ([Tarigan 2024](#)). Іншою технікою є участь у вірусних трендах, яскравим прикладом чого є танцювальний кліп, створений на основі відеоролика з кандидатом у президенти Прабово ([Ratcliffe 2024](#)). Координатори кампаній майже ніколи не створюють ці вірусні кліпи самостійно. Натомість вони запозичують їх з наявних трендів в інтернеті, додаючи їм народного колориту, а це переконує користувачів інтернету в автентичності кандидата або повідомлення.

Власне, таке аполітичне використання онлайн-платформ має на меті привернути увагу молоді, яка не настільки добре обізнана у тонкощах політичного життя і не настільки політично активна. На тлі цього експерти та представники індонезійської громадськості висловили занепокоєння щодо зсуву політичних кампаній у бік розважальності. На їхню думку, це перешкоджає у підвищенні обізнаності виборців з тими питаннями, які безпосередньо стосуються виборів ([Belinda 2023](#)).

Деполітизація іміджу кандидатів на виборах також зазнала критики, оскільки акцент переноситься з політики на особистість, що може ввести виборців в оману і спотворити їхній вибір (*The Economist* 2024). Аналіз, проведений після загальних виборів 2024 року, показав, що ці наративи та техніки сприяли перемозі Прабово, оскільки в основі цього лежала трансформація негативних дискусій в інтернеті в позитивні. Це дало поштовх до активізації молодих виборців (*Sam, Yusuf and Rahayu* 2024; *Muhtadi and Muslim* 2024; *Wulandari* 2024).

Контент, створений за допомогою штучного інтелекту

Дипфейки, чат-боти на основі штучного інтелекту та інші типи генеративного контенту були масово використані на виборах 2024 року. Кандидати використовували соціальні мережі для впливу на громадську думку, а також дипфейки для деполітизації та коригування свого публічного іміджу. Усі три кандидати в президенти використовували технології ШІ у своїх кампаніях, але кампанія Прабово використовувала їх найбільш плідно (*Lamb, Potkin and Teresia* 2024). Прабово використовував генеративний штучний інтелект для створення 3D-анімованих персонажів себе самого та свого кандидата у віцепрезиденти. Його персонаж отримав прізвисько «Гемой», що в індонезійському сленгу означає «чарівний». Саме за допомогою цього образу Прабово вдалося дистанціюватися від свого минулого як військового генерала часів диктатури Сухарто (*Utama* 2023).

Штучний інтелект також використовувався для поширення відвертої неправди. Суперечливим прикладом стало відео з використанням технології *deepfake*, яке набрало 4,2 мільйона переглядів. У цьому відео колишній диктатор Сухарто, який помер у 2008 році, підтримував партію «Голкар» (*Firdaus* 2024). Дипфейки також використовувалися для наклепу на політичних суперників: кілька кандидатів стали жертвами аудіодипфейків, які вводили слухачів в оману, змушуючи їх вірити, що суб'єкт розмовляє іншою мовою, висловлює думки або бере участь у розмовах, яких насправді не було (*Rayda* 2024). Крім того, декілька партій створили чат-боти на базі штучного інтелекту, які були навчені відповідати на запитання виборців щодо політичних питань голосами, схожими на голоси відповідних кандидатів у президенти від кожної партії. Боти виявилися ненадійним джерелом інформації, оскільки надавали неправильні та оманливі відповіді, наприклад, вигадували принципи, які неначебно лежать в основі філософії державного управління в Індонезії (*Rayda* 2024).

Заходи протидії дезінформації

Закони, що регулюють боротьбу з дезінформацією

В Індонезії діє декілька законів, які застосовувалися під час виборів з метою обмеження поширення дезінформації. Найчастіше застосовувані положення

(статті 14 та 15 прийнятого у 1946 році Закону № 1 щодо кримінальної відповідальності) передбачають тюремне ув'язнення за поширення неправдивої, перебільшеної або неповної інформації з метою навмисного спричинення громадських заворушень або за наявності обґрунтованих підозр, що така інформація може спричинити громадські заворушення ([Djajadiningrat 2023](#)).

На початку 2024 року уряд Індонезії переглянув Закон про електронну інформацію та транзакції, додавши до нього статтю з трьома новими пунктами, що обмежують поширення дезінформації. Стаття 28 забороняє поширення електронної інформації, що містить фейки або дезінформацію, яка призводить до матеріальних збитків в електронних транзакціях або підбурює до ворожнечі проти осіб або груп на основі певних ідентифікаційних факторів. Ця стаття також забороняє навмисне поширення електронної інформації, яка, як заздалегідь відомо, є неправдивою і може спричинити суспільні заворушення ([Eddymurthy and Sihombing 2024](#)). Застосування цих законів зазнало критики за обмеження свободи вираження поглядів, а також за те, що в них немає чіткого визначення поняття «дезінформація», а це може призвести до свавільного тлумачення закону ([Bratajaya and Tan 2023](#)).

Моніторинг та запобігання дезінформації з боку уряду

Міністерство комунікацій та цифрових технологій Індонезії (Kominfo) здійснювало моніторинг поширення дезінформації під час виборів 2024 року. Моніторинг проводився цілодобово під керівництвом підрозділу, який залучав до роботи операторів та використовував технологічні інструменти для виявлення потенційної дезінформації на платформах соціальних мереж ([Inforial 2023](#)). Міністерство комунікацій та цифрових технологій Індонезії використовувало свій вебсайт як платформу для висвітлення і перевірки інформації про поширювані фейкові новини, спрямовані на підрив функціонування державних інститутів і виборчої системи ([Kutanto 2023](#)). Міністерство також об'єднало зусилля з Агентством з нагляду за загальними виборами (Bawaslu) з метою координації моніторингу соціальних мереж та видалення контенту, пов'язаного з виборами 2024 року, щоб звести до мінімуму поляризацію політичного середовища ([Inforial 2023](#)). Міністерство також відзначило ініціативи громадянського суспільства, як-от Safer Internet Lab, яку очолює індонезійський аналітичний центр «Центр стратегічних і міжнародних досліджень» у співпраці з Google Indonesia. Воно назвало їх «цифровими дороговказами» для протидії дезінформації ([Tenggara Strategies 2023](#)).

Окрім індивідуальних заходів контролю, ці ініціативи регулярно фіксують загальну кількість фейкових новин за певний період у рамках моніторингу дезінформації. Напередодні виборів 2024 року заступник міністра комунікацій та інформаційних технологій оголосив про зобов'язання

Міністерства вжити комплексних заходів для захисту цифрового простору Індонезії від фальшивого контенту ([ANTARA 2024a](#)).

Окрім того, Агентство з нагляду за загальними виборами (Bawaslu) створило робочу групу разом з Комісією з питань телерадіомовлення Індонезії, Генеральною виборчою комісією та Радою з питань преси для моніторингу поширення незаконного контенту в соціальних мережах під час політичної кампанії перед виборами 2024 року ([ANTARA 2023a](#)).

Співпраця уряду з соціальними мережами та видалення контенту

Заходи Агентства з нагляду за загальними виборами також включали взаємодію з соціальними мережами з метою забезпечення доступності інформації та сприяння свободі слова перед виборами. Прикладом такої взаємодії було виправлення помилки, через яку пошук інформації про кандидата у віцепрезиденти Махфуда МД на X (раніше Twitter) не давав жодних результатів ([ANTARA 2024b](#)).

У 2022 році Міністерство комунікацій та інформаційних технологій посилило контроль за виконанням Розпорядження міністра № 5, прийнятого у 2020 році, яке зобов'язує соціальні мережі самостійно контролювати контент ([Timmerman 2022](#)). Стаття 5 цього розпорядження надає платформам від 4 до 24 годин на видалення контенту, який урядові органи вважають «незаконним». Якщо вони не виконають цю вимогу, платформам загрожує штраф у розмірі до 33 000 доларів США за кожне порушення. Невиконання вимоги видалити «негативний» контент із соціальних медіа вже призводило до тимчасового та довгострокового блокування доступу громадськості до вебсайтів та додатків ([Freedom House 2023b](#)).

Уряд Індонезії потрапив під пильну увагу через велику кількість запитів на видалення контенту з соціальних мереж, оскільки система оскарження таких рішень в країні відсутня. З 2018 по 2024 рік Міністерство комунікацій та інформаційних технологій заблокувало доступ до приблизно 4,8 мільйона одиниць небажаного контенту в інтернеті ([Wiguna 2024](#)).

Також висловлюється занепокоєння щодо поширеної практики застосування кримінальних санкцій після видалення контенту ([Mediana 2023](#)). Крім того, лунає критика щодо свавільних підстав для блокування інтернет-платформ урядом, оскільки нормативні акти, що дозволяють здійснювати моніторинг та видалення контенту, здебільшого не ґрунтуються на демократичних принципах і процедурах ([Freedom House 2023b](#)).

Етичні принципи щодо штучного інтелекту

Наприкінці 2023 року Міністерство комунікацій та інформаційних технологій опублікувало циркуляр, що містив настанови щодо етичних аспектів

використання ШІ. Частина цих рекомендацій враховувала небезпеку для демократії, яку становить ШІ як інструмент поширення дезінформації (*Indonesia Business Post 2023*). Після опублікування циркуляру лунали питання щодо його незобов'язувального характеру, тобто рекомендації не мали необхідної сили, щоб справляти відчутний вплив (*Juniarto 2024*). Разом із публікацією циркуляра Міністерство комунікацій та інформаційних технологій оголосило про намір підготувати обов'язкові до виконання нормативні акти щодо штучного інтелекту в майбутньому (*ANTARA 2023c*).

Сприяння підвищенню цифрової грамотності

Уряд Індонезії вважає цифрову грамотність основним чинником захисту інформаційного середовища від дезінформації. Щоб забезпечити цей захист, уряд виступив ініціатором створення Національного руху за цифрову грамотність (відомого як *Siberkreasi*) з метою підвищення цифрової спроможності та запобігання поширенню дезінформації. Програма стартувала в 2017 році, і на кінець 2023 року до неї долучилося понад 24 мільйони громадян. Заступник міністра комунікацій та інформаційних технологій назвав тісну співпрацю в рамках цього проекту необхідною запорукою його успіху. Серед 60 учасників проекту є представники академічних кіл, приватного сектору (включно з власниками соціальних мереж), урядових органів та громадянського суспільства (*ITU n.d.; Siberkreasi 2023*). Нещодавно у програму було додано курс із штучного інтелекту, щоб врахувати останні зміни в інформаційному просторі. Міністерство комунікацій та інформаційних технологій також підкреслило, що ця ініціатива є частиною кампанії з боротьби з дезінформацією під час виборів 2024 року (*ANTARA 2023b*). Однак ініціатива Національного руху за цифрову грамотність також викликала критику з боку незалежних експертів, які ставлять під сумнів якість навчальних матеріалів. Критика стосується переважно розділів програми, присвячених цифровій етиці та цифровій культурі, які, на думку фахівців, роблять більший акцент на покорі перед державою, ніж на критичному мисленні та медіаграмотності (*Idris 2022*).

Висновки

За останнє десятиліття Індонезія зіткнулася з проблемами у забезпеченні вільного та відкритого доступу до інформації про вибори. Проблеми виникають насамперед через динамічний характер тактик дезінформації, які постійно адаптуються до нових технологій. Ця еволюція помітна від початкового розгортання скоординованих мереж впливу, що датується кінцем 2000-х років, до широкого використання дипфейків та коротких відеоматеріалів під час виборчого циклу 2024 року. Сьогодні залежність від соціальних мереж як джерела інформації є поширеним явищем серед відносно молодих індонезійських виборців, а політичні кампанії адаптувалися до цієї нової парадигми. Відповідно, суб'єкти, які прагнуть вплинути на громадську думку, як відкрито, так і приховано, почали

використовувати цифрові інструменти, зокрема штучний інтелект та прямі трансляції, щоб розширити сферу свого впливу та охоплення. З іншого боку, державне регулювання дезінформації є досить суворим і, на думку багатьох критиків, непропорційним та недемократичним, що часто пояснюється нечіткими визначеннями того, що саме є дезінформацією.

Додаток Г. Дезінформація під час виборів 2024 року: кейс Мексики

Вступ

Під час найбільших в історії виборів у країні з найбільшою у світі кількістю населення, що розмовляє іспанською мовою, понад 98 мільйонів виборців отримали запрошення прийти на виборчі дільниці 2 червня 2024 року, щоб проголосувати за нового президента. Окрім голосування за нового президента, мексиканці також обирали 500 членів Палати депутатів, 128 членів Сенату Республіки, губернаторів штатів та понад 20 000 виборних посад на загальнодержавному та місцевому рівнях. У президентських перегонах домінували жінки-кандидатки. Кандидатка від панівної партії і фаворитка перегонів Клаудія Шейнбаум набрала 59,4% голосів (Millan, Kao and Saito 2024). Її передвиборча кампанія базувалася на лівоцентристській платформі, і вона обіцяла продовжувати політику президента Андреса Мануеля Лопеса Обрадора, чия партія «Морена» була провідною силою в мексиканській політиці (Millan, Kao and Saito 2024). Шейнбаум, кліматолог за фахом, у минулому була мером міста Мехіко. На початку своєї політичної кар'єри вона була молодіжною активісткою. Головними темами її передвиборчої кампанії були економічні реформи та публічна безпека – дві найактуальніші проблеми для мексиканських громадян.

Президенти в Мексиці обираються за мажоритарною системою і перебувають на посаді протягом шести років. Явка виборців на виборах склала 61,04% (International IDEA n.d.c).

Виборчий цикл 2024 року ознаменувався рекордно високим рівнем політичного насильства: було зафіксовано 330 інцидентів, скоєних проти політичних діячів; щонайменше у 95 випадках було зафіксовано смерть однієї або декількох осіб (Pellegri and Breda 2024). Звіт організації Armed Conflict Location and Event Data свідчить, що політичне насильство скоюється переважно на місцевому рівні і спрямовано проти кандидатів, колишніх чиновників та політичних соратників. Основними винуватцями цих нападів визнано організовані злочинні угруповання (Pellegri and Breda 2024).

Окрім фізичного насильства, під час виборчого циклу спостерігалось зростання кількості випадків гендерного насильства, особливо в інтернеті. Мексика має один з найвищих показників вбивств жінок у світі, з огляду на це активісти критикували відсутність передвиборчих обіцянок щодо боротьби з домашнім насильством (Jaime 2024). Місія зі спостереження за виборами Організації Американських держав (2024) повідомила, що Національна виборча комісія Мексики отримала 199 скарг щодо гендерного насильства проти жінок. Крім того, Центр Вілсона (Calderón 2024) відзначив збільшення кількості скарг на гендерне насильство щодо жінок в останні роки, особливо в контексті виборів, а також випадки сексистських коментарів і стереотипів щодо жінок як в інтернеті, так і поза ним. Існують також докази того, що політичне насильство не тільки стає дедалі більш поширеним, але й вчиняється проти жінок у більш різноманітних формах і в більш жорстоких проявах, від погроз в інтернеті до фізичного насильства і навіть вбивств (Orozco 2024c). Дві провідні кандидатки, Шейнбаум з партії «Морена» та Сочітль Гальвес з Національної партії дії, зазнали значних утисків у соціальних мережах. Зокрема, Шейнбаум стала жертвою антисемітських висловлювань та неправдивих тверджень про те, що вона народилася в Угорщині – чутки, які їй довелося неодноразово спростовувати (Klepper 2024).

На поширення дезінформації під час виборів вплинули кілька факторів, зокрема дедалі більша недовіра до засобів масової інформації, поширене застосування насильства наркокартелями, стрімке зростання використання соціальних мереж у поєднанні з відставанням у цифровій грамотності та навмисне поширення неправдивих відомостей самими політиками (Breuer 2024; Klepper 2024). Оскільки політичні діячі є одними з головних суб'єктів, які поширюють дезінформацію в інтернеті, спостерігається системна відсутність стимулів для боротьби з неправдивою інформацією за допомогою регуляторних засобів.

Цифровий контекст

Цифровий ландшафт Мексики швидко змінюється, а рівень охоплення населення інтернетом на початку 2024 року досяг 83,2% (Kemp 2024d). Хоча в містах цифрова інфраструктура розрослася, між міськими та сільськими районами залишається значний розрив у доступі до інтернету. Щоб подолати цей розрив, колишній президент Лопес Обрадор запустив ініціативу з покращення доступу до інтернету в сільських громадах. Його адміністрація стверджує, що збільшила охоплення інтернетом сільських районів з 10,8 млн осіб у 2018 році до 17,5 млн у 2024 році, що складає збільшення доступності інтернету на 60% (AMLO 2024).

Поряд з Бразилією, Мексика має найбільшу кількість користувачів інтернету в Латинській Америці: станом на 2024 рік 74,63% населення Латинської

Америци мали доступ до інтернету (Statista 2024c). Використання соціальних мереж у Мексиці стрімко зросло: 99,9% населення віком від 18 років користується соціальними мережами, причому розподіл користувачів за статтю майже рівномірний (Kemp 2024d). Найпопулярнішими соціальними мережами в Мексиці є WhatsApp, Facebook та Instagram, що належать Meta. 65% користувачів цих мереж — люди віком до 35 років (Statista 2024c).

З огляду на те, що понад 61% мексиканців отримують новини через соціальні мережі (UNESCO and IPSOS 2023), достовірність інформації в інтернеті відіграє вирішальну роль у формуванні громадської думки щодо виборчих процесів. Поширення дезінформації залишається актуальною проблемою. Водночас цифрова грамотність залишається непростим завданням. Національний інститут статистики та географії повідомив у 2019 році, що 20% мексиканських сімей не вміють користуватися цифровими технологіями, тобто не мають власного комп'ютера не через брак коштів, а через те, що не розуміють, як комп'ютерні пристрої працюють (INEGI 2019). Швидкість інтернету в Мексиці також дуже низька порівняно із середніми світовими показниками, і становить лише 60% від середньої швидкості фіксованого інтернету та 50% від середньої швидкості мобільного інтернету у світі (Kemp 2024d).

Хоча мексиканці здебільшого погоджуються, що уряди та регуляторні органи повинні вживати заходів для забезпечення довіри та безпеки під час виборчих кампаній, щоб захистити цілісність виборів (UNESCO and IPSOS 2023), досі зусилля регуляторних органів мали незначний успіх. Незважаючи на деякі угоди, підписані між державними інституціями, такими як Національний виборчий інститут (INE), з одного боку, та власниками платформ, такими як Google або Meta, з іншого боку, щодо виявлення операцій з дезінформації та просвіти виборців у період виборів, заходи протидії дезінформації в інтернеті не набрали обертів. Домовленості ґрунтуються на моделі саморегулювання, яка спирається на соціальну відповідальність самих власників платформ (Echeverría 2023).

Громадські організації, що діють у Мексиці, стверджують, що штучний інтелект поширюється в країні завдяки економічному та соціальному розвитку, однак громадські організації не задіяні у системному діалозі з державними органами щодо узгоджених правил регулювання систем штучного інтелекту (AISur 2024). Колишній президент Лопес Обрадор регулярно та активно брав участь у поширенні дезінформації, часто спрямованої на дискредитацію журналістів, що є прикладом глобальної тенденції, яку спостерігають дослідники: автократи застосовують атаки проти правдивості інформації, щоб зберегти та розширити свою владу (Sinanoglu and Breuer 2024).

Тактики, методи та способи поширення дезінформації

Скоординовані мережі впливу в інтернеті

За деякими оцінками, більше половини всього інтернет-трафіку в Мексиці складають автоматизовані боти, більшість з яких використовуються для поширення та розповсюдження фейкових новин та деструктивних наративів (Imperva 2024). Під час попередніх виборів у країні, у 2018 році, боти активно використовувалися для організації та поширення дезінформаційних кампаній з метою впливу на результати найбільш важливих виборів (Broderick and Arredondo 2018; Echeverría 2023).

Спроби втрутитися у вибори 2018 року за допомогою бот-кампаній пов'язують як із іноземними, так і з вітчизняними суб'єктами (Freedom House 2023c). Використання ботів у країні не прив'язане до конкретних політичних суб'єктів, а є загальною практикою, поширеною серед різних партій (DFRLab 2018). Вибірчі кампанії зазвичай використовують ботів для штучного збільшення кількості повідомлень через взаємодію з публікаціями або для підвищення вірусності тем, при цьому вони використовують хештеги. Одним із таких прикладів є хештег #LastiriSi, який використовувався для підтримки кандидата в сенат від Інституційно-революційної партії Хуана Карлоса Ластірі Кіроса. Протягом двох днів цей хештег з'явився 31 000 разів у публікаціях на X (раніше Twitter). Приблизно 24 718 випадків використання цього хештегу припадають на лише 30 акаунтів, що означає, що хештег згадувався в середньому 824 рази на одного користувача за менш ніж 48 годин. Переважна більшість цих акаунтів раніше практично не виявляли активності в соціальних мережах, що свідчить про те, що вони, ймовірно, не були пов'язані з реальними користувачами (DFRLab 2018).

Про ризик втручання ботів у вибори 2024 року заявляли кілька мексиканських чиновників, зокрема президент провладної партії «Морена» Маріо Дельгадо. У відкритому листі до вищого керівництва Meta, TikTok та X у Латинській Америці Дельгадо закликав компанії вжити заходів проти «брудної війни», що ведеться проти кандидати в президенти від партії «Морена» на виборах 2024 року Шейнбаум та тогочасного президента Лопеса Обрадора (Aguilar 2024; Delgado 2024). Однією з найпоширеніших вигадок, розповсюджених у межах цієї так званої брудної війни, було звинувачення Шейнбаум у зв'язках з наркотрафіком, яке ширилося з хештегом #NarcopresidenteAMLO (InSight Crime 2024).

Аналіз метаданих 10 мільйонів дописів на платформі X з хештегами, пов'язаними з кампанією, виявив, що понад 500 000 дописів містили те саме неправдиве твердження. Ці дописи також були опубліковані акаунтами, розташованими за межами Мексики, при цьому вони використовували крадені фотографії профілів (Gutiérrez Aranda 2024). Партія «Морена» подала

скаргу до Національного виборчого інституту (INE) проти кандидата в президенти від опозиції Гальвес, звинувативши її у фінансуванні закордонних ботів в межах цифрової стратегії з просування своєї президентської кампанії та наклепу на політичних суперників з партії «Морена». Гальвес відкинула звинувачення, наголошуючи, що її прихильники були реальними, а заяви «Морени» були надуманими ([Animal Político 2024](#)).

Стратегічне використання дезінформації для дестабілізації інформаційного середовища

Партія «Морена» та колишній президент Лопес Обрадор також зазнали критики з боку політичних оглядачів та дослідників за поширення безпідставних та неправдивих тверджень про кандидатів від опозиції ([Martínez Chacón 2023b](#)). Незалежні організації з фактчекінгу виявили в соціальних мережах кілька випадків дезінформації, зокрема неправдиві твердження про передвиборчі обіцянки кандидатів від опозиції. Політологи наголошують, що поширення дезінформації партіями має спільну стратегію, яка полягає у спробі максимально поляризувати суспільство ([Echeverría 2023](#); [Martínez Chacón 2023a](#)). Коли партійні чиновники використовують свої профілі в соціальних мережах для поширення неправдивих або оманливих наративів, інформаційний простір для аудиторії стає щораз більш суперечливим. Ця проблема особливо гостро стоїть в інтернеті, оскільки такі наративи можуть переймати, поширювати та тиражувати суб'єкти, які прагнуть впливати на політичні переконання ([Breuer 2024](#)). Повторне поширення дезінформації збільшує її охоплення, перенасичує інформаційний простір в інтернеті та надає неправдивій інформації видимої легітимності.

Кросплатформна ампліфікація

Хоча неавтентичні кампанії кросплатформної ампліфікації в Мексиці часто починаються на X, більшість фейкових новин набувають популярності після появи на інших платформах. X налічує 18,02 мільйона користувачів з Мексики, що є низьким показником у порівнянні з 90,20 мільйонами користувачів Facebook або 83,10 мільйонами користувачів YouTube ([Kemp 2024d](#)).

На платформі X суб'єкти, які прагнуть чинити вплив на суспільну думку, використовують комплексні стратегії для поширення повідомлень з метою охоплення якомога ширшої аудиторії. Ці стратегії включають вивчення поведінки мексиканських користувачів соціальних мереж за допомогою аналітики для максимізації взаємодії, наприклад, визначення часу доби, коли допис має найбільше шансів привернути увагу аудиторії. Ці кампанії переважно координуються двома різними типами суб'єктів. Перший тип складається з незалежних суб'єктів, які координують спільні дії в приватних групах на месенджерах Telegram або WhatsApp, використовуючи власні мережі ([Aguirre 2021](#); [Cerqueira 2024](#)). До іншого типу належать суб'єкти, які

передають реалізацію кампаній з дезінформації на підряд комерційним компаніям ([Naciones Unidas México 2021](#)).

Коли кампанії набувають вірусності, аудиторія починає поширювати контент у своїх мережах через месенджери, як-от Facebook Messenger, Telegram або WhatsApp ([AFP 2021](#)). Перехід до переважно нецензурованих чат-платформ є вимушеним кроком, щоб обійти дедалі більшу кількість обмежень, які вводять публічні соціальні мережі для боротьби з дезінформацією ([Aguirre 2021](#)). Саме в цей момент контент, створений ботами і доступний лише невеликій аудиторії через публікації на публічних платформах, перетворюється на дискусії між реальними онлайн-спільнотами. Дослідження, проведене під час виборів 2018 року, показало, що моделі перехресного поширення інформації між платформами набирають обертів порівняно з поширенням дезінформації на публічних платформах, що підкреслює важливість індивідуального спілкування в чатах ([Glowacki et al. 2018](#)). Паралельно з приватними чатами, вірусні дописи на політичну тематику на публічних платформах соціальних мереж набувають легітимності та уваги в публічних дискусіях поза онлайн-форумами завдяки штучно завищеним показникам взаємодії. Це відповідає публічним заявам видатних політичних діячів та представників партій, таким як відкритий лист Дельгадо до власників соціальних мереж після кампаній дезінформації проти партії «Морена».

Генеративний ШІ

Генеративний ШІ був у центрі політичної полеміки під час виборів 2024 року в Мексиці внаслідок декількох випадків його використання для поширення дезінформації та повідомлень у дусі теорії змови. Після оголошення кількох партіями попередніх кандидатів на посаду мера Мехіко в соціальних мережах з'явився фальшивий аудіозапис чинного на той час мера Марті Батреса з партії «Морена». На записі було чути, як людина, яка, як стверджувалося, була Батресом, висловлювала заяви у дусі теорії змови стосовно планів саботувати кампанію кандидата від партії «Морена» Омара Гарсія Харфуча ([Ramis 2023](#)). Аудіозапис став вірусним, що змусило Батреса опублікувати офіційну заяву, в якій він заперечував його достовірність на X, що викликало як скептицизм, так і підтримку з боку аудиторії ([Batres 2023](#); [Nación321 2023a](#)). Поряд із заявою Батреса, генеральний директор Департаменту цифрового урядування Мексики Едуардо Кларк опублікував публічне пояснення того, як створюються дипфейки, наводячи приклад, який він сам створив за 15 хвилин за допомогою програмного забезпечення, яке коштує лише 200 мексиканських песо (10 доларів США) на місяць ([Nación321 2023b](#)).

В іншому випадку дипфейк кандидата в президенти Шейнбаум закликав глядачів взяти участь у шахрайській інвестиційній схемі, яку Шейнбаум пізніше засудила в дописі на платформі X ([Lagos 2024a](#)). Окрім цього гучного випадку, повідомляється, що принаймні в трьох інших випадках зображення

політиків використовувалися для вчинення кіберзлочинів, зокрема через фішинг та схеми крадіжки особистих даних (Del Pozo and Arroyo 2025). У багатьох з цих випадків політиків зображували як таких, що закликають користувачів інвестувати в фальшиві фінансові платформи.

Хуліо Сесар Бонілья, уповноважений з питань інформації в CDMX, автономному конституційному органі, завданням якого є забезпечення підзвітності та прозорості, виступив із заявою, в якій закликав виборців бути пильними щодо того, як ШІ може бути використаний для маніпулювання інформацією (Montes 2024). Кандидати також використовували генеративний ШІ в передвиборчих кампаніях з метою просування своїх політичних платформ. Яскравим прикладом цього є iXóchitl, створена за допомогою ШІ речниця, подібна до самої кандидатки в президенти Гальвес. iXóchitl використовувалася як двійник Гальвес у відео та повідомленнях кампанії. Зазначалося, що згенерована за допомогою штучного інтелекту речниця має цілковиту «підтримку і схвалення» самої кандидатки (Gamboa 2023; Del Pozo and Arroyo 2025).

Політичне насильство за гендерною ознакою, спричинене ШІ, дуже сильно забруднювало інформаційний простір під час виборчого циклу 2024 року в Мексиці. З огляду на велику кількість жінок-кандидаток, які змагалися за ключові політичні посади, було використано декілька тактик для дискредитації цих політиків, зокрема створювалися порнографічні матеріали, де їх було зображено проти їхньої волі. Це було зафіксовано принаймні у двох випадках: один стосувався кандидатки від Громадянського руху на посаду мера Монтеррея, а інший — кандидатки від Лейбористської партії в Тамауліпасі (Méndez 2024).

Проте, з огляду на вищезазначені занепокоєння, важливо не перебільшувати фактичний вплив систем ШІ на вибори. Дослідження, в яких вивчалися випадки використання контенту, створеного за допомогою ШІ, для впливу на вибори, показали, що такі випадки не привертали значної уваги ЗМІ чи соціальних мереж і не мали кореляції чи вимірюваного впливу на результати виборів (Del Pozo and Arroyo 2025).

Заходи протидії дезінформації

Кампанія Національного виборчого інституту Certeza INE та поширення інформації про вибори

У 2018 році Національний виборчий інститут (INE) розпочав кампанію під назвою Certeza INE з метою боротьби з поширенням дезінформації в соціальних мережах під час виборів. Кампанія була перезапущена напередодні виборів 2024 року та охоплювала п'ять основних стратегій: (а) перевірка інформації; (б) налагодження двостороннього співробітництва

між зацікавленими сторонами; (в) співпраця із засобами масової інформації; (г) підвищення медіаграмотності; (д) забезпечення прозорості та перевіреної інформації про вибори (INE 2024a). Онлайн-платформа кампанії виконувала функцію центру перевірки фактів, в основі якої лежав підхід міжвідомчої взаємодії і співпраці – двосторонніх партнерств – для викриття неправдивої або оманливої інформації, що ширилася в інтернеті. Представники Національного виборчого інституту також відвідували різні регіони країни, щоб провести навчання для громадян на місцях з метою підготовки до виборів (INE 2024c). Під час цих місій Національний виборчий інститут збирав інформацію про наявні дезінформаційні наративи та готував відповіді для їхнього спростування на вебплатформі, тим самим активно стримуючи поширення дезінформації (INE n.d.a). Окрім кампанії Certeza, Національний виборчий інститут також опублікував на своєму основному вебсайті інформацію про вибори, зокрема місця проведення голосування та списки зареєстрованих політичних діячів – кандидатів (INE n.d.b, n.d.c).

Чат-бот для перевірки інформації про вибори

У межах кампанії Certeza Національний виборчий інститут запустив віртуального помічника, покликаного допомогти виборцям знайти правильну та надійну інформацію про вибори 2024 року. Чат-бот Inés, розроблений у партнерстві з WhatsApp, був підключений до телефонного номера, як звичайний контакт у додатку. Бот надавав користувачам канал для надсилання відео, фотографій або тексту. Цей матеріал потім передавався кільком командам з фактчекінгу, які відповідали на запити. Ці запити оброблялися за допомогою спільної платформи, яка їх класифікувала, аналізувала та перевіряла. Окрім перевірки фактів, користувачі могли ставити запитання та отримувати перевірену інформацію про вибори від мережі незалежних представників, включаючи журналістів (INE 2024b).

Співпраця уряду з власниками соціальних медіаплатформ

У лютому 2024 року Національний виборчий інститут оголосив про співпрацю з мексиканською організацією громадянського суспільства Movilizadorio та компанією Meta, що володіє платформою соціальних мереж. Партнерство передбачало запуск нової версії освітньої програми «Я цифровий» (Soy Digital), спрямованої на боротьбу з дезінформацією під час виборів. Програма має на меті покращити медіаграмотність через семінари для студентів, громадянського суспільства, державного сектору та представників академічних кіл стосовно того, як розпізнавати дезінформацію. Посібники для семінарів включають набори онлайн-інструментів, опубліковані в соціальних мережах, для заохочення критичного мислення та набуття навичок навігації в інтернеті (Vergara 2024).

Платформа TikTok також оголосила про наміри боротися з поширенням дезінформації під час виборів у Мексиці (TikTok 2024). Окрім глобальних заходів, що стосуються виборів у всьому світі, компанія також опублікувала спеціальний посібник, адаптований до виборів у Мексиці. Посібник містить офіційні дані, логістичну інформацію про те, як голосувати, та контактні дані гарячих ліній. На додаток до цього посібника платформа TikTok запровадила хештеги, доступні винятково для попередньо перевіреного контенту про вибори. Інформація в посібнику була отримана від Національного інституту виборів (INE), який співпрацював з TikTok над його розробкою. Мережа TikTok також установила стратегічні партнерські відносини з іншими органами, що відповідають за проведення виборів, зокрема з Виборчим трибуналом Федеральної судової влади (Valverde 2024). Національний виборчий інститут також уклав подібні партнерські угоди з Google і YouTube, що мають на меті покращити цифрові протоколи, системи звітності та доступ до виборчої інформації для широкої аудиторії (Lagos 2024b)

Незалежні ініціативи з фактчекінгу та медіаграмотності

Наразі в інтернеті діє кілька незалежних та пов'язаних із ЗМІ мексиканських ініціатив з перевірки фактів. Verificado — одна з найвідоміших організацій, яка займається винятково викриттям фейкових новин та підвищенням медіаграмотності. Заснована напередодні виборів 2018 року, це незалежна організація, яка заохочує журналістів робити дописи стосовно виявлених фейків, які потім викладаються на центральний вебсайт (Duke Reporters' Lab n.d.). Цей онлайн-хаб здійснює перевірку фактів стосовно дезінформації, проводить глибокий аналіз оманливих наративів та надає рекомендації щодо навігації в інформаційному просторі інтернету. Напередодні виборів 2024 року сайт працював дуже активно, публікуючи перевірену інформацію про виборчі процеси та статті, які заохочували користувачів критично мислити, коли вони стикалися з політичною інформацією (Barbosa 2024a, 2024b; Orozco 2024b). Організація також докладала зусиль для підвищення медіаграмотності через проведення курсів та семінарів з фактчекінгу, основ журналістики та етики. Семінари були спрямовані переважно на колеґ-журналістів, але були доступні й для широкої аудиторії (Verificado n.d.).

У травні 2024 року організація Verificado спільно з громадською ініціативою *Cómo Vamos Nuevo León* провела виборчий хакатон. Учасники хакатону з числа громадськості під керівництвом журналістів та експертів проводили аналіз джерел виборчої інформації. Аналіз був зосереджений на тому, як знаходити, ідентифікувати та оцінювати достовірність політичної інформації (Orozco 2024a).

Висновки

Вибори 2024 року в Мексиці виявили багато тривожних тенденцій щодо збереження цілісності інформації. Як одна з найбільш інтернет-орієнтованих країн Латинської Америки, Мексика сильно постраждала від координованих мереж ботів, які, за деякими даними, були ініційовані самими політичними діячами. Окрім мереж ботів і тактик поширення інформації на різних платформах, головною темою виборів у Мексиці стало гендерне насильство в інтернеті: кандидатки стикалися з принизливими коментарями та переслідуваннями в інтернеті, а також проти них були використані такі тактики, як фейкові відео для дискредитації або відраджування від участі у виборах.

Хоча Національний виборчий інститут Мексики (INE) запровадив низку заходів для боротьби з дезінформацією, як-от загальнонаціональна кампанія з покращення доступу до достовірної інформації та навчання медіаграмотності, кейс Мексики підкреслює, як офлайн-проблеми суспільства можуть поглиблювати проблеми в цифровому просторі. Політична культура країни вже давно характеризується агресивною риторикою та дифамацією кандидатів від опозиції, і ця динаміка лише посилилася в інтернеті. Крім того, поширене насильство щодо жінок у Мексиці робить їх особливо вразливими до зловживань в інтернеті. Таким чином, приклад Мексики підкреслює важливість вирішення проблеми цілісності інформації за допомогою комплексного підходу, що охоплює все суспільство.

Додаток Д. Дезінформація під час виборів 2024 року: кейс Монголії

Вступ

28 червня 2024 року в Монголії відбулися парламентські вибори. Їх проведенню передувало внесення змін до Конституції у травні 2023 року, які передбачали збільшення складу Державного Великого Хуралу (однопалатного парламенту країни) та запровадження змішаної виборчої системи (Congressional Research Service 2024). Ці реформи дали поштовх до істотних змін у парламентському представництві: провладна Монгольська народна партія (MPP) ледь зберегла більшість, але з істотно зменшеним відривом (Dierkes 2024). Опозиційна Демократична партія (DP) здобула більше місць, а менші партії також отримали представництво завдяки новому виборчому законодавству. Крім того, в результаті виборів до парламенту увійшла рекордна кількість жінок, молоді та фахівців, що походять з різних суспільних і професійних спільнот (AP 2024; Lkhaajav 2024; Rikkilä Tamang 2024).

Вибори відбулися на тлі розповсюдженого розчарування в політиці: 86,4% монголів вважають, що політичні партії не репрезентують волю виборців (Adiya 2024). Ця думка була особливо вираженою серед молодих монголів, які часто відчують себе недооціненими з боку політичного істеблшменту та стикаються з економічними проблемами (AP 2024; RTL Today 2024). У цьому контексті MPP прагнула реформувати виборчу систему, щоб стати привабливішою для розмаїтого електорату. Основними темами передвиборчої кампанії були боротьба з корупцією, подолання економічних труднощів в сільських районах, гірничодобувній промисловості та екологічній політиці, а також у сфері охорони здоров'я (Dierkes 2024; OSCE/ODIHR 2024). Незважаючи на розчарування виборців, Монголія залишається багатопартійною демократією, а явка виборців склала 69,3% – відбулося лише незначне зниження порівняно з 2020 роком, що свідчить про збереження високого рівня політичної активності (Dierkes 2024).

Цифровий контекст

На початку 2024 року в Монголії було приблизно 2,91 мільйона інтернет-користувачів, або 83,9% населення. Водночас у країні було зареєстровано 2,5 мільйона активних користувачів соціальних мереж, або близько 72% монголів, причому найпопулярнішим додатком був Facebook від Meta (Kemp

2024e). Ця цифра свідчить про значне зростання порівняно з попередніми роками, що підкреслює дедалі більшу важливість цифрових платформ у країні (Banzragch, Mashlai and Mavag 2024). Однак доступ до цифрових технологій залишається дуже нерівномірним: у містах, особливо в столиці Улан-Баторі, рівень використання інтернету вищий, ніж у сільських провінціях (Battsengel et al. 2019). Хоча використання інтернету загалом є високим у всіх вікових групах, найвищий рівень використання зафіксовано серед людей віком від 15 до 49 років – 93,1% упродовж трьох місяців 2023 року (NSOM, UNICEF and UNFPA 2024). Водночас гендерні розбіжності є мінімальними, оскільки рівень використання інтернету серед чоловіків і жінок є дуже схожим.

Медіаландшафт Монголії є строкатим і включає державні, приватні та незалежні ЗМІ (Myagmar and Nielsen 2001; OSCE/ODIHR 2024). Традиційні ЗМІ, особливо телебачення та радіо, зберігають значний вплив, особливо в сільській місцевості (Embassy of the Czech Republic in Ulaanbaatar n.d.). Разом з тим, монголи зазвичай не довіряють більшості джерел новин через побоювання щодо якості та точності їхнього змісту (RSF n.d.). Крім того, з ростом популярності онлайн-новин монголи дедалі менше звертаються до традиційних джерел новин, що викликає занепокоєння власників ЗМІ та потенційного впливу уряду на провідні новинні організації. Ці проблеми посилюються через нещодавні судові переслідування журналістів відповідно до законів про дифамацію, а це посилює побоювання у суспільстві щодо свободи преси та незалежності ЗМІ (International IDEA 2024c). Також Комісія з регулювання комунікацій (CRC), орган, що перебуває під контролем уряду, має повноваження призупиняти ліцензії на телерадіомовлення, що викликає занепокоєння щодо свободи ЗМІ та можливої цензури (Naranjargal 2018; Boldkhuuyag et al. 2021).

В останні роки уряд Монголії прийняв низку законів і нормативних актів, спрямованих на вирішення проблем, пов'язаних з використанням соціальних мереж. Зокрема, Закон про кібербезпеку та Закон про захист персональних даних, обидва прийняті в 2021 році, мають на меті захист інформаційної безпеки та персональних даних (American Chamber of Commerce in Mongolia 2023). Хоча ці закони слугують основою для боротьби з цифровими злочинами, все ще існують побоювання щодо їхнього потенційного впливу на свободу вираження поглядів та діяльність засобів масової інформації. Крім того, поширення дезінформації, особливо в соціальних мережах, стає дедалі актуальнішою проблемою в Монголії (Mantas 2021). Як вітчизняні політичні сили, так і іноземні суб'єкти беруть участь у цифрових маніпуляціях, прагнучи вплинути на суспільну думку та результати виборів (Tsedendamba 2024). Комісія з регулювання комунікацій зазнала критики за свою роль у регулюванні онлайн-контенту, оскільки їй закидають цензуру, упередженість та відсутність прозорості (Naranjargal 2018). Регулювання накладає суворі обмеження на контент, а призначена урядом Комісія з

регулювання комунікацій контролює ліцензування телерадіомовлення без відкритих консультацій, що викликає занепокоєння щодо справедливості та політичного впливу на доступ до ЗМІ ([United States Department of State n.d.](#)).

Тактики, методи та способи поширення дезінформації

Скоординовані мережі впливу в інтернеті

Вибори в Монголії 2024 року показали, якою мірою скоординовані мережі впливу на політичну думку визначають подачу інформації в ЗМІ та громадський дискурс. Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) та Бюро з демократичних інститутів і прав людини (БДІПЛ) виявили, що основні монгольські телерадіокомпанії приділяли непропорційно багато уваги партії влади МРР та оминали увагою опозиційну ДР ([OSCE/ODIHR 2024](#)). Багато телеканалів та онлайн-ЗМІ повторювали замовну політичну рекламу, стираючи межі між незалежною журналістикою та партійними наративами. І навпаки, критичні погляди були обмежені, а журналістські розслідування та аналітичні репортажі були майже відсутні у висвітленні виборів. Онлайн-ЗМІ дотримувалися подібної моделі, причому більшість ЗМІ у своїх репортажах про вибори приділяли від 23 до 42 відсотків уваги позитивному висвітленню МРР ([OSCE/ODIHR 2024](#)). Ця скоординована мережа впливу, в якій політичні партії безпосередньо визначали медійні наративи, значно обмежила можливість виборців отримати доступ до різноманітної та неупередженої інформації, послабивши демократичний процес.

Іноземний вплив відіграв помітну роль у парламентських виборах 2024 року в Монголії, оскільки Китай і Росія координували свої зусилля з метою формування політичних наративів ([Tsedendamba 2024](#)). З огляду на стратегічне розташування Монголії між цими двома світовими державами, інформаційний простір країни залишається вразливим до зовнішніх пропагандистських кампаній. Китайські державні ЗМІ просуvalи наративи, які підкреслювали економічну стабільність та регіональну співпрацю, що відповідало більш широким цілям ініціативи Пекіна «Пояс і шлях». Тим часом російські ЗМІ зосередилися на антизахідних настроях, підсилюючи наративи, в яких критикувалися демократія та західні альянси. Ці кампанії впливу здійснювалися шляхом маніпулювання у соціальних мережах, поширення наративів через традиційні новинні платформи та безпосередньої взаємодії з політичними діячами. Згідно з опитуванням Political Barometer Survey, більшість монголів все ще вважають Російську Федерацію найкращим партнером для Монголії, попри рішення Москви вторгнутися до України на початку 2022 року ([Tsedendamba 2024](#)). Вплив іноземної пропаганди та дезінформації заважає інформуванню виборців, що є причиною дедалі більшого занепокоєння щодо національного суверенітету та стійкості демократичних інститутів Монголії.

Кросплатформна ампліфікація

Кросплатформна ампліфікація відіграла вирішальну роль у поширенні російських нарративів в інформаційному просторі Монголії під час виборів 2024 року. Часто джерелом дезінформації були заяви російських чиновників, які потім повторювалися в різних ЗМІ, включаючи державні ЗМІ Монголії (Tsedendamba 2024). Наприклад, після того, як у вересні 2023 року Глава Республіки заявив, що США намагаються організувати державний переворот у Монголії, цей нарратив був швидко поширений 20 російськими ЗМІ, а потім його перепублікували провідні новинні джерела Монголії. Подібним чином, вигадані твердження про те, що США планують втручання до Монголії за зразком України, з'явилися в російських державних ЗМІ в листопаді 2023 року, а потім були опубліковані монгольськими платформами, зокрема RT Mongolia та іншими місцевими газетами (Tsedendamba 2024).

Ці тактики дезінформації спиралися на скоординовану екосистему прокремлівських та державних монгольських ЗМІ, що забезпечувало поширення неправдивих нарративів серед широкої аудиторії (Tsedendamba 2024). Метод повторної публікації статей на різних платформах може надати легітимності оманливому контенту, створюючи ілюзію його незалежного підтвердження (Wilson and Starbird 2020). Така стратегія поширення дописів на різних платформах також може ускладнити перевірку фактів, оскільки дезінформація може бути представлена як така, що походить з «багатьох джерел», що зміцнює її сприйняття публікою як достовірної. Швидке поширення нарративів про вплив США та ймовірні загрози суверенітету Монголії підкреслює вразливість медіаландшафту країни до іноземного втручання та підкреслює гостру необхідність підвищення стійкості до перехресного поширення дезінформаційного контенту на різних платформах.

Використання дезінформації із стратегічною метою для дестабілізації інформаційного середовища

У Монголії дезінформація використовується із стратегічною метою для маніпулювання громадською думкою та створення плутанини навколо важливих питань, що розхитує довіру до інституцій та авторитетних джерел інформації. Монгольський центр фактчекінгу (MFCC) наголосив на тому, що в країні, де немає прямого відповідника терміну «дезінформація», протидія дезінформації є складним завданням, що ще більше ускладнює проведення інформаційних кампаній (Mantas 2021). Політичні діячі та мережі іноземного впливу скористалися цією лінгвістичною та інституційною прогалиною, поширюючи дезінформацію, яка стирає межі між правдою та неправдою. Яскравим прикладом цього стала хвиля дезінформації про вакцини проти Covid-19, коли за допомогою неправдивих нарративів підривали довіру громадськості до вакцин (WHO 2023).

Феномен перекладу помилкової інформації ще більше ускладнює зусилля з вирішення цих питань. Дослідження Quelle та ін. (2023) свідчить про те, що коли хибна інформація перекладається з однієї мови на іншу, вона часто зазнає семантичних змін, що змінює її значення, а іноді навіть посилює її переконливість. У Монголії ця проблема є особливо гострою, оскільки оманливі наративи, введені іноземними мовами, можуть набувати нових конотацій при адаптації до місцевого контексту. Поширення дезінформації може перешкоджати зусиллям з перевірки фактів у Монголії, особливо з огляду на те, що в країні проживає велика кількість кочового населення, до якого важко донести перевірену інформацію (Mantas 2021). Тому існує потреба у стратегіях, які не тільки допомагають боротися з дезінформацією, але й враховують мовні та культурні складнощі, що впливають на її поширення та сприйняття.

Мікротаргетування контенту

Політичні партії в усьому світі дедалі частіше розробляють максимально персоналізовані кампанії політичної реклами в інтернеті (International IDEA 2020). Ці кампанії мікротаргетингу використовують стратегії політичної реклами в інтернеті, які дають змогу політичним діячам сегментувати виборців за інтересами, місцем проживання та поведінкою в інтернеті. Хоча мікротаргетинг виявився ефективним у привертанні виборців на свій бік, залишається занепокоєння щодо прозорості та потенційної маніпуляції виборцями. На виборах 2024 року в Монголії роль соціальних мереж у політичних кампаніях була особливо помітною, з огляду на короткий, 18-денний офіційний період кампанії, що давало перевагу чинним політикам, які вже давно були на політичній арені. Менші партії та незалежні кандидати більше поклалися на соціальні мережі для того, щоб достукатися до виборців, натомість більші, добре фінансовані партії могли доповнити онлайн-кампанії особистими зустрічами та агітацією «від дверей до дверей» (OSCE/ODIHR 2024). Однак, незважаючи на законодавчі положення щодо контролю над контентом онлайн-кампаній, механізми правозастосування були слабкими, що ускладнювало відстеження того, які повідомлення доходили до якої аудиторії. Ця відсутність контролю викликає додаткові побоювання щодо можливої маніпуляції електоратом за допомогою цифрових рекламних стратегій, особливо в умовах високої конкуренції та обмеженого часу перед виборами.

Структура витрат на цифрову рекламу ще більше ілюструє розбіжності в охопленні кампаній та стратегіях передачі повідомлень. Згідно з даними бібліотеки реклами Meta, окремі кандидати та політичні організації спільно витратили десятки тисяч євро на рекламу в соціальних мережах, причому деякі кандидати витратили більше, ніж цілі партії. Наприклад, MPP повідомила про витрати на рекламу в соціальних мережах у розмірі понад 120 000 євро (приблизно 140 000 доларів США), що значно перевищує

суми, заявлені меншими партіями, зокрема партією HUN та Національним альянсом. Тим часом DP задекларувала мінімальні витрати, що підкреслює нерівномірне використання цифрових платформ різними політичними силами (OSCE/ODIHR 2024). Незважаючи на широке використання соціальних мереж, було помічено, що агітаційні повідомлення, орієнтовані конкретно на жінок, були практично відсутні, що підкреслює існування гендерного розриву в політичній агітації.

Заходи протидії дезінформації

Законодавчі та регуляторні ініціативи

Монголія впровадила низку законодавчих та регуляторних заходів з метою боротьби з дезінформацією та покращення державного контролю над ЗМІ. Закон про парламентські вибори, Закон про кібербезпеку, Закон про свободу преси, Закон про захист персональних даних та Закон про телерадіомовлення – всі ці закони свідчать про істотні зусилля Монголії з регулювання цифрового контенту та намагання підвищити відповідальність платформ, проте застосування цих законів викликає низку зауважень (RSF 2024; Open Government Partnership 2021; Volodya 2022; American Chamber of Commerce in Mongolia 2023). Закон про парламентські вибори безпосередньо регулює діяльність соціальних мереж під час виборів, встановлюючи обмеження на політичну рекламу та вимагаючи видалення контенту, що порушує виборче законодавство (OSCE/ODIHR 2024). Критики стверджують, що нечітко сформульовані положення щодо «неправдивої інформації» можуть бути використані для придушення інакомислення, а не для ефективної боротьби з дезінформацією (Boldkhuyag et al. 2021). Комісія з регулювання комунікацій має широкі повноваження щодо нагляду за онлайн-контентом, але її дії критикують за відсутність прозорості та справедливості (Naranjargal 2018).

Крім того, прогалини в законодавстві сприяли поширенню дезінформації, особливо під час пандемії Covid-19. Обмежений нагляд за платформами соціальних мереж призвів до поширення неправдивої інформації про здоров'я, що підкреслило необхідність посилення управління цифровою сферою (Tovuu 2020). Під час пандемії Монголія почала накладати штрафи – відповідно до Закону про правопорушення – на всіх, кого звинувачували у поширенні дезінформації про можливі ризики катастроф (Ankhtuya 2020). Однак практичне правозастосування цього законодавства було обмеженим, і його реальним наслідком стало стримування журналістів, які вдалися до самоцензури через побоювання можливих штрафів і санкцій (Tovuu 2020).

Ініціативи з підвищення цифрової грамотності

В Монголії тривають заходи з подолання цифрового розриву та підвищення цифрової грамотності, причому особлива увага приділяється вразливим

групам населення, зокрема молоді, жінкам і дівчатам, а також сільському населенню. Такі програми, як «Цифрова нація», започаткована у 2020 році, мають на меті поліпшити доступ громадськості до цифрових технологій та державних послуг, підвищити безпеку в інтернеті та сприяти відповідальному використанню соціальних мереж (NSOM, UNICEF and UNFPA 2024). Однак прогалини в цифровій грамотності все ще існують, особливо серед людей старшого віку, які часто є більш вразливими до дезінформації через малу обізнаність у сфері медіа (Baatar 2023).

Щоб вирішити ці проблеми, ЗМІ та громадські організації започаткували навчальні програми, щоб допомогти громадянам розпізнавати дезінформацію та відповідально користуватися цифровим контентом. Наприклад, у травні 2024 року Монгольський центр фактчекінгу запустив у Messenger інтерактивний чат-бот для перевірки фактів під назвою Asuu, щоб допомогти людям перевіряти сумнівний контент (Meedan 2024). Тим часом міжнародні організації, як-от Академія Дойче Велле (DW Akademie) та ЮНІСЕФ Монголія, уклали партнерські угоди з місцевими установами з метою проведення навчання з перевірки фактів та цифрової грамотності, особливо під час виборів (Tsolmonbaatar 2019; Battulga 2023). Ці ініціативи підкреслюють дедалі більшу необхідність забезпечити громадян інструментами для критичної оцінки онлайн-контенту та запобігання поширенню дезінформації.

Роль громадських організацій

Громадські організації в Монголії відіграють важливу роль у боротьбі з дезінформацією, підвищенні медіаграмотності та пропаганді прозорості уряду. Різні громадські організації, зокрема Центр журналістських інновацій та розвитку «Нест», працюють над поліпшенням доступу громадськості до достовірної інформації за допомогою ініціатив з перевірки фактів та програм з цифрової грамотності (Meedan 2024). Монгольський центр фактчекінгу очолює коаліцію, до якої входять понад десять організацій, зокрема ЗМІ, науково-дослідні центри та ОГС, які активно підтримують ці ініціативи. ОГС також сприяють підвищенню прозорості уряду, здійснюючи моніторинг соціальних мереж та публічних дискусій на предмет поширення дезінформації (Batdorj 2020).

Крім того, монгольські ОГС відіграли важливу роль у боротьбі з дезінформацією, пов'язаною зі здоров'ям, особливо під час пандемії Covid-19. Ініціативи, очолювані ОГС у співпраці з ЮНІСЕФ Монголія, були спрямовані на розвінчання міфів про вакцини та надання точної інформації про здоров'я для боротьби з вакцинофобією (Battulga 2023). Ці заходи підкреслюють важливу роль ОГС у зміцненні довіри громадськості до фактологічної інформації та протидії оманливим наративам у монгольських ЗМІ.

Висновки

Парламентські вибори 2024 року в Монголії продемонстрували як переваги, так і слабкі сторони демократичної системи країни в умовах дедалі більшого поширення цифрових технологій та дезінформації. Хоча виборча реформа дала змогу забезпечити більш розмаїте представництво в парламенті, період передвиборчої кампанії був позначений упередженістю ЗМІ, іноземним впливом та поширенням оманливих наративів у соціальних мережах та традиційних медіа. Незважаючи на зусилля уряду з регулювання цифрового контенту та боротьбу з дезінформацією, все ще існує занепокоєння щодо балансу між наглядом за ЗМІ та свободою вираження поглядів. Громадські організації та програми підвищення медіаграмотності відіграли важливу роль у зменшенні наслідків поширення неправдивої інформації, але для збереження демократичної стабільності Монголії необхідні постійні інвестиції в просвіту населення та прозоре управління. У тій ситуації, коли цифрові ЗМІ відіграють дедалі важливішу роль у політичному дискурсі, Монголія повинна посилити свою стійкість до дезінформації, дотримуючись при цьому свого зобов'язання щодо проведення вільних і чесних виборів.

Додаток Е. Дезінформація під час виборів 2024 року: кейс Пакистану

Вступ

Результати загальних виборів у Пакистані, що відбулися 8 лютого 2024 року, викликали занепокоєння щодо стабільності виборчого процесу в країні ([Mir and Salikuddin 2024](#)). Високий рівень поляризації та політичної нестабільності призвів до обмеження доступу до інтернету та мобільного зв'язку в декількох регіонах у день виборів ([Sharma 2024](#)). Незабаром після голосування Виборча комісія Пакистану оприлюднила результати, підтвердивши, що найбільшу кількість голосів отримали союзники скандального експрем'єр-міністра Імрана Хана з партії «Пакистанський рух за справедливість» (PTI). Сам Хан не може обіймати державні посади протягом 10 років через його відставку приборати для уникнення тавтології 2022 року в результаті вотуму недовіри та подальшого звинувачення за кількома статтями ([Reuters 2024](#)). Незважаючи на це, він все ще має значний вплив на формування політичного дискурсу та демократичних процедур у країні.

Оскільки жодна партія не мала простої більшості і не виявляла бажання співпрацювати з прихильниками PTI, Пакистанська мусульманська ліга Наваз і Пакистанська народна партія сформували коаліційний уряд, призначивши Шехбаза Шаріфа прем'єр-міністром ([Seddon and Javed 2024](#)). Виключення PTI, незважаючи на її статус найбільшої партії в парламенті, істотно погійдуло довіру пакистанських виборців до виборчої системи, що призвело до політичних заворушень і протестів по всій країні. Ці заворушення ще більше посилювалися через заяви кандидатів від PTI, які стверджували, що вибори 2024 року були сфальсифіковані, а також через зізнання одного з урядовців, який визнав, що результати виборів були підроблені ([Gul 2024](#); [Malik 2024](#)). У підсумку безлад і невизначеність щодо чесності виборів негативно вплинули на явку виборців, яка знизилася з 52,1% на попередніх виборах до 47,6%, незважаючи на зростання числа виборців, які мають право голосу ([ANFREL 2024b](#)).

Цифровий контекст

Використання інтернету в Пакистані постійно зростає і на сьогодні становить 45,7% від загальної чисельності населення, що трохи нижче середнього показника по Південній Азії, який становить 51,5% ([Kemp 2023b](#)). Менше

половини населення (38,9% населення віком від 18 років) є користувачами соціальних мереж (Kemp 2023b). Існує значна гендерна нерівність у використанні інтернету, яку часто називають «цифровою пурдою»; у світовому рейтингу Пакистан посідає 79-те місце за індексом інклюзивності інтернету, причому на більшості основних платформ соціальних мереж на кожну користувачку припадає щонайменше двоє користувачів-чоловіків (Economist Impact n.d.; Kamran 2023; Kemp 2023b). На доступ до інтернету також суттєво впливає нерозвиненість і відсутність цифрової інфраструктури в сільських районах, що створює глибоку прірву в рівні цифрової грамотності між окремими регіонами та соціально-економічними групами. Як наслідок, рівень використання інтернету значно вищий у містах (Freedom House 2021).

Попри загалом низький рівень використання інтернету, дезінформація має значний вплив на цифровий інформаційний ландшафт країни. Дослідження, проведене Інститутом миру США, зафіксувало позитивну кореляцію між політичними знаннями та довірою до дезінформації, а також високим рівнем недовіри до автентичної політичної інформації (Mir and Siddiqui 2022). В іншому опитуванні 60% респондентів висловили невпевненість у своїй здатності послідовно виявляти дезінформацію (Naeem and Rehmat 2022). Занепокоєння щодо достовірності інформації поширюється і на вищі ешелони влади, оскільки політичні діячі та урядовці регулярно використовують обманні та репресивні тактики в кампаніях та регуляторній діяльності (Shaheen 2022).

Ситуація в цифровому інформаційному просторі країни дедалі більше загострюється з моменту усунення Хана з посади в 2022 році — це була значна політична подія, яка спричинила тривалі громадські заворушення та відключення інтернету (Mao 2023). У цьому конфлікті цифрова арена стала тим місцем, де розгорталися основні події, оскільки РТІ значною мірою побудувала свій імідж як партії, що активно використовує інтернет і соціальні медіа (Jahangir 2020). Дезінформація та інші тактики впливу широко використовувалися під час виборів 2024 року для наклепу на політичних суперників, дискредитації демократичних процедур і введення виборців в оману.

Тактики, методи та способи поширення дезінформації

Скоординовані мережі впливу в інтернеті

1. *Волонтери.* Основні мережі впливу в Пакистані зазвичай називають «арміями тролів», які складаються з прихильників партії, яких мобілізують для популяризації своєї партії та наклепу на політичних опонентів або незалежних кандидатів. Серед політичних партій країни РТІ найчастіше використовує цю тактику, залучаючи прихильників Хана до так званих «віртуальних джалс», що означає «віртуальні мітинги». Цим мітингам

часто давали поштовх фейкові промови, нібито виголошені Ханом, які транслювалися в прямому ефірі на YouTube і заохочували прихильників поширювати партійні повідомлення в соціальних мережах (Khan 2023). Прихильників Хана заохочували брати участь у одній з найбільших мереж такого типу на X (раніше Twitter), де ефект вірусності досягався завдяки координації трендових хештегів (TRT World 2019; Hendrix and Jahangir 2024). Учасник політичних кампаній на платформі X в Пакистані в інтерв'ю описує, як досягається вірусна популярність за допомогою триетапного процесу – планування, дослідження та виконання. На початковому етапі учасники повинні були проаналізувати публічні дискусії, щоб визначити актуальні політичні теми, які мають потенціал стати вірусними. Другий етап передбачав дослідження теми та розробку спільної мови і графічного профілю кампанії. Останній етап передбачав координацію дій учасників для одночасного розміщення публікацій у часові проміжки з найбільш високим потенціалом залучення максимальної аудиторії (TRT World 2019). Наслідком кампаній на платформі X стало часте сповільнення роботи (навмисне зниження швидкості платформи) та її відключення, які призвели до зростання популярності платформи TikTok (Hendrix and Jahangir 2024). Активісти армії тролів могли навмисно або ненавмисно поширювати неперевірену та оманливу інформацію, цим самим даючи ще більший поштовх до поширення дезінформації.

2. *Співробітники та боти.* Оксфордський інститут інтернету задокументував, що, окрім груп волонтерів, існують оплачувані «кібервійська», які працюють на повну ставку, щоб популяризувати партії та паплюжити їхніх конкурентів у соціальних мережах. Ці війська майже завжди штучно підсилюються скоординованими мережами ботів, які маскуються під реальних користувачів (Bradshaw et al. 2021). Суб'єкти, які поширюють дезінформацію з метою отримання фінансової вигоди, часто беруть участь у так званих «фабриках хештегів», де за гроші можна придбати вірусну популярність. За підрахунками, станом на 2020 рік майже 95% популярних політичних кампаній у Пакистані були штучно підсилені, щоб створити враження підтримки з боку широких мас (Jahangir and Popalzai 2020). Ці кампанії, що проводяться за допомогою ботів, також пропагують ворожу та деструктивну поведінку, наприклад, підбурюють до насильства проти політичних опонентів (Bradshaw et al. 2021). Останніми роками така координація посилилася, зокрема щодо журналістів та політиків, а жінки й інші маргіналізовані групи стали особливою мішенню для тролінгу та дискредитації (Dawn 2023). За допомогою генеративного ШІ та фотоманіпуляцій було підроблено зображення жінок-політиків та політиків-трансгендерів з тим, щоб надати їм сексуального характеру без їхньої згоди та публічно принизити їх (A. Khalid 2023).

Імітація фактчекінгу як інструмент впливу

Раніше мережа волонтерів РТІ координувала свою діяльність з метою спростування того, що РТІ вважала фейковими новинами. Волонтери-флагери позначали фрагменти нібито дезінформації, на які представники РТІ реагували публікаціями з наданням «автентичних деталей». Однак ці публікації у відповідь зазвичай містили образливі висловлювання та особисті нападки. Інші пакистанські партії дедалі частіше вдаються до подібних заходів у своїх публікаціях у соціальних мережах (Jahangir 2020). Застосовуючи таку тактику, політичні діячі дискредитують незалежні ініціативи з протидії дезінформації під виглядом достовірності, зловживаючи довірою аудиторії до методів перевірки фактів.

Перехресне розміщення контенту на різних платформах

Суб'єкти, які прагнуть поширювати дезінформацію в Пакистані, використовують зв'язки між платформами соціальних мереж, щоб охопити різні аудиторії та ампліфікувати поширення контенту. Ці цілі досягаються двома способами: (а) безпосередньо, шляхом кроспостингу одного і того ж контенту на декількох платформах; (б) опосередковано, шляхом запуску кампаній з трендовими хештегами, вірусність яких дає їм можливість з'являтися окремо в різних групах або на різних сторінках. Ключовою тактикою цих кампаній є повторення матеріалу, що досягається шляхом багаторазового повторного розміщення одного і того ж контенту (Jahangir 2020). Непрямий метод також підкріплюється вбудованими алгоритмами платформ соціальних мереж, які підсилюють сенсаційний або реакційний контент, щоб стимулювати залучення аудиторії (Khan 2024).

Мікротаргетинг

Цільова політична реклама, яка стає дедалі популярнішою серед політичних партій у Пакистані, зазвичай розміщується на сторінках груп у соціальних мережах, зокрема Facebook, а також у закритих групових чатах WhatsApp (Jahangir 2020). Експерти висловили занепокоєння, що закриті дискусії в групових чатах можуть призвести до фільтрування інформації відповідно до партійних програм і, таким чином, унеможливити участь громадян у різноманітних політичних дискусіях. Таке фільтрування інформації є особливо критичним, оскільки користувачі пакистанських груп WhatsApp рідко прагнуть перевірити інформацію або протистояти поширювачам дезінформації (Haroon et al. 2021). Дослідження пакистанських груп у месенджерах показало, що передача дезінформації між платформами посилює її розповсюдження, оскільки неправдиві наративи, що потрапили до груп WhatsApp, залишалися в обігу довше, ніж інші категорії інформації, як-от суспільно-політичні новини чи релігійна інформація (Naeem and Rehmat 2022). Іншою тактикою мікротаргетингу є торгівля базами даних, що містять контактну інформацію виборців. Програмне забезпечення дає покупцям доступ до мільйонів телефонних номерів, класифікованих за такими ідентифікаційними ознаками,

як стать чи область проживання. Продавці часто пропонують додаткові послуги, що дозволяють покупцям надсилати масові повідомлення вибраним демографічним групам у WhatsApp ([Jahangir 2018](#)).

Контент, створений за допомогою штучного інтелекту

Пакистанська політична партія РТІ однією з перших почала використовувати технології генерації контенту, активно застосовуючи дипфейки у своїй передвиборчій кампанії. Найбільш суперечливим стало застосуванням штучного інтелекту для створення відеороликів, що імітують виступи ув'язненого Хана, на основі сценаріїв, написаних ним самим. Такі відеоролики часто поширюються публічно, а до дипфейків додаються примітки, що підтверджують використання штучного інтелекту ([Hendrix and Jahangir 2024](#)). Однак не всі випадки використання ШІ відкрито повідомляються. Тож партія РТІ зазнала критики за відсутність прозорості щодо інших матеріалів, створених за допомогою ШІ, які використовуються у виборчій кампанії ([Bahl 2023](#)). Інші суб'єкти також таємно використовували ШІ, щоб ввести виборців в оману. Наприклад, у мережі ширилися заяви про те, що деякі кандидати зняли свої кандидатури, а це, звісно, не могло не вплинути на думку виборців ([Ali 2024](#)).

За день до загальних виборів у соціальних мережах з'явилася хвиля фейкових відео, націлених проти партії РТІ. У цих фейкових відео були зображені відомі члени партії, включаючи Хана, які закликали виборців підтримати партію шляхом бойкоту виборів. Члени РТІ відреагували на це, опублікувавши на платформі X заяви, в яких засудили фальшиві бойкоти та звинуватили Пакистанську мусульманську лігу Наваз у розповсюдженні фейкових відео, щоб вплинути на рішення виборців шляхом обману ([Marchant de Abreu 2024](#)).

Однією з перешкод, що обмежує застосування дипфейків, є відсутність підтримки мови урду в генеративних моделях штучного інтелекту, що впливає на правдоподібність контенту ([Jahangir 2024](#)). Незважаючи на це, використання ШІ в Пакистані є прикладом того, як дипфейки використовуються для розхитування демократичних процесів і поглиблення політичних суперечностей ([A. Khalid 2023](#)).

Заходи протидії дезінформації

Громадські ініціативи

Незалежні журналісти та організації громадянського суспільства відіграли важливу роль у боротьбі з дезінформацією в політичному ландшафті Пакистану, зокрема через освітні програми, спрямовані на підвищення цифрової грамотності журналістів, що дає їм змогу протидіяти та запобігати поширенню дезінформації. Інші ініціативи були спрямовані

на підвищення медіа- та цифрової грамотності широкої громадськості шляхом підвищення обізнаності та розуміння того, як створюється та поширюється дезінформація. Незважаючи на це, пакистанська організація з захисту громадянських свобод Freedom Network та коаліція журналістів DigiMAP заявили, що ці зусилля мали обмежений успіх через концептуальні, технічні та фінансові виклики, частково через відсутність спільної стратегії та низький рівень співпраці між організаціями та секторами. Ще однією перешкодою є те, що багато зусиль з протидії дезінформації, спрямованих на широку громадськість, здійснюються англійською мовою, що обмежує їхній охоплення через мовні бар'єри ([Freedom Network 2022](#)).

У спільній публікації коаліція журналістів DigiMAP та організація Freedom Network виклали рекомендації щодо ефективної протидії дезінформації в чотирьох сферах ([Naeem and Rehmat 2022](#)):

1. *Перевірка фактів.* Професійні організації фактчекерів мають стандартизувати операційну діяльність та технічні засоби на підставі узагальнення кращих практик. Для цього необхідно забезпечити належне фінансування. Фактчекери мають бути відкритими до міжгалузевої співпраці.
2. *Підготовка журналістів.* Підготовка повинна бути зосереджена на виробленні концептуальної ясності та ознайомленні з тенденціями дезінформації. Водночас вона повинна забезпечувати довгострокову підтримку та подальший супровід, а не проводитися у вигляді коротких спалахів.
3. *Медіа- та інформаційна грамотність.* Просвітницькі заходи повинні проводитися у подвійному форматі — частково орієнтовані на учнів та вчителів, а частково — у вигляді регулярних інформаційно-просвітницьких кампаній.
4. *Формування коаліцій.* У межах заходів реагування на дезінформацію слід розробити комплексний підхід, що передбачає залучення багатьох стейкхолдерів за принципом міжгалузевої взаємодії, сприяє досягненню консенсусу та передбачає обмін досвідом.

Інші представники громадянського суспільства та науковці закликали владу вжити заходів, оскільки саме вона несе основну відповідальність за забезпечення достатніх ресурсів для боротьби з дезінформацією та підвищення обізнаності громадян з питань, пов'язаних зі штучним інтелектом. Ситуація є особливо гострою в Пакистані через відсутність цифрової інфраструктури в країні, а також низький рівень поінформованості та доступних ресурсів на урядовому рівні. У відповідь на цей заклик до дії надзвичайно важливо, щоб уряд переглянув спроможність Пакистану протистояти цифровим загрозам та посилив її шляхом співпраці між урядовими органами та громадянським суспільством ([A. Khalid 2023](#)).

Національна політика у сфері штучного інтелекту

У травні 2023 року Міністерство інформаційних технологій і телекомунікацій Пакистану представило проект державної політики, що визначає напрямки розвитку та впровадження штучного інтелекту. У документі визначено етичні виклики, пов'язані з використанням генеративного ШІ, адже він дедалі більше застосовується для створення відверто неправдивих текстів, зображень та відео. У проекті також передбачено оприлюднення регуляторних рекомендацій щодо боротьби з можливим поширенням дезінформації, порушеннями конфіденційності даних та фейковими новинами (Islamic Republic of Pakistan 2022). Проект документа зазнав критики через фрагментарний підхід, заплутані езотеричні формулювання та відсутність конкретних дій (Z. Khalid 2023).

Регулювання боротьби з дезінформацією

Пакистанська влада потрапила під пильну увагу через надмірне регулювання та надмірну криміналізацію в своїх зусиллях щодо боротьби з дезінформацією, що призвело до серйозних наслідків для цивільних свобод (Human Rights Watch 2022; Shaheen 2022; RSF 2023). Правозахисні організації критикують уряд за «драконівські» заходи в боротьбі з фейковими новинами та дезінформацією. Уряд ухвалив поправки до Закону Пакистану про електронні злочини 2022 року, які криміналізують «дифамацію» влади в інтернеті, ставлячи під загрозу голоси інакодумців, зокрема журналістів та політичної опозиції, які й без того зазнають жорсткої цензури та переслідувань у країні (Human Rights Watch 2022). Цей нормативний акт є одним із низки інших законів, що обмежують свободу слова та право на приватність в інтернеті, які були прийняті в останні роки (RSF 2023).

Моніторинг та протидія дезінформації з боку уряду

Міністерство інформації та телерадіомовлення Пакистану має вебсайт, присвячений інформуванню суспільства та перевірці дезінформації (Islamic Republic of Pakistan n.d.). Вебсайт скеровує відвідувачів на акаунт у мережі X, де на момент написання цього звіту останній допис, присвячений верифікації, був опублікований у 2022 році. Під час свого попереднього перебування при владі партія PTI також запустила офіційний акаунт у мережі X, щоб привернути увагу до випадків поширення дезінформації. Однак представники ЗМІ наголошують на ризику зловживання цим інструментом для переслідування політичних опонентів та інакодумців (Shaheen 2022).

Видалення контенту урядом

Правила 2021 року щодо видалення та блокування незаконного онлайн-контенту (процедура, нагляд та запобіжні заходи) надають пакистанському органу з цензури в інтернеті (Пакистанська адміністрація телекомунікацій, РТА) повноваження видаляти з соціальних мереж контент, який вважається непристойним, блюзнірським або неправдивим (що саме становить «неправдиву інформацію», не уточнюється). Вони також надають РТА

повноваження видаляти або блокувати контент, який може порушити громадський порядок. Дотримання цього регулювання вимагає від соціальних мереж видаляти контент, який РТА позначає як неприйнятний, протягом 12–48 годин після отримання повідомлення про видалення; невиконання необхідних дій може призвести до повного блокування відповідної платформи (Daudpota 2021). Пакистанська Фундація цифрових прав (2020) засудила це законодавство як таке, що зазіхає на основоположні права громадян на свободу вираження поглядів та право на приватність.

Відключення інтернету

Соціальні мережі є основними каналами комунікації для РТІ. Відповідно, блокування платформ, відключення інтернету та обмеження пропускної здатності часто використовувалися для цензурування та видалення партії з соціальних мереж. Ці заходи мали значний вплив після виборчого циклу 2024 року, оскільки партія РТІ проводила кампанію оскарження результатів виборів через соціальні мережі. Загальні протести, спровоковані звинуваченнями у фальсифікації виборів, призвели до загальнонаціональних перебоїв у роботі мережі X та відключення вебсайту РТІ (Hussain 2024). Ці дії були продовженням тенденції попередніх відключень мережі «Інтернет», що збігалися з запланованими заходами виборчої кампанії, зокрема віртуальними мітингами, організованими партією РТІ. Відключення мережі змусили діячів, пов'язаних з партією РТІ, розміщувати свої повідомлення на альтернативних сайтах з відкритим кодом, де вони публікували репозиторії виборчих даних, щоб довести ймовірні фальсифікації (Hendrix and Jahangir 2024). Крім того, ці відключення мережі зазнали гострої критики за їхній вплив на можливість громадян отримувати та переглядати інформацію про вибори, що вилилося в онлайн-кампанію «#KeepItOn» (AccessNow 2024).

Висновки

Інтернет-простір став основним місцем баталій під час гострої передвиборчої боротьби в Пакистані. Політичні дискусії в інтернеті не є новим явищем для країни, оскільки соціальні мережі відіграли ключову роль у становленні РТІ як найбільшої партії країни. Однак після ув'язнення Хана використання партією РТІ фейкових відеороликів є унікальним прикладом того, як сучасні технології можуть стати альтернативним засобом комунікації з виборцями, коли політичні діячі стикаються з цензурою. Вплив соціальних мереж на формування громадської думки є очевидним, зважаючи на спроби уряду контролювати громадську думку за допомогою цензури та відключення інтернету. Ці зусилля є прикладом того, як дезінформація та введення в оману є наслідком не тільки перенавантаження інформаційного простору, а й обмеження доступу до онлайн-ресурсів. Ці проблеми посилюються, коли виникають одночасно, що можна спостерігати у використанні урядом як обмежень доступу до інтернету, так і оманливих тактик, таких як імітація фактчекінгу, скоординовані мережі впливу або кросплатформна ампліфікація (перехресне поширення інформації на різних платформах).

Додаток Є. Дезінформація під час виборів 2024 року: кейс Південної Африки

Вступ

29 травня 2024 року в Південній Африці відбулися загальні вибори, в результаті яких чинна партія влади «Африканський національний конгрес» (ANC) здобула сьому поспіль перемогу (Haddad 2024). Однак ANC вперше в епоху після апартеїду втратила більшість у парламенті, що призвело до необхідності формування коаліції з меншими партіями. Цей результат, хоча і був передбачений опитуваннями, все ж викликав занепокоєння на фінансових ринках, які побоювалися радикальних передвиборчих обіцянок деяких партій, зокрема зобов'язання партії «Борці за економічну свободу» (Economic Freedom Fighters) експропріювати землю без компенсації, а також пропозиції партії «Умконто ве Сізве» (uMkhonto weSizwe, MK) Джейкоба Зуми скасувати саму конституцію (Towriss 2024). Основними темами передвиборчої кампанії були боротьба з корупцією, подолання нерівності, надання послуг населенню та вирішення проблеми безробіття, зокрема серед молоді (Ndzende and Hlabisa 2024). Приблизно через два тижні після виборів «Африканський національний конгрес» сформував коаліцію з ліберальною опозиційною партією «Демократичний альянс» та кількома меншими партіями (Danaher 2024). В результаті чинний президент Сіріл Рамафоса, який перебуває на посаді з 2018 року, був переобраний на другий термін (Imray and Magome 2024).

Хоча явка виборців у Південній Африці протягом багатьох років знижувалася, на цих виборах вона склала лише 58,64% – це рекордно низький показник за 30-річну історію демократії в країні (Haddad 2024). Серед можливих причин такого зниження – зростання політичної апатії та зниження довіри виборців до політичного процесу (Cleveland and Alexander 2024). Ця ситуація особливо виражена серед молоді, яка незадоволена виборчим процесом і недостатньо поінформована про нього. Крім того, молодь не цікавиться політикою загалом і розчарована нею (Gumede 2024).

Цифровий контекст

На початку 2024 року в Південній Африці налічувалося 45,34 мільйона інтернет-користувачів, або 74,7% населення, що відповідає середньому показнику по Південній Африці, який становить 73,1% (Kemp 2024a, 2024f).

У 2024 році 42,8% населення Південної Африки, або ж 26 мільйонів людей, користувалося соціальними мережами, що становило 57,3% від загальної кількості інтернет-користувачів (Kemp 2024f). WhatsApp (93,9%), Facebook (88,4%) та Instagram (71,8%), що належать Meta, а також TikTok (73,6%) – найпопулярніші соціальні мережі в країні. Вони слугують важливими каналами отримання політичної інформації для молодого покоління (McInnes 2024). Гендерні відмінності у профілі користувачів соціальних мереж є незначними, проте розбіжності за віком є значно більшими: більшість користувачів соціальних мереж у Південній Африці – це особи віком від 18 до 34 років (Cowling 2024). Хоча в останні роки цифровий розрив між містом і селом зменшується, він все ще залишається значним, оскільки мешканці сільської місцевості значно рідше мають доступ до інтернету і здебільшого використовують для цього мобільні телефони (Wyrzykowski 2023).

Медіаландшафт Південної Африки в цілому характеризується зниженням популярності традиційних друкованих ЗМІ та одночасним зростанням ролі онлайн-джерел новин. У 2024 році в країні припинили свою діяльність дві газети, які мали багаторічну історію. Водночас Бюро аудиту тиражів повідомило про те, що тираж друкованих видань, які входять до цієї організації, знизився на 7,4%. Втім, кілька новинних вебсайтів відсвяткували рекорди за кількістю нових передплатників (Roper 2024). Незважаючи на це, найпопулярнішим джерелом новин залишається телебачення, за яким йдуть радіо та соціальні мережі (European Union Election Expert Mission 2024). Результати опитування, проведеного в рамках «Звіту про цифрові новини 2024 року», показують, що незважаючи на те, що інтерес південноафриканців до споживання політичних новин знизився з 81% у 2021 році до 70% у 2024 році, занепокоєння щодо дезінформації залишається значно вищим за середній світовий показник і становить 82% – саме такий відсоток громадян стурбований поширенням фейкових новин (Newman et al. 2024). Соціальні медіа залишаються популярним джерелом новин: 82% респондентів щотижня переглядають короткі новини в інтернеті, а 57% вказують, що довіряють більшості новин, які бачать (Newman et al. 2024). Відтак, незважаючи на те, що інтерес до політичних новин та друкованих ЗМІ продовжує знижуватися, південноафриканці й надалі цікавляться новинами в соціальних мережах, і хоча люди турбуються про дезінформацію, вони не мають звички критично ставитися до того, що бачать в інтернеті.

У відповідь на те, що великі цифрові медіаплатформи, на думку громадськості, не дотримуються принципів підзвітності, Комісія з питань конкуренції Південної Африки ініціювала розслідування ринку ЗМІ та цифрових платформ з метою виявлення можливих порушень Закону про конкуренцію № 89 від 1998 року (Roper 2024). У той же період Рада з питань кіно та видавничої діяльності Південної Африки запропонувала нові правила,

які покладають відповідальність за поширення дезінформації на інтернет-провайдерів та соціальні мережі (Digital Watch 2024).

Хоча система освіти Південної Африки справді робить акцент на розвитку навичок медіаграмотності, у ній приділяється мало уваги точності інформації. Лише одна провінція – Західний Кейп – нещодавно запровадила більш комплексну навчальну програму з питань дезінформації (Cunliffe-Jones 2021).

Тактики, методи та способи поширення дезінформації

Контент, створений за допомогою штучного інтелекту

Під час загальних виборів у Південній Африці в 2024 році в соціальних мережах широко поширювалися дипфейки та інший контент, створений за допомогою штучного інтелекту. 9 березня 2024 року дочка колишнього президента Зуми опублікувала на платформі X відео, в якому на той час колишній президент США Дональд Трамп виступав на підтримку партії «Умконто ве Сізве» і закликав чорношкірих виборців не голосувати за «Африканський національний конгрес» (van Damme 2024). Відео, ймовірно, було створено за допомогою додатка Parrot AI, і хоча багато користувачів заперечували його автентичність, його рівень досконалості, зокрема висока якість звуку, все ж викликав істотну невизначеність і плутанину.

Координовані мережі впливу

WhatsApp широко використовується в Південній Африці для обміну політичною інформацією (Dionne and Liu 2024). Виборці активно використовують цей додаток у групах і поширюють фейкові новини, збільшуючи тим самим їхній резонанс. Інфлюенсери, які мають велику аудиторію на WhatsApp та в інших мережах, отримують оплату за поширення та розкручування дезінформації під час виборів. З цією ж метою на цих платформах використовують боти (Allen and le Roux 2024). Викликає занепокоєння той факт, що основним джерелом маніпулювання інформацією виявилися політичні партії, які поширювали різні наративи, спрямовані на розхитування довіри до Виборчої комісії, а також ксенофобську риторику щодо мігрантів (European Union Election Expert Mission 2024).

Було виявлено мережу проросійських акаунтів, які поширювали фейкові новини, зокрема за допомогою ботів у мережі X (ADDO 2024; Sguazzin 2024). Ці інфлюенсери, довірені посередники та іноземні суб'єкти в основному підтримували партію «Борці за економічну свободу» та партію МК на виборах 2024 року. Вони застосовували такі стратегії, як «провокування гніву», або «рейдж-бейт»¹, а також використання автентичних матеріалів, вирваних з контексту, щоб зацікавити користувачів та заохотити їх до взаємодії (Allen

1 рейдж-бейт (гнівне цькування) – це скоординовані дії зловмисників із поширення контенту, який викликає гнів, зокрема, у зв'язку з такими питаннями, як раса або міграція.

and le Roux 2024). Коли президент Рамафоса виступив із промовою, в якій попередив, що тих, хто погрожував заворушеннями перед виборами, буде заарештовано, завдяки скоординованим діям 13 акаунтів у Facebook це повідомлення було розповсюджено серед великої аудиторії в інтернеті, яка взаємодіяла з цим дописом, переглядаючи, поширюючи його та ставлячи вподобайки (ADDO 2024). Хоча загальне охоплення цієї кампанії було обмеженим, дії прихильників партії МК сприяли розпалюванню громадської дискусії, викликаючи обурення та гнів у відповідь на заяву президента.

Важливою стратегією, яку використовували розповсюджені дезінформації, було використання хештегів для підживлення поляризації, що є особливо небезпечною технікою в контексті Південної Африки після апартеїду. Завдяки використанню таких хештегів, як #VoteMK2024 та #2024IsOur1994, ці акаунти змогли значно збільшити аудиторію своїх дописів у соціальних мережах (ADDO 2024). Аналіз настроїв показує, що 88,6% дописів на X мали негативний тон і характер, оскільки акаунти часто поєднували хештеги з провокаційними наративами, що стимулювало залучення користувачів; наприклад, хештег «#apartheid» (апартеїд) використовувався в постах, в яких стверджувалося, що нинішній уряд є захисником режиму епохи апартеїду (ADDO 2024).

Мікротаргетинг контенту

Використовуючи сучасні методи аналізу даних, політичні партії та інші організації можуть адаптувати рекламу на основі демографічних даних та історії переглядів користувачів. У 2024 році Демократичний альянс витратив на рекламу в Meta значно більше, ніж будь-яка інша партія, і насамперед орієнтувався на людей залежно від їхнього місцезнаходження (Kreuser and Gitonga Theuri 2024). Багато інших не пов'язаних з партіями організацій також займалися рекламою, виходячи з віку, статі, географічного розташування та інших факторів, створюючи контент з тонким партійним підтекстом. Хоча лише 18% політичних рекламних оголошень були розміщені з використанням мікротаргетингу, вони стали значно більш видимими, ті рекламні оголошення, які не були опубліковані на підставі мікротаргетингу. Це свідчить про те, що мікротаргетинг навіть невеликої кількості рекламних оголошень може призвести до значних результатів (Kreuser and Gitonga Theuri 2024).

Кросплатформна ампліфікація

Основні дезінформаційні наративи, як-от заяви про фальсифікацію виборів або підрахунку голосів, зазвичай з'являються в одній соціальній мережі, а потім поширюються й в інших (Allen and le Roux 2024). Кросплатформна ампліфікація або перехресне поширення контенту на різних платформах – це ефективна стратегія розповсюдження дезінформації, оскільки різні соціальні мережі відрізняються за охопленням аудиторії та алгоритмами. Наприклад, Facebook зазвичай підкріплює вже сформовані переконання користувачів контентом, який відповідає їхнім поглядам, натомість алгоритм TikTok

полегшує просування контенту з акаунтів, на які користувач не підписаний (Allen and le Roux 2024).

У лютому 2024 року лідер Молодіжної ліги МК виголосив запальну промову, в якій пообіцяв, що члени МК паралізують Південну Африку, якщо партія не отримає дві третини місць у парламенті. Оскільки 14 дописів у Facebook, що поширювали цю промову, не набрали популярності, було розміщено 8 відеороликів у TikTok, де вони разом здобули 265 095 переглядів(ADDO 2024).

Маніпулювання політичними наративами та висвітлення подій у соціальних мережах

Висвітлення ключових подій, пов'язаних з виборами, у стратегічному ракурсі сприяло поширенню дезінформації та посіяло недовіру до виборчих інституцій. Як свідчать скарги, подані на онлайн-платформу Real411, яка займається відслідковуванням дезінформації, у фокусі уваги найбільш поширених оманливих наративів був виборчий процес, партії та кандидати, результати виборів, а також факти й обставини, які могли бути навмисне спотворені для підриву авторитету Виборчої комісії Південної Африки (IEC) (European Union Election Expert Mission 2024). Наприклад, під час виборів 2024 року в інтернеті ширилися повідомлення про те, що Виборча комісія Південної Африки (IEC) мала упереджене ставлення до певних кандидатів, особливо до Зуми та інших кандидатів від партії МК, і через це не поводитися з ними справедливо (Bird and Smith 2024). Цей наратив породив низку публікацій, в яких ставилися під сумнів авторитет і добросовісність Виборчої комісії та її співробітників, зокрема з'явилися звинувачення Виборчої комісії у фальсифікації виборів. Окрім того, лунали неправдиві заяви про те, що члени Виборчої комісії були заарештовані за такі дії Allen and le Roux 2024).

Після масштабної кампанії з поширення дезінформації, в якій стверджувалося, що вибори були сфальсифіковані, а 9,3 мільйона голосів були викрадені, партія МК подала позов до Виборчого суду (Allen and le Roux 2024). Хоча позов був швидко відхилений, цей реальний крок ґрунтувався на наративах, поширених у соціальних мережах, які ставили під сумнів добросовісність виборів у Південній Африці.

Заходи протидії дезінформації

Добровільні ініціативи щодо моніторингу дезінформації

У липні 2023 року Виборча комісія Південної Африки (IEC) уклала угоду про партнерство з Google, Meta і TikTok, а також з некомерційною організацією Media Monitoring Africa з метою боротьби з дезінформацією у період, що передував виборам 2024 року в Південній Африці. Ці сторони підписали [Рамкову угоду про співпрацю](#), яка передбачала зобов'язання, серед іншого, діяти добросовісно, поважати конфіденційність даних користувачів і

вживати певних заходів для боротьби з дезінформацією (IEC 2023). Ця угода передбачала створення незалежної комісії, до складу якої входили три представники, для розгляду заяв про випадки дезінформації та надання рекомендацій Вибірчій комісії, яка, своєю чергою, могла вимагати видалення шкідливого контенту. Проте ця угода не була зобов'язувальною. До того ж, такі платформи, як X, не стали її підписантами (Ndlovu 2024). Тут потрібно враховувати відмінності між платформами: незважаючи на те, що додатки на основі новинних стрічок, як-от Facebook і X, насправді можуть вживати певних заходів для боротьби з поширенням дезінформації, наприклад, запроваджувати «коментарі спільноти» та «повідомлення про неналежну поведінку користувачів», WhatsApp цього зробити не може. WhatsApp – це закрита платформа, яка працює на основі приватних, зашифрованих повідомлень, що унеможлиблює відстеження потоку дезінформації. (Dionne and Liu 2024).

Напередодні виборів 2024 року Meta створила спеціальний центр з питань виборів у Південній Африці для виявлення загроз у режимі реального часу (Idé Siddo 2024). Ця ініціатива об'єднала експертів як з Meta, так і з Південної Африки з метою визначення способів більш ефективного виявлення дезінформації та боротьби з нею. Також було створено ресурсний центр з виборів, щоб надавати користувачам інформацію про те, як захистити свої акаунти та визначити джерела інформації, яким можна довіряти (Idé Siddo 2024). Крім того, Meta і TikTok співпрацювали з незалежними організаціями громадянського суспільства, як-от Media Monitoring Africa і Code for Africa, з метою розробки найкращих практик для боротьби з дезінформацією та забезпечення вільних і чесних виборів (Deenik 2024). Аналіз заходів, вжитих соціальними медіаплатформами, показав, що для більш ефективного виявлення дезінформації на ранній стадії потрібно залучати більше фахових фактчекерів та спостерігачів, які вільно володіють різними офіційними мовами Південної Африки, а також докладати більше зусиль для протидії дезінформації на різних платформах соціальних мереж (Ngubane n.d.; European Union Election Expert Mission 2024).

Виборча комісія створила платформу Real411 в межах своєї програми співпраці з соціальними мережами як єдиний портал для подання скарг, який адмініструвала неурядова організація Media Monitoring Africa. Метою діяльності цієї платформи було обробляти повідомлення від громадськості про дезінформацію в інтернеті (European Union Election Expert Mission 2024). Цей інноваційний інструмент слугував одночасно системою раннього попередження та джерелом конкретної інформації про фейкові новини. Ця платформа надавала фактчекерам і викладачам цифрової грамотності цінну інформацію та найефективніші підходи (Bird and Smith 2024). На платформу надійшло приблизно 200 скарг, у 47% випадків було підтверджено, що це була дезінформація (European Union Election Expert Mission 2024).

Інструменти на основі штучного інтелекту для боротьби з дезінформацією

Організації, що перевіряють факти, як-от Africa Check, використовували інструменти на основі штучного інтелекту для протидії фейкам, які поширювалися під час виборчої кампанії (Ndhlovu 2024). У співпраці з Google News Initiative, Africa Check розробила такі інструменти, як функція сповіщень для позначення фейкових новин у соціальних мережах, функція пошуку, яка дає журналістам змогу легше знаходити факти, а також функція транскрибування для створення точних записів передвиборчих промов (Ndlovu 2024).

Розроблення законодавства та регулювання

Закон про кіберзлочини 2020 року передбачає, що будь-яка особа, яка свідомо поширювала неправдиву або дифамаційну інформацію, може бути притягнута до цивільної відповідальності за наклеп (Grange 2024). Однак цей захід мав невеликий успіх у боротьбі з дезінформацією, яка поширюється на платформах соціальних мереж, які не підпадають під суворе регулювання у період виборів (Експертна місія Європейського Союзу з виборів 2024). Паралельно з цим, Рада з питань кіно та видавничої діяльності Південної Африки планує боротися з дезінформацією шляхом притягнення соціальних мереж до відповідальності за поширення фейкових новин (Digital Watch 2024). Рада також планує співпрацювати з Південноафриканською асоціацією штучного інтелекту з метою розробки правил використання штучного інтелекту в додатках соціальних мереж (Illidge 2024). Хоча орган регулювання у сфері інформації видав рекомендації щодо використання персональних даних політичними партіями під час виборів 2019 року, перед виборами 2024 року таких рекомендацій опубліковано не було, через що виникли прогалини в законодавстві та регулюванні щодо політичних комунікацій партій в інтернеті (Експертна місія Європейського Союзу з виборів 2024).

Ініціативи з цифрової грамотності

У звіті організації Africa Check за березень 2022 року зазначено, що попри те, що курс медіаграмотності є частиною базової навчальної програми в школах Південної Африки, він не містить достатнього викладу того, як перевіряти факти та достовірність інформації в ЗМІ. Зважаючи на це, Департамент освіти Західного Кейпа у співпраці з Google розробив поглиблений модуль медіаграмотності, присвячений безпеці в мережі «Інтернет» (Wasserman, Madrid-Morales and Rabin 2022). Неурядові організації, зокрема Media Monitoring Africa, розробили власні ініціативи з цифрової грамотності, аби залучити громадськість до пошуку способів ефективнішого виявлення фейкових новин. Одним із таких прикладів є Web Rangers — проект з цифрової грамотності, започаткований у 2016 році. Його метою є надати молоді критично важливих знань про безпечну поведінку в інтернеті. У 2024 році проект створив нові інструменти для батьків (Media Monitoring Africa 2024).

Також у Південній Африці розроблено Digital Skills Framework One (DSFOne) – національну систему цифрових навичок, яка наближена до системи цифрових навичок для громадян Європейського Союзу. У межах цієї системи визначаються цифрові навички на базовому, середньому та високому рівнях. Щоб подолати низький рівень цифрової грамотності, уряд розробив «Стратегію цифрових навичок та навичок майбутнього 2020». Ця Стратегія допомагає громадянам здобути нові навички, важливі для майбутньої роботи, а також сприяє їхній соціальній активності. Серед основних ініціатив – Форум цифрових навичок, державно-приватні партнерства, навчання на робочому місці та координація державної політики у сфері цифрової грамотності за допомогою Президентської ініціативи з працевлаштування молоді, що має на меті подолати розрив у цифрових навичках та розширити економічні можливості громадян (Domingo et al. 2024).

Висновки

Загальні вибори в Південній Африці 2024 року характеризувалися значним поширенням дезінформації, що було спричинено масовим використанням соціальних мереж, контентом, створеним за допомогою штучного інтелекту, та скоординованими зусиллями з маніпулювання громадським дискурсом. Цифрове середовище, що характеризується високим рівнем проникнення інтернету та соціальних мереж, відіграло вирішальну роль у поширенні дезінформації, зокрема через групи WhatsApp, мережі ботів та рекомендації інфлюенсерів. Такі тактики, як дипфейки, мікротаргетинг та перехресне поширення контенту на різних платформах, підживлювали розгубленість виборців і недовіру до виборчих інституцій. Разом з тим, лунали заяви про фальсифікацію виборів та порушення принципу інституційної неупередженості, що ще більше підсилювало дезінформацію в інтернеті та суспільну зневіру. У відповідь на це були вжиті контрзаходи, зокрема укладено угоди про співпрацю між Виборчою комісією Південної Африки та основними платформами соціальних мереж, а також запроваджено інструменти перевірки фактів на основі штучного інтелекту. Незважаючи на це, у цій сфері залишаються певні прогалини, зокрема існує потреба у створенні більш комплексних стратегій виявлення дезінформації та моніторингу, а також у вирішенні проблем регулювання, пов'язаних із дезінформацією. Вибори 2024 року підкреслили нагальну потребу у розробленні більш дієвої державної політики у сфері регулювання дезінформації, підвищенні прозорості цифрових платформ та посиленні зусиль з інформування громадськості з метою забезпечення чесності і справедливості виборів у цифрову епоху.

Список джерел до Додатків А–Є

- Abubakar, I., 'Cyber Security Authority educates journalists on misinformation and disinformation', 3News, 10 October 2024, [Абубакар І., «Орган з питань кібербезпеки проводить навчання журналістів з питань дезінформації та неправдивої інформації», 3News, 10 жовтня 2024 року, <<https://3news.com/news/cyber-security-authority-educates-journalists-on-misinformation-and-disinformation>>. Доступ 8 березня 2025 року.
- Access Now, '#KeepItOn in Pakistan: Ensure open and secure Internet for all during the 2024 elections' [Access Now, « KeepItOn в Пакистані: забезпечення відкритого та безпечного інтернету для всіх під час виборів 2024 року», 6 лютого 2024 року, <<https://www.accessnow.org/press-release/keepiton-pakistan-2024-elections>>. Доступ 25 лютого 2024 року.
- Adiya, A., 'What voters think: 2024 Mongolia elections' [Адія А., «Що думають виборці: вибори в Монголії 2024 року», Mongolia Weekly, 22 червня 2024 року, <<https://www.mongoliaweekly.org/post/what-voters-think-2024-mongolia-elections>>. Доступ 17 лютого 2025 року.
- Africa Check, 'MFWA, Dubawa and Ghana Fact establish Ghana Fact-Checking Coalition ahead of December elections' [«MFWA, Dubawa та Ghana Fact створюють коаліцію з фактчекінгу у Гані напередодні виборів у грудні», 19 листопада 2024 року, <<https://africacheck.org/fact-checks/blog/mfwa-dubawa-and-ghana-fact-establish-ghana-fact-checking-coalition-ahead-december>>. Доступ 8 березня 2025 року.
- African Digital Democracy Observatory (ADDO), 'Unravel South Africa's election chaos and Zuma's influence' [Африканська обсерваторія цифрової демократії (ADDO), «Розгадайте хаос навколо виборів у Південній Африці та вплив Зуми», Medium, 9 травня 2024 року, <<https://disinfo.africa/unravel-south-africas-election-chaos-and-zuma-s-influence-b9e9880ff3d3>>. Доступ 11 лютого 2025 року.
- African Union Election Observer Mission, 'Preliminary Statement of the African Union Election Observation Mission to the Republic of Ghana' [Місія Африканського союзу зі спостереження за виборами, «Попередня заява Місії Африканського союзу зі спостереження за виборами в Республіці Гана», 9 грудня 2024 року, <<https://www.peaceau.org/en/article/preliminary-statement-of-the-african-union-election-observation-mission-to-the-republic-of-ghana-9th-december-2024>>. Доступ 3 березня 2025 року.
- Agence France-Presse (AFP), 'Fake news on the rise ahead of Mexico elections' [«Перед виборами в Мексиці зростає кількість фейкових новин», France 24, 14 травня 2021 року, <<https://www.france24.com/en/live-news/20210524-fake-news-on-the-rise-ahead-of-mexico-elections>>. Доступ 15 травня 2025 року.

- , 'Fake experts drive disinformation before Bangladesh polls' [«Перед виборами в Бангладеш підставні експерти поширюють дезінформацію»], France 24, 7 вересня 2023 року, <<https://www.france24.com/en/live-news/20230907-fake-experts-drive-disinformation-before-bangladesh-polls>>. Доступ 5 березня 2025 року.
- Aguilar, A., 'A Sheinbaum le preocupan más los bots que las víctimas, crítica Xóchitl Gálvez' [Агілар А., «Шейнбаум більше турбується про ботів, ніж про людей, стверджує Сочітль Гальвес»], Animal Político, 21 лютого 2024 року, <<https://animalpolitico.com/elecciones-2024/presidencia/sheinbaum-preocupan-mas-bots-victimas-xochitl-galvez>>. Доступ 15 травня 2025 року.
- Aguirre, S., «¡Ay, no! La desinformación ya llegó a Telegram: Este es el "modus operandi"» [Агірре С. «О ні! Дезінформація вже дісталася до Telegram: ось як це працює»], Animal Político, 24 березня 2021 року, <<https://www.animalpolitico.com/tendencias/actualidad/canales-desinformacion-telegram-como-funcionan>>. Доступ 17 травня 2025 року.
- Ali, F., 'How deepfakes, AI and fake news impacted Pakistan's elections 2024', [Алі Ф., «Як дипфейки, штучний інтелект і фейкові новини позначилися на виборах у Пакистані у 2024 році»], Samaa TV, 12 лютого 2024 року, <<https://www.samaa.tv/208739652-how-deepfakes-ai-and-fake-news-impacted-pakistan-s-elections-2024>>. Доступ 21 лютого 2024 року.
- Allen, K. and le Roux, J., 'Under the Influence? Online Mis/Disinformation in South Africa's May 2024 Election' [Аллен К. та ле Ру, Ж., «Під впливом? Неправдива/дезінформація в Інтернеті під час виборів у Південній Африці в травні 2024 року»], Інститут досліджень безпеки, Звіт про Південну Африку 61, грудень 2024 року, <<https://issafrica.s3.amazonaws.com/uploads/pages/1734073957062-sar-61.pdf>>. Доступ 11 лютого 2025 року.
- AlSur, «Los Caminos Regulatorios para la IA en América Latina: Recopilación de Estudios de Caso en Brasil, México, Perú y Colombia» [Шляхи регулювання штучного інтелекту в Латинській Америці: підбірка кейсів з досвіду Бразилії, Мексики, Перу та Колумбії], травень 2024 року, <<https://www.alsur.lat/sites/default/files/2024-10/ALSUR%20-%20IA%20en%20Latam%20%5BESP%5D-1.pdf>>. Доступ 8 квітня 2025 року.
- American Chamber of Commerce in Mongolia, 'AmCham Position Paper: Effective Internet Governance', [Американська торгова палата в Монголії, «Аналітичний документ: Ефективне регулювання діяльності в інтернеті»], жовтень 2023 року, <<https://amcham.mn/storage/advocacies/October2023/gTbAbFf75DRA0JGz3yTX.pdf>>. Доступ 16 лютого 2025 року.
- AMLO, 'Internet para Todos reduce brecha digital; México, uno de los países más conectados en América Latina' [«Інтернет для всіх» скорочує цифровий розрив; Мексика – одна з країн Латинської Америки з найвищим рівнем охоплення Інтернетом], 4 липня 2024 року, <<https://lopezobrador.org.mx/2024/07/04/internet-para-todos-reduce-brecha-digital-mexico-uno-de-los-paises-mas-conectados-en-america-latina>>. Доступ 21 червня 2025 року.
- Amnesty International, 'Bangladesh: Government must remove draconian provisions from the Draft Cyber Security Act' [«Бангладеш: уряд повинен вилучити драконівські положення з проекту закону про кібербезпеку»], 31 серпня 2023 року, <<https://www>.

- [amnesty.org/en/latest/news/2023/08/bangladesh-government-must-remove-draconian-provisions-from-the-draft-cyber-security-act](https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/08/bangladesh-government-must-remove-draconian-provisions-from-the-draft-cyber-security-act)>. Доступ 6 березня 2025 року.
- Animal Político, «Morena se queja en el INE contra Xóchitl Gálvez por presunto uso de bots financiado desde el extranjero contra AMLO» [Національний рух відродження (Морена) подає скаргу до Національної виборчої комісії на Сочітль Гальвес за ймовірне використання ботів, що фінансуються з-за кордону, у протистоянні з Андресом Мануелем Лопесом Обрадором], 22 лютого 2024 року, <<https://www.animalpolitico.com/elecciones-2024/presidencia/morena-queja-ine-xochitl-galvez-bots-financiado-extranjero>>. Доступ 15 травня 2025 року.
- Ankhtuya, B., 'Mongolia punishes fake news spreaders by criminal law', News.mn, 30 March 2020, accessed 19 February 2025 [Анхтуя Б., «Монголія карає розповсюджувачів фейкових новин за кримінальним законодавством», News.mn, 30 березня 2020 року, <<https://news.mn/en/791544>>. Доступ 19 лютого 2025 року.
- ANTARA, 'Ministry, Bawaslu form task force to monitor online campaigns' [«Міністерство та Виборча рада Індонезії (Bawaslu) утворюють робочу групу для моніторингу агітації онлайн», 6 серпня 2023 року, <<https://en.antaranews.com/news/290349/ministry-bawaslu-form-task-force-to-monitor-online-campaigns>>. Доступ 19 лютого 2025 року.
- , 'Govt provides AI training to people through digital literacy movement', [«Уряд забезпечує навчання людей штучному інтелекту через рух за цифрову грамотність», 7 грудня 2023 року, <<https://en.antaranews.com/news/300489/govt-provides-ai-training-to-people-through-digital-literacy-movement>>. Доступ 20 лютого 2025 року.
- , 'Govt to prepare special AI regulation' [«Уряд готує спеціальне регулювання у сфері штучного інтелекту», 22 грудня 2023b, <<https://en.antaranews.com/news/301644/govt-to-prepare-special-ai-regulation>>. Доступ 19 лютого 2025 року.
- , 'Taking comprehensive measures to tackle election hoaxes: Ministry' [«Вжиття комплексних заходів для боротьби з фейковими новинами під час виборів: Міністерство», 17 січня 2024 року, <<https://en.antaranews.com/news/303282/taking-comprehensive-measures-to-tackle-election-hoaxes-ministry>>. Доступ 19 лютого 2025 року.
- , 'Ministry coordinates with social media platforms ahead of elections' [«Міністерство координує дії з соціальними мережами напередодні виборів», 31 січня 2024b, <<https://en.antaranews.com/news/304554/ministry-coordinates-with-social-media-platforms-ahead-of-elections>>. Доступ 19 лютого 2025 року.
- Asian Network for Free Elections (ANFREL), Beyond Power: Upholding the Rule of Law amid Democratic Adversities: Final Report of the ANFREL International Expert Election Observation Mission to the 2024 Indonesian General Elections [Азіатська мережа за вільні вибори (ANFREL), Поза владою: дотримання верховенства права в умовах демократичних негараздів: Підсумковий звіт міжнародної експертної місії ANFREL з спостереження за виборами до парламенту Індонезії 2024 року], Бангкок: ANFREL, 2024a рік, <<https://anfrel.org/2024-indonesian-general-elections-beyond-power-upholding-the-rule-of-law-amid-democratic-adversities>>. Доступ 7 квітня 2025 року.
- , '2024 Pakistani general election: FAFEN analysis of voter turnout' [«Загальні вибори в Пакистані 2024 року: аналіз явки виборців від FAFEN», 14 лютого 2024b, <<https://anfrel.org/2024-pakistani-general-election-fafen-analysis-of-voter-turnout>>. Доступ 13 березня 2025 року.

- Associated Press (AP), 'Post-communist generation is hoping for a new era of democracy in Mongolia' [«Посткомуністичне покоління сподівається на нову еру демократії в Монголії»], NY1, 5 липня 2024 року, <<https://ny1.com/nyc/all-boroughs/ap-top-news/2024/07/05/post-communist-generation-is-hoping-for-a-new-era-of-democracy-in-mongolia>>. Доступ 17 лютого 2025 року.
- Baatar, D., 'Mongolia: Making the news media more transparent and viable' [Баатар Д., «Монголія: підвищення прозорості та спроможності засобів масової інформації»], DW Akademie, 19 травня 2023 року, <<https://akademie.dw.com/en/mongolia-making-the-news-media-more-transparent-and-viable/a-65579930>>. Доступ 19 лютого 2025 року.
- Bahl, V., 'Pakistan political turmoil: These "PTI protest" images aren't real' [Бахл В., «Політичні заворушення в Пакистані: ці зображення «протестів РТІ» не є справжніми»], France 24, 17 травня 2023 року, <<https://www.france24.com/en/tv-shows/truth-or-fake/20230517-pakistan-political-turmoil-these-pti-protest-images-aren-t-real>>. Доступ 14 лютого 2025 року.
- Baksh, S. W., Mungra, D., Ahasan, N., Pariwala, V., Jain, R., Surve, A., Banerjee, P., Mustofi Eron, S., Mehta, S. and Rashid Diya, S., 'How Facebook has become a political battleground in Bangladesh' [Бакш С. В., Мунгра Д., Ахасан Н., Парівала В., Джайн Р., Сурве А., Банерджі П., Мустофі Ерон С., Мехта С. та Рашид Дія С., «Як Facebook став полем політичних баталій в Бангладеш»], Tech Global Institute, 19 грудня 2023 року, <<https://infolab.techglobalinstitute.com/how-facebook-has-become-a-political-battleground-in-bangladesh>>. Доступ 4 березня 2025 року.
- Bangladesh, People's Republic of, Digital Security Act 2018 [Бангладеш, Народна Республіка, Закон про цифрову безпеку 2018 року], 8 жовтня 2018 року, <<https://natlex.ilo.org/dyn/natlex2/natlex2/files/download/110029/BGD110029.pdf>>. Доступ 17 квітня 2025 року.
- Bangladesh Awami League, 'Awami League plans big social media campaign for upcoming election' [Бангладешська Авами Ліга, «Авами Ліга планує велику кампанію в соціальних мережах до майбутніх виборів»], 15 жовтня 2023 року, <<https://albd.org/articles/news/41092/Awami-League-plans-big-social-media-campaign-for-upcoming-election>>. Доступ 4 березня 2025 року.
- Bangladesh Telecommunication Regulatory Commission, 'Regulation for Digital, Social Media and OTT Platforms' [Комісія з регулювання телекомунікацій Бангладеш, «Регулювання цифрових медіа, соціальних мережа та OTT-платформ»], жовтень 2021 року, <<https://btrc.gov.bd/sites/default/files/files/btrcc9c154e5319e6e9179af538b3e47cb.pdf>>. Доступ 15 червня 2025 року.
- Banzragch, O., Mashlai, B. and Mavag, C., 'Mongolia Comprehensive National-Level Report on the Implementation of the Beijing Declaration and Platform of Action (2019-2024)' [Банзрагч О., Машлай Б. та Маваг К., «Комплексний національний звіт Монголії про виконання Пекінської декларації та Платформи дій (2019–2024)»], Міністерство праці та соціального захисту, Уряд Монголії, серпень 2024 року, <https://www.unwomen.org/sites/default/files/2024-09/b30_report_mongolia_en.pdf>. Доступ 16 лютого 2025 року.

- Barbosa, M., 'Cómo identificar (y combatir) el discurso de odio en las elecciones 2024' [Барбоса, М., «Як виявити мову ворожнечі і боротися з нею під час виборів 2024 року»], Verificado, 4 березня 2024 року, <<https://verificado.com.mx/como-identificar-y-combatir-el-discurso-de-odio-en-las-elecciones-2024>>. Доступ 16 травня 2025 року.
- , El peligro de las fake media en las elecciones: qué son y cómo operan [«Небезпека фейкових ЗМІ на виборах: що це таке і як вони працюють»], Verificado, 4 березня 2024 року, <<https://verificado.com.mx/fake-media-elecciones-que-son-y-como-operan>>. Доступ 16 травня 2025 року.
- Batdorj, B., 'Social media and public discourse in Mongolia' [Батдорж Б., «Соціальні медіа та публічний дискурс у Монголії»], Friedrich-Ebert-Stiftung, 27 травня 2020 року, <<https://asia.fes.de/news/social-media-and-public-discourse-in-mongolia.html>>. Доступ 18 лютого 2025 року.
- Batres, M. (@martibatres), 'Está circulando un audio en el que se pretende atribuirme expresiones relacionadas ...' [Батрес М. (@martibatres), Поширюється аудіозапис, в якому мені помилково приписують висловлювання щодо...], X, 1 листопада 2023 року, <<https://x.com/martibatres/status/1719541442408792305>>. Доступ 17 травня 2025 року.
- Battsengel, B., Sukhee, T., Ariunsan, G., Togtokhbayar, A. and Purevdorj, B., 'Mongolia in the Digital Age: The Digital Readiness Assessment' [Батценгель Б., Сукхі Т., Аріунсан Г., Тогтохбаяр А. та Пуревдорж Б., «Монголія в цифрову епоху: оцінка цифрової спроможності»], Access Solutions LLC, листопад 2019 року, <https://pathwayscommission.bsg.ox.ac.uk/sites/default/files/2019-11/Mongolia_Digital_Readiness_Assessment.pdf>. Доступ 16 лютого 2025 року.
- Battulga, B., 'Real-life success: Overcoming COVID-19 through healthy life style and vaccination – How exercise and vaccination can help us win COVID-19' [Баттулга Б., «Реальний успіх: подолання COVID-19 завдяки здоровому способу життя та вакцинації – Як фізичні вправи та вакцинація можуть допомогти нам перемогти COVID-19»], ЮНІСЕФ Монголія, 1 лютого 2023 року, <<https://www.unicef.org/mongolia/stories/real-life-success-overcoming-covid-19-through-healthy-life-style-and-vaccination>>. Доступ 19 лютого 2025 року.
- Belinda, Y., 'Is K-Pop Indonesian political parties' latest tool to entice young voters?' [Белінда Й., «Чи є К-Поп новітнім інструментом індонезійських політичних партій для залучення молодих виборців?»], The Jakarta Post, 21 березня 2023 року, <<https://www.thejakartapost.com/culture/2023/03/21/is-k-pop-indonesian-political-parties-latest-tool-to-entice-young-voters.html>>. Доступ 13 лютого 2025 року.
- Bird, W. and Smith, T., 'Real411 is ready to process your complaints about election misinformation and disinformation' [Берд В. та Сміт Т., «Платформа Real411 готова приймати ваші скарги на дезінформаційні повідомлення щодо виборів»], Daily Maverick, 5 травня 2024 року, <<https://www.dailymaverick.co.za/article/2024-05-05-2024-electionstackling-misinformation-disinformation>>. Доступ 11 лютого 2025 року.
- Boakye, R. J. Y., Bchir, M. and Missoh, A., 'What Ghana's presidential election means for the country and West Africa' [Боакі Р. Дж. Й., Бчір М. та Міссо А., «Що президентські вибори в Гані означають для країни та Західної Африки»], Інститут миру США,

- 19 грудня 2024 року, <<https://www.usip.org/publications/2024/12/what-ghanas-presidential-election-means-country-and-west-africa>>. Доступ 3 березня 2025 року.
- Bodine, A., 'Semiliterate Ghanaians learn media and information literacy', [Бодін А., «Напівграмотні ганці навчаються медіа- та інформаційної грамотності»], DW Akademie, 2 грудня 2022 року, <<https://akademie.dw.com/en/mil-for-illiterate-ghanaians/a-63955851>>. Доступ 8 березня 2025 року.
- Boldkhuuyag, P., Batmunkh, O., Tserensodnom, L., Ikhagvasuren, G. and Munkhtugs, O., 'Media Freedom Report 2020' [Болдхуяг П., Батмунх О., Церенсодном Л., Лхагвасурен Г. та Мункхтугс О., «Звіт про свободу ЗМІ за 2020 рік»], Globe International Center, 3 травня 2021 року, <https://www.gic.mn/public/docs/freedom_report/media_freedom_report_2020_en.pdf>. Доступ 16 лютого 2025 року.
- Bradshaw, S., Campbell-Smith, U., Henle, A., Perini, A., Shalev, S., Bailey, H. and Howard, P. N., Country Case Studies. 'Industrialized Disinformation: 2020 Global Inventory of Organized Social Media Manipulation' [Бредшоу С., Кемпбелл-Сміт У., Хенле А., Періні А., Шалев С., Бейлі Г. та Говард П. Н., Кейси з досвіду різних країн. «Дезінформація, що набула промислового характеру: глобальна інвентаризація організованих маніпуляцій у соціальних мережах за 2020 рік», Оксфордський інститут інтернету, 2021 року, <https://demtech.oii.ox.ac.uk/wp-content/uploads/sites/12/2021/03/Case-Studies_FINAL.pdf>. Доступ 14 лютого 2025 року.
- Bratajaya, Y. and Tan, D., 'Criminalization of disinformation threatens freedom of expression' [Братаджая Й. та Тан Д., «Криміналізація дезінформації загрожує свободі вираження поглядів»], The Jakarta Post, 27 листопада 2023 року, <<https://www.thejakartapost.com/opinion/2023/11/27/criminalization-of-disinformation-threatens-freedom-of-expression.html>>. Доступ 13 лютого 2025 року.
- Breuer, A., 'Information Integrity and Information Pollution: Vulnerabilities and Impact on Social Cohesion and Democracy in Mexico' [Бройер А., «Цілісність інформації та інформаційне забруднення: вразливість та вплив на соціальну згуртованість і демократію в Мексиці»], Німецький інститут розвитку та сталого розвитку, IDOS Discussion Paper 2/2024, <https://www.idos-research.de/uploads/media/DP_2.2024.pdf>. Доступ 8 квітня 2025 року.
- Broderick, R. and Arrendondo, Í., 'Meet the 29-year-old trying to become the king of Mexican fake news' [Бродерік, Р., Аррендондо, І., «Познайомтеся з 29-річним чоловіком, який прагне стати королем мексиканських фейкових новин»], BuzzFeed News, 28 червня 2018 року, <<https://www.buzzfeednews.com/article/ryanhatesthis/meet-the-29-year-old-trying-to-become-the-king-of-mexican>>. Доступ 17 травня 2025 року.
- Business Standard, "Digital Security Act succeeds in creating culture of fear" [«Закон про цифрову безпеку призвів до породження культури страху»], 14 січня 2023 року, <<https://www.tbsnews.net/bangladesh/digital-security-act-succeeds-creating-culture-fear-speakers-567734>>. Доступ 7 березня 2025 року.
- Calderón, M., 'Political Violence in Mexico's 2024 Election: Gender-Based Political Violence against Women' [Кальдерон М., «Політичне насильство під час виборів у Мексиці 2024 року: Гендерне політичне насильство проти жінок»], Центр Вілсона, березень 2024 року, <<https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/uploads/>>

- [documents/Gender-Based%20Political%20Violence%20 Against%20Women.pdf](#)>. Доступ 8 квітня 2025 року.
- Castro, C., 'Bangladesh elections: Censorship, AI deepfakes, and social media polarization' [Кастро К., «Вибори в Бангладеш: цензура, дипфейки на основі використання штучного інтелекту та поляризація соціальних мереж»], TechRadar, 9 січня 2024 року, <<https://www.techradar.com/computing/cyber-security/ bangladesh-elections-censorship-ai-deepfakes-and-social-media-polarization>>. Доступ 4 березня 2025 року.
- Cordeira, P., «¿Cómo funcionan los 'Bots' y cómo saber quiénes están detrás de ellos?» [Сердейра П. «Як працюють «боти» і як дізнатися, хто за ними стоїть?»], MVS Noticias, 22 лютого 2024 року, <<https://mvsnoticias.com/entrevistas/2024/2/22/como-funcionan-los-bots-como-saber-quienes-estan-detras-de-ellos-627813.html>>. Доступ 15 травня 2025 року.
- Civics Monitor, 'Bangladesh: Criminalisation of activists and crackdown on protests continue following one-sided elections' [Бангладеш: після фальсифікацій на виборах триває кримінальне переслідування активістів і придушення протестів], 12 квітня 2024 року, <<https://monitor.civics.org/explore/ bangladesh-criminalisation-of-activists-and-crackdown-on-protests-continue-following-one-sided-elections>>. Доступ 7 квітня 2025 року.
- Cleveland, G. and Alexander, W., 'ANC loses majority after 30 years' [Клівленд Г., Александер В., «Африканський національний конгрес втрачає владу після 30 років правління»], Фонд Фрідріха Науманна «За свободу», 3 червня 2024 року, <<https://www.freiheit.org/liberal-workshop-south-africa/anc-loses-majority-after-30-years>>. Доступ 11 лютого 2025 року.
- Congressional Research Service, 'Parliamentary Elections in Mongolia' [Дослідницька служба Конгресу, «Парламентські вибори в Монголії»], 9 липня 2024 року, <<https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IN/IN12390>>. Доступ 15 лютого 2025 року.
- Cowling, N., 'Distribution of social media users in South Africa as of January 2024, by age group and gender' [Коулінг Н., «Розподіл користувачів соціальних мереж у Південній Африці станом на січень 2024 року за віковими групами та статтю»], Statista, 23 лютого 2024 року, <<https://www.statista.com/statistics/ 1100988/age-distribution-of-social-media-users-south-africa>>. Доступ 11 лютого 2025 року.
- Cunliffe-Jones, P., 'Misinformation Policy in Sub-Saharan Africa: From Laws and Regulations to Media Literacy' [Канліфф-Джонс П., «Політика боротьби з дезінформацією в Африці на південь від Сахари: від розроблення законів і регулювання до підвищення медіаграмотності»], Інститут досліджень комунікацій та медіа, CAMRI Policy Briefs and Reports No. 7, 2021, <<https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/50175/9781914386053.pdf>>. Доступ 11 лютого 2025 року.
- Daily Star, The, 'Registration of online portals of newspapers, TV channels: TIB warns of govt control over media' [«Реєстрація онлайн-порталів газет, телеканалів: ТІВ попереджає про контроль уряду над ЗМІ»], 1 вересня 2020 року, <<https://www.thedailystar.net/registration-online-versions-newspapers-tv-news-portals-tib-warns-govt-control-over-media-1954193>>. Доступ 6 березня 2025 року.

- , 'BTRC blocks BSS while weeding illegal news sites out' [«BTRC блокує BSS, вилучаючи незаконні новинні сайти»], 29 вересня 2021 року, <<https://www.thedailystar.net/news/bangladesh/crime-justice/news/btrc-botches-attempt-comply-hc-order-2186196>>. Доступ 7 березня 2025 року.
- Danaher, C., 'South Africa to form multi-party coalition government in historic "new chapter," DA party says' [Данагер, К., «ПАР сформує багатопартійний коаліційний уряд на історичному "новому етапі", заявляє партія DA»], CNN, 14 червня 2024 року, <<https://www.cnn.com/2024/06/14/africa/south-africa-governing-alliance-emerges-intl/index.html>>. Доступ 11 лютого 2025 року.
- Darko, S. A., 'Ghana's law on publication of false news is vague and easily abused' [Дарко С. А., «Закон Гани про публікацію фейкових новин нечіткий і його можна легко обійти»], Africa at LSE, 25 лютого 2022 року, <<https://blogs.lse.ac.uk/africaatlse/2022/02/25/ghana-law-publication-of-fake-news-vague-easily-abused-free-speech>>. Доступ 8 березня 2025 року.
- Daudpota, F., 'Understanding Pakistan's 2021 social media rules: Suppression of constitutional right to freedom of expression through prior restraint censorship of online content' [Даудпота Ф., «Розуміння законів Пакистану 2021 року щодо соціальних мереж: придушення конституційного права на свободу вираження поглядів шляхом попередньої цензури онлайн-контенту»], останнє оновлення 29 листопада 2021 року, <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3597721>>
- Dawn, 'Troll armies' [Армії тролів], 16 серпня 2023 року, <<https://www.dawn.com/news/1770418>>. Доступ 20 лютого 2025 року.
- Deenik, J.-A., 'Disinformation, big tech, and the 2024 elections' [Денік Ж.-А. «Дезінформація, великі технологічні компанії та вибори 2024 року»], Центр юридичних ресурсів, 22 жовтня 2024 року, <<https://lrc.org.za/disinformation-big-tech-and-the-2024-elections>>. Доступ 11 лютого 2025 року.
- Delgado, M. (@mario_delgado), 'Compartimos las cartas dirigidas a las plataformas @X, @Meta y @TikTokLatAM ...' [Дельгадо М. (@mario_delgado) Ми викладаємо листи, надіслані платформам @X, @Meta та @TikTokLatAM ...], X, 7 березня 2024 року, <https://twitter.com/mario_delgado/status/1765846710897483946>. Доступ 17 травня 2025 року.
- Del Pozo, C. M. and Arroyo, D. R., 'Generative AI and Its Influence on Mexico's 2024 Elections' [Дель Позо К. М., Арройо Д. Р., «Генеративний штучний інтелект та його вплив на вибори в Мексиці 2024 року»], Фонд Фрідріха Науманна «За свободу», лютий 2025 року, <<https://www.freiheit.org/publikation/generative-ai-and-its-influence-mexicos-2024-elections-0>>. Доступ 8 квітня 2025 року.
- Dewantara, J. A., Syamsuri, S., Wandira, A., Afandi, A., Hartati, O., Cahya, N., Sapitri, P. and Nurgiansah, T. H., 'The role of buzzers in social media in guiding public opinion regarding political choices' [Девантара Дж. А., Сиамсурсі С., Вандіра А., Афанді А., Хартаті О., Кахя Н., Сапітрі П. та Нургіанса Т. Х., «Роль медіа-шуму у соціальних мережах у формуванні громадської думки щодо політичного вибору»], Journal of Etika Demokrasi, 7/3 (2022), с. 681–94, <<https://doi.org/10.26618/jed.v7i3.8103>>

- DFRLab, '#ElectionWatch: Down ballot bots in Mexico' [« ElectionWatch: Боти, що впливають на результати виборів у Мексиці»], 7 червня 2018 року, <<https://medium.com/dfrlab/electionwatch-down-ballot-bots-in-mexico-e1bee023291d>>. Доступ 15 травня 2025 року
- Dierkes, J., 'Mongolia's MPP maintains power with strategic gains' [Діркес Дж., «Монгольська народна партія утримується при владі завдяки стратегічним досягненням»], East Asia Forum, 23 липня 2024 року, <<https://doi.org/10.59425/eabc.1721772000>>
- Digital Literacy Center [Центр цифрової грамотності], [без дати], <<https://digitalliteracy.gov.bd>>. Доступ 6 березня 2025 року.
- Digital Rights Foundation, 'Removal and Blocking of Unlawful Online Content (Procedure, Oversight and Safeguards Rules, 2020: Legal Analysis)' [Фонд цифрових прав, «Видалення та блокування незаконного онлайн-контенту (Процедура, правила нагляду та захисту, 2020: юридичний аналіз)»], 30 листопада 2020 року, <https://digitalrightsfoundation.org/wp-content/uploads/2020/12/Removal-and-Blocking-of-Unlawful-Online-Content-Procedure-Oversight-and-Safeguards-Rules-2020_Legal-Analysis.pdf>. Доступ 21 червня 2025 року.
- Digital Watch, 'South Africa's proposed misinformation regulations spark debate' [«Пропоновані в Південній Африці правила щодо дезінформації викликають дискусію»], 10 квітня 2024 року, <<https://wp.dig.watch/updates/south-africas-proposed-misinformation-regulations-spark-debate>>. Доступ 11 лютого 2025 року.
- Digitally Right and International Media Support, 'Bangladesh: A Mapping of Innovative Media' [Цифрові права та міжнародна підтримка ЗМІ, «Бангладеш: Карта інноваційних медіа»], грудень 2021 року, <<https://www.mediasupport.org/wp-content/uploads/2022/01/BD-Media-Mapping-Report-Short.pdf>>. Доступ 15 червня 2025 року.
- Dionne, K. Y. and Liu, S., 'Understanding the fake news about South Africa's elections' [Діонн К. Й. та Лю С., «Розуміння фейкових новин про вибори в Південній Африці»], Good Authority, 27 травня 2024 року, <<https://goodauthority.org/news/disinformation-misinformation-fake-news-about-south-africas-2024-elections>>. Доступ 11 лютого 2025 року.
- Djajadiningrat, V. P., 'Indonesia digital policy against distribution of information disorder: A better policy for sustainable society' [Джаджадінінгат В. П., «Цифрова політика Індонезії проти поширення дезінформації: краща політика для сталого суспільства»], ES3 Web of Conferences, 426 (2023), <<https://doi.org/10.1051/e3sconf/202342602029>>
- Domingo, E., Muscat, S., Arnold, S., Salzinger, M. and Chetty, P., 'The Geopolitics of Digital Literacy and Skills Cooperation with Africa' [Домінго Е., Мускат С. Арнольд С., Зальцінгер М. та Четті П., «Геополітика цифрової грамотності та співпраці з Африкою у сфері навичок»], Європейський центр управління політикою розвитку, Дискусійний документ № 369, червень 2024 року, <<https://ecdpm.org/application/files/8717/1921/9245/The-geopolitics-digital-literacy-skills-cooperation-with-Africa-ECDPM-Discussion-Paper-369-2024.pdf>>. Доступ 11 лютого 2025 року.

- Duke Reporters' Lab, Fact-checking sites around the world [Duke Reporters' Lab, Сайти з фактчекінгу по всьому світу], (без дати), <<https://reporterslab.org/fact-checking>>. Доступ 16 травня 2025 року.
- Echeverría, M., 'Antecedent conditions of disinformation in Mexico: A theoretical framework' [Ечевєрріа М., «Передумови дезінформації в Мексиці: теоретичне підґрунтя»], Матеріали Міжнародної конференції з комунікацій та прикладних технологій (2023), с. 332–43, <https://doi.org/10.2991/978-94-6463-254-5_33>
- Economist, The, 'Tiktok is a key battleground in Indonesia's election' [«Тікток – головне поле баталій на виборах в Індонезії»], 1 лютого 2024 року, <<https://www.economist.com/asia/2024/02/01/tiktok-is-a-key-battleground-in-indonesias-election>>. Доступ 15 лютого 2025 року.
- Economist Impact, Inclusive Internet Index [Індекс інклюзивного інтернету], (без дати), <<https://impact.economist.com/projects/inclusive-internet-index/2022>>. Доступ 23 лютого 2025 року.
- Eddymurthy, I. A. та Sihombing, A. K., 'Legal update: Indonesia takes big step forward with new revision of electronic information and transactions law' [Еддімурті І. А. та Сіхомбінг А. К., «Оновлення законодавства: Індонезія робить великий крок вперед, прийнявши нову редакцію закону про електронну інформацію та транзакції»], Lexology, 17 січня 2024 року, <<https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=ed376f51-5ed6-4610-8cef-150c61651bbf>>. Доступ 7 квітня 2025 року.
- Electoral Commission of Ghana, 2024 General Election Results [Виборча комісія Гани, Результати загальних виборів 2024 року], 2024 рік, <<https://ec.gov.gh/2024-election-results>>. Доступ 20 червня 2025 року.
- Electoral Commission of South Africa (IEC), 'Electoral Commission partners with social media giants to combat disinformation in 2024 national and provincial elections' [«Виборча комісія співпрацює з гігантами соціальних мереж задля боротьби з дезінформацією під час національних та провінційних виборів 2024 року»], 3 липня 2023 року, <<https://www.elections.org.za/pw/News-And-Media/News-List/News/News-Article/Electoral-Commission-partners-with-social-media-giants-to-combat-disinformation-in-2024-National-and-Provincial-Elections?a=AISDGvpz75ps1usOfX7oimHCQG6/AToNAzCQK374oSg=>>>. Доступ 11 лютого 2025 року.
- Embassy of the Czech Republic in Ulaanbaatar Embassy of the Czech Republic in Ulaanbaatar, Media in Mongolia [Посольство Чеської Республіки в Улан-Баторі, ЗМІ в Монголії], (без дати), <https://mzv.gov.cz/ulaanbaatar/en/media_and_presentation/media_in_mongolia/index.html>. Доступ 16 лютого 2025 року.
- European Union Election Expert Mission, 'South Africa, National and Provincial Elections, 29 May 2024, Final Report' [Експертна місія Європейського Союзу з виборів, «Південна Африка, національні та провінційні вибори, 29 травня 2024 року, підсумковий звіт»], червень 2024 року, <<https://www.eods.eu/library/EU%20EEM%20ZAF%202024%20FR.pdf>>. Доступ 11 лютого 2025 року.
- Fakultas Hukum Universitas Indonesia, 'Negative campaigns and black campaigns: What's the difference?' [Факультет права Університету Індонезії, «Негативні кампанії та

- чорні кампанії: у чому різниця?», 10 жовтня 2024 року, <<https://law.ui.ac.id/negative-campaigns-and-black-campaigns-whats-the-difference>>. Доступ 7 квітня 2025 року.
- Fikri, C., 'Jokowi's approval rating hits 76% in LSI survey', Jakarta Globe [Фікрі, С., «Рейтинг популярності Джокові досяг 76% за результатами опитування LSI»], 10 грудня 2023 року, <<https://jakartaglobe.id/news/jokowis-approval-rating-hits-76-in-lsi-survey>>. Доступ 12 лютого 2025 року.
- Firdaus, A., 'Fake Suharto video fuels debate on AI use in Indonesian election campaign' [Фірдаус А., «Фейкове відео Сухарто розпалює дискусію про використання штучного інтелекту на виборах в Індонезії»], Benar News, 12 січня 2024 року, <<https://www.benarnews.org/english/news/indonesian/suharto-deepfake-used-in-election-campaign-01122024135217.html>>. Доступ 13 лютого 2025 року.
- Freedom House, 'Freedom on the Net 2021: Pakistan' [Дім Свободи, «Свобода в інтернеті 2021: Пакистан»], 2021 рік, <<https://freedomhouse.org/country/pakistan/freedom-net/2021>>. Доступ 21 березня 2025 року.
- , 'Freedom on the Net 2023: Bangladesh' [«Свобода в інтернеті 2023: Бангладеш»], 2023a, <<https://freedomhouse.org/country/bangladesh/freedom-net/2023>>. Доступ 4 березня 2025 року.
- , 'Freedom on the Net 2023: Indonesia' [«Свобода в інтернеті 2023: Індонезія»], 2023b, <<https://freedomhouse.org/country/indonesia/freedom-net/2023>>. Доступ 7 квітня 2025 року.
- , 'Freedom on the Net 2023: Mexico' [«Свобода в інтернеті 2023: Мексика»], 2023c, <<https://freedomhouse.org/country/mexico/freedom-net/2023>>. Доступ 15 травня 2025 року.
- Freedom Network, «Countering disinformation efforts need urgent boost in Pakistan», [«У Пакистані необхідно терміново посилити боротьбу з дезінформацією»], 13 грудня 2022 року, <<https://www.fnpk.org/countering-disinformation-efforts-need-urgent-boost-in-pakistan>>. Доступ 19 лютого 2025 року.
- Gamboa, V., 'Nace "iXóchitl", vocera especial de la precandidate, creada con inteligencia artificial' [Гамбоа, В., Представляємо «iXóchitl»: створену за допомогою штучного інтелекту речницю кандидата в президенти], El Universal, 17 грудня 2023 року, <<https://www.eluniversal.com.mx/elecciones/nace-ixochitl-vocera-especial-de-la-precandidata-creada-con-inteligencia-artificial>>. Доступ 15 травня 2025 року.
- Ghana, Republic of, Ministry of Communication, Digital Technology and Innovations, 'Ghana IGF 2024: Empowering Sustainable Digital Transformation for Inclusive Growth' [Республіка Гана, Міністерство комунікацій, цифрових технологій та інновацій, Гана IGF 2024: Сприяння сталому цифровому розвитку для інклюзивного зростання], 6 вересня 2024 року, <<https://moc.gov.gh/2024/09/06/ghana-igf-2024-empowering-sustainable-digital-transformation-for-inclusive-growth>>, дата звернення: 6 березня 2025 року.
- , Ministry of Communications and Digitalisation, 'Ghana Digital Economy Policy and Strategy 2024' [Міністерство комунікацій та цифровізації, «Політика та стратегія цифрової економіки Гани 2024»] 2024b, <<https://nita.gov.gh/theevooc/2024/12/Ghana-Digital-Economy-Policy-Strategy-Document.pdf>>. Доступ 6 березня 2025 року.

- Ghana Cyber Security Authority, About Us, [Управління з питань кібербезпеки Гани, Про нас], (без дати), <<https://www.csa.gov.gh>>. Доступ 6 березня 2025 року.
- Ghana Fact-Checking Coalition, 'Countering Electoral Disinformation: Lessons from Ghana's 2024 Elections [Коаліція з перевірки фактів Гани, «Протидія дезінформації під час виборів: здобутий досвід на виборах 2024 року в Гані»], січень 2025 року, <<https://www.fact-checkghana.com/wp-content/uploads/2025/02/GFC-Report-Brochure-Final-View-1.pdf>>. Доступ 6 березня 2025 року.
- Ghana News Agency, 'Elections 2024: UNESCO trains journalists in countering hate speech, misinformation on social media' [Агентство новин Гани, «Вибори 2024 року: ЮНЕСКО проводить навчання для журналістів щодо протидії розпалюванню ненависті та дезінформації в соціальних мережах»], BusinessGhana, 30 червня 2024 року, <<https://www.businessghana.com/site/news/general/309430/Elections-2024%3A-UNESCO-trains-journalists-in-countering-hate-speech%2C-misinformation-on-social-media>>. Доступ 8 березня 2025 року.
- Glowacki, M., Narayanan, V., Maynard, S., Hirsch, G., Kollanyi, B., Neudert, L.-M., Howard, P., Lederer, T. and Barash, V., 'News and Political Information Consumption in Mexico: Mapping the 2018 Mexican Presidential Election on Twitter and Facebook' [Гловацький, М., Нараянан, В., Мейнард, С., Гірш, Г., Коллани, Б., Нойдерт, Л.-М., Говард, П., Ледерер, Т. та Бараш, В., «Споживання новин та політичної інформації в Мексиці: мапування президентських виборів 2018 року в Мексиці на Twitter та Facebook»], Оксфордський інститут інтернету, 29 червня 2018 року, <<https://demtech.oii.ox.ac.uk/wp-content/uploads/sites/12/2018/06/Mexico2018.pdf>>. Доступ 21 червня 2025 року.
- Grange, H., 'Combatting fake news and disinformation is a civil duty [Грейндж Г., «Боротьба з фейковими новинами та дезінформацією – це громадянський обов'язок»], Good Governance Africa, 19 січня 2024 року, <<https://gga.org/combating-fake-news-and-disinformation-is-a-civil-duty>>. Доступ 11 лютого 2025 року.
- Gul, A., 'Official resigns, admits tampering in Pakistan's controversy-marred vote' [Гул А., «Посадовець подає у відставку, зізнаючись у фальсифікації результатів виборів у Пакистані, що були затьмарені скандалами»], Voice of America, 17 лютого 2024 року, <<https://www.voanews.com/a/official-resigns-admits-tampering-in-pakistan-s-controversy-marred-vote-/7491919.html>>. Доступ 20 лютого 2025 року.
- Gumede, N., 'Trust deficit drives youth voter apathy' [Гумедє Н., «Недовіра викликає апатію серед молодих виборців»], Africa Practice, 13 березня 2024 року, <<https://africapractice.com/trust-deficit-drives-youth-voter-apaty>>. Доступ 11 лютого 2025 року.
- Gutiérrez Aranda, V., 'Identifican "bots" de difamación contra Sheinbaum; ya se prepara denuncia' [Гутьєррес Аранда В., «Виявлено ботів, які займаються наклепом на Шейнбаум; вже готується скарга»], Tribuna, 20 лютого 2024 року, <<https://www.tribuna.com.mx/mexico/2024/2/20/identifican-bots-de-difamacion-contra-sheinbaum-ya-se-prepara-denuncia-361247.html>>. Доступ 17 травня 2025 року.
- Haddad, M., 'South Africa elections final results: What happens next?' [Хаддад М., «Остаточні результати виборів у Південній Африці: що буде далі?»], Al Jazeera, 2 червня 2024

- року, <<https://www.aljazeera.com/news/2024/6/2/south-africa-elections-results-what-happens-next>>. Доступ 11 лютого 2025 року.
- Harbowo, N., 'Waiting for Constitutional Court judges to become "funnels" of justice [Харбово Н., «В очікуванні, що судді Конституційного суду стануть провідниками правосуддя»], Kompas, 19 квітня 2024 року, <<https://www.kompas.id/baca/english/2024/04/19/en-menantikan-hakim-jadi-corong-keadilan>>. Доступ 7 квітня 2025 року.
- Harmadi, S. H. B., '2024 voter demographics' [Гармаді С. Х. Б., «Демографічні дані виборців у 2024 році»], Kompas, 28 листопада 2023 року, <<https://www.kompas.id/baca/english/2023/11/27/en-demografi-pemilih-2024>>. Доступ 13 лютого 2025 року.
- Haroon, D., Arif, H., Tariq, A. T., Nawaz, F., Qazi, I. A. та Mustafa, M., 'Investigating misinformation dissemination on social media in Pakistan' [Гарун Д., Аріф Х., Тарік А. Т., Наваз Ф., Казі І. А. та Мустафа М «Дослідження поширення дезінформації в соціальних мережах Пакистану»], arXiv, 17 червня 2021 року, <<https://arxiv.org/abs/2106.09338>>
- Haskins, C., 'Phony X accounts are meddling in Ghana's election' [Гаскінс К. «Фейкові акаунти на платформі X втручаються у вибори в Гані»], Rest of World, 15 листопада 2024 року, <<https://restofworld.org/2024/ghana-election-ai-bots-x-twitter>>. Доступ 6 березня 2025 року.
- Hendrix, J. and Jahangir, R., 'Pakistan and the intersection of tech & elections' [Гендрікс Дж., Джахангір Р., «Пакистан на перетині технологій і виборів»], Tech Policy Press, 24 лютого 2024 року, <<https://www.techpolicy.press/pakistan-and-the-intersection-of-tech-elections>>. Доступ 24 лютого 2025 року.
- Human Rights Watch, 'Bangladesh: Repeal abusive law used in crackdown on critics' [«Бангладеш: скасувати репресивний закон, який використовується для розправи над опонентами»], 1 липня 2020 року, <<https://www.hrw.org/news/2020/07/01/bangladesh-repeal-abusive-law-used-crackdown-critics>>. Доступ 6 березня 2025 року.
- , 'Pakistan: Repeal amendment to draconian cyber law' [«Пакистан: скасувати поправку до драконівського закону про кібербезпеку»], 28 лютого 2022 року, <<https://www.hrw.org/news/2022/02/28/pakistan-repeal-amendment-draconian-cyber-law>>. Доступ 19 лютого 2025 року.
- Hussain, A., 'X faces restrictions in Pakistan amid protests over alleged vote rigging' [Гуссейн А., «X стикається з обмеженнями в Пакистані на тлі протестів проти ймовірних фальсифікацій на виборах»], Al Jazeera, 19 лютого 2024 року, <<https://www.aljazeera.com/news/2024/2/19/x-faces-restrictions-in-pakistan-amid-protests-over-alleged-vote-rigging>>. Доступ 21 лютого 2025 року.
- Iannone, A., 'Social media and the 2024 election: Right down to the buzzer' [Іанноне А., «Соціальні мережі та вибори 2024 року: аж до останньої секунди»], Indonesia at Melbourne, 14 лютого 2024 року, <<https://indonesiatmelbourne.unimelb.edu.au/social-media-and-the-2024-election-right-down-to-the-buzzer>>. Доступ 14 лютого 2025 року.
- Idé Siddo, B., 'How Meta is preparing for the 2024 South African elections' [Іде Сіддо Б. «Як Meta готується до виборів у Південній Африці 2024 року»], Meta,

12 квітня 2024 року, <<https://about.fb.com/news/2024/04/how-meta-is-preparing-for-the-2024-south-african-elections>>. Доступ 11 лютого 2025 року.

Idris, I., 'Indonesia's misinformation program undermines more than it teaches' [Ідріс І., «Індонезійська програма боротьби з неправдивою інформацією завдає більше шкоди, ніж приносить користі»], Університет Монаш, 28 лютого 2022 року, <<https://lens.monash.edu/@politics-society/2022/02/28/1384482/indonesias-misinformation-program-undermines-more-than-it-teaches>>. Доступ 31 лютого 2025 року.

Illidge, M., 'Plan to regulate AI and misinformation in South Africa' [Ілідж М., «План регулювання штучного інтелекту та дезінформації в Південній Африці»], My Broadband, 11 травня 2024 року, <<https://mybroadband.co.za/news/internet/535839-plan-to-regulate-ai-and-misinformation-in-south-africa.html>>. Доступ 11 лютого 2025 року.

Imperva, '2024 Bad Bot Report' [«Звіт про шкідливих ботів за 2024 рік»], 2024 року, <https://www.imperva.com/resources/resource-library/reports/2024-bad-bot-report-report-ty?lang=EN&asset_id=6912&gated=1>. Доступ 15 травня 2025 року.

Imray, G. and Magome, M., 'South Africa's President Ramaphosa is reelected for second term after a dramatic late coalition deal' [Імрей Г., Магоме М., «Президент Південної Африки Рамафоса переобраний на другий термін після напружених переговорних процесів щодо формування коаліції»], AP News, 15 червня 2024 року, <<https://apnews.com/article/south-africa-president-election-parliament-b71d8f3de7b3bb4be76f94e8d75f0daf>>. Доступ 11 лютого 2025 року.

Indonesia Business Post, 'Ministry Communication and Informatics prepares AI ethics guidelines guaranteeing security and rights' [«Міністерство комунікацій та інформатики готує рекомендації щодо етичного використання штучного інтелекту, щоб гарантувати безпеку та права»], 17 листопада 2023 року, <<https://indonesiabusinesspost.com/insider/ministry-communication-and-informatics-prepares-ai-ethics-guidelines-guaranteeing-security-and-rights>>. Доступ 19 лютого 2025 року.

Inforial, '2024 election: Bawaslu joins forces with communications ministry to tackle hoaxes' [Інфоріал, «Вибори 2024 року: Bawaslu об'єднує зусилля з Міністерством комунікацій для боротьби з фейковими новинами»], The Jakarta Post, 16 жовтня 2023 року, <<https://www.thejakartapost.com/adv/2023/10/16/2024-election-bawaslu-joins-forces-with-communications-ministry-to-tackle-hoaxes.html>>. Доступ 12 лютого 2025 року.

Information and Communication Technology Division, Government of the People's Republic of Bangladesh, 'National Strategy for Artificial Intelligence' [Відділ інформаційних та комунікаційних технологій, Уряд Китайської Народної Республіки Бангладеш, «Національна стратегія штучного інтелекту»], березень 2020 року, <https://ird.gov.bd/sites/default/files/files/ird.portal.gov.bd/miscellaneous_info/46fc550e_bdbb_4ec4_b2ca_1da23e8ccb0/National%20Strategy%20for%20Artificial%20Intelligence%20-%20Bangladesh%20.pdf>. Доступ 17 квітня 2025 року.

InSight Crime, '#NarcoPresidenteAMLO hits 170 million mentions' [«#NarcoPresidenteAMLO набрав 170 мільйонів згадок»], 12 лютого 2024 року, <<https://insightcrime.org/the-organization/narcopresidenteamlo-hits-170-million-mentions>>. Доступ 17 травня 2025 року.

- Instituto Nacional de Estadística y Geografía (INEGI), Encuesta Nacional sobre Disponibilidad y Uso de Tecnologías de la Información en los Hogares 2019 [Національний інститут статистики та географії (INEGI), Національне опитування щодо доступності та використання інформаційних технологій у домогосподарствах – 2019 рік], <<https://www.inegi.org.mx/rnm/index.php/catalog/556>>. Доступ 3 липня 2025 року.
- Instituto Nacional Electoral (INE), Certeza INE 2024 [Національний виборчий інститут (INE), Кампанія Національного виборчого інституту Certeza INE], (без дати), <<https://centralelectoral.ine.mx/certeza>>. Доступ 16 травня 2025 року.
- , Ubica tu Casilla – Proceso Electoral 2023-2024 [Знайдіть свою виборчу дільницю: Виборчий процес 2023–2024 років], (без дати), <<https://ubicatucasilla.ine.mx>>. Доступ 16 травня 2025 року.
 - , Actores Políticos [Політичні суб'єкти], (без дати), <<https://www.ine.mx/actores-politicos>>. Доступ 17 травня 2025 року.
 - , 'Estrategias' [Національний виборчий інститут (INE), Стратегії], 2024а, <https://centralelectoral.ine.mx/wp-content/uploads/2024/03/Estrategias_Certeza-2024.pdf>. Доступ 16 травня 2025 року.
 - , 'Te presentamos a "Inés", la asistente virtual del INE para combatir la desinformación sobre las elecciones 2024' [Зустрічайте «Інес», віртуальну асистентку Національного виборчого інституту для боротьби з дезінформацією про вибори 2024 року], Центральна виборча комісія, 26 квітня 2024б, <<https://centralelectoral.ine.mx/2024/04/26/te-presentamos-a-ines-la-asistente-virtual-del-ine-para-combatir-la-desinformacion-sobre-las-elecciones-2024>>. Доступ 17 травня 2025 року.
 - , 'SEs y CAEs recorren todo el país para capacitar a la ciudadanía que interarán Casillas el 2 de junio' [Спостерігачі на виборах та помічники-тренери подорожують по всій країні, щоб навчити громадян, які працюватимуть на виборчих дільницях 2 червня], 12 травня 2024 року, <<https://centralelectoral.ine.mx/2024/05/12/ses-y-caes-recorren-todo-el-pais-para-capacitar-a-la-ciudadania-que-integraran-casillas-el-2-de-junio>>. Доступ 16 травня 2025 року.
- International IDEA, Voter Turnout Database, 'Ghana' [Міжнародний інститут демократії та сприяння виборам, База даних стосовно явки виборців, «Гана»], (без дати), <https://www.idea.int/data-tools/data/question-country?question_id=9189&country=84&database_theme=293>. Доступ 10 квітня 2025 року.
- , Voter Turnout Database, 'Indonesia' [База даних стосовно явки виборців, «Індонезія»], (без дати), <https://www.idea.int/data-tools/data/country?country=104&database_theme=293>. Доступ 20 червня 2025 року.
 - , Voter Turnout Database, 'Mexico' [База даних стосовно явки виборців, «Мексика»], (без дати), <https://www.idea.int/data-tools/data/question-country?question_id=9189&country=144&database_theme=293>. Доступ 8 квітня 2025 року.
 - , Democracy Tracker, 'Ghana' [Трекер демократії, «Гана»], (без дати), <<https://www.idea.int/democracytracker/country/ghana>>. Доступ 3 березня 2025 року.
 - , Online Political Advertising and Microtargeting: The Latest Legal, Ethical, Political and Technological Evolutions, Webinar Series Report [Політична реклама в інтернеті та мікротаргетинг: останні зміни в законодавстві, етичних стандартах, політиці

- та технологіях, звіт про серію вебінарів, 15 та 18 червня 2020 року], Стокгольм: Міжнародний інститут демократії та сприяння виборам, 2020 рік, <<https://www.idea.int/sites/default/files/publications/online-political-advertising-and-microtargeting-the-latest-legal-ethical-political-and-technological-evolutions-en.pdf>>. Доступ 17 лютого 2025 року.
- , Misión de Acompañamiento Técnico Electoral al Instituto Nacional Electoral de México, Proceso Electoral Federal y los Procesos Electorales Locales Concurrentes 2023–2024, 'Informe Final' [Місія технічної підтримки виборів Національного виборчого інституту Мексики, Федеральний виборчий процес 2023–2024 років та паралельні місцеві вибори, «Заключний звіт»], 1 липня 2024а, <<https://repositoriodocumental.ine.mx/xmlui/handle/123456789/175918>>. Доступ 17 квітня 2025 року.
 - , Codes of Conduct on the Rise: Fair and Ethical Political Campaigning Online, Policy Brief [Кодекси поведінки на підйомі: чесна та етична політична кампанія в інтернеті, Політичний огляд] Стокгольм: Міжнародний інститут демократії та сприяння виборам, 2024b, <<https://doi.org/10.31752/idea.2024.23>>
 - , Democracy Tracker, Mongolia – November 2024c, [Трекер демократії, Монголія – листопад 2024 року], <<https://www.idea.int/democracytracker/report/mongolia/november-2024>>. Доступ 2 березня 2025 року.
- International Telecommunication Union (ITU), National Movement on Digital Literacy #Siberkreasi [Міжнародний союз електрозв'язку (МСЕ), Національний рух за цифрову грамотність Siberkreasi], (без дати), <<https://www.itu.int/net4/wsis/archive/stocktaking/Project/Details?projectId=1514925904>>. Доступ 16 лютого 2025 року.
- International Trade Administration (ITA), Ghana Digital Economy [Управління міжнародної торгівлі (ІТА), Цифрова економіка Гани], 20 вересня 2024 року, <<https://www.trade.gov/country-commercial-guides/ghana-digital-economy>>. Доступ 6 березня 2025 року.
- Islam, Z. and Jamil Khan, M., 'Spin doctors go into overdrive ahead of polls [Іслам З., Джаміль Хан М., «Перед виборами політтехнологи працюють на повну силу»], The Daily Star, 12 листопада 2023 року, <<https://www.thedailystar.net/news/bangladesh/politics/news/spin-doctors-go-overdrive-ahead-polls-3467331>>. Доступ 5 березня 2025 року.
- Ismaila, I., '#GhanaDecides2024: CJID deploys team to counter election misinformation' [Ісмаїла І., «#GhanaDecides2024: Центр інновацій та розвитку журналістики (CJID) створює команду для боротьби з дезінформацією під час виборів»], HumAngle, 7 грудня 2024 року, <<https://humanglemedia.com/ghanadecides2024-cjid-deploys-team-to-counter-election-misinformation>>. Доступ 8 березня 2025 року.
- Jahangir, R., 'How political parties manipulate cyberspace for electioneering' [Джахангір Р., «Як політичні партії маніпулюють кіберпростором для передвиборної агітації»], Herald, 24 липня 2018 року, <<https://herald.dawn.com/news/1398599/how-political-parties-manipulate-cyberspace-for-electioneering>>. Доступ 20 лютого 2025 року.
- , 'Life in PTI's social media bubble' [Джахангір Р., «Життя в бульбашці соціальних мереж РТІ»], Dawn, 16 серпня 2020 року, <<https://www.dawn.com/news/1574529>>. Доступ 20 лютого 2025 року.
 - , 'Online rallies, AI script: New threats loom ahead of 2024 polls' [«Онлайн-митинги, сценарій, написаний штучним інтелектом: нові загрози напередодні виборів

- 2024 року», Dawn, 16 січня 2024 року, <<https://www.dawn.com/news/1806163/online-rallies-ai-script-new-threats-loom-ahead-of-2024-polls>>. Доступ 19 лютого 2025 року.
- Jahangir, R. and Popalzai, S., 'Dawn investigations: '#Grabyourkeyboards': Inside Pakistan's hashtag mills' [Джахангір Р., Попалзай С., «Розслідування Dawn: «#Grabyourkeyboards»: За лаштунками пакистанських фабрик хештегів», Dawn, 14 січня 2020 року, <<https://www.dawn.com/news/1518967/grabyourkeyboards-inside-pakistans-hashtag-mills>>. Доступ 21 лютого 2025 року.
- Jaime, A., 'Misinformation about Mexico's historic election is spreading. Here's what to know' [Хайме А., «Поширюється дезінформація про історично важливі вибори в Мексиці. Ось що потрібно знати», Teen Vogue, 6 червня 2024 року, <<https://www.teenvogue.com/story/misinformation-about-mexicos-historic-election-is-spreading-heres-what-to-know>>. Доступ 8 квітня 2025 року.
- Jeffrie, N., Bahia, K., Lindsey, D., Ouattara Boni, A.-N., Sibthorpe, C. and Zagdanski, J., 'The Mobile Gender Gap Report' [Джефрі Н., Баїя К., Лінді Д., Уаттара Боні А.-Н., Сібторп К., Загданський Дж., «Звіт про гендерний розрив у використанні мобільного зв'язку», GSMA, травень 2024 року, <<https://www.gsma.com/r/wp-content/uploads/2024/05/The-Mobile-Gender-Gap-Report-2024.pdf>>. Доступ 7 квітня 2025 року.
- Jonathan, S., Sanusi, S. A., Akinbola, T. E. and Nwankwo, E. G., 'Information Ecosystems ahead of Ghana's 2024 Elections: Assessing Misinformation/Disinformation Threats and Patterns, Voter Competence and Media Readiness' [Джонатан С., Санусі С. А., Акінбола Т. Е. та Нванкво Е. Г., «Інформаційні екосистеми напередодні виборів 2024 року в Гані: оцінка загроз і моделей дезінформації/неправдивої інформації, компетентності виборців і готовності ЗМІ», Центр журналістських інновацій та розвитку, 2024 рік, <<https://thecjid.org/document/information-ecosystems-ahead-of-ghanas-2024-elections-assessing-misinformation-disinformation-threats-and-patterns-voter-competence-and-media-readiness>>. Доступ 6 березня 2025 року.
- Joy News, 'Our greatest fear for Election 2024 is misinformation – EC' [«Наше найбільше побоювання щодо виборів 2024 року – це дезінформація – ЄК», 13 листопада 2024 року, <<https://www.myjoyonline.com/our-greatest-fear-for-election-2024-is-misinformation-ec>>. Доступ 8 березня 2025 року.
- Juniarto, D., 'AI in the 2024 Indonesian election: Is having ethical guidelines enough?' [Джуніарто Д., «Штучний інтелект на виборах в Індонезії 2024 року: чи достатньо мати лише етичні принципи?», The Jakarta Post, 12 лютого 2024 року, <<https://www.thejakartapost.com/opinion/2024/02/10/ai-in-the-2024-indonesian-election-is-having-ethical-guidelines-enough.html>>. Доступ 20 лютого 2025 року.
- Kamran, S., 'The thermometer broke! Digital purdah, class, and gender transgressions on Pakistani TikTok' [Камран С., «Термометр зламався! Пурда цифрового світу, соціальний клас і гендерні порушення в пакистанському TikTok», Social Media + Society, 9/2 (2023), <<https://doi.org/10.1177/20563051231182359>>
- Karim, T. A., 'The outcome of the election in Bangladesh and what lies ahead for its foreign policy' [Карім Т. А., «Результати виборів у Бангладеш та перспективи зовнішньої політики», Національне бюро азіатських досліджень, 11 січня 2024 року, <<https://www.nbr.org/publication/the-outcome-of-the-election-in-bangladesh-and-what-lies-ahead-for-its-foreign-policy>>. Доступ 4 березня 2025 року.

- Kemp, S., 'Digital 2023: Indonesia', DataReportal [Кемп С., «Digital 2023: Індонезія», DataReportal, 9 лютого 2023а, <<https://datareportal.com/reports/digital-2023-indonesia>>. Доступ 13 лютого 2025 року.
- , 'Digital 2023: Pakistan' [«Digital 2023: Пакистан»], DataReportal, 13 лютого 2023б, <<https://datareportal.com/reports/digital-2023-pakistan>>. Доступ 13 березня 2025 року.
- , 'Internet Use in 2024' [«Використання Інтернету в 2024 році»], DataReportal, 31 січня 2024а, <<https://datareportal.com/reports/digital-2024-deep-dive-the-state-of-internet-adoption>>. Доступ 11 лютого 2025 року.
- , 'Digital 2024: Bangladesh' [«Digital 2024: Бангладеш»], DataReportal, 23 лютого 2024б, <<https://datareportal.com/reports/digital-2024-bangladesh>>. Доступ 4 березня 2025 року.
- , 'Digital 2024: Ghana' [«Digital 2024: Гана»], DataReportal, 23 лютого 2024с, <<https://datareportal.com/reports/digital-2024-ghana>>. Доступ 6 березня 2025 року.
- , 'Digital 2024: Mexico' [«Digital 2024: Мексика»], DataReportal, 23 лютого 2024д року, <<https://datareportal.com/reports/digital-2024-mexico>>. Доступ 15 травня 2025 року.
- , 'Digital 2024: Mongolia' [«Digital 2024: Монголія»], DataReportal, 23 лютого 2024е року, <<https://datareportal.com/reports/digital-2024-mongolia>>. Доступ 16 лютого 2025 року.
- , 'Digital 2024: South Africa' [«Digital 2024: Південна Африка»], DataReportal, 23 лютого 2024ф року, <<https://datareportal.com/reports/digital-2024-south-africa>>. Доступ 11 лютого 2025 року.
- Khalid, A., 'Election illusions: Deepfakes & disinformation in Pakistan' [Халід А. «Виборчі ілюзії: дипфейки та дезінформація в Пакистані»], Digital Rights Foundation, 13 листопада 2023 року, <<https://digitalrightsfoundation.pk/election-illusions-deepfakes-disinformation-in-pakistan>>. Доступ 21 лютого 2025 року.
- Khalid, Z., 'Pakistan's draft national AI strategy is a hodgepodge of technospeak' [Халід З., «Проект національної стратегії Пакистану в галузі штучного інтелекту — це мішанина технічних термінів»], Центр стратегічних і сучасних досліджень, 21 червня 2023 року, <<https://cscr.pk/explore/themes/politics-governance/pakistans-draft-national-ai-policy-is-a-hodgepodge-of-technospeak>>. Доступ 11 червня 2025 року.
- Khan, H., 'The influence of fake news in Pakistan's 2024 general election' [Хан Х., «Вплив фейкових новин на загальні вибори в Пакистані 2024 року»], Stratheia, 24 січня 2024 року, <<https://stratheia.com/the-influence-of-fake-news-in-pakistans-2024-general-election>>. Доступ 20 лютого 2025 року.
- Khan, N., 'Ex-PM Khan's party says "millions" attended virtual rally despite social media disruption' [Хан Н., «Партія колишнього прем'єр-міністра Хана заявляє, що «мільйони» людей взяли участь у віртуальному мітингу, незважаючи на перебої в роботі соціальних мереж»], Arab News Pakistan, останнє оновлення 18 грудня 2023 року, <<https://www.arabnews.pk/node/2427636/pakistan>>. Доступ 10 червня 2025 року.
- Klepper, D., 'Sexist tropes and misinformation swirl online as Mexico prepares to elect its first female leader' [Клеппер Д., «Сексистські тропи та дезінформація ширяться в інтернеті, поки Мексика готується обрати свою першу жінку-лідера»], AP News,

- 1 червня 2024 року, <<https://apnews.com/article/mexico-election-sheinbaum-facebook-lopez-obrador-79adddaf8300f30af51fddbfb3165216>>. Доступ 8 квітня 2025 року.
- Kportufe, F., 'AI-fueled disinformation in Ghana's 2024 elections – Ghana Fact-Checking Coalition' [Кпорфуфе Ф., «Дезінформація на основі штучного інтелекту під час виборів 2024 року в Гані – Коаліція з перевірки фактів Гани»], Citi Newsroom, 29 січня 2025 року, <<https://citinewsroom.com/2025/01/ai-fueled-disinformation-in-ghanas-2024-elections-ghana-fact-checking-coalition>>. Доступ 6 березня 2025 року.
- Kreuser, C. and Gitonga Theuri, J., 'Contextualising Political Advertising Policy to Political Micro-targeting in the South Africa 2024 Elections' [Кройзер К. та Гітонга Теури, Дж., «Контекстуалізація політичної реклами з метою політичного мікротаргетингу на виборах у Південній Африці 2024 року»], Африканський альянс за права в Інтернеті, листопад 2024 року, <<https://aira.africa/wp-content/uploads/2024/11/Contextualising-Political-Advertising-Policy-to-Political-Micro-Targeting-in-South-Africa-2024-Elections.pdf>>. Доступ 11 лютого 2025 року.
- Kutanto, H., 'Peran DJPPi Kominfo Dalam Mencegah Hoax Pemilu 2024' [Кутанто Х. «Роль Міністерства комунікацій та інформаційних технологій у запобіганні поширенню фейкових новин під час виборів 2024 року»], Kominfo, 7 грудня 2023 року, <<https://web.archive.org/web/20241208040512/https://djppi.kominfo.go.id/news/peran-djppi-kominfo-dalam-mencegah-hoax-pemilu-2024>>. Доступ 30 червня 2025 року.
- Kwafo, E. N. Y., 'Penplusbytes hosts inaugural Youth against Disinformation Conference' [Квафо, Е. Н. Й., «Penplusbytes проводить першу конференцію «Молодь проти дезінформації»], Modern Ghana, 24 жовтня 2024 року, <<https://www.modernghana.com/news/1351507/penplusbytes-hosts-inaugural-youth-against-disinfo.html>>. Доступ 8 березня 2025 року.
- Lagos, A., 'Claudia Sheinbaum, víctima de deepfake: su imagen fue utilizada en un video fraudulento generado por IA' [Лagos А., «Клаудія Шейнбаум, жертва дипфейку: її зображення було використано у фальшивому відео, створеному за допомогою штучного інтелекту»], Wired, 25 січня 2024а, <<https://es.wired.com/articulos/claudia-sheinbaum-victima-de-deepfake-su-imagen-fue-utilizada-en-un-video-fraudulento-generado-por-ia>>. Доступ 17 травня 2025 року.
- , 'Transparencia México: Recursos para combatir la desinformación durante el proceso electoral' [Лagos А., «Прозорість Мексики: ресурси для боротьби з дезінформацією під час виборчого процесу»], Wired, 12 березня 2024 року, <<https://es.wired.com/articulos/transparencia-mexico-recursos-para-combatir-la-desinformacion-durante-el-proceso-electoral>>. Доступ 17 квітня 2025 року.
- Lamb, K., Potkin, F. and Teresia, A., 'Generative AI may change elections this year. Indonesia shows how' [Лемб К., Поткін Ф., Терезія А., «Генеративний ШІ може змінити вибори цього року. Індонезія показує, як саме»], Reuters, 8 лютого 2024 року, <<https://www.reuters.com/technology/generative-ai-faces-major-test-indonesia-holds-largest-election-since-boom-2024-02-08>>. Доступ 13 лютого 2025 року.
- LaMonica, M., 'Ghana elections: Ethnicity is not allowed in the country's politics, yet it still helps shape outcomes' [Ламоніка М., «Вибори в Гані: етнічна приналежність не враховується в політиці країни, але при цьому все ж впливає на результати виборів»], The Conversation, 1 серпня 2024 року, <<https://theconversation.com/>

[ghana-elections-ethnicity-is-not-allowed-in-the-countrys-politics-yet-it-still-helps-shape-outcomes-234818](#)>. Доступ 8 березня 2025 року.

Le Monde, 'Indonesia: Prabowo Subianto wins presidency, official results confirm' [«Індонезія: Прабово Субіанто перемагає на президентських виборах, як це підтверджують офіційні результати»], 20 березня 2024, <https://www.lemonde.fr/en/international/article/2024/03/20/indonesia-prabowo-subianto-wins-presidency-official-results-confirm_6639261_4.html>. Доступ 21 червня 2025 року.

Li, E. R., Shultz, B. and Jankowicz, N., 'Deepfake Pornography Goes to Washington: Measuring the Prevalence of AI-Generated Non-consensual Intimate Imagery Targeting Congress' [Лі Е. Р., Шульц Б. та Янкович Н., [Порнографія з використанням технології Deepfake доходить до Вашингтона: оцінка рівня розповсюдженості інтимних зображень членів Конгресу, створених без їхньої згоди за допомогою штучного інтелекту], American Sunlight Project, 11 грудня 2024 року, <<https://static1.squarespace.com/static/6612cbdfd9a9ce56ef931004/t/67586997eae5c6ae3bb5e24/1733847451191/ASP+DFP+Report.pdf>>. Доступ 17 квітня 2025 року.

Lkhaajav, B., 'Mongolia's political parties showcase candidates for the 2024 parliamentary election' [Лхааджав Б., «Політичні партії Монголії представляють кандидатів на парламентських виборах 2024 року»], The Diplomat, 22 травня 2024 року, <<https://thediplomat.com/2024/05/mongolias-political-parties-showcase-candidates-for-the-2024-parliamentary-election>>. Доступ 17 лютого 2025 року.

Macdonald, G., 'A Perilous Moment for Bangladesh's Democracy', United States Institute of Peace [Макдональд Г., «Небезпечний момент для демократії Бангладеш»], Інститут миру США, 4 березня 2024 року, <<https://www.usip.org/publications/2024/03/perilous-moment-bangladeshs-democracy>>. Доступ 5 березня 2025 року.

Malik, M., 'PTI, police face off in several cities amid protests against "rigging"' [Малік М., «ПТІ та поліція мали сутички в декількох містах на тлі протестів проти «фальсифікацій» на виборах»], Dawn, 18 лютого 2024 року, <<https://www.dawn.com/news/1815124/pti-police-face-off-in-several-cities-amid-protests-against-rigging>>. Доступ 19 лютого 2025 року.

Mantas, H., 'The Mongolian Fact Checking Center fights misinformation in a country where the word doesn't exist' [Мантас Г., «Монгольський центр фактчекінгу бореться з дезінформацією в країні, де такого слова не існує»], Poynter, 10 серпня 2021 року, <<https://www.poynter.org/fact-checking/2021/the-mongolian-fact-check-center-fights-misinformation-in-a-country-where-the-word-doesnt-exist>>. Доступ 16 лютого 2025 року.

Maq, F., 'Pakistan shut down the internet – but that didn't stop the protests' [Мао Ф., «Пакистан відключив інтернет, але це не зупинило протести»], BBC, 12 травня 2023 року, <<https://www.bbc.com/news/world-asia-65541769>>. Доступ 22 лютого 2025 року.

–, 'Prabowo Subianto: The tainted ex-military chief who will be Indonesia's new leader' [Мао Ф., «Прабово Субіанто: колишній військовий керівник із запламованою репутацією, який стане новим лідером Індонезії»], BBC, 15 лютого 2024 року, <<https://www.bbc.com/news/world-asia-68237141>>. Доступ 15 лютого 2025 року.

Marchant de Abreu, C., 'Artificial intelligence and deepfakes take over Pakistan's elections' [Марчант де Абреу К., «Штучний інтелект і дипфейки заповнили вибори в

- Пакистані»], France24, 9 лютого 2024 року, <<https://www.france24.com/en/tv-shows/truth-or-fake/20240208-artificial-intelligence-and-deepfakes-takeover-pakistan-elections>>. Доступ 22 березня 2025 року.
- Martínez Chacón, M., 'Expertos ven una "avalancha" de noticias falsas en futura elección presidencial de México' [Мартінес Чакон М., «Експерти прогнозують «лавину» фейкових новин під час майбутніх президентських виборів у Мексиці»], Los Angeles Times, 22 серпня 2023 року, <<https://www.latimes.com/espanol/mexico/articulo/2023-08-22/expertos-ven-una-avalancha-de-noticias-falsas-en-futura-eleccion-presidencial-de-mexico>>. Доступ 15 травня 2025 року.
- , 'Experts warn against wave of fake news ahead of Mexico's 2024 presidential election' [«Експерти прогнозують «лавину» фейкових новин під час майбутніх президентських виборів у Мексиці»], Independent, 25 серпня 2023b, <<https://www.independent.co.uk/news/world/americas/us-politics/andres-manuel-lopez-obrador-ap-mexico-experts-monterrey-b2399596.html>>. Доступ 15 травня 2025 року.
- Masduki, 'The politics of disinformation in Indonesia (2014–2019)' [Масдукі, «Політика дезінформації в Індонезії (2014–2019)»], у G. López-García, D. Palau-Sampio, B. Palomo, E. Campos-Domínguez and P. Masip (eds), Politics of 140 SAFEGUARDING DEMOCRACY Disinformation: The Influence of Fake News on the Public Sphere [Г. Лопес-Гарсія, Д. Палау-Сампіо, Б. Паломо, Е. Кампос-Домінгес, П. Масіп (ред.), Політика дезінформації: вплив фейкових новин на суспільну сферу], (John Wiley & Sons, 2021), <<https://doi.org/10.1002/9781119743347.ch5>>
- Maulia, E., 'Jokowi boosts policy support for Prabowo as Indonesia vote nears' [Маулія Е., «Джоківі посилює політичну підтримку Прабово напередодні виборів в Індонезії»], Nikkei Asia, 15 січня 2024 року, <<https://asia.nikkei.com/Politics/Indonesia-election/Jokowi-boosts-policy-support-for-Prabowo-as-Indonesia-vote-nears>>. Доступ 14 лютого 2025 року
- McInnes, K., 'South African digital & social media statistics 2024' [МакІннес К., «Статистика цифрових та соціальних медіа Південної Африки за 2024 рік»], Meltwater, 19 березня 2024 року, <<https://www.meltwater.com/en/blog/social-media-statistics-south-africa>>. Доступ 11 лютого 2025 року.
- Media Foundation for West Africa (MFWA), 'Disinformation and elections: Here's what we learnt during Ghana's 2024 elections' [Медіа-фонд Західної Африки (MFWA), «Дезінформація та вибори: ось що ми дізналися під час виборів у Гані 2024 року»], 19 лютого 2025 року, <<https://mfwa.org/issues-in-focus/disinformation-and-elections-heres-what-we-learnt-during-ghanas-2024-elections>>. Доступ 3 березня 2025 року.
- Media Monitoring Africa, 'Digital literacy project Web Rangers launches WhatsApp channel for parents' [«Проект з цифрової грамотності Web Rangers запускає канал WhatsApp для батьків»], Рада з питань преси Південної Африки, 5 вересня 2024 року, <<https://presscouncil.org.za/2024/09/05/web-rangers-media-literacy-for-children>>. Доступ 9 лютого 2025 року.
- Mediana, 'Campaigns on social media: Buzzers and influencers are increasingly "fluid"' [«Кампанії в соціальних мережах: блогери та інфлюенсери стають дедалі "спритнішими"»], Kompas, 27 грудня 2023 року, <<https://www.kompas.id/baca/>

english/2023/12/26/en-kampanye-di-media-sosial-sosok-pendengung-dan-pemengaruh-semakin-cair>. Доступ 14 лютого 2025 року.

- Meedan, 'Meedan and Nest Center launch Mongolia's first fact-checking tipline' [«Meedan і Nest Center запускають першу в Монголії гарячу лінію для перевірки фактів»], 17 травня 2024 року, <<https://meedan.com/post/meedan-and-nest-center-launch-mongolias-first-fact-checking-tipline>>. Доступ 19 лютого 2025 року.
- Méndez, C., 'Difunden "fotografía íntima" de Mariana Rodríguez creada con IA; alista denuncia' [Мендес К., «Опублікована "інтимна фотографія" Маріани Родрігес, створена за допомогою штучного інтелекту. Готується позов»], El Heraldo de México, 22 січня 2024 року, <<https://heraldodemexico.com.mx/elecciones/2024/1/22/difunden-fotografia-intima-de-mariana-rodriguez-creada-con-ia-alista-denuncia-571656.html>>. Доступ 17 квітня 2025 року.
- Mgwili-Sibanda, F., 'TikTok reinforces commitment to platform integrity with key initiatives ahead of Ghana elections' [Мгвілі-Сібанда Ф., «Платформа TikTok у переддень виборів у Гані ще раз підтверджує свою відданість принципам доброчесності, реалізуючи низку важливих ініціатив»], TikTok Newsroom, 26 листопада 2024 року, <<https://newsroom.tiktok.com/en-africa/ghana-elections>>. Доступ 8 березня 2025 року.
- Millan, C., Kao, J. and Saito, Y., 'Mexico election results for presidential, congressional races' [Міллан К., Као Дж., Сайто Й., «Результати виборів президента та членів Конгресу Мексики», Bloomberg News, 2 червня 2024 року, <<https://www.bloomberg.com/graphics/2024-mexico-election-results>>. Доступ 8 квітня 2025 року.
- Ministry of Communications and Informatics (Kominfo), Literasi Digital 2022 [Міністерство комунікацій та інформатики (Комінфо), Індекс цифрової грамотності 2022], (без дати), <<https://data.komdigi.go.id/opendata/dataset/indeks-literasi-digital-indonesia>>. Доступ 15 лютого 2025 року.
- Mir, A. and Salikuddin, T., 'Understanding Pakistan's Election Results', [Мір А., Салікуддін Т., «Розуміння результатів виборів у Пакистані»], Інститут миру США, 13 лютого 2024 року, <<https://www.usip.org/publications/2024/02/understanding-pakistans-election-results>>. Доступ 21 лютого 2025 року.
- Mir, A. and Siddiqui, N., 'Losing Facts to Fiction: Nationalism, Misinformation and Conspiracy Theories in Pakistan' [Мір А. та Сіддікі Н., «Поразка правди перед вигадкою: націоналізм, дезінформація та теорії змови в Пакистані»], Інститут миру США, 17 листопада 2022 року, <<https://www.usip.org/publications/2022/11/losing-facts-fiction-nationalism-misinformation-and-conspiracy-theories>>. Доступ 21 лютого 2025 року.
- Modern Ghana, 'Ghana Fact-Checking Coalition records over 100 false publications' [«Коаліція з перевірки фактів Гани зафіксувала понад 100 неправдивих публікацій»], 12 грудня 2024 року, <<https://www.modernghana.com/news/1365129/election2024-ghana-fact-checking-coalition-recor.html>>. Доступ 6 березня 2025 року.
- Montes, R., 'Manipulación y mentiras son riesgos de la inteligencia artificial en elecciones, advierte comisionado' [Монтес Р., «Маніпуляції та неправдиві відомості є ризиками штучного інтелекту під час виборів, попереджає комісар»], Milenio, 3 березня

- 2024 року, <<https://www.milenio.com/politica/elecciones/comisionado-advierte-riesgos-inteligencia-artificial-elecciones>>. Доступ 15 травня 2025 року.
- Muhtadi, B. and Muslim, K., 'Assessing Prabowo-Gibran's victory: An exit-poll aftermath analysis of the 2024 presidential election' [Мухтаді Б., Муслім К., «Оцінка перемоги Прабово-Гібрана: аналіз результатів екзит-полу після президентських виборів 2024 року»], Fulcrum, 20 травня 2024 року, <<https://fulcrum.sg/assessing-prabowo-gibrans-victory-an-exit-poll-aftermath-analysis-of-the-2024-presidential-election>>. Доступ 7 квітня 2025 року.
- Myagmar, M. and Nielsen, P. E., 'The Mongolian media landscape in transition' [Мягмар М., Нільсен П. Е., «Медіа-ландшафт Монголії у перехідний період»], Nordicom Review, 22/2 (2001), <<https://doi.org/10.1515/nor-2017-0350>>
- Nación321, 'Martí Batres acusa sabotaje a su imagen con inteligencia artificial' [Марті Батрес звинувачує штучний інтелект у руйнуванні його репутації], 31 жовтня 2023а, <<https://www.nacion321.com/elecciones/marti-batres-acusa-sabotaje-a-su-imagen-con-inteligencia-artificial>>. Доступ 21 червня 2025 року.
- , 'Martí Batres y Eduardo Clark explican cómo se hace un audio con IA' [Марті Батрес та Едуардо Кларк пояснюють, як створюється аудіозапис за допомогою штучного інтелекту], 1 листопада 2023b, <<https://www.nacion321.com/centro/marti-batres-y-eduardo-clark-explican-como-se-hace-un-audio-con-ia>>. Доступ 15 травня 2025 року.
- Naciones Unidas México, 'La desinformación se ha convertido en una industria y puede causar más muertes que la COVID-19: experto' [«Дезінформація перетворилася на індустрію і може спричинити більше смертей, ніж COVID-19, зазначає експерт»], 16 липня 2021 року, <<https://coronavirus.onu.org.mx/la-desinformacion-se-ha-convertido-en-una-industria-y-puede-causar-mas-muertes-que-la-covid-19-experto>>. Доступ 17 травня 2025 року.
- Naem, W. and Rehmat, A., 'Countering Disinformation in Pakistan: Lessons and Recommendations for Digital Journalism' [Наїм В. та Рехмат А., «Боротьба з дезінформацією в Пакистані: уроки та рекомендації для цифрової журналістики»], Freedom Network та DigiMAP, грудень 2022 року, <<https://www.fnpc.org/wp-content/uploads/2022/12/Countering-Disinformation-Report-1.pdf>>. Доступ 30 липня 2025 року.
- Naranjargal, K., 'Internet freedom in Mongolia' [Наранджаргал К., «Свобода інтернету в Монголії»], FOCUS, 91 (2018), <<https://www.hurights.or.jp/archives/focus/section3/2018/03/internet-freedom-in-mongolia.html>>. Доступ 16 лютого 2025 року.
- National Statistics Office of Mongolia (NSOM), United Nations Children's Fund (UNICEF) and United Nations Population Fund (UNFPA), 'Mongolia Social Indicator Sample Survey-2023: 70 SAFEGUARDING DEMOCRACY Key Indicators Report' [Національне статистичне управління Монголії (NSOM), Дитячий фонд Організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ) та Фонд народонаселення Організації Об'єднаних Націй (ЮНФПА), «Вибіркове обстеження соціальних показників Монголії-2023: Звіт про ключові показники»], липень 2024 року, <https://mics.unicef.org/sites/mics/files/2024-08/Mongolia%202023%20SISS-MICS%20Key%20Indicators%20Report_English.pdf>. Доступ 16 лютого 2025 року.

- Ndhlovu, L., 'Combating disinformation in South Africa's elections' [Ндхлову, Л., «Боротьба з дезінформацією під час виборів у Південній Африці»], Розвиток і співпраця, 14 жовтня 2024 року, <<https://www.dandc.eu/en/article/during-recent-elections-south-africa-disinformation-spread-rapidly-discrediting-political>>. Доступ 11 лютого 2025 року.
- Ndlovu, N., 'AI deepfakes and SA's fight to protect the 2024 election' [Ндлову, Н., «Штучний інтелект, фейкові відео та боротьба ПАР за захист виборів 2024 року»], Tech Central, 30 січня 2024 року, <<https://techcentral.co.za/ai-deepfakes-fight-protect-2024-election/238743>>. Доступ 11 лютого 2025 року.
- Ndzenze, B. and Hlabisa, N., 'South Africa's new coalition government: Implications for social, economic and foreign policy' [Ндзендзе Б., Хлабіса Н., «Новий коаліційний уряд Південної Африки: наслідки для соціальної, економічної та зовнішньої політики»], Африканський інститут політики та досліджень, 16 липня 2024 року, <<https://afripoli.org/south-africas-new-coalition-government-implications-for-social-economic-and-foreign-policy>>. Доступ 11 лютого 2025 року.
- Newman, N., Fletcher, R., Robertson, C. T., Arguedas, A. R., and Nielsen, R. K., 'Reuters Institute Digital News Report 2024' [Ньюман Н., Флетчер Р., Робертсон К. Т., Аргедас А. Р., Нільсен Р. К., «Звіт Інституту Reuters про цифрові новини – 2024»], Інститут журналістики Reuters, 2024, <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/2024-06/RISJ_DNR_2024_Digital_v10%20lr.pdf>. Доступ 11 лютого 2025 року.
- Ngubane, S., 'Countering disinformation in South Africa's elections: The role of social media platforms' [Нгубане, С., «Боротьба з дезінформацією під час виборів у Південній Африці: роль соціальних медіа-платформ»] Південно-Африканська Республіка, Система урядової комунікації та інформації, (без дати), <<https://www.gcis.gov.za/gcis.gov.za/countering-disinformation-in-south-africa-s-elections-the-role-of-social-media-platforms>>. Доступ 11 лютого 2025 року.
- Nurhayati-Wolff, H., 'Breakdown of social media users by age and gender in Indonesia as of January 2021' [Нурхайті-Вольф Г., «Розподіл користувачів соціальних медіа за віком та статтю в Індонезії станом на січень 2021 року»], Statista, 30 січня 2023 року, <<https://www.statista.com/statistics/997297/indonesia-breakdown-social-media-users-age-gender>>. Доступ 30 травня 2025 року.
- Open Government Partnership, Enabling Freedom of the Press (MN0055) [«Відкритий уряд», Забезпечення свободи преси (MN0055)], 2021 року, <<https://www.opengovpartnership.org/members/mongolia/commitments/mn0055>>. Доступ 19 лютого 2025 року.
- Organization for Security and Co-operation in Europe, Office for Democratic Institutions and Human Rights (OSCE/ODIHR), 'Mongolia, Parliamentary Elections' [Організація з безпеки та співробітництва в Європі, Бюро з демократичних інститутів і прав людини (ОБСЄ/БДІПЛ), «Монголія, парламентські вибори, 28 червня 2024 року, Місія БДІПЛ зі спостереження за виборами, остаточний звіт»], 13 грудня 2024 року, <https://www.osce.org/files/f/documents/e/c/583375_2.pdf>. Доступ 15 лютого 2025 року.
- Organization of American States, 'Preliminary Report of the OAS Electoral Observation Mission in Mexico' [Організація американських держав, «Попередній звіт місії ОБСЄ зі спостереження за виборами в Мексиці»], 4 червня 2024 року, <https://www.oas.org/en/media_center/press_release.asp?sCodigo=S-009/24>. Доступ 8 квітня 2025 року.

- Orozco, L., 'Realizan primer Hackaton electoral, organizado por Como Vamos Nuevo León y Verificado' [Орозко Л., Проведено перший виборчий хакатон, організований Como Vamos Nuevo León i Verificado], Verificado, 10 травня 2024а, <<https://verificado.com.mx/primer-hackaton-como-vamos-nuevoleon-verificado>>. Доступ: 16 травня 2025 року.
- , 'Cómo ejercer tu derecho al voto: paso a paso' [Як реалізувати своє право голосу: крок за кроком], Verificado, 14 травня 2024b року, <<https://verificado.com.mx/votar-paso-a-paso-explicador>>. Доступ 16 травня 2025 року.
- , 'Elecciones 2024: Violencia política de género en aumento' [«Вибори 2024: зростання політичного насильства на ґрунті статі»], Verificado, 22 травня 2024с, <<https://verificado.com.mx/elecciones-2024-violencia-politica-aumento>>. Доступ 8 квітня 2025 року.
- Osae-Kwarong, J., 'Ghana's election 2024: Technology and the changing nature of political competition' [Осае-Кваронг Дж., «Вибори в Гані 2024 року: технологія та мінливий характер політичної конкуренції»], Центр інновацій у сфері міжнародного управління, 5 грудня 2024 року, <<https://www.cigionline.org/articles/ghanas-election-2024-technology-and-the-changing-nature-of-political-competition>>. Доступ 6 березня 2025 року.
- , 'The 2024 presidential & parliamentary elections: Electoral competition and the future of Ghana's democracy' [«Президентські та парламентські вибори 2024 року: конкуренція на виборах та майбутнє демократії в Гані»], Центр демократичного розвитку Гани, 19 грудня 2024b, <<https://cddgh.org/2024/12/19/the-2024-presidential-parliamentary-elections-electoral-competition-and-the-future-of-ghanas-democracy>>, дата звернення: 3 березня 2025 року.
- Pakistan, Islamic Republic of, Ministry of Information and Broadcasting [Пакистан, Ісламська Республіка, Міністерство інформаційних технологій і телекомунікацій, France 24], Fact Checker MoIB, (без дати), <<https://moib.gov.pk/Pages/147/FactChecker>>. Доступ 22 червня 2025 року.
- , Ministry of Information Technology and Telecommunication, 'Draft National Artificial Intelligence Policy' [Міністерство інформаційних технологій і телекомунікацій, «Проект національної політики у сфері штучного інтелекту»], 2022 року, <<https://moitt.gov.pk/SiteImage/Misc/files/National%20AI%20Policy%20Consultation%20Draft%20V1.pdf>>. Доступ 17 квітня 2025 року.
- Parkin, B., 'Deepfakes for \$24 a month: How AI is disrupting Bangladesh's election' [Паркін Б., «Deepfakes за 24 долари на місяць: як штучний інтелект впливає на вибори в Бангладеш»], Financial Times, 13 грудня 2023 року, <<https://www.ft.com/content/bd1bc5b4-f540-48f8-9cda-75c19e5ac69c>>. Доступ 5 березня 2025 року.
- Parliament of Ghana, Cybersecurity Act, 2020 (Act 1038) [Парламент Гани, Закон про кібербезпеку 2020 року (Закон 1038)], <<https://csdsafrika.org/wp-content/uploads/2021/08/Cybersecurity-Act-2020-Act-1038.pdf>>. Доступ 6 березня 2025 року.
- Pellegrini, S. and Breda, T., 'Five Key Takeaways from the 2024 Elections in Mexico' [Пеллегріні С., Бреда Т., «П'ять основних висновків з виборів 2024 року в Мексиці»], Дані про місце та події збройних конфліктів (ACLED), 2 липня 2024 року, <<https://>

[acleddata.com/2024/07/02/five-key-takeaways-from-the-2024-elections-in-mexico>](https://acleddata.com/2024/07/02/five-key-takeaways-from-the-2024-elections-in-mexico/).
Доступ 8 квітня 2025 року.

Penplusbytes, 'Understanding the Economics of Disinformation on Ghana's Democracy' [«Розуміння економіки дезінформації щодо демократії в Гані»], липень 2024 року, <<https://penplusbytes.org/wp-content/uploads/2024/07/Understanding-the-economics-of-disinformation-on-Ghanas-Democracy-1.pdf>>. Доступ 3 березня 2025 року.

Prempeh, H. K., 'Ghana's December 2024 elections put the resilience of the country's vaunted democracy to the test' [Премпе Х. К., «Вибори в Гані в грудні 2024 року випробують стійкість славетної демократії країни»], Африканський інститут політичних досліджень, 29 листопада 2024 року, <<https://afropoli.org/ghanas-december-2024-elections-put-the-resilience-of-the-countrys-vaunted-democracy-to-the-test>>. Доступ 8 березня 2025 року.

Prothom Alo, 'Facebook shutdown on election day proposed at inter-ministerial meeting' [«На міжвідомчій нараді запропоновано закрити Facebook на день виборів»], 21 листопада 2023 року, <<https://en.prothomalo.com/bangladesh/zqdfv70bg5>>. Доступ 7 березня 2025 року.

Quelle, D., Cheng, C., Bovet, A. та Hale, S. A., 'Lost in translation: Multilingual misinformation and its evolution' [Квелле Д., Ченг К., Бове А., Гейл С.А., «Втрачено в перекладі: багатомовна дезінформація та її еволюція»], попередній друк arXiv, 27 жовтня 2023 року, <<https://arxiv.org/abs/2310.18089>>. Доступ 3 березня 2025 року.

Rahman, S. A., 'Why opposition parties in Bangladesh are boycotting next month's elections' [Рахман С. А., «Чому опозиційні партії в Бангладеш бойкотуватимуть вибори наступного місяця»], Голос Америки, 8 грудня 2023 року, <<https://www.voanews.com/a/opposition-party-in-bangladesh-to-boycott-next-month-s-elections-7390460.html>>. Доступ 4 березня 2025 року.

Rahman, S., Dip, S., Karim, F. and Naser, S., 'Whispers amidst the Echo Chamber: Decoding Bangladesh's 2024 Election Disinformation' [Рахман, С., Діп, С., Карім, Ф., Насер, С., «Шепіт в ехо-камері: спроби розшифрувати дезінформацію стосовно виборів 2024 року в Бангладеш»], Центр критичних і якісних досліджень та Earki, січень 2024 року, <<https://www.fact-watch.org/whisperers-amidst-the-echo-chamber-decoding-bangladeshs-2024-election-disinformation>>. Доступ 10 червня 2025 року.

Ramis, J., 'Las voces generadas por IA se vuelven indistinguibles de las humanas (también en español)' [Раміс Дж., «Голоси, згенеровані штучним інтелектом, не відрізнити від людських» (також іспанською мовою)], Wired, 8 листопада 2023 року, <<https://es.wired.com/articulos/voces-generadas-por-ia-indistinguibles-las-humanas-en-espanol>>. Доступ 15 травня 2025 року.

Ratcliffe, R., 'From military leader to "harmless grandpa": The rebranding of Indonesia's Prabowo' [Раткліфф Р., «Від військового лідера до "невинного дідуся": Ребрендинг індонезійського політика Прабово»], The Guardian, 9 січня 2024 року, <<https://www.theguardian.com/world/2024/jan/09/indonesia-election-prabowo-subianto-rebranding-kidnapping-accusations>>. Доступ 7 квітня 2025 року.

Rayda, N., 'Indonesia elections 2024: How AI has become a double-edged sword for candidates and election officials' [Райда Н., «Вибори в Індонезії 2024 року: як штучний

- інтелект став двосічним мечем для кандидатів і членів виборчих комісій», Channel News Asia, 4 лютого 2024 року, <<https://www.channelnewsasia.com/asia/ai-disinformation-deepfakes-indonesia-elections-4091296>>. Доступ 14 лютого 2025 року.
- Reporters Without Borders (RSF), Mongolia [Репортери без кордонів (RSF), Монголія], (без дати), <<https://rsf.org/en/country/mongolia>>. Доступ 10 червня 2025 року.
- , 'Threats to press freedom in Pakistan from hastily adopted laws ahead of elections' [«Загрози свободі преси в Пакистані через поспішно прийняті закони напередодні виборів»], 11 серпня 2023 року, <<https://rsf.org/en/threats-press-freedom-pakistan-hastily-adopted-laws-ahead-elections>>. Доступ 22 лютого 2025 року.
- , 'Mongolia: RSF presents its recommendations to strengthen ambitious press freedom bill' [«Монголія: RSF представляє свої рекомендації щодо покращення амбітного законопроекту про свободу преси»], 3 грудня 2024 року, <<https://rsf.org/en/mongolia-rsf-presents-its-recommendations-strengthen-ambitious-press-freedom-bill>>. Доступ 19 лютого 2025 року.
- Reuters, 'Imran Khan: What are the criminal cases against Pakistan former PM?' [«Імран Хан: Які кримінальні справи порушено проти колишнього прем'єр-міністра Пакистану?»], 31 січня 2024 року, <<https://www.reuters.com/world/asia-pacific/main-criminal-cases-against-pakistans-imran-khan-2024-01-31>>. Доступ 21 лютого 2025 року.
- Rezwan, 'The government of Bangladesh quietly passed the new Cyber Security Act 2023' [Резван, «Уряд Бангладеш потайки ухвалив новий Закон про кібербезпеку 2023»], Global Voices, 19 вересня 2023 року, <<https://globalvoices.org/2023/09/19/the-government-of-bangladesh-quietly-passed-the-new-cyber-security-act-2023>>. Доступ 6 березня 2025 року.
- Riaz, A., 'How Bangladesh's Digital Security Act is creating a culture of fear' [Ріаз А., «Як Закон про цифрову безпеку Бангладеш породжує культуру страху»], Фонд Карнегі «За міжнародний мир», 9 грудня 2021 року, <<https://carnegieendowment.org/2021/12/09/how-bangladesh-s-digital-security-act-is-creating-culture-of-fear-pub-85951>>. Доступ 6 березня 2025 року.
- , 'What Bangladesh's widely boycotted election reveals about its future' [«Що говорить про майбутнє Бангладеш загальний бойкот виборів»], Атлантична рада, 18 січня 2024 року, <<https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/what-bangladeshs-widely-boycotted-election-reveals-about-its-future>>. Доступ 4 березня 2025 року.
- Rikkilä Tamang, L., 'In Mongolia, electoral reform ushers in a record number of women to parliament' [Ріккіла Таманг Л., «У Монголії завдяки виборчій реформі рекордна кількість жінок потрапила до парламенту»], Міжнародний інститут демократії та сприяння виборам, 11 липня 2024 року, <<https://www.idea.int/news/mongolia-electoral-reform-ushers-record-number-women-parliament>>. Доступ 15 лютого 2025 року.
- Newman, N., Fletcher, R., Robertson, C. T., Arguedas, A. R., and Nielsen, R. K., 'Reuters Institute Digital News Report 2024' [Ньюман Н., Флетчер Р., Робертсон К. Т., Аргедас А. Р., Нільсен Р. К., «Звіт Інституту Reuters про цифрові новини 2024»], Інститут журналістики Reuters, 2024, <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/2024-06/RISJ_DNR_2024_Digital_v10%20lr.pdf>. Доступ 11 лютого 2025 року.

- RTL Today, 'Mongolians to vote in poll dominated by corruption worries' [RTL Today, «Монголи голосуватимуть на виборах, які проходять під знаком корупції»], 25 червня 2024 року, <<https://today.rtl.lu/news/world/a/2208008.html>>. Доступ 17 лютого 2025 року.
- Sam, A., Yusuf, R. I. and Rahayu, P. B., 'Gemoy and Samsul: How the propaganda won the 2024 Indonesian election' [Сем А., Юсуф Р. І., Рахаю П. Б., «Гемой і Самсул: як пропаганда здобула перемогу на виборах в Індонезії 2024 року»], *Informasi*, 54/2 (2024), с. 133–42, <<http://doi.org/10.21831/informasi.v54i2.75464>>
- Seddon, S. and Javed, F., 'Pakistan election: PMLN and PPP reach agreement on coalition government' [Седдон С. та Джавед Ф. «Вибори в Пакистані: Пакистанська мусульманська ліга та Пакистанська народна партія досягли згоди щодо формування коаліційного уряду»], BBC, 20 лютого 2024 року, <<https://www.bbc.com/news/world-asia-68354256>>. Доступ 21 лютого 2025 року.
- Sguazzin, A., 'Pro-Russian X accounts turn to touting Zuma's MK Party' [Сгуаззіні А., «Проросійські акаунти X беруться рекламувати партію Зуми МК»], Tech Central, 2 квітня 2024 року, <<https://techcentral.co.za/pro-russian-x-accounts-zuma-mk-party/242310>>. Доступ 11 лютого 2025 року.
- Shaheen, S., 'Fake news, escalation, and polarization: Pakistan's disinformation vulnerabilities', [Шахін С., «Фейкові новини, ескалація та поляризація: вразливість Пакистану до дезінформації»], South Asian Voices, 12 травня 2022 року, <<https://southasianvoices.org/fake-news-escalatio-and-polarization-pakistans-disinformation-vulnerabilities>>. Доступ 23 лютого 2025 року.
- Sharma, S., 'Internet and mobile phone services shut in Pakistan in "ominous start" to election day' [Шарма С., «Інтернет та мобільний зв'язок відключені в Пакистані перед початком виборів»], Independent, 8 лютого 2024 року, <<https://www.independent.co.uk/asia/south-asia/pakistan-national-elections-2024-internet-shutdown-b2492636.html>>. Доступ 22 лютого 2025 року.
- Shukla, V., 'Deepfakes and elections: The risk to women's political participation' [Шукла В., «Дипфейки та вибори: ризик стосовно участі жінок у політичному житті»], Tech Policy Press, 29 лютого 2024 року, <<https://www.techpolicy.press/deepfakes-and-elections-the-risk-to-womens-political-participation>>. Доступ 17 квітня 2025 року.
- Siberkreasi, «Wakil Menteri Komunikasi dan Informatika: Kolaborasi jadi Kunci Penting Wujudkan Masyarakat Indonesia yang Berdaya dan Cakap Digital» [Сибекреасі «Заступник міністра комунікацій та інформатики: Співпраця є ключовим фактором у створенні потужного та розвиненого цифрового суспільства в Індонезії»], 12 серпня 2023 року, <<https://web.archive.org/web/20230924211756/https://gnld.siberkreasi.id/wakil-menteri-komunikasi-dan-informatika-kolaborasi-jadi-kunci-penting-wujudkan-masyarakat-indonesia-yang-berdaya-dan-cakap-digital>>. Доступ 20 лютого 2025 року.
- Sinanoglu, S. and Breuer, A., 'Countering Information Pollution to Protect Democracy' [Сінаноглу С. та Бройер А., «Протидія інформаційному забрудненню для захисту демократії»], Німецький інститут сталого розвитку, IDOS Policy Brief 29/2024, <https://www.idos-research.de/fileadmin/user_upload/pdfs/publikationen/Policy_Brief/2024/PB_29.2024.pdf>. Доступ 8 квітня 2025 року.

- Spinelli, A., 'Overcoming Bangladesh's electoral integrity deficit: Time for political compromise and dialogue' [Спінеллі А., «Подолання кризи чесності виборів у Бангладеш: час для політичного компромісу та діалогу»], Міжнародний інститут демократії та сприяння виборам, 5 лютого 2024 року, <<https://www.idea.int/news/overcoming-bangladeshs-electoral-integrity-deficit-time-political-compromise-and-dialogue>>. Доступ 4 березня 2025 року.
- Statista, 'Leading sources of information for political campaigns in Indonesia as of December 2023 – by generation' [«Провідні джерела інформації для політичних кампаній в Індонезії станом на грудень 2023 року – за поколіннями»], (без дати), <<https://www.statista.com/statistics/1451104/indonesia-source-of-information-for-political-campaigns-by-generation>>. Доступ 15 лютого 2025 року.
- , 'Social media in Ghana – Statistics & facts' [«Соціальні мережі в Гані – статистика та факти»], 28 червня 2024 року, <<https://www.statista.com/topics/9778/social-media-in-ghana>>. Доступ 6 березня 2025 року.
- , 'Internet usage in Mexico – Statistics & facts' [«Використання інтернету в Мексиці – статистика та факти»], 22 листопада 2024b, <<https://www.statista.com/topics/3477/internet-usage-in-mexico>>. Доступ 10 червня 2025 року.
- , 'Internet usage in Latin America – Statistics & facts' [«Використання інтернету в Латинській Америці – статистика та факти»], 22 листопада 2024 року, <<https://www.statista.com/topics/2432/internet-usage-in-latin-america>>, дата звернення: 8 квітня 2025 року.
- Tarigan, E., 'Indonesian presidential hopefuls are trying social media, K-pop to win young voters. Will it work?' [Таріган Е., «Індонезійські кандидати в президенти намагаються здобути прихильність молодих виборців за допомогою соціальних мереж та корейської поп-музики. Чи спрацює це?»], AP News, 8 лютого 2024 року, <<https://apnews.com/article/indonesia-presidential-election-kpop-young-voters-73227fb99b0ed70f704c9f0f759622ce>>. Доступ 15 лютого 2025 року.
- Tenggara Strategics, 'Hoaxes and AI: Communications ministry dials up combating efforts ahead of 2024 election' [«Фейкові новини та штучний інтелект: Міністерство комунікацій посилює боротьбу з ними напередодні виборів 2024 року»], The Jakarta Post, 9 жовтня 2023 року, <<https://www.thejakartapost.com/front-row/2023/10/09/hoaxes-and-ai-communications-ministry-dials-up-combating-efforts-ahead-of-2024-election.html>>. Доступ 19 лютого 2025 року.
- Thomson Reuters Foundation, 'Ghana parties stoke anti-LGBTQ+ sentiment ahead of election' [Фонд Томсона Рейтерса, «Партії Гани розпалюють анти-ЛГБТК+ настрої напередодні виборів»], Голос Америки, 30 листопада 2024 року, <<https://www.voanews.com/a/ghana-parties-stoke-anti-lgbtq-sentiment-ahead-of-election/7881015.html>>. Доступ 8 березня 2025 року.
- TikTok, Conoce los resultados de las iniciativas de TikTok para proteger la integridad de su comunidad durante el proceso electoral de México 2024 [Дізнайтеся про результати ініціатив TikTok щодо захисту єдності своєї спільноти під час виборчого процесу в Мексиці 2024 року], 29 серпня 2024 року, <<https://newsroom.tiktok.com/es-latam/tiktok-integridad-electoral-mexico-elecciones-2024>>. Доступ 16 травня 2025 року.

- Timmerman, A., 'Indonesia will enforce laws on content moderation with tight response time and harsh fines, documents show' [Тіммерман А., «Індонезія буде застосовувати закони про модерацію контенту з жорсткими термінами реагування і суворими штрафами, як свідчать документи»], Rest of World, 16 серпня 2022 року, <<https://restofworld.org/2022/indonesia-social-media-regulations>>. Доступ 20 лютого 2025 року.
- Tovu, B., 'Mongolia: Coronavirus and the media' [Тову Б., «Монголія: коронавірус і ЗМІ»], Європейська обсерваторія журналістики, 19 травня 2020 року, <<https://en.ejo.ch/ethics-quality/mongolia-coronavirus-and-the-media>>. Доступ 18 лютого 2025 року.
- Towriss, D., 'How South Africa's elections may reshape its democracy' [Тоуріс Д., «Як вибори в Південній Африці можуть докорінно змінити її демократію»], Міжнародний інститут демократії та сприяння виборам, 15 травня 2024 року, <<https://www.idea.int/blog/how-south-africas-elections-may-reshape-its-democracy>>. Доступ 11 лютого 2025 року.
- Transparency International Bangladesh, Transparency International Bangladesh, 'Directive to national newspapers and TV channels to re-register respective online portals an example of blueprint for ultimate control of the media; TIB expresses grave concern about people's right to free flow of information and freedom of opinion' [«Директива для національних газет і телеканалів про поновлення реєстрації відповідних онлайн-порталів – приклад сценарію для повного контролю над ЗМІ; ТІВ висловлює серйозну стурбованість щодо права людей на вільний обмін інформацією та свободу думки»], 1 вересня 2020 року, <<https://www.ti-bangladesh.org/articles/press-release/6126>>. Доступ 10 квітня 2025 року.
- TRT World, 'The battle of narratives: Pakistan's troll armies' [«Битва наративів: армії тролів Пакистану»], YouTube, 10 грудня 2019 року, <<https://www.youtube.com/watch?v=f0v2VWlsRCM>>. Доступ 22 лютого 2025 року.
- Tsedendamba, B., 'Caught between two giants: How Mongolia's democracy can counter authoritarian propaganda' [Цедендамба Б. «Між двома гігантами: як демократія Монголії може протистояти авторитарній пропаганді»], Power 3.0, 25 червня 2024 року, <<https://www.power3point0.org/2024/06/25/caught-between-two-giants-how-mongolias-democracy-can-counter-authoritarian-propaganda>>. Доступ 16 лютого 2025 року.
- Tsolmonbaatar, T., 'Mongolia: Truly Media provides a new fact-checking program' [Цолмонбаатар Т., «Монголія: Truly Media пропонує нову програму фактчекінгу»], DW Akademie, 30 жовтня 2019 року, <<https://akademie.dw.com/en/fact-check-mongolia-a-new-verification-program-with-truly-media/a-51054358>>. Доступ 19 лютого 2025 року.
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) and IPSOS, 'Survey on the Impact of Online Disinformation and Hate Speech' [Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) та IPSOS, «Дослідження щодо впливу дезінформації та мови ворожнечі в Інтернеті»], вересень 2023 року, <https://www.unesco.org/sites/default/files/medias/fichiers/2023/11/unesco_ipsos_survey.pdf>. Доступ 8 квітня 2025 року.
- United Nations Ghana, 'Countering hate speech and misinformation- UNESCO kickstarts regional trainings for journalist ahead of 2024 elections' [Організація Об'єднаних

- Націй в Гані, «Боротьба з мовою ворожнечі та дезінформацією – ЮНЕСКО розпочинає регіональні тренінги для журналістів напередодні виборів 2024 року», 21 червня 2024 року, <<https://ghana.un.org/en/272297-countering-hate-speech-and-misinformation-unesco-kickstarts-regional-trainings-journalist>>. Доступ 8 березня 2025 року.
- United States Department of State, 'Mongolia 2021 Human Rights Report', [Державний департамент США, «Звіт про права людини в Монголії за 2021 рік», (без дати), <<https://www.state.gov/reports/2021-country-reports-on-human-rights-practices/mongolia>>. Доступ 2 березня 2025 року.
- Utama, V. R., 'Will the "gemooy" tactic be effective in wooing Gen Z voters?' [Утама В. Р., «Чи буде тактика «гемой» ефективною у здобутті прихильності виборців покоління Z?»], The Jakarta Post, 6 грудня 2023 року, <<https://www.thejakartapost.com/opinion/2023/12/06/will-the-gemooy-tactic-be-effective-in-wooing-gen-z-voters.html>>. Доступ 15 лютого 2025 року.
- Valverde, D., 'TikTok measures against disinformation in Mexico's 2024 elections' [Вальверде Д., «Заходи TikTok проти дезінформації під час виборів 2024 року в Мексиці», Mexico Business News, 15 квітня 2024 року, <<https://mexicobusiness.news/tech/news/tiktok-measures-against-disinformation-mexicos-2024-elections>>. Доступ 15 квітня 2025 року.
- van Damme, P., 'Disinformation, governance and the South African election' [ван Дамм П., «Дезінформація, державне управління та вибори в Південній Африці», ISS African Futures, 19 березня 2024 року, <<https://futures.issafrica.org/blog/2024/Disinformation-governance-and-the-South-African-election>>. Доступ 11 лютого 2025 року.
- Vergara, R., «INE y Meta lanzan programa "Soy Digital" para combatir desinformación en las elecciones» [Вергара Р. «Національний виборчий інститут і Meta запускають програму "Я цифровий" для боротьби з дезінформацією під час виборів», Proceso, 9 лютого 2024 року, <<https://www.proceso.com.mx/nacional/2024/2/9/ine-meta-lanzan-programa-soy-digital-para-combatir-desinformacion-en-las-elecciones-323731.html>>. Доступ 17 травня 2025 року.
- Verificado, «Cursos y talleres [Курси та семінари], (без дати), <<https://verificado.com.mx/cursos-y-talleres>>. Доступ 16 травня 2025 року.
- Verity, J., «Data Codebook for a Round 9 Afrobarometer Survey in Ghana» [Веріті Дж. «Книга кодів даних для 9-го раунду опитування Afrobarometer у Гані», Afrobarometer, квітень 2024 року, <https://www.afrobarometer.org/wp-content/uploads/2024/05/GHA_R9.Codebook_21May24.final_.pdf>. Доступ 10 червня 2025 року.
- Volodya, B., 'Law on cyber security' [Володя Б., «Закон про кібербезпеку», Mondaq, 26 квітня 2022 року, <<https://www.mondaq.com/security/1186842/law-on-cyber-security>>. Доступ 19 лютого 2025 року.
- Wasserman, H., Madrid-Morales, D. and Rabin, F., 'An Assessment of Media Literacy and Fact-Checking Training Needs in South African Schools and Universities' [Вассерман Г., Мадрид-Моралес Д., Рабін Ф. «Оцінка потреб у навчанні медіаграмотності та перевірці фактів у школах й університетах Південної Африки», Africa Check, березень 2022 року, <<https://africacheck.org/sites/default/files/media/>

documents/2022-05/An%20assessment%20of%20media%20literacy%20and%20fact-checking%20training%20needs%20in%20South%20African%20schools%20and%20universities.pdf> доступ 11 лютого 2025 року.

Watmough, S. P., 'From political pariah to president: Prabowo Subianto and the perils of populism in Indonesia' [Ватмоу С. П., «Від політичного вигнанця до президента: Прабово Субіанто та небезпеки популізму в Індонезії», Європейський центр досліджень популізму, 24 жовтня 2024 року, <<https://www.populismstudies.org/from-political-pariah-to-president-prabowo-subianto-and-the-perils-of-populism-in-indonesia>>. Доступ 7 квітня 2025 року.

Wiguna, D. K. S., 'Kominfo: 4,8 juta konten negatif diblokir sejak 2018' [Вігуна Д. К. С., Kominfo: з 2018 року заблоковано 4,8 мільйона негативних матеріалів], ANTARA, 23 лютого 2024 року, <<https://kalteng.antaranews.com/berita/682557/kominfo-48-juta-konten-negatif-diblokir-sejak-2018>>. Доступ 19 лютого 2025 року.

Wilson, World Health Organization, 'Mongolia COVID-19 vaccines post-introduction evaluation (сPIE), 19-30 September 2022' [Всесвітня організація охорони здоров'я, «Оцінка після впровадження вакцин проти COVID-19 у Монголії (сPIE), 19-30 вересня 2022 року», 29 вересня 2023 року, <<https://www.who.int/mongolia/publications-detail/WPR-DDC-2023-003>>. Доступ 2 липня 2025 року

Wyrzykowski, R., 'Rural–urban digital divide still poses a challenge in South Africa' [Вижиковський Р., «Цифровий розрив між містом і селом все ще залишається проблемою в Південній Африці», Opensignal, 13 грудня 2023 року, <<https://www.opensignal.com/2023/12/13/rural-urban-digital-divide-still-poses-a-challenge-in-south-africa>>, дата звернення: 11 лютого 2025 року.

Yerkes, S. and Hogan, E., 'Ghana's presidential contest shows why democracy requires more than well-run elections' [Єркес С. та Хоган Е., «Президентські вибори в Гані показують, чому для демократії потрібно дещо більше, ніж добре організовані вибори», Фонд Карнегі «За міжнародний мир», 19 грудня 2024 року, <<https://carnegieendowment.org/emissary/2024/12/ghana-election-democracy-challenges-lessons?lang=en>>. Доступ 3 березня 2025 року.

Yesmin, F., 'Bangladesh needs a comprehensive framework to address the risks of AI' [Єсмін Ф., «Бангладеш потребує комплексної системи для усунення ризиків, пов'язаних із штучним інтелектом», The Business Standard, 3 листопада 2023 року, <<https://www.tbsnews.net/thoughts/bangladesh-needs-comprehensive-framework-address-risks-ai-732414>>. Доступ 7 березня 2025 року.

Глосарій

Алгоритм у соціальних мережах — це правила, сигнали та дані, що регулюють роботу платформи. Алгоритми визначають, як рекомендувати, упорядковувати за рейтингом, відобразити та фільтрувати контент для користувачів.

Штучний інтелект (ШІ) — це комп'ютерна система, яка, з огляду на чітко визначені або приховані цілі, на підставі отриманих даних генерує результати, як-от прогнози, контент, рекомендації або рішення, котрі можуть впливати на фізичне або віртуальне середовище. Різні системи ШІ відрізняються за рівнем автономності та адаптивності після їхнього впровадження.

Ефект охолодження — це ефект, який виникає, коли особи або групи уникають самовираження через побоювання порушити закон або нормативно-правовий акт.

Кросплатформна ампліфікація — це стратегічний процес поширення та перехресного репостингу інформації, наративів та контенту в декількох соціальних мережах з метою збільшення їхнього впливу, охоплення та видимості.

Дипфейк — це контент (наприклад, зображення, відео або аудіозапис), який був змінений за допомогою цифрових технологій, часто з використанням генеративного штучного інтелекту, з метою зображення однієї особи як іншої або маніпулювання її зовнішністю поза контекстом для поширення неправдивої або оманливої інформації.

Дезінформація — це неправдива або оманлива інформація, поширена з метою введення людей в оману, впливу на громадську думку та приховування правди.

Ехо-камера — це середовище або ситуація, в якій люди чують і отримують лише думки одного типу або думки та інформацію, що відповідають їхнім особистим цінностям і переконанням.

Орган адміністрування виборів — це організація або орган, єдиною метою якого є адміністрування деяких або всіх елементів, необхідних для проведення виборів та заходів прямої демократії, і який несе юридичну відповідальність за це.

Генеративний ШІ, підтип штучного інтелекту, відноситься до систем, які не тільки обробляють інформацію, але й генерують новий контент на основі даних, на яких вони були навчені.

Мова ворожнечі може розумітися як будь-які висловлювання, що підбурюють, пропагують, поширюють або виправдовують насильство, ненависть або дискримінацію щодо особи або групи осіб, або такі, що принижують їх через їхні реальні або уявні особисті характеристики чи статус.

Цілісність інформації: у концептуальному документі ООН (полісі-бріф 2023 року) «цілісність інформації» визначається як точність, послідовність і достовірність інформації. Небезпеку для цілісності інформації становлять дезінформація, хибна інформація та мова ворожнечі.

Інформаційне забруднення – це поняття, обернене до цілісності інформації. Інформаційне забруднення означає поширення малоцінної, неактуальної, упередженої, неправдивої та шкідливої інформації, що призводить до розмивання або повного приховування важливих фактів.

Хибна інформація (misinformation) – це неправдива або оманлива інформація.

Про авторів

Тейс Хейнмаа – науковий співробітник Регіональної програми для Європи, який долучився до команди Міжнародного інституту демократії та сприяння виборам у січні 2019 року. До цього він здобув ступінь бакалавра в Університеті Далхаузі в Канаді та ступінь магістра політології та державного управління в Лейденському університеті в Нідерландах. У Міжнародному інституті демократії та сприяння виборам він займається питаннями адміністрування виборів, зокрема в контексті онлайн-кампаній, міжнародного розвитку та аналізу стану демократії.

Аліса Шайбле працює асистенткою програми «Підтримка демократії в Європі» (STED) у межах Регіональної програми для Європи Міжнародного інституту демократії та сприяння виборам у Брюсселі, Бельгія. Вона почала працювати в Міжнародному інституті демократії та сприяння виборам у жовтні 2023 року як стипендіатка програми Карло Шмідта, що фінансується Службою академічних обмінів Німеччини та Фондом академічних стипендій Німеччини. Вона здобула ступінь магістра в Колумбійському університеті та ступінь бакалавра в Манхаймському університеті.

Про Міжнародний інститут демократії та сприяння виборам (International IDEA)

Міжнародний інститут демократії та сприяння виборам (International IDEA) – це міжурядова організація, заснована в 1995 році, до складу якої входять 35 держав-членів. Її завданням є підтримка сталого розвитку демократії в усьому світі.

ЩО МИ РОБИМО

Ми проводимо дослідження у сфері виборів, парламентаризму, конституційного права, цифрової трансформації, кліматичних змін, інклюзії та політичного представництва, керуючись Цілями сталого розвитку ООН. Рекомендації, розроблені в результаті наших досліджень, можуть бути покладені в основу національної або регіональної політики. Ми проводимо оцінку ефективності демократичних систем у різних країнах світу за допомогою унікальних індексів Global State of Democracy Indices та Democracy Tracker.

Ми надаємо допомогу в розбудові спроможності та експертні консультації для демократичних інститутів, до яких належать уряди, парламенти, органи адміністрування виборів та громадянське суспільство. Ми розробляємо інструменти та публікуємо бази даних, книги та посібники різними мовами з широкого спектру тем – від явки виборців до гендерних квот.

Ми сприяємо діалогу та обміну досвідом між державними та недержавними інститутами. Ми виступаємо на захист демократії та її поширення у всьому світі.

ДЕ МИ ПРАЦЮЄМО

Наша штаб-квартира знаходиться в Стокгольмі, а регіональні та країнові офіси – в країнах Африки і Західної Азії, Азії та Тихоокеанського регіону, Європи, Латинської Америки і Карибського басейну. Міжнародний інститут демократії та сприяння виборам є постійним спостерігачем в Організації Об'єднаних Націй та акредитований в інституціях Європейського Союзу.

НАШІ ПУБЛІКАЦІЇ ТА БАЗИ ДАНИХ

На нашому вебсайті розміщено каталог із понад 1000 публікацій та понад 25 баз даних. Більшість наших публікацій можна завантажити безкоштовно.

<https://www.idea.int>

Міжнародний інститут демократії
та сприяння виборам
Strömsborg
SE-103 34 Стокгольм ШВЕЦІЯ
+46 8 698 37 00
info@idea.int
www.idea.int

За останнє десятиліття цілісність інформації стала наріжним каменем здорової демократії та запорукою довіри громадськості до суспільних інститутів, підзвітного державного управління та змістовної участі громадян у суспільно-політичному житті. На тлі того, що цифровий інформаційний простір стає дедалі більш забрудненим дезінформацією та фейковим контентом, що спричиняється, зокрема, стрімким розвитком генеративного штучного інтелекту, суспільство стикається з дедалі більшими труднощами у відокремленні фактів від фейків. Ця тенденція загрожує якості демократичного дискурсу та цілісності виборчого процесу, особливо в країнах з нестабільною політичною ситуацією і слабкими суспільними інститутами.

У цій публікації досліджуються ризики та можливості, пов'язані з інформаційним забрудненням у країнах, що розвиваються, на основі детального аналізу виборів, що відбулися у 2024 році в Бангладеш, Гані, Індонезії, Мексиці, Монголії, Пакистані та Південній Африці. У ній висвітлюються специфічні механізми інформаційного забруднення в різних контекстах державного управління, досліджуються вжиті заходи протидії дезінформації та надаються рекомендації щодо того, як фахівці у сфері розвитку можуть сприяти етичному використанню штучного інтелекту та захищати цілісність інформації в інтернеті.

ISBN: 978-91-8137-136-9 (PDF)